Volum coordonat de
Adrian Miroiu şi Şerban Cerkez
COMPETIŢIA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA

POLIROM
2013
© 2013 by Editura POLIROM
Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvîrşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.
Foto copertă: © Andrey Popov/Dreamstime.com
www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
Competiţia politică în România / Adrian Miroiu, Şerban Cerkez (coord.). — Iaşi: Polirom, 2013

Bibliogr.
ISBN prinţ: 978-973-46-3803-1
ISBN ePub: 978-973-46-4068-3
ISBN PDF: 978-973-46-4069-0
I. Miroiu, Adrian (coord.)
II. Cerkez, Şerban (coord.)
32.01(498) 324(498):342.511(498)
Printed în ROMANIA
Cuprins
Prezentarea autorilor 7
Introducere *(Adrian Miroiu, Şerban Cerkez)* 9
Partea I
Teorii şi modele ale competiţiei politice
1. Influenţa incertitudinii asupra competiţiei politice *(Şerban Cerkez)... 21*
2. Modele spaţiale ale competiţiei electorale *(Andra-Maria Roescu)..* .50
Partea a II-a
Competiţia politică în alegerile parlamentare
3. Competiţia intraşi interpartinică în alegerile parlamentare din 2008 şi 2012 din România *(Andra-Maria Roescu)* 81
4. Cartelizarea sistemelor de partide din Europa Centrală şi de Est: o analiză comparativă a cazurilor român şi maghiar *(Silviu-Dan Mateescu)* 100
5. Formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est
(Dana Irina loniţă) 133
Partea a IIl-a

Competiţia politică la nivel local
6. Modelul actorilor cu putere de veto şi relaţiile instituţionale dintre partidele politice în administraţia locală *(Mirela Vlîsceanu)* 161
7. Un experiment privind regulile de vot la alegerile locale din
Chişinău – Republica Moldova *(Andrei Vlăducu, Dinu Guju)*.... 190
8. Competitivitatea sistemului de partide la nivel local, 1996-2012:
de la echilibru la monopol politic *(Ionuţ Ciobanii)* 224
9. Alegerile din Dobrogea postcomunistă. 1992-2012
(Aurelian Giugăl) 251

Prezentarea autorilor

ŞERBAN CERKEZ este doctor în ştiinţe politice la Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative (SNSPA) din Bucureşti. În prezent este cadru didactic asociat la SNSPA. A publicat o serie de studii de specialitate în volume colective şi un volum de autor – *Grupurile de interese şi politicile publice. Modele de agregare a revendicărilor sociale* (Polirom, 2010).

IONUŢ CIOBANU este doctor în ştiinţe politice (Universitatea din Bucureşti). Domenii de interes: partidele politice şi sistemele de partide, alegerile şi sistemele electorale, comportamentul electoral şi geografia electorală. Dintre lucrări menţionăm: „Do Spaţial Disparities Matter? The Geography of the Voter Turnout at General Elections în Sibiu County” (împreună cu Aurelian Giugăl, *Transitions,* 2013), „Alegeri generale

în România sau confirmarea teoriei periferiei politice" (împreună cu Aurelian Giugăl, *Sfera Politicii,* 2013).

AURELIAN GIUGĂL este licenţiat în geografie (1998) şi doctor în ştiinţe politice (2011). A fost profesor de geografie între 1998 şi 2010. A făcut un stagiu de cercetare la School of Geographical Sciences, University of Bristol (2010). Cadru didactic asociat la Facultatea de Istorie şi Ştiinţe Politice a Universităţii „Ovidius" din Constanţa. Din 2009 scrie pentru *Cultura.* Domenii de interes: geografia umană, geografia electorală, partidele politice, politica românească şi europeană.

DINU GUŢU este absolvent de ştiinţe politice (studii de licenţă şi masterat) la SNSPA şi doctorand în antropologie. A publicat *Revoluţia „ultraşilor". Antietatism, violenţă simbolică şi potenţial insurecţional în cadrul fenomenului „Ultras"* (Cartier, 2012).

DANA IRINA IONIŢĂ a obţinut titlul de doctor în ştiinţe politice la SNSPA cu teza *Formarea coaliţiilor în Europa Centrală şi de Est.* În prezent este asistentă de cercetare în cadrul SNSPA. Domenii de interes: competiţia politică, teoria alegerii raţionale şi noua abordare instituţionalistă, metodele experimentale şi politicile publice. Membră a Centrului de Studii şi Analiză Politică din cadrul SNSPA.

S1LVIU-DAN MATEESCU a obţinut titlul de doctor în ştiinţe politice la SNSPA cu teza *Cartelizarea sistemelor de partide în Europa Centrală şi de Est.* Domenii de interes: teoria alegerii raţionale, partidele politice, sistemele electorale, votul strategic.

ADRIAN MIROIU este profesor de ştiinţe politice la

SNSPA. Dintre lucrările publicate menţionăm: *Filosofic fără haine de gală* (ALL. 1998). *Învăţământul românesc azi* (Polirom, 1998), *Argumentul ontologic: o cercetare logicofilosofică* (ALL. 2002). *Politici publice* (Politeia, 2002), *Fundamentele politicii. I. Preferinţe şi alegeri colective (Polirom,* 2006), *Fundamentele politicii. II. Raţionalitate şi acţiune colectivă* (Polirom, 2007), *Introducere în filosofia politică. Teme clasice* (Polirom. 2009),

ANDRA-MARIA ROESCU este doctorandă în ştiinţe politice la SNSPA. A absolvit masteratul de Teorie şi Analiză Politică (SNSPA). Domenii de interes: sistemele electorale, comportamentul electoral, teoria alegerii publice, experimentele şi metodele de cercetare cantitative.

ANDREI VLĂDUCU este doctorand în ştiinţe politice la SNSPA, cu o teză care vizează alegerile, regulile de vot şi dreptatea. Absolvent al masteratului de Teorie şi Analiză Politică şi licenţiat în ştiinţe politice (SNSPA). Domenii de interes: economia comportamentală, teoria alegerii sociale, filosofia politică şi experimentele în ştiinţele sociale.

MIRELA VLĂSCEANU este doctorandă în ştiinţe politice în cadrul SNSPA şi absolventă a masteratului de Teorie şi Analiză Politică (SNSPA). Domenii de interes: analiza instituţională, instituţionalismul şi politicile pentru învăţământul superior. În special politicile de finanţare şi de stimulare a performanţei cercetării.

Introducere

Adrian Miroiu, Şerban Cerkez

Competiţia politică este una dintre caracteristicile fundamentale ale unei societăţi democratice. Ea se desfăşoară într-un cadru instituţional complex care include reguli şi norme privind înfiinţarea şi funcţionarea partidelor politice, comportamentul acestora, reguli de vot şi reguli de agregare a voturilor (prin care, de exemplu, în cadrul alegerilor parlamentare, voturile cetăţenilor sînt transformate în locuri în Parlament atribuite competitorilor politici), dar şi reguli privind formarea coaliţiilor etc. Mai mult, aceste reguli şi norme funcţionează în modalităţi specifice la nivel central şi local. Însă ea depinde de caracteristici ale societăţii, ca numărul votanţilor, grupurile sociale existente, precum şi de diverse alte trăsături generale. Competiţia politică se desfăşoară între actori (cel mai adesea, partide politice sau coaliţii ale acestora, dar, aşa cum se va argumenta pe larg în volum, poate fi vorba şi despre o competiţie intrapartinică), iar scopul actorilor este de a atrage cît mai multe voturi. În ce sistem instituţional are loc această competiţie, care e comportamentul partidelor şi, de asemenea, care e comportamentul votanţilor – iată întrebări pe care nu le poate ocoli nici un fel de încercare de a înţelege viaţa politică a unei ţări.

Ca în orice alt domeniu de studiu, o astfel de încercare va trebui, în chip necesar, să se întemeieze pe anumite teorii mai mult sau mai puţin generale, precum şi pe modele specifice construite pe baza acestora. Credem că

studiile cuprinse în volumul de faţă ilustrează foarte limpede cum poate contribui o abordare cu instrumentele ştiinţei politice la o înţelegere mai profundă, mai extinsă şi mai coerentă a fenomenelor politice, în particular a celor din România. (Adesea însă aceste instrumente sînt complexe, sofisticate şi, prin urmare, nu sînt uşor de mînuit. Nu de puţine ori ele cer utilizarea unor tehnici matematice sau statistice.) Articolele din volum „raţionalizează": ele arată cum se poate construi o ordine inteligibilă în lumea politică aparent haotică; comportamentul actorilor (constrîns de cadrele instituţionale1 în care se găsesc aceştia) poate fi justificat, iar consecinţele agregate ale acestuia pot fi explicate.

Volumul cuprinde trei părţi. Prima are un caracter teoretic. Sînt introduse idei şi tipuri de abordări necesare pentru înţelegerea structurilor instituţionale relevante, precum şi a comportamentului actorilor politici (votanţi şi partide politice). Cea de-a doua parte se concentrează asupra competiţiei politice la nivel naţional şi discută problematica alegerilor parlamentare. În particular, desigur, sînt analizate alegerile parlamentare din România din 2008 şi 2012. Cea de-a treia parte a volumului cuprinde studii asupra competiţiei politice la nivel local. Acestea aduc în atenţie o serie de caracteristici ale sistemului politic românesc care sînt adesea neglijate, acceptate tacit, dar prea puţin tratate ca esenţiale pentru înţelegerea proceselor politice din România.

în primul capitol, Şerban Cerkez aduce în discuţie problema incertitudinii în participarea la vot. Conform

modelului raţionalităţii instrumentale, scopurile sînt considerate ca date, iar actorii trebuie să identifice şi să utilizeze cele mai bune mijloace pentru atingerea acelor scopuri. Atunci cînd analizăm competiţia politică apare însă problema determinării scopului pe care îl au participanţii la competiţia electorală. Cele mai multe modele folosite se bazează pe o ipoteză simplă: partidele au ca scop cîştigarea alegerilor[12]. Scopul unui partid este de a putea exercita influenţă asupra procesului decizional, fie pentru a implementa politicile preferate, fie pentru a culege beneficiile ocupării funcţiilor, fie pentru a putea controla distribuţia resurselor către propriul colegiu, pentru a-şi asigura menţinerea în funcţie prin cîştigarea alegerilor viitoare.

Incertitudinea nu este un fenomen care se limitează la scopurile pe care le au partidele, ci poate influenţa şi comportamentul actorilor care votează pentru un competitor sau altul. Probabilitatea prezenţei kt vot poate depinde de raportul dintre costurile şi beneficiile pe care le obţin votanţii de pe urma participării la vot. Abţinerea de la vot apare atunci cînd indivizii, în urma calculelor pe care le fac, nu pot identifica un criteriu clar de diferenţiere între partidele angrenate în competiţie. Aşadar, în primul

1 De exemplu, Legea electorală nr. 35/2008 a introdus un nou sistem de stimulente pentru actorii (partide şi coaliţii de partide, pe de o parte, şi votanţi, pe de altă parte) aflaţi în competiţia electorală.

2 în capitolul 2. Andra-Maria Roescu reia discuţia referitoare la scopurile pe care le au partidele care participă la alegeri şi prezintă concepţia lui A. Downs care consideră că scopul pârtieipanţilor la competiţia electorală este acela de a câştiga alegerile : partidele propun politici pentru a câştiga alegerile şi nu urmăresc să câştige alegerile pentru a propune politici.

caz votanţii absentează deoarece nici un partid nu promovează politici care să le aducă un plus de utilitate satisfăcător, în timp ce în al doilea caz votanţii absentează întrucît consideră că diferenţa dintre partide, în termeni de utilitate, nu este suficient de mare pentru a merita asumarea costurilor asociate votului. Cele două fenomene sînt distincte şi se pot produce separat sau împreună (Roescu, capitolul 2).

O altă sursă a incertitudinii este determinată de o serie de factori instituţionali care afectează atît competiţia din exteriorul partidelor, cît şi pe cea din interiorul lor. Influenţele exterioare ţin de sistemul electoral, de organizarea sistemului de partide, de formarea executivelor şi de tipul de legături dintre rezultatul alegerilor şi formarea guvernului. O problemă importantă în acest sens este reprezentată de fenomenul migraţiei electorale, care poate altera rezultatul competiţiei electorale şi poate influenţa mecanismele de formare a guvernului prin modificarea raportului de forţe din Parlament. Un exemplu în acest sens, discutat în capitolul 1, se referă la importanţa fenomenului migraţiei pentru menţinerea la putere a guvernelor din perioada 2009-2012 (nivelul migraţiei electorale a fost în această perioadă de aproximativ 15%).

Dezbaterile privind raţionalitatea comportamentului de vot atît în ceea ce îi priveşte pe competitorii electorali, cît şi în ceea ce îi priveşte pe votanţi continuă în capitolul 2, în care Andra-Maria Roescu analizează cele mai cunoscute modele de competiţie şi le testează funcţionarea în mediul

politic din România. În prima parte a capitolului, autoarea descrie principalele modele de competiţie electorală. Modelul proximităţii, downsian (Downs, 2009), presupune că partidele vor adopta acele strategii care le vor maximiza numărul de voturi obţinute. În sistemul bipartid, cu cît un partid este mai aproape de „centru”, cu atît are şanse mai mari de a-şi maximiza numărul de voturi, raportat la numărul de voturi care ar putea fi obţinut prin situarea la una dintre extreme. Astfel, pentru a-şi maximiza numărul de voturi, competitorii politici vor converge către centru, apropiindu-se de poziţia votantului median. În sistemele multipartid, partidele se vor distribui de-a lungul axei stînga-dreapta, fiecare poziţionîndu-se în aşa fel încît să corespundă distribuţiei politice a votanţilor. Va apărea astfel un echilibru în care partidele politice se vor poziţiona în aşa fel încît orice deplasare ulterioară a unui partid spre una dintre extreme să nu fie profitabilă din punctul de vedere al numărului de voturi obţinute. Spre deosebire de modelul proximităţii, modelul direcţional (Rabinowitz şi Macdonald, 1989) presupune că alegătorii optează pentru partidele cu poziţii şi politici bine determinate, care sînt cele mai apropiate de concepţiile lor ideologice. În modelul direcţional trebuie avute în vedere două lucruri: direcţia preferinţei şi intensitatea preferinţei. Votanţii aleg partidele ale căror poziţii sînt definite clar şi care sînt de aceeaşi parte a axei cu cea pe care se situează ei[3].

3 Modelele de acest tip. precum şi asumpţiile întemeiate pe acestea şi alte consecinţe ale lor sunt prezentate şi discutate in limba română, de exem- plu. în Miroiu (2006), Cerkez (2010).

Andra-Maria Roescu face apel la cele două modele pentru a explica opţiunile de vot pentru Camera Deputaţilor din 2004 în România. Analiza datelor disponibile indică faptul că modelul direcţional explică mai bine decît cel downsian opţiunile electorale ale românilor, iar utilitatea direcţională are un efect mai puternic asupra opţiunilor de vot decît cea downsiană. (Acest fapt sugerează de asemenea că în comportamentul votanţilor componenta ideologică a jucat un rol important.)

în capitolul 3, Andra-Maria Roescu propune o analiză a principalelor consecinţe ale sistemului electoral care a funcţionat în România în cadrul competiţiilor electorale parlamentare din 2008 şi 2012. Sistemul electoral a avut repercusiuni atît asupra strategiilor comportamentale adoptate în interiorul partidelor, cît şi în ceea ce priveşte distribuţia mandatelor între partidele participante şi logica competiţiei în sine. Autoarea argumentează că sistemul electoral din România este unul mixt cu compensare proporţională şi că acesta a modificat atît logica de distribuţie a mandatelor între partide şi alianţe electorale, cît şi pe cea de distribuţie a mandatelor în interiorul acestora. Una dintre consecinţele importante ale adoptării sistemului electoral din România, discutată distinct în cadrul capitolului, a constat în apariţia competiţiei intrapartinice: candidaţii aceluiaşi partid sînt în acelaşi timp competitori şi aliaţi în lupta pentru un loc în Parlament.

în capitolul 4, Silviu-Dan Mateescu discută cartelizarea sistemului de partide, probabil una dintre cele mai

importante (deşi rar menţionate) caracteristici ale sistemului politic românesc. Cartelizarea sistemului de partide (Katz şi Mair. 1995) se referă la comportamentul partidelor politice prin prisma relaţiilor pe care acestea le au cu statul. Mai exact, teoria partidului cartel ia în calcul apelul partidelor la resursele publice şi tentaţia lor de a conserva şi asigura monopolul asupra accesului la acest tip de resurse. Astfel, competitorii politici încearcă să impună bariere în calea accesului unor competitori noi în arena electorală. Partidele precedă şi determină sistemul electoral, iar sistemul electoral tinde să menţină sistemul iniţial de partide. Partidele aflate în sistem la un anumit moment, cele care au puterea de a decide, vor putea jongla cu regulile şi le vor putea utiliza în propriul interes (Taagepera, 2007. P. 7). Cartelizarea nu exclude competiţia, ci o limitează la actorii existenţi care pot influenţa regulile de desfăşurare a competiţiei. Autorul analizează legislaţia electorală şi pe cea privitoare la înfiinţarea partidelor politice pentru a analiza măsura în care partidele şi-au folosit influenţa legislativă spre a limita competiţia politică. Concluziile analizei conduc spre ideea apariţiei unei strategii de tip cartel atît din cauza înăspririi legislaţiei electorale şi a celei privind partidele politice, cît şi a alocării subvenţiilor către partidele parlamentare, astfel încît potenţialii noi competitori sînt dezavantajaţi. Atît în cazul României, cît şi în cel al Ungariei (ţările incluse în analiză) este observabil fenomenul de cartelizare a sistemelor de partide.

în afara desfăşurării procesului electoral propriu-zis,

competiţia electorală poate continua şi în momentele materializării rezultatelor electorale prin negocierile privind formarea guvernului. Unul dintre rezultatele competiţiei electorale este formarea guvernului, adică identificarea unei majorităţi care să sprijine o anumită formulă politică în măsură să obţină aprobarea Parlamentului pentru formarea unui guvern. Guvernul poate fi atît majoritar, cît şi minoritar. Aşadar, o componentă importantă a competiţiei politice constă în analizarea raportului dintre competitorii politici în ceea ce priveşte capacitatea de construire a alianţelor. Formarea coaliţiilor poate depinde de numărul partidelor sau de compatibilitatea ideologică dintre membri. Astfel, din punctul de vedere al dimensiunii există coaliţii largi sau coaliţii minimal cîştigătoare, iar din punctul de vedere al ideologiei coaliţiile pot tî coerente sau incoerente (Hix, 2005). Formarea coaliţiilor nu este un proces simplu care depinde exclusiv de voinţa, strategiile şi abilităţile actorilor politici implicaţi în formarea executivului. Deseori există factori exteriori mediului politic care pot influenţa modul cum vor apărea şi vor funcţiona coaliţiile.

în prima parte a capitolului 5, Dana Irina Ioniţă discută principalele concepţii teoretice care analizează constrîngerile ce influenţează capacitatea actorilor politici de a se uni în cadrul unor coaliţii de guvernare. O mare parte a constrîngerilor ce afectează formarea coaliţiilor derivă din regulile constituţionale care guvernează funcţionarea sistemului politic sau care limitează libertatea de acţiune a unui anumit partid în ceea ce

priveşte participarea la anumite, coaliţii (înainte de formarea coaliţiei din 2008, PDL avea stipulat în statut faptul că nu poate guverna alături de PSD).

în a doua parte a capitolului, autoarea realizează o analiză comparativă a modelelor de formare a coaliţiilor în zece state postcomuniste, inclusiv România, cu scopul de a identifica măsura în care formarea guvernelor minoritare este determinată de constrîngerile instituţionale la care sînt supuse partidele politice în formarea coaliţiilor în Europa Centrală şi de Est. Autoarea porneşte de la perspectiva instituţionalistă, care presupune existenţa unor constrîngeri instituţionale ce limitează capacitatea partidelor de a se angaja în coaliţii şi de a forma guverne. Posibilitatea apariţiei unor guverne minoritare depinde de permisivitatea condiţiilor şi regulilor după care funcţionează sistemul politic.

în competiţia politică, nivelul local devine un actor din ce în ce mai important. Odată cu modificarea sistemului electoral, filialele locale şi politicienii influenţi de la nivel local devin pioni principali ai jocului politic. Aceşti actori pot influenţa politicile şi deciziile guvernamentale şi pot exercita influenţă asupra organismelor centrale ale partidelor. În capitolul 6, Mirela Vlăsceanu discută modul în care actorii politici şi partidele interacţionează la nivelul administraţiilor locale, unde competiţia dintre aceşti factori este la fel de prezentă ca la nivelul central. O componentă importantă a competiţiei electorale o reprezintă puterea de veto, care poate influenţa capacitatea de guvernare a unui partid. În perspectiva lui

G. Tsebelis, puterea de veto a unui actor constă în capacitatea de a împiedica luarea unei decizii şi, în plan secund, în capacitatea de a stabili agenda. Facţiunile pot modifica direcţia politicilor propuse de către guvern pentru a le ralia propriilor interese. Sistemul de relaţii de la nivel local poate schimba strategia politică şi deciziile pe care le ia un partid. De asemenea, autorităţile locale pot fi compuse din membri ai partidelor de opoziţie, lucru care creşte posibilitatea de conflict între actori. De aceea, puterea de veto trebuie luată în calcul în cadrul oricărei discuţii referitoare la competiţia politică. Este importantă capacitatea de a lua decizii şi de a trasa liniile generale ale politicilor publice, dar la fel de importantă este şi capacitatea de implementare a deciziilor şi soluţiilor propuse. Etapa de implementare a politicilor poate afecta performanţa guvernamentală, iar actorii relevanţi la nivel local trebuie luaţi în calcul atunci cînd se poartă negocieri referitoare la soluţiile ce vor fi adoptate. Prin urmare, structurile de autoritate de la nivel local pot avea o influenţă foarte mare asupra acţiunii şi performanţelor politicilor de la nivel central; în schimb, ramurile locale ale partidelor afectează decisiv atît dimensiunea decizională, cît şi cea referitoare la politicile care vor fi adoptate şi implementate. Un rol important îl au de asemenea mecanismele instituţionale care funcţionează la nivelul societăţii. Procesul de guvernare presupune existenţa unui număr ridicat de actori instituţionali care se influenţează reciproc şi care pot bloca sau, din contră, pot întări/sprijini acţiunile guvernului. Puterea de veto este asigurată şi de

modalitatea în care este construit sistemul de adoptare a deciziilor sau de tipul de majoritate. Relaţiile instituţionale pot influenţa capacitatea politică. Mirela Vlăsceanu aplică aceste idei la cazul administraţiei locale şi argumentează că identificarea actorilor cu putere de veto permite o înţelegere mai bună a competiţiei politice la acest nivel.

în capitolul 7 al volumului, Dinu Guţu şi Andrei Vlăducu testează modul în care schimbarea regulilor de vot modifică ierarhia preferinţelor alegătorilor. În urma experimentului derulat în contextul alegerilor de la Chişinău, autorii ajung la concluzia că regulile de vot nu modifică preferinţele între alternativele aflate pe primele locuri, însă modifică preferinţele între alternativele aflate pe locurile 3 şi 4. Prima parte a studiului analizează o serie de reguli de vot care pot fi aplicate în diferite situaţii de alegere. Sînt avute în vedere regula majorităţii, regula aprobării şi regula lui Borda. Autorii analizează avantajele şi dezavantajele adoptării fiecăreia dintre aceste reguli de vot. De asemenea, ei discută posibilitatea apariţiei votului strategic. Exercitarea votului strategic presupune ierarhizarea clară a preferinţelor între alternativele oferite şi orientarea alegerii către alternativa care are cele mai multe şanse de a o învinge pe cea mai slab situată în preferinţele votantului. Astfel, în situaţia exercitării unui vot strategic, alegătorul nu va opta pentru varianta pe care o situează pe primul loc în ierarhia preferinţelor (dacă va considera că aceasta nu are şanse de a fi adoptată), ci îşi va adapta acţiunea de vot în funcţie de alternativa care are cele mai multe şanse de a împiedica alegerea variantei

celei mai nefavorabile. Un astfel de comportament de vot este complex şi presupune că votanţii au o bună cunoaştere a situaţiei (inclusiv cunoaşterea preferinţelor, ba chiar şi a comportamentului celorlalţi votanţi), precum şi capacitatea de a analiza scenarii alternative. Întrebările la care doresc să răspundă autorii au în vedere în ce măsură anumite reguli de vot, mai puţin cunoscute, sînt aplicabile în contextul alegerilor de masă; în ce măsură aceste reguli pot fi înţelese şi acceptate; dacă rezultatele alegerilor s-ar modifica odată cu schimbarea regulii de vot şi dacă la alegerile locale din Chişinău (cele care fac obiectul cercetării) s-a votat strategic. Încercarea de a răspunde la aceste întrebări reprezintă un demers important al cercetării competiţiei politice şi ajută la înţelegerea strategiilor care pot sta la baza comportamentului de vot al indivizilor.

Trebuie subliniat că în acest studiu autorii fac apel la o metodologie de cercetare politică foarte puţin utilizată în România: experimentul politic. Dacă de obicei cercetările empirice constau în strîngerea şi interpretarea unor date existente, experimentul politic presupune producerea unor astfel de date în contexte controlate.

în capitolul 8, lonuţ Ciobanu analizează modul în care dimensiunea locală a competiţiei politice poate influenţa rezultatele competiţiei politice la nivel naţional. Modificarea sistemului de vot şi a ratei de prezenţă la vot modifică dinamica funcţionării sistemului de partide. Filialele locale devin mai puternice pe măsură ce oficialităţile judeţene se implică intens în competiţia

electorală pentru alegerile parlamentare, fapt ce conduce la posibilitatea exercitării unui control crescut asupra potenţialelor politici ale partidelor aflate la guvernare. Analiza datelor din text relevă concluzii interesante în ceea ce priveşte evoluţia partidelor politice spre asigurarea monopolului reprezentaţional la nivel de localitate (între 1996 şi 2008, procentul localităţilor în care primul partid a obţinut peste 60% din voturi a crescut de la 2% la 24%, iar în 2012 a urcat la 62%). Ca urmare, unul dintre cele trei partide importante ale României domină categoric acţiunea politică la nivel local. Autorul analizează schimbările survenite la nivel local în ceea ce priveşte competitivitatea alegerilor parlamentare începînd cu anul 1996, urmărind modul în care localităţile de pe întreg cuprinsul ţării au ajuns să fie dominate categoric de unul dintre cele trei partide importante ale României. Concluzia articolului este surprinzătoare şi pertinentă: competiţia politică din România se caracterizează printr-o tendinţă detectabilă în timp de reducere, iar la nivel local ea este, într-o mare măsură, caracterizată de unipartidism.

în ultimul capitol al volumului, Aurelian Giugăl discută influenţa efectului de vecinătate şi a componentei etnice asupra comportamentului de vot. Principalele linii de cercetare pe care le explorează autorul constau în analiza geografiei electorale a zonei Dobrogea, în analiza efectului de vecinătate şi în discutarea componentei etnice a comportamentului de vot. Autorul doreşte să identifice modul în care comportamentul electoral poate fi influenţat pe de o parte de apropierea/depărtarea unei localităţi faţă

de reşedinţa de judeţ (efectul de vecinătate), iar pe de altă parte de componenta etnică. În analiza geografiei electorale a zonei, autorul demonstrează existenţa unor fluctuaţii ale preferinţelor electorale şi a unor modificări semnificative ale ierarhiei politice la nivelul judeţelor studiate (Constanţa şi Tulcea). Problematica influenţei efectului de vecinătate asupra comportamentului de vot presupune compararea rezultatelor alegerilor dintr-o serie de localităţi situate unele în proximitatea reşedinţei de judeţ, iar altele la mare distanţă de aceasta. Rezultatele analizei atestă faptul că localităţile din proximitatea oraşului se apropie din punct de vedere electoral de oraşul/oraşele apropiat (e), iar localităţile aflate la distanţă mare de centrele urbane importante nu corespund din punct de vedere electoral cu acestea.

Volumul de faţă nu poate, de bună seamă, să abordeze toate chestiunile relevante privitoare la competiţia politică din România, dar are un specific despre care credem că trebuie accentuat. El cuprinde unele dintre primele încercări din literatura de specialitate autohtonă de a analiza, prin apelul la instrumente bazate pe cea mai influentă paradigmă actuală din ştiinţa politică – teoria alegerii raţionale – aspecte ale fenomenelor politice din România. Termeni precum *votant median, proximitate, direcţionalitate, putere de veto, partid cartel* – pentru a da doar cîteva exemple –, deşi esenţiali pentru cercetarea ştiinţifică a fenomenelor politice, nu se numără printre conceptele cele mai utilizate de către cei care susţin azi că practică ştiinţa politică în România. Nu ne rămîne decît să

sperăm că semnificaţia lor şi capacităţile explicative ale unor astfel de modele ale fenomenelor politice construite prin apelul la teoria alegerii raţionale vor fi avute în vedere în anii care vin de tot mai multe cercetări.

Bibliografie

Cerkez, Şerban (2010), *Grupurile de interese şi politicile publice. Modele de agregare a revendicărilor sociale,* Iaşi, Polirom.

Downs, Anthony (2009), *O teorie economică a democraţiei,* Iaşi, Institutul European.

Hix, Simon (2005), *The Political System of the European Union,* New York, Palgrave Macmillan.

Katz, Richard S. Şi Mair, Peter (1995), „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartei Party", *Party Politics,* voi. 1, nr. 1. 5-28.

Miroiu, Adrian (2006), *Fundamentele politicii. I. Preferinţe şi alegeri colective,* Iaşi, Polirom.

Rabinowitz, George şi Macdonald, Stuart Elaine (1989), „A Direcţional Theory of Issue Voting", *The American Political Science Review,* 83 fi), 93-121.

Taagepera, Rein (2007), *Predicting Party Sizes. The Logic of Simple Electoral Systems,* Oxford, Oxford University Press.

PARTEA I

Teorii şi modele ale competiţiei politice

1. Influenţa incertitudinii asupra competiţiei politice

Şerban Cerkez

Rezumat. *În cadrul acestui capitol hui propun să*

discut problematica prezenţei la vot şi să determin o serie de factori care pot influenţa comportamentul electoral al cetăţenilor. În prima parte a capitolului voi analiza probabilitatea prezenţei la vot prin intermediul raportului dintre costurile şi beneficiile pe care le pot obţine votanţii de pe urma participării la vot. În cea de-a doua parte voi analiza influenţa stimulilor instituţionali asupra probabilităţii de participare la vot. Ori de cîte ori poate fi prevăzut raportul costurilor şi beneficiilor, probabilitatea de participare la vot creşte. Astfel, este raţional pentru votanţi să-şi „vîndă" votul în schimbul obţinerii unor beneficii directe. Mita electorală devine un mecanism instituţional de schimb între votanţi şi partide. Comportamentul raţional al partidelor le face să dorească o rată cît mai scăzută a prezenţei la vot. Partidele devin astfel interesate să reducă setul de votanţi doar la cei radicali sau la cei accesibili, care pot fi atraşi prin stimulente selective, în măsură să asigure participarea şi să echilibreze raportul cost-beneficiu. O a doua sursă a incertitudinii este determinată de o serie de factori instituţionali care afectează atît competiţia din exteriorul partidelor, cît şi pe cea din interior. Influenţele exterioare ţin de sistemul electoral, de organizarea sistemului de partide, de formarea executivelor şi de lipsa legăturii directe între rezultatul alegerilor şi formarea guvernului. Astfel, participarea la vot se rezumă la alegerea unui set de politici potenţiale care pot fi alterate în cadrul procesului de negociere pentru formarea guvernelor.

Cuvinte-eheie: incertirudine, factori instituţionali,

competiţie politică, conflicte între facţiuni

Introducere

O primă sursă de incertitudine derivă din complexitatea sistemului de determinare a preferinţelor actorilor. Atunci cînd analizăm raţionalitatea comportamentului actorilor presupunem că există o serie de scopuri clar determinate, pentru a căror realizare se vor utiliza cele mai eficiente mijloace. Există un grad ridicat de incertitudine în privinţa scopurilor celor care se implică în competiţia politică. Conform lui Downs (2009), politicienii se implică în competiţia politică cu scopul de a cîştiga alegerile şi de a culege beneficiile decurgînd din guvernare1. Dar este acesta un scop în sine sau doar un mijloc pentru realizarea altor scopuri? Un partid sau un politician poate dori să cîştige alegerile pentru a avea acces la instrumentele care-i permit să implementeze un anumit set de politici sau să impună un anumit sistem de distribuire a resurselor. Este însă la fel de adevărat, după cum susţine Downs, că politicienii pot implementa politici sau distribui resurse cu singurul scop de a-şi asigura succesul la următoarele alegeri. Cu alte cuvinte, este dificil de intuit adevăratul scop al celor care se angajează în competiţia electorală. În funcţie de interpretările oferite, cîştigarea puterii poate fi atît un scop în sine, cît şi un mijloc de realizare a altor scopuri, cum ar fi impunerea anumitor politici sau controlul asupra distribuirii resurselor. Scopul partidelor implicate în competiţie poate fi şi obţinerea unui număr suficient de mare de voturi pentru a participa la guvernare tară a cîştiga propriu-zis alegerile. Atît cei orientaţi către

obţinerea de funcţii/beneficii, cît şi cei orientaţi către implementarea politicilor au totuşi stimulente pentru a lua în calcul un set de politici. Cei care au ca scopuri obţinerea de beneficii şi ocuparea unor funcţii vor implementa politici pentru că acestea le vor asigura credibilitatea necesară pentru a obţine voturi (Downs. 2009). Totuşi, există multe alte strategii pe care partidele le folosesc pentru a estompa responsabilitatea, nemaifiind esenţial să respecte ceea ce au promis (McDonald şi Budge, 2005). Incertitudinea împiedică guvernul să analizeze măsura în care votul individual reprezintă o pedeapsă sau o recompensă pentru adoptarea sau ignorarea unui anumit tip de politici publice. Pentru a face o astfel de evaluare, politicienii ar trebui să poată analiza intensitatea preferinţelor fiecărui votant şi să poată raporta această intensitate la modul în care a votat individul. Abia în urma unui astfel de raţionament, guvernul poate să identifice exact revendicările fiecărui cetăţean. Avînd în vedere imposibilitatea unui astfel de demers, guvernul va avea acces doar la aproximări mai mult sau mai puţin exacte ale dorinţelor cetăţenilor (Cerkez, 2010). În ceea ce priveşte scopul participanţilor la competiţia politică, Strom şi Mtiller (1999) consideră că partidele sînt orientate spre atingerea unor obiective precum: obţinerea funcţiilor, implementarea politicilor şi maximizarea numărului de voturi. Diverse modele de analiză a competiţiei politice discută raportul dintre ocuparea funcţiilor, implementarea politicilor şi maximizarea numărului de voturi prin prisma raportului dintre scopurile şi mijloacele pe care Ie au

partidele politice. Downs (2009) consideră că scopul participanţilor la competiţia electorală este maximizarea numărului de voturi, iar unul dintre mijloacele necesare pentru atingerea acestui scop este implementarea unui set de politici. Pentru Strom şi Mtiller (1999), raportul dintre scopuri şi mijloace nu este atît de evident întrucît oricare dintre scopurile potenţiale ale unui partid poate fi considerat un mijloc pentru atingerea altui scop. Din punctul meu de vedere, abordările teoretice care consideră că finalitatea competiţiei politice este maximizarea numărului de voturi şi formarea guvernului sînt incomplete, limitîndu-se la sistemele bipartide şi la sistemul electoral pluralitar. Anumite partide pot participa la competiţia electorală cu scopul de a obţine un anumit grad de influenţă fără însă a-şi maximiza numărul de voturi. Aceste partide sînt interesate mai degrabă de obţinerea unui număr de voturi care să le asigure o putere de negociere suficient de mare încît să-şi poată satisface preferinţele. Evident, succesul unor astfel de strategii nu depinde exclusiv de rezultatul obţinut de aceste partide în alegeri, ci şi de modul de funcţionare al celorlalte partide, de rezultatul obţinut de acestea în alegeri sau de tipurile de coaliţii care se pot forma într-un anumit sistem politic. Conform lui Riker (2003, p. 21), în funcţie de sistemul de vot, comportamentul partidelor în ceea ce priveşte maximizarea numărului de voturi se schimbă. Aşadar, în sistemul pluralitar, partidele vor avea tendinţa de maximizare a numărului de voturi şi de a menţine un sistem bipartid. În schimb, în cazul reprezentării

proporţionale sau al sistemului majoritar în două tururi nu este necesară maximizarea numărului de voturi, şi nici existenţa unui sistem bipartid.

Ignoranţă raţională şi asimetrie informaţională în discutarea scopurilor participării partidelor la competiţia politică voi utiliza următoarea presupoziţie: *scopul unui partid este de a putea exercita influenţă asupra procesului decizional fie pentru a culege beneficiile ataşate ocupării funcţiilor fie pentru a implementa politicile preferate, fie pentru a putea controla distribuţia resurselor către propriul colegiu,* vizînd menţinerea în funcţie prin cîştigarea alegerilor viitoare.

Atingerea scopului presupune obţinerea unui anumit număr de voturi în urma participării la alegeri şi persuadarea alegătorilor să-şi exprime opţiunile în favoarea partidului. O problemă pe care trebuie să o rezolve partidele este cea cauzată de apariţia incertitudinii şi a ignoranţei raţionale. Lipsa informaţiilor relevante despre oferta şi activitatea partidelor creşte nivelul de incertitudine în ceea ce priveşte viitoarele acţiuni ale acestora. Incertitudinea este reciprocă: pe de o parte partidele nu ştiu ce vor alegătorii, iar pe de altă parte aceştia au dificultăţi în identificarea politicilor sau propunerilor alternative oferite de partide. Prin urmare, politicienii vor identifica diferite scurtături informaţionale prin care să-şi transmită informaţiile/mesajele. Downs (2009) consideră ideologia o astfel de scurtătură informaţională. Un alt tip de scurtătură informaţională este dată de posibilitatea ataşării unor etichete. Aceste etichete

reprezintă o serie de caracteristici asociate anumitor partide, ce pot oferi predicţii referitoare la preferinţele pe care le pot avea politicienii. Conform lui Hinich şi Pollard (1981), etichetele se bazează pe informaţii provenite din activitatea partidelor. Utilizarea etichetelor plasează candidaţii pe anumite axe şi prezic atitudinea lor faţă de multe dintre potenţialele chestiuni aflate în discuţie.

Utilizarea scurtăturilor poate fi un mijloc extrem de eficient de transmitere a informaţiilor către electorat. Totuşi, există riscul de a apărea asimetria informaţională, politicienii transmiţînd doar acele informaţii care-i pun într-o lumina favorabilă. Incertitudinea în cea mai simplă formă a ei se manifestă sub forma imposibilităţii de a identifica diferenţele dintre potenţialele beneficii alternative pe care le oferă partidele politice. În condiţii de incertitudine, votantul nu are acces la o cantitate suficientă de informaţie necesară pentru a adopta un comportament de vot care să-i aducă beneficii sporite. De multe ori este dificil să determini ce tip de beneficii îţi vor reveni în urma cîştigării alegerilor de către un partid sau altul. În plus, nu există nici o garanţie că simpla participare a unui individ la vot este suficientă pentru a transmite revendicările sale către guvern şi a face ca partidul preferat să deţină controlul asupra setului de politici care vor fi implementate.

Prin urmare, este extrem de dificil să compari şi să ierarhizezi valoarea beneficiilor care pot fi obţinute de pe urma victoriei diferitelor partide. Cu alte cuvinte, este greu de stabilit o diferenţă între beneficiile politice

individuale pe care le pot oferi partidele în urma accederii la putere. Formal, probabilitatea prezenţei la vot, în condiţii de incertitudine, poate fi exprimată ca:

$P = b - c$

V V V

unde Pv reprezintă probabilitatea de participare la vot; bv reprezintă nivelul potenţialelor beneficii obţinute de pe urma exercitării votului, iar cv reprezintă costurile asociate prezenţei la vot, cu condiţia ca bv – cv > 0. Astfel, dacă b – c > 0, există o probabilitate mai mare de participare la vot, deoarece beneficiile depăşesc costurile, iar dacă bv – cv < 0, probabilitatea neparticipării la vot creşte de vreme ce costurile participării depăşesc beneficiile participării. Prin urmare, abţinerea raţională apare atunci cînd indivizii, în urma calculelor pe care le fac, nu pot identifica un criteriu clar de diferenţiere între partidele angrenate în competiţie. Mai precis, votantul poate absenta atunci cînd consideră că schimbările apărute în urma cîştigării alegerilor de către un partid nu aduc nici un fel de modificare a venitului său de utilitate (Downs, 2009). De asemenea, abţinerea este raţională în condiţiile în care costurile asociate cu participarea (costuri de informare, participare etc.) la vot depăşesc beneficiile ce pot fi obţinute în urma participării la vot, chiar şi atunci cînd un alegător are o preferinţă puternică pentru un partid sau altul.

în ciuda nivelului crescut de incertitudine, o parte a cetăţenilor participă la alegeri, îşi desemnează reprezentanţii şi aşteaptă anumite beneficii. Principalele

abordări vizînd explicarea motivaţiilor ce determină participarea indivizilor la vot, în condiţiile incapacităţii utilizării unor calcule raţionale care să determine costurile şi beneficiile participării, iau în calcul o serie de stimulente individuale ale votanţilor. Participarea la vot poate fi motivată de stimulente precum dorinţa de menţinere a sistemului democratic (Downs, 2009), constrîngerile de ordin moral (obligaţia de a participa/etica votantului) şi social (stimulente oferite de anumite grupuri) (Opp, 2001), obişnuinţa şi rutina participării (Barry, 1970), satisfacţia de a-şi exprima preferinţe politice (Riker şi Ordershook, 1968) sau pur şi simplu dorinţa de a minimiza eventualul regret cauzat de cîştigarea alegerilor de către un partid mai slab situat în ierarhia preferinţelor individuale ale votantului (Ferejohn şi Fiorina, 1974)[4]. De asemenea, votantul poate dori să exprime un vot reactiv (negativ sau pozitiv). Deşi nu aşteaptă nici un fel de beneficiu de la cei care vor cîştiga, alegătorii vor merge la vot pentru a vota împotriva celor de la putere (vot reactiv negativ) sau, din contră, chiar dacă nu aşteaptă beneficii de la cei de la putere, alegătorii nu consideră că schimbarea acestora reprezintă o alternativă acceptabilă şi vor participa la vot pentru a menţine starea de fapt (vot reactiv pozitiv).

în altă ordine de idei, partidele pot avea dificultăţi în selectarea acelor proiecte sau programe care să atragă sprijinul electoral al majorităţii. În condiţiile în care indivizii valorizează în mod diferit beneficiile acţiunii

4 Pentru o sinteză teoretică a motivelor care influenţează creşterea ratei de participare la vot, vezi Cerkez (2009).

guvernamentale, va fi întotdeauna dificil de găsit o strategie care să fie mulţumitoare pentru majoritatea cetăţenilor unei ţări. Prin urmare, partidele trebuie să apeleze la strategii adiacente de obţinere a voturilor. După cum am arătat mai sus, scopul principal al unui partid politic este acela de a exercita influenţă asupra procesului decizional. Pentru a-şi putea atinge acest scop, un partid trebuie să obţină un număr suficient de mare de voturi încît să poată accede în Parlament. Voturile pe care trebuie să le obţină un partid pentru a controla decizia pot reprezenta un procent mai mic sau mai mare din numărul total de voturi exprimate de cei care se prezintă la alegeri, şi nu din numărul total de voturi ale cetăţenilor cu drept de vot. Această distincţie este foarte importantă pentru analizarea comportamentului politic adoptat de partide. În funcţie de predicţii, partidele îşi vor orienta politicile, mesajele şi beneficiile spre acele categorii de alegători care le pot aduce cel mai mare avantaj. Dacă participarea la alegeri este afectată de existenţa unui grad ridicat de incertitudine şi de creşterea nivelului de abţinere, partidele vor trebui să se adreseze unui număr mai mic de cetăţeni, ceea ce va face ca nivelul costurilor care trebuie suportate pentru convingerea acestora să scadă. Costurile scad atît datorită reducerii numărului de actori

INFLUENŢA INCERTITUDINII ASUPRA COMPETIŢIEI POLITICE 27 implicaţi în procesul electoral, cît şi datorită faptului că partidele pot face anumite predicţii referitoare la categoriile de populaţie care se prezintă la vot. Se poate prezuma că probabilitatea mai mare de prezentare la vot

depinde de capacitatea votanţilor de a-şi defini clar structura beneficiilor pe care le primesc. Beneficiile pot fi anterioare sau ulterioare desfăşurării alegerilor, pot fi directe sau indirecte şi pot consta în alocări financiare pentru colegiul din care fac parte, bunuri (chiar bani în schimbul voturilor) sau servicii şi politici. Beneficiile anterioare desfăşurării alegerilor pot fi oferite sub forma unor bunuri de consum sau a unor sume de bani (directe)[5] ori sub forma unor servicii sau a satisfacerii unor revendicări (indirecte). Ambele metode reprezintă o formă de „vînzare-cumpărare" a voturilor. Se poate argumenta, cum face şi Downs (2009), că tranzacţionarea voturilor este ilegală şi că, prin urmare, într-o societate democratică nu se va apela la astfel de metode de obţinere a voturilor. Acest argument este valid dacă luăm în considerare cazul în care tranzacţia se desfăşoară pe o piaţă unde cineva vinde un drept, iar altcineva îl cumpără, ajungîndu-se în situaţia cînd cumpărătorul ar deţine două drepturi de vot, iar vînzătorul nu ar mai deţine nici unul. Dar în condiţiile în care „cumpărarea voturilor" este văzută mai degrabă ca modalitate de influenţare a comportamentului decît ca modalitate de deposedare de drepturi, această activitate este mult mai uşor de desfăşurat şi apariţia ei este greu de controlat[6]. Dacă vor adopta un comportament raţional, actorii (atît partidele, cît şi votanţii) vor recurge la această

5 Aici am în vedere inclusiv posibilitatea partidelor de a apela la „mita electorală".

6 Nu discut moralitatea unui astfel de comportament, ci mă limitez doar la raţionalitatea sa.

metodă care le aduce beneficii reciproce. Atunci cînd votantului îi sînt indiferente alternativele existente sau cînd diferenţa pe care o face între partide este mică, el nu va avea un beneficiu concret în urma exercitării votului. În momentul în care va putea obţine un beneficiu direct[7], palpabil, care să justifice prezenţa sa la vot şi exprimarea opţiunii pentru un partid sau altul, este raţional ca el să accepte acel beneficiu şi să-l sprijine pe cel care i l-a oferit, în schimb, partidele au stimulentul raţional de a apela la o asemenea strategie pentru că astfel minimizează costurile necesare pentru mobilizarea electoratului. Partidele nu mai trebuie să caute informaţii şi să facă analize menite să determine tipurile de politici care pot atrage un număr ridicat de voturi. Ele pot oferi o serie de stimulente selective/bunuri private care să asigure participarea la vot prin echilibrarea raportului dintre costurile şi beneficiile participării. Mita electorală este un mecanism instituţional de schimb între partide şi alegători, ce funcţionează în special în cazul celor care nu au un set de preferinţe clar determinate. Cei care sînt indiferenţi nu votează reactiv, pentru ei nu are importanţă cine cîştigă şi nu consideră raportul cost-beneficiu pozitiv. Indiferenţa în raport cu alternativele disponibile poate fi atenuată prin oferirea unor stimulente selective pozitive care să modifice raportul dintre costurile şi beneficiile participării la vot. Aceste stimulente sînt orientate spre cei care pot fi convinşi, nu

7 Este evident că acest beneficiu trebuie să depăşească costul participării la vot. în general însă, adoptarea unui astfel de comportament reduce la maximum costurile exprimării votului, cantitatea de informaţii necesară este redusă, iar raportul dintre costuri şi beneficii este mai uşor de determinat.

are rost să te orientezi către votanţii celorlalte partide, ci către cei indiferenţi (Bufacchi, 2001, p. 724).

Un alt tip de comportament raţional în urma căruia partidele pot avea cîştig constă în încercarea de creştere a gradului de incertitudine în rîndul votanţilor. Se poate prezuma posibilitatea adoptării de către partide a unui comportament raţional prin care să intenţioneze reducerea ratei de participare la vot cu scopul scăderii costurilor de convingere a votanţilor. Partidele pot fi interesate să reducă setul de votanţi doar la cei radicali sau la cei accesibili prin stimulente selective. Una dintre presupoziţiile pe care le voi utiliza în acest capitol ia în calcul raţionalitatea partidelor (a competitorilor electorali), indiferent de scopul final pe care şi-l propun. În acest context, prin raţionalitatea comportamentului politic al pîrtieipanţilor la competiţia politică înţeleg adoptarea acelor strategii care conduc spre atingerea scopului propus prin utilizarea celor mai eficiente mijloace din punctul de vedere al costurilor. Astfel, avînd în vedere faptul că pentru a putea influenţa procesul decizional partidele nu au nevoie de majoritatea absolută a voturilor care pot fi exprimate, ci de majoritatea voturilor celor care se prezintă la vot, nu este obligatoriu ca strategiile partidelor să implice o creştere a participării la alegeri. Partidele pot recurge la adoptarea unei strategii specifice comportamentului raţional şi vor tinde să acţioneze în scopul reducerii competiţiei prin limitarea potenţialilor participanţi. Legislaţia electorală poate influenţa/reduce numărul de potenţiali participanţi, ceea ce conduce la

reducerea numărului de partide şi reducerea intereselor reprezentate. Această strategie poate avea ca efect pe de o parte controlul asupra distribuţiei resurselor, iar pe de altă parte scăderea costurilor electorale pe care trebuie să le suporte competitorii. Prin scăderea participării creşte posibilitatea ca majoritatea participanţilor să fie cei cu preferinţe clar determinate în favoarea unuia sau a altuia dintre competitori (nucleul dur al alegătorilor), ceea ce face ca în final costurile de convingere să scadă.

Pentru a se asigura de eventualul succes al strategiei de reducere a participării la vot, partidele vor fi motivate să crească nivelul de incertitudine privitor la comportamentul şi acţiunile lor viitoare, întrebarea care se pune în aceste condiţii este legată de motivaţiile logice ale acestui tip de comportament. Partidele pot reduce stimulentele de participare a unui mare număr de alegători mizînd pe faptul că vor obţine suficiente voturi de la nucleul dur de alegători care au afinităţi cu oricare dintre ele. Astfel, cu cît prezenţa la vot este mai scăzută, cu atît costurile de convingere a participanţilor sînt mai scăzute, iar alocarea stimulentelor selective devine mai eficientă. Atunci cînd participarea este redusă, e mult mai probabil votanţii să aibă o opţiune clară pentru unul dintre competitorii electorali. În condiţiile unei prezenţe scăzute la vot se poate prezuma că votanţii radicali ai partidelor angrenate în competiţie vor putea influenţa rezultatul alegerilor şi-şi vor putea satisface preferinţele derivate din cîştigarea bătăliei politice. În această situaţie, partidele obţin voturi fără a trebui să suporte costuri foarte mari de

convingere a votanţilor. Scopul partidului, fie că este acela de a ajunge la guvernare, fie că este acela de a controla o parte a procesului decizional, poate fi atins şi în condiţiile unei prezenţe reduse la vot. Această situaţie este cu atît mai probabilă cu cît ideologia utilizată de partide se depărtează mai mult de nivelul de legitimitate populară. Ideologia devine difuză pe măsură ce elaborarea şi implementarea politicilor sînt extinse în afara sferei de acţiune a actorilor politici. Atît timp cît elaborarea politicilor are ioc în afara sferei preocupării politice, indiferenţa în raport cu partidele este mai crescută. Puterea de stabilire a agendei depăşeşte sfera politică, problematicile pot fi impuse din exterior sau pot fi preluate doar problematicile care corespund anumitor interese. O altă problemă este reprezentată de tehnicizarea politicilor.

Elaborarea şi implementarea politicilor sînt externalizate către actori care abordează politicile fără implicarea cetăţenilor, bazîndu-se doar pe autoritatea epistemică a tehnocraţilor. Astfel, apare riscul scăderii responsabilităţii politice pentru acţiunile guvernului şi implicit scăderea încrederii în componenta politică a administraţiei.

în plus, avînd în vedere faptul că partidele politice pot avea dificultăţi în prezicerea rezultatelor alegerilor şi în anticiparea preferinţelor cetăţenilor, este posibil ca ele să nu poată anticipa raţionamentele în funcţie de care vor vota indivizii. Prin urmare, partidele pot fi interesate doar de atragerea voturilor acelor grupuri care au un potenţial electoral ridicat. În condiţii de incertitudine, este dificil ca

guvernul să cunoască preferinţele şi interesele tuturor grupurilor sociale. Prin urmare, el se va concentra cu precădere pe satisfacerea intereselor grupurilor care-şi pot impune revendicările pe agenda publică (Cerkez, 2010).

O formă indirectă de furnizare a beneficiilor necesare pentru obţinerea voturilor poate consta în alocări de resurse şi furnizare de bunuri publice pentru comunitate. Strom şi Miiller (1999, p. 5) definesc competiţia electorală ca fiind procesul prin care partidele oferă anumite beneficii ce derivă din controlul instituţiilor politice în schimbul sprijinului electoral. Iar promisiunile în ceea ce priveşte politicile reprezintă cel mai puţin costisitor mecanism de obţinere a voturilor. De asemenea, Fiorina şi Noii (1979, pp. 1093-1094) consideră că politicienii nu sînt interesaţi de formularea unor politici, ci mai degrabă de furnizarea unor beneficii pentru comunităţile pe care le reprezintă. De aceea, cei care ocupă funcţiile de conducere au un avantaj asupra celor cu care vor intra în competiţie. Cei de la putere au capacitatea de a direcţiona bani şi proiecte de investiţii spre colegiile din care fac parte cu scopul cumpărării sprijinului electoral necesar. Indiferent care este tipul de avantaje oferit, avem de-a face cu alocarea unor stimulente selective, directe sau indirecte, pentru a obţine beneficiile necesare. Avînd în vedere un astfel de comportament, formula iniţială prin care am descris probabilitatea de prezentare la vot P – b – c se modifică, devenind

Py = (Py + Ss> – Cv unde Bv reprezintă potenţialele

beneficii (de orice natură) derivate direct de pe urma exercitării votului, Ss reprezintă cuantumul beneficiilor rezultate în urma alocării stimulentelor selective (bunuri private), iar Cv reprezintă costurile participării la vot.

Factori instituţionali care pot influenţa competiţia electorală în afara tendinţei actorilor de a adopta un comportament raţional prin calcularea raportului cost-beneficiu, limitarea participării la vot este determinată de o serie de factori instituţionali care afectează competiţia politică. Localizarea excesivă a sistemului de partide conduce la implicarea organizaţiilor într-o dublă competiţie. Pe de o parte avem o competiţie internă (putere şi influenţă în partid – măsurată prin puterea electorală a filialei), care conduce la scăderea coordonării şi a disciplinei de partid. Organizaţiile puternice vor dori să obţină controlul asupra deciziilor şi a alocărilor de resurse. Puterea filialelor, măsurată prin capacitatea lor de a obţine voturi la nivel local, le dă acestora un atu important în negocierile[8] privitoare la distribuţia resurselor şi a beneficiilor ataşate guvernării, care la rîndul lor contribuie la menţinerea sau creşterea capacităţii de obţinere a voturilor. Liderii locali negociază alocări bugetare discreţionare care conduc spre creşterea capacităţii de furnizare a serviciilor publice de către reprezentanţii locali ai partidului. Astfel, aceştia vor fi percepuţi ca eficienţi, iar exprimarea votului în favoarea partidului respectiv va părea mult mai profitabilă decît exprimarea votului în favoarea altui competitor. Pe de altă parte, partidele sînt angrenate în competiţia externă cu celelalte partide pentru a obţine majoritatea necesară

8 Capacitate de negociere în privinţa voturilor pentru sprijinirea deciziilor şi politicilor guvernamentale în schimbul furnizării unor beneficii sau al alocării unor resurse către administraţiile locale controlate de filialele judeţene ale partidelor aflate la guvernare.

participării la guvernare şi distribuirii resurselor.

Pentru ca imaginea să fie completă trebuie analizate atît constrîngerile interne, cît şi cele externe cu ’care se confruntă partidele. Astfel, cu cît normele care reglementează procesul electoral fac să devină mai complicat procesul de vot, îngreunează înţelegerea modului de distribuire a mandatelor sau limitează oferta electorală, cu atît va creşte probabilitatea abţinerii. De exemplu, în România nu poţi vota decît în localitatea de domiciliu şi pe raza colegiului de care aparţii, iar alegerile sînt duminica, ceea ce va conduce la scăderea participării. Deşi Lijphart (1997) recomandă ca alegerile să aibă loc la sfîrşitul săptămînii’, totuşi costurile indivizilor atunci cînd renunţă la anumite activităţi din timpul liber pentru a merge la vot vor face ca participarea să scadă. Raportul dintre costurile şi beneficiile participării la vot se pot modifica în sensul creşterii costurilor de participare. Lijphart (1997) consideră sistemul electoral şi frecvenţa desfăşurării alegerilor ca fiind factori instituţionali determinînd în ceea ce priveşte participarea la vot. Sistemul de reprezentare proporţională va stimula participarea prin lărgirea plajei de alternative disponibile, ceea ce rezolvă problema votului irosit şi permite partidelor mobilizarea voturilor şi în locurile unde au suport electoral mai scăzut (Lijphart, 1997), iar sistemul majoritar inhibă multipartidismul şi limitează alternativele disponibile. Un alt tip de problemă care afectează rata de

participare este cauzat de frecvenţa organizării alegerilor[910].

Alţi factori instituţionali relevanţi care influenţează competiţia politică şi comportamentul actorilor sînt: sistemul electoral, cel de partide, regulile de formare a executivelor şi lipsa legăturii directe între rezultatul alegerilor şi formarea guvernului. Prin urmare, prezumţia principală pe care mă voi baza este că participarea la vot se rezumă la alegerea unui set de politici potenţiale care pot fi alterate în cadrul procesului de negociere pentru formarea guvernelor. Acest fapt poate spori incertitudinea existentă în ceea priveşte termenii reali ai competiţiei politice deoarece nu se cunosc actorii cu drept de veto care pot influenţa deciziile viitoare. În plus, decuplarea alegerilor parlamentare de cele prezidenţiale reprezintă o premisă a scăderii participării alegătorilor la procesul electoral. Strom şi Miiller (1999, p. 285) consideră că modul de organizare a partidelor (relaţia între nivelul central şi diferitele facţiuni) reprezintă un factor important care influenţează comportamentul politic şi competiţia. Competiţia din interiorul partidelor conduce la localizarea (fragmentarea) partidelor şi la sporirea puterii filialelor care aduc multe voturi în schimbul obţinerii de avantaje provenite din exercitarea guvernării.

---

9 Recomandarea este făcută pentru alegerile din SUA. care sunt organizate în timpul săptămânii.

10 în SUA şi Elveţia, frecvenţa mare a rundelor de alegeri conduce la scăderea ratei de participare (Lijphart, 1997).

Posibile motive ale scăderii participării la vot în România

Prezumţia pe care o voi utiliza în analizarea scăderii ratei de participare la vot în România este că *stimulentele instituţionale produse de modificarea sistemului de vot, a modalităţii de redistribuire a mandatelor şi decuplarea alegerilor parlamentare de cele prezidenţiale afectează disponibilitatea alegătorilor de a participa la alegeri.*

Un prim argument în favoarea unei astfel de premise constă în analizarea datelor referitoare la gradul de participare la vot al votanţilor din România în perioada 1992-2009, cu accent asupra perioadei 2000-2009.

Tabelul 1.1. *Rata de participare la vot pentru alegerile generale şi prezidenţiale 1992-2012*

Prezenţa la vot	Camera Deputaţilor	Senat	Preşedinte turul 1	Preşedinte turul 2
Anul 1992	76.29%	76.29%	76.29%	73.23%
Anul 1996	76.01%	76.01%	76.01%	75.90%
Anul 2000	65.31%	65.31%	65.31%	57.5%
Anul 2004	58.51%	58.51%	58.51%	55.21%
Anul 2008/ 2009[11]	39.20%	39.20%	54.37%	58.02%

Anul 2012[12]	41.76 %	41 .76%	-	-

Sursa: prelucrat după datele disponibile la adresa http://www.roaep.ro/ alegeri/.

La o privire mai atentă a informaţiilor din tabel putem observa că în perioada 1992-2004 există o simetrie a participării la vot între alegerile parlamentare şi cele prezidenţiale. Anul 2009 a fost primul în care alegerile prezidenţiale au avut loc separat de cele parlamentare, fapt care pare a avea o influenţă importantă asupra ratei de participare. Diferenţa dintre nivelurile de participare la alegerile prezidenţiale între perioadele discutate este relativ constantă (5-7%), în timp ce rata de participare la alegerile parlamentare este mult mai mică în 2008 faţă de perioadele anterioare. De asemenea, la alegerile din perioada 1992-2004 se observă o similaritate în ceea ce priveşte rata de participare la alegerile parlamentare şi la primul tur al alegerilor prezidenţiale11 (ţinute simultan), lucru care nu este valabil pentru alegerile din 2008 (parlamentare) şi 2009 (prezidenţiale). Din tabelul de mai sus reiese că în perioada 2004-2008 scăderea nivelului de participare la vot pentru alegerile parlamentare este de 19,31%, în timp ce nivelul de participare la alegerile prezidenţiale este aproximativ constant (o scădere de

11 In anul 2009 alegerile prezidenţiale au fost decalate faţă de cele parla- mentare pentru prima dată.

12 Alegerile prezidenţiale se vor desfăşura în 2014 şi rămâne de văzut dacă se confirmă tendinţa participării mai mari la alegerile prezidenţiale ţâţă de cele parlamentare.

4,99% în primul tur şi o creştere de 1,78% în al doilea tur al alegerilor din 2009 faţă de cele din 2004). În cazul alegerilor parlamentare din 2012, nivelul prezenţei nu diferă faţă de alegerile din 2008. Putem presupune aşadar că există o relaţie între nivelul ratei de participare şi tipul de alegeri. În enunţarea acestei presupoziţii am în vedere atît schimbarea modalităţii de alegere a senatorilor şi deputaţilor, cît mai ales decizia de a decupla organizarea alegerilor parlamentare de a celor prezidenţiale[13][14]. Tipurile de abordări diferă la alegerile prezidenţiale faţă de cele parlamentare; la prezidenţiale sînt luate în calcul mai degrabă caracteristici care ţin de personalitatea individului, de imaginea lui (Linz, 1994) şi mai puţin de programe sau seturi de politici. De asemenea, desfăşurarea alegerilor de rang inferior odată cu alegerile prezidenţiale poate duce la creşterea ratei de participare. Cu alte cuvinte, alegerile prezidenţiale influenţează pozitiv rata de participare a cetăţenilor la vot în cazul altor tipuri de întreceri electorale desfăşurate concomitent (Lijphart, 1997).

în ceea ce priveşte modificarea modului de alegere a senatorilor şi deputaţilor, apare problema referitoare la diferenţa dintre modalitatea de vot şi cea de distribuire a mandatelor.

Influenţa mediului extern asupra partidelor poate

13 Procentele de scădere a participării nu sunt foarte mari.

14 Având în vedere că alegerile s-au desfăşurat după acest model o singură dată, este dificil de făcut o generalizare în ceea ce priveşte eventuala relaţie de cauzalitate între decalarea alegerilor şi scăderea ratei de participare.

modifica strategiile de acţiune iniţiale ale acestora. Astfel, conform lui Strom şi Miiller (1999, p. 23) regulile de desfăşurare a competiţiei electorale

INFLUENŢA INCERTITUDINII ASUPRA COMPETIŢIEI POLITICE 35 pot influenţa deciziile interne ale partidelor prin impactul pe care-1 au asupra organizării partidelor şi a nominalizării candidaţilor. În plus, transformarea voturilor în mandate poate crea distorsiuni care în general avantajează partidele mari şi le afectează pe cele mici[15]. Instituţiile politice afectează, de asemenea, comportamentul partidelor în două moduri: direct – liderii, independent de organizaţii, se confruntă cu stimulente diferite în situaţii diferite – şi indirect, prin diferite modele de organizare – sistemul electoral poate afecta deciziile liderilor prin impactul nominalizării candidaţilor asupra organizării partidelor (Strom şi Mtiller, 1999, p. 19). De exemplu, în sistemul uninominal influenţa liderilor de la centru asupra procesului de depunere a candidaturilor scade, prin urmare scade şi controlul centrului asupra celor care vor avea drept de vot asupra propunerilor guvernamentale trimise Parlamentului, ceea ce înseamnă că organizaţiile locale vor avea putere de negociere crescută şi influenţa lor în privinţa nominalizărilor şi acţiunilor partidului va creşte. De asemenea, organizaţiile locale vor putea să-şi impună preferinţele şi să-şi aproprieze o cantitate cît mai mare din beneficiile care

15 în urma procesului de redistribuire a voturilor, configuraţia mandatelor parlamentare din 2012 nu corespunde votului. Astfel, câştigătorul a primit o primă de aproximativ 7%, iar partidele clasate pe locurile 2, 3, 4 au primit un procent de mandate inferior celui care ar fi trebuit să rezulte din numărul de voturi obţinute.

derivă din actul de guvernare[1617]. Astfel, pot să apară conflicte între filialele partidelor atît în ceea ce priveşte ocuparea funcţiilor disponibile, cît şi în ceea ce priveşte redistribuirea resurselor publice. Un factor important care influenţează comportamentul partidelor în procesul de formare a guvernului este sistemul electoral1'. Influenţa sa se poate manifesta asupra forţei partidelor în Parlament sau asupra compoziţiei cabinetului prin regulile referitoare la distribuirea mandatelor.

în cazul României, în momentul elaborării sistemului electoral, partidele nu au luat în calcul făptui că incertitudinea şi imposibilitatea predicţiei le vor face să ajungă la rezultate politice neaşteptate. Atunci cînd se trece de la contabilizarea rezultatului votului la împărţirea mandatelor, sistemul de selecţie a celor care pot ajunge în poziţia de influenţare a deciziei publice nu ţine cont de ierarhizarea preferinţelor cetăţenilor. Un exemplu în acest sens ar fi pierderea mandatului de către un candidat aflat pe primul loc în ierarhia preferinţelor votantului în faţa unui candidat care se află pe locul al patrulea în ierarhia preferinţelor'6. Problema fundamentală a sistemului de vot este legată de combinarea a două tipuri de abordări. Pe de o parte votul exprimat de cetăţeni este uninominal, pe de altă parte redistribuirea mandatelor se face după metode specifice reprezentării proporţionale. Ignorarea ierarhiei

16 Modelul de acţiune al filialelor locale este asemănător comportamentului coaliţiilor de redistribuţie descris de Olson (1999).

17 Sistemul electoral este definit ca setul de reguli ce specifică modul în care votanţii îşi pot exprima preferinţele şi modul în care voturile sunt transformate în mandate (Taagepera, 2007, p. 1).

preferinţelor politice ale votanţilor conduce la adîncirea incertitudinii cu care se confruntă cetăţenii în momentul luării deciziei asupra opţiunilor de vot. Diferenţierea între modul în care se votează şi modul în care se distribuie mandatele complică calculele pe care trebuie să le facă indivizii în procesul de vot. Pentru a vota raţional, cetăţenii trebuie să-şi ierarhizeze atît preferinţele pentru candidaţi, cît şi pe cele pentru partide, să calculeze intensitatea preferinţelor şi să adopte o strategie comportamentală care să satisfacă preferinţele cele mai intense. Se poate discuta, ca exemplu, situaţia în care avem trei partide X, Y şi Z şi trei candidaţi A, B, C care reprezintă aceste trei partide în cursa electorală. Avem prin urmare următoarea situaţie X = A, Y = B şi Z = C. Să presupunem că ierarhizarea preferinţelor în ceea ce priveşte partidele este X > Y > Z, iar ierarhizarea preferinţelor în ceea ce priveşte candidaţii este B > A > C. După cum se observă, deşi în cazul preferinţei pentru partide pe primul loc se află X, în cazul preferinţei pentru candidaţi pe primul loc se află B (care este susţinut de partidul Y). Într-o astfel de situaţie, individul trebuie să calculeze intensitatea preferinţelor şi să ia o decizie. Dacă individul acordă o importanţă mai mare preferinţei pentru candidat şi nu consideră foarte importantă preferinţa pentru partid, el va vota candidatul B fără să ţină cont de partidul din care acesta face parte. Dacă însă preferinţa individului pentru partid este mai intensă decît cea pentru candidat sau dacă intensitatea

preferinţelor[18]

INFLUENŢA INCERTITUDINII ASUPRA COMPETIŢIEI POLITICE 37 este egală, individul poate fi nevoit, deşi sistemul este uninominal, să voteze partidul X deşi candidatul acestuia este al doilea în ierarhia preferinţelor sale privitoare la candidaţi. Orientarea votului pentru partid este perfect raţională dacă ne gîndim că redistribuirea mandatelor se face după principiul proporţionalităţii. Astfel, votînd pentru candidatul B, votantul maximizează voturile obţinute de partidul Y în detrimentul celor obţinute de partidul X. Modalitatea de redistribuire poate face ca, deşi obţine o majoritate de voturi în colegiul său, candidatul B să nu obţină un mandat, iar voturile primite de acesta se vor redistribui către partidul Y. În această situaţie, votînd pentru candidatul preferat alegătorul poate da, indirect, votul său pentru un partid pe care nu-1 preferă, ceea ce este iraţional. Acest tip de raţionament aduce în atenţie problema fundamentală a ierarhizării preferinţelor. Ierarhia preferinţelor poate fi influenţată de cauze externe demersului logic în funcţie de care individul îşi stabileşte opţiunea de vot. Decizia votantului implică necesitatea colectării unei cantităţi suplimentare de informaţii cu scopul de a face faţă incertitudinii crescute. După cum arată şi Downs (2009), indivizii nu sînt dispuşi să colecteze

18 Este de notorietate cazul unui colegiu electoral din judeţul Braşov unde un candidat cu aproape 45% din opţiunile electoratului a pierdut man- datul în faţa unui candidat care a obţinut aproximativ 6%. De aseme- nea, este de notat cazul unui deputat ales cu 34 de voturi dintr-un total de 1 768 de voturi (http://www.hotnews.ro/stiri-politic-5209934-depu- tatul-ales-34-voturi-iosif-koto.htm, accesat în data de 05.03.2012).

şi să proceseze o cantitate crescută de informaţii. În aceste condiţii, partidele politice trebuie să preia rolul de transmiţător de informaţii votanţilor pe care doresc să-i atragă. Partidele furnizează doar acele informaţii care sînt necesare pentru atragerea unui număr cît mai mare de votanţi. Un exemplu de informaţii ce pot fi ascunse sînt cele referitoare la eventualele alianţe postelectorale pe care le pot face partidele. În condiţii de incertitudine, informaţiile referitoare la posibilele alianţe pe care intenţionează să le facă partidele pot deveni extrem de relevante în luarea unei decizii de vot. Revenind la exemplul de mai sus, alegătorul este pus să decidă opţiunea de vot între partidul X şi candidatul B (corespunzător partidului Y) bazîndu-se pe predicţia pe care o va face în ceea ce priveşte diferenţa dintre comportamentul partidului X şi cel al partidului Y. Astfel, chiar dacă votantul îl preferă pe candidatul B candidatului A, el va fi tentat să voteze cu candidatul A de teama ca nu cumva candidatul B să nu obţină mandatul şi votul său să se ducă spre partidul Y. În aceste condiţii, este raţional ca votantul să acorde votul partidului său preferat pentru a-i întări acestuia şansele de a ajunge la guvernare. Un astfel de calcul este raţional în condiţiile în care votantul se confruntă cu incertitudinea. În condiţiile unui sistem majoritar, alegătorul are tendinţa de a vota strategic, limitînd şansele ca partidul cel mai slab situat în ierarhia preferinţelor sale să ajungă la guvernare. Astfel, alegătorul renunţă la alternativa preferată dacă va considera că nu are şanse şi o va alege pe aceea care poate împiedica

succesul alternativei aflate pe ultimul loc în ierarhia preferinţelor.

Limitarea numărului de partide implicate în competiţia electorală

Schimbarea sistemului electoral de la unul bazat pe reprezentare proporţională spre unul majoritar (mixt) este o sursă de limitare a posibilităţii de apariţie a unui partid politic. De obicei, sistemul majoritar conduce la concentrarea reprezentării politice în jurul unui număr redus de partide. Conform legilor lui Duverger, sistemul pluralitar conduce spre un sistem bipartid, în timp ce sistemul bazat pe reprezentare proporţională conduce spre un sistem multipartid. Dezbaterile referitoare la relaţia dintre sistemul electoral şi cel de partide, precum şi exemplele analizate au dus la o rafinare a legilor lui Duverger. Astfel, Duverger (2003) admite că sistemul electoral este doar unul dintre elementele cauzale şi consideră că legile sale descriu tendinţe de cauzalitate în ceea ce priveşte legătura dintre sistemele electorale şi sistemele de partid (Duverger *et al.,* 1950, p. 13, *apud* Duverger, 2003, p. 3). Regula pluralităţii limitează posibilitatea formării celui de-al treilea partid atît ca urmare a efectului mecanic care conduce la subreprezentarea partidelor mici, cît şi a efectului psihologic care îl determină pe votant să adopte un comportament strategic (Duverger, *apud* Riker, 2003, p. 33).

Reforma sistemului electoral din România poate afecta modul în care va decurge competiţia electorală. Sistemul

electoral poate influenţa sistemul de partide în sensul menţinerii monopolului pe care-1 au acestea în competiţia electorală pentru că partidele existente pe scena politică au posibilitatea de a jongla cu regulile şi de a le elabora în folosul lor (Taagepera, 2007).

De exemplu, eliminarea sistemului de vot prin reprezentare proporţională şi a celui majoritar în două tururi conduce la scăderea stimulentelor de apariţie a unor partide noi şi la întărirea monopolului celor deja existente. Sistemul reprezentării proporţionale şi cel majoritar

INFLUENŢA INCERTITUDINII ASUPRA COMPETIŢIEI POLITICE 39 în două tururi oferă stimulente pentru apariţia unor noi partide pentru că pot permite unor partide diferite obţinerea unor avantaje cu un număr redus de voturi (Riker, 2003, p. 29). În cazul reprezentării proporţionale, existenţa unui număr variat de alternative permite exprimarea mai concretă a preferinţelor electorale, dar poate conduce şi la apariţia unor ambiguităţi şi suprapuneri între alternative. În schimb, sistemele majoritare într-un singur tur de scrutin pot prezenta alternative clare între care se alege, dar limitează capacitatea de exprimare a preferinţelor electorale (McDonald şi Budge, 2005, p. 77). Cu cît unele ţări sînt mai apropiate de un sistem bipartid, cu atît alegătorii au posibilităţi de alegere mai limitate. Într-un sistem bipartid, alegătorii sînt forţaţi să opteze pentru una dintre alternativele disponibile care este ceva mai agreată, deşi ar putea avea o preferinţă mult mai intensă pentru o potenţială alternativă situată la centru (McDonald şi

Budge, 2005). Astfel, votanţii au posibilitatea de a se abţine de la vot. Cu alte cuvinte, sistemul de partide poate inhiba participarea la vot.

în afara regulilor de desfăşurare a competiţiei electorale, apariţia unor partide noi poate fi împiedicată prin alte mecanisme. De exemplu, stabilirea unui număr minim de membri fondatori, nevoia de acoperire naţională, necesarul de resurse pentru desfăşurarea activităţii sînt doar cîteva constrîngeri pe care trebuie să le depăşească cei care vor să înfiinţeze un nou partid. De asemenea, construirea unui nou partid nu se rezumă doar la existenţa unor lideri providenţiali şi susţinerea unor principii ideologice sau morale puternice. Apariţia unui nou partid impune o serie de costuri care sînt foarte dificil de suportat. Nu mă refer aici neapărat la costurile financiare, ci la toate tipurile de costuri ce pot apărea în acest context. Un element important care trebuie luat în considerare este dat de limitările şi constrîngerile legale şi instituţionale care apar în faţa înfiinţării şi funcţionării unui nou partid. Limitările legale ale înfiinţării şi funcţionării unui partid sînt destul de rigide, iar pragul electoral necesar pentru intrarea în Parlament poate îngreuna accesul unui partid la sferele decizionale. Aşadar, prima problemă ivită în calea apariţiei unui partid este aceea a capacităţii de a obţine cele 25 000 de adeziuni necesare înscrierii lui. Acest obstacol nu este insurmontabil, dar este sau poate fi extrem de costisitor. De asemenea, odată constituit, partidul trebuie să aibă capacitatea de a-şi constitui filiale puternice şi influente la

nivel local, în ceea ce priveşte capacitatea de atragere a voturilor, nivelul local are un rol mult mai important decît nivelul central. Principalul furnizor de voturi al unui partid este nivelul local, mai exact capacitatea de organizare şi persuasiune a ramurilor locale. Lipsa unor structuri locale bine dezvoltate şi suficient de puternice reprezintă o principală sursă a eşecului electoral al unora dintre partidele mici din România. Schimbarea sistemului electoral de la cel bazat pe reprezentare proporţională la cel majoritar este o altă sursă de limitare a posibilităţii de apariţie a unui partid politic. De asemenea, necesitatea depunerii unor sume de bani pe post de garanţie în momentul desemnării candidaţilor în vederea participării la competiţia electorală poate reprezenta o piedică în calea apariţiei unor partide noi care să sporească numărul de alternative disponibile.

Sistemul electoral, combinat cu „localizarea” şi fragmentarea partidelor politice conduce la necesitatea extinderii sferei de cuprindere a unui partid spre nivelul local. Astfel, discuţia despre liderii partidului nu trebuie să se centreze doar asupra unui lider puternic şi reprezentativ la nivel naţional, ci şi asupra mecanismelor de creare a unei reţele locale de organizaţii coordonate de lideri locali importanţi, puternici şi reprezentativi. În acest studiu, am enunţat doar cîteva dintre dificultăţile care se pot ivi în calea apariţiei unui nou partid. Dificultăţile tehnice apărute în calea dezvoltării unui partid politic nu sînt însă singurele tipuri de probleme care afectează apariţia unui partid. Capacitatea de a face faţă conflictelor

interne şi presiunilor venite din partea facţiunilor este un factor extrem de important care influenţează comportamentul partidelor.

Competiţia din interiorul partidelor

Unul dintre factorii relevanţi ce pot influenţa comportamentul partidelor este impactul pe care-1 au membrii şi activiştii prin capacitatea de a influenţa decizia[19] partidului (democraţia internă) sau prin posibilitatea de a părăsi partidul ori de a reduce cantitatea de efort depus pentru realizarea scopurilor partidului[20]. Un alt factor determinant pentru comportamentul partidelor este existenţa facţiunilor. Acestea pot afecta implementarea strategiei partidului pentru că ele nu respectă decizia centrală, ci se ghidează după interesele subgrupurilor. De asemenea, structura de stimulente a liderilor poate influenţa comportamentul partidului deoarece liderii sînt cei care ocupă anumite poziţii guvernamentale şi au drept scop obţinerea acestor poziţii şi a funcţiilor (Strom şi Mtiller, 1999, p. 292).

Laver şi Shepsle (1996) consideră că partidele politice nu trebuie analizate ca actori unitari, ci ca nişte coaliţii de facţiuni implicate în competiţii interne. De asemenea. Roemer (2006, p. 148) consideră că partidele nu sînt actori unitari, ci entităţi compuse din facţiuni aflate în conflict între ele. Deseori, membrii facţiunilor nu se ghidează după deciziile politice de la centru, comportamentul lor fiind influenţat de interesele anumitor grupuri care pot fi

19 Influenţă directă.

20 Influenţă indirectă.

divergente de cele de la nivel central[21] (Strom şi Mtiller, 1999, p. 295). Roemer (2006) identifică trei tipuri de membri cu stimulente diferite, şi anume reformiştii, oportuniştii şi militanţii. Oportuniştii sînt cei interesaţi de cîştigarea alegerilor şi de funcţiile ataşate, reformiştii sînt interesaţi de implementarea politicilor propuse în avantajul grupurilor susţinute, iar militanţii sînt cei care doresc să prezinte politicile apropiate de preferinţele alegătorilor. De asemenea, conform lui Strom şi Mtiller (1999), în cadrul partidelor, membrii au categorii diferite de stimulente: unii sînt preocupaţi de politicile partidului (activiştii ideologici), alţii sînt mai degrabă interesaţi de obţinerea puterii (activiştii fără ideologie). Schimbarea raportului de forţe între facţiunile unui partid/schimbarea liderilor poate conduce spre schimbări în ceea ce priveşte politicile partidului. Candidaţii pot să valorizeze succesul lor mai mult decît pe cel al partidului din care fac parte. De asemenea, charisma, relaţiile personale ale candidatului sau considerente clientelare pot face ca un alegător să sprijine un partid doar pentru că un anumit politician face parte din acesta (Katz, 2003, p. 86). Prin urmare, respectivul politician va beneficia de un nivel înalt de influenţă în cadrul partidului şi va putea impune propriile preferinţe în detrimentul celorlalţi. Implicaţiile acestui fapt pot fi analizate în contextul distribuţiei resurselor publice de la nivelul central către cel local. Deseori, în cadrul partidelor apar interese individuale şi

21 Alianţele de la nivel local nu sunt întotdeauna compatibile cu cele de la centru. Deseori apar conflicte intre filialele locale ale partidelor aflate în alianţă la nivel naţional sau între ramurile locale şi organizaţia centrală a partidelor.

agende paralele care pot avea ca rezultat strategii şi propuneri divergente. De exemplu, la nivel local relaţiile dintre filialele partidelor pot diferi de cele de la nivel naţional, iar alianţele pot funcţiona diferit. În România, sistemul de partide a evoluat de la centralizare spre descentralizare şi a culminat cu scăderea numărului de partide. Gradul de dezvoltare al organizaţiilor locale influenţează capacitatea partidului de a se implica în lupta electorală. Tendinţa este aceea de a creşte şi mai mult puterea filialelor locale în detrimentul centrului, iar sistemul de vot uninominal nu influenţează doar forţa electorală a partidului, ci şi crearea unei ierarhii puternice în interiorul partidelor. Pierderea influenţei politice a partidelor la nivel central produce fragmentarea în mai multe facţiuni locale aflate în luptă pentru influenţă politică şi controlul resurselor. Descentralizarea poate avea ca efect mutarea resurselor şi scăderea controlului central/ guvernamental asupra utilizării banilor şi a elaborării politicilor. Acţiunile filialelor locale ale partidelor pot face ca priorităţile stabilite la centru să fie schimbate la nivel local. De asemenea, filialele locale cu putere de decizie (cele care au potenţial electoral ridicat) pot solicita alocări suplimentare sau beneficii în schimbul susţinerii guvernului. Un exemplu de astfel de mecanism este reprezentat de fondul de rezervă bugetară la dispoziţia prim-ministrului a cărui utilizare avantajează partidele aflate la guvernare în detrimentul celor din

opoziţie[22]. Cei care controlează guvernul pot decide direct asupra alocărilor bugetare necesare pentru furnizarea stimulentelor care pot asigura succesul electoral. Descentralizarea poate conduce la lipsa coordonării între diferitele niveluri ale administraţiei, implicit în ceea ce priveşte cheltuielile bugetare. Partidele se fragmentează, iar lupta pentru putere între nivelul local şi cel central pune presiuni asupra modului de cheltuire a bugetului. Eventualele încercări de reformare a cheltuielilor bugetare pot fi compromise de presiunile ramurilor locale ale partidelor orientate către creşterea propriilor beneficii.

INFLUENŢA INCERTITUDINII ASUPRA COMPETIŢIEI POLITICE 43 Puterea filialelor locale derivă din faptul că acestea aduc voturi şi solicită în schimb influenţă asupra sistemului de elaborare a politicilor guvernamentale şi asupra nominalizărilor pentru poziţii guvernamentale cheie. Liderii locali ai partidelor devin astfel actori cu putere de veto în ceea ce priveşte activitatea partidului. Alocările de fonduri pentru infrastructură şi alte tipuri de investiţii locale reprezintă o sursă de asigurare a voturilor. Aceste fonduri produc stimulentele selective pozitive. Astfel, oamenii votează cu cei care au adus avantaje comunităţii, iar aceştia pot influenţa şi tendinţa de vot pentru alegerile naţionale. La o analiză rapidă a rezultatelor alegerilor locale comparativ cu cele naţionale

22 Analiza modului de alocare a resurselor din fondul de rezervă bugetară arată că nivelul procentului alocat corespunde controlului politic asupra teritoriului. Fiecare dintre partidele relevante a alocat, atunci când s-a aflat la guvernare, fonduri mai mari pentru comunităţile locale controlate de reprezentanţii lor. Pentru mai multe detalii vezi http : //www.romania- curata.ro/primul-ministru-dezinformeaza-1531 .htm.

se observă o simetrie între rezultatele partidelor la nivel local şi cele obţinute de filialele locale ale respectivelor partide la alegerile parlamentare. Partidele care deţin majoritatea în consiliile judeţene sau locale precum şi în primăriile marilor oraşe dintr-un judeţ au de obicei şi numărul cel mai mare de reprezentanţi judeţeni în Parlament. Astfel, filialele locale contribuie la scorul general al partidului şi pot influenţa decisiv procesul de guvernare, în condiţiile în care influenţa conducerii centrale asupra nominalizării candidaţilor este redusă, există o probabilitate foarte mare ca aceştia să adopte un comportament care să valorizeze interesele filialei din care provin, şi nu pe cele ale partidului. De asemenea, la nivelul Parlamentului European membrii au de-a face cu o dublă subordonare. Ei sînt subordonaţi pe de o parte partidelor europene, iar pe de altă parte celor naţionale. Capacitatea partidelor naţionale de a influenţa capacitatea de vot a membrilor Parlamentului European este net superioară celei pe care o au partidele europene. Partidele naţionale deţin controlul prin selectarea candidaţilor şi acoperirea costurilor de campanie, iar cele europene pot recompensa/controla prin capacitatea de a împărţi funcţii la nivel central în cadrul instituţiilor comunitare. Concluzia la care ajunge Hix este aceea că în cazul existenţei unor divergenţe politice între partidul naţional şi cel european comportamentul de vot al membrilor Parlamentului European tinde să fie asemănător celui adoptat de partidul naţional (Hix, 2002).

Formarea guvernelor

Formarea guvernelor depinde de o serie de mecanisme instituţionale printre care: politica de alianţe, apariţia unor noi partide – prin recrutarea unor membri (UNPR) – şi rezultatele conflictelor interne.

Una dintre sursele incertitudinii care poate conduce la scăderea participării la vot este dată de faptul că alegerea unui parlamentar nu echivalează cu alegerea unui set de politici (Fiorina şi Noii, 1979). Aşadar, participînd la alegeri, cetăţenii votează Parlamentul, dar nu şi guvernul. Prin urmare, indivizii nu votează pentru politici, ci în cel mai bun caz pentru un set de politici potenţiale. Guvernul este însă un actor relevant, uneori monopolist, în stabilirea agendei şi deci cel care controlează procesul de elaborare a politicilor publice. Procesul de formare a guvernului este rezultatul consultărilor şi negocierilor între diferite partide, iar locurile deţinute în Parlament sînt atuuri în negociere (McDonald şi Budge, 2005). Formarea guvernului este un proces care se desfăşoară ulterior votului şi poate altera eventualul set de politici care a obţinut sprijinul votanţilor. Majoritatea deciziilor sînt luate de executiv, care este principalul actor în proiectarea politicilor (Laver şi Shepsle, 1996; Tsebelis, 2002). Guvernul poate apela la mijloace precum asumarea răspunderii, adoptarea ordonanţelor de urgenţă sau solicitarea unui vot de încredere. În aceste condiţii, el poate deveni un actor monopolist în stabilirea agendei (Tsebelis, 2002). Astfel, oficialii guvernamentali pot pune presiune asupra propriilor parlamentari pentru a obţine

sprijinul acestora uneori în detrimentul dorinţelor alegătorilor. Deşi parlamentarii nu au mandat imperativ în ceea ce priveşte modul în care votează, influenţa unor stimulente selective negative (posibilitatea pierderii mandatului prin alegeri anticipate, limitarea resurselor alocate către colegiile lor etc.) poate impune un anumit tip de comportament de vot[23]. Această situaţie poate constitui o altă sursă de incertitudine pentru că votanţii pot face în cel mai bun caz doar

INFLUENŢA INCERTITUDINII ASUPRA COMPETIŢIEI POLITICE 45 predicţii referitoare ia modul în care va arăta guvernul şi la setul de politici care va fi pus în aplicare. În România, partidele au atît tendinţe centrifuge, cît şi centripete, ceea ce conduce spre o disponibilitate crescută pentru alianţe conectate sau neconectate ideologic. Putem considera sistemul de partide din România ca fiind bipolar, format din trei partide mari (cu potenţial de guvernare[24]) care acţionează ca două blocuri. Cele trei partide mari (PDL, PSD şi PNL) au influenţat viaţa politică din România prin alianţele repetate între ele. Astfel, este destul de dificil de făcut o diferenţiere între ele din punctul de vedere al programelor sau acţiunilor de vreme ce au guvernat fiecare cu fiecare. De asemenea, există o a patra formaţiune politică, UDMR, care este suficient de flexibilă

23 în plus, la nivelul Parlamentului deciziile referitoare la comportamentul de vot se iau deseori în cadrul grupurilor parlamentare ale partidelor, iar liderul de grup poate monitoriza comportamentul individual al membrilor.

24 Prin partide cu potenţial de guvernare înţeleg acele partide care deţin suficiente resurse electorale pentru a deveni partidul în jurul căruia se construieşte coaliţia de guvernare (partidul principal al guvernării).

ideologic pentru a intra la guvernare alături de oricare dintre cele trei partide mari şi are un procent electoral care poate contribui la construirea unei majorităţi. Astfel, UDMR este ceea ce Sartori (2005) consideră ca fiind un partid cu potenţial de coaliţie, adică acel partid care este acceptat ca partener de coaliţie de unul sau mai multe dintre celelalte partide pentru a forma o majoritate şi care este compatibil ideologic cu celelalte partide.

În funcţie de situaţie, coaliţiile sînt orientate fie spre obţinerea puterii (coaliţii minimal cîştigătoare) fără a ţine cont de identitatea ideologică şi de preferinţele legate de politici (Riker), fie spre conectarea ideologică a actorilor cu preferinţe ideologice şi politici asemănătoare (Axelrod)[25].

Alianţele de guvernare sînt negociate ulterior desfăşurării alegerilor, iar voturile obţinute reprezintă principalele mijloace de negociere de care dispun partidele. Un exemplu în acest sens poate fi alianţa de guvernare din perioada decembrie 2008-2009 din România. Alianţa a fost compusă din PDL şi PSD, două partide aflate în competiţie acerbă unul cu altul[26]. Eventualele aşteptări ale votanţilor celor două partide în ceea ce priveşte setul de politici care va fi implementat au fost alterate în urma modificărilor apărute după negocieri.

---

25 O distincţie importantă între modelul descris de Riker şi cel descris de Axelrod are în vedere dimensiunea referitoare la politici. Astfel, modelul lui Riker este indiferent în raport cu preferinţele pentru politici *(policy-blind),* iar cel al lui Axelrod este orientat spre similaritatea preferinţelor referitoare la politici *(policy-driven)* (Hix, 2005, p. 73).

26 PDL avea prevăzut în statut faptul că nu poate face alianţă cu PSD. Dată fiind nevoia de formare a guvernului, reprezentanţii celui dintâi au anulat

Accesul la putere presupune, pe de o parte, o serie de promisiuni făcute electoratului, iar pe de altă parte, negocierile cu potenţialii parteneri de coaliţie (compromisul), ceea ce va avea ca efect schimbarea politicilor ideale spre a le face acceptabile pentru anumite grupuri (Laver şi Shepsle, 1996).

Facţiunile partidelor pot influenţa decisiv distribuţia puterii necesare pentru formarea majorităţii. Fragmentarea unui partid poate conduce la plecarea unui grup de parlamentari şi la formarea unui alt partid care să influenţeze majoritatea parlamentară responsabilă cu formarea guvernului.

Facţiunile apărute la nivelul conducerii centrale din cadrul PSD au condus la migraţie politică23 şi la apariţia unei noi formaţiuni politice parlamentare (UNPR). Apariţia unui nou partid parlamentar poate duce la întărirea forţei guvernului şi poate denatura rezultatul votului, contribuind la reaşezarea sistemului politic postelectoral.

în tabelul de mai jos voi prezenta dimensiunea migraţiei politice în perioada noiembrie 2008 – februarie 2012 şi voi analiza modul în care migraţia influenţează forţa de vot a puterii şi a opoziţiei. Procentul migraţiei parlamentare este suficient de mare încît să modifice majorităţile şi configuraţia guvernului.

Tabelul 1.2. *Nivelul migraţiei politice în perioada noiembrie 2008 – martie 2012*

	Coaliţie guvern	Opoziţie	Independenţi	Total	Procente26

	are				
Camera Deputaţilor	27	11	7	46	14 %
Senat	16	6	0	22	16 %

această prevedere şi au colaborat cu partidul care părea a fi cel mai slab situat în ierarhia preferinţelor alegătorilor PDL.

25. Migraţia este un comportament posibil atîta vreme cît nu există reguli clare care să împiedice parlamentarii să părăsească partidul de care au fost susţinuţi. În cazul primarilor, de exemplu, părăsirea partidului are ca efect imediat pierderea mandatului. Aceeaşi regulă ar putea fi adoptată şi în cazul Parlamentului.

26. Procentele sînt calculate în raport cu numărul total de parlamentari aflaţi în funcţie în luna martie 2012 (328 la Camera Deputaţilor şi 135 la Senat).

Impactul migraţiei electorale asupra puterii de vot a opoziţiei este mult mai mic decît cel rezultat din tabelul prezentat. Din totalul de 17 parlamentari care au migrat spre opoziţie, 9 au trecut la PNL (6 la Camera Deputaţilor, 3 la Senat), iar 8 la PSD (5 la Camera Deputaţilor şi 3 la Senat). Este însă interesant de observat făptui că dintre cei 17 parlamentari care au ales să treacă la opoziţie, doar 8 au influenţat efectiv puterea de vot. Astfel, dintre cei 6 deputaţi care au migrat la PNL, 3 au intrat pe listele PSD + PC şi au trecut la PNL odată ce Partidul Conservator a decis să intre într-o alianţă cu PNL, unul a intrat în Parlament pe listele PNL, după care a trecut la

independenţi pentru ca apoi să revină la PNL, şi doar 2 au intrat în Parlament din partea PDL şi au trecut la opoziţie. La Senat, din cei 3 parlamentari care au ales să se mute la PNL, 2 au candidat sub sigla PDL şi unul sub sigla PSD + PC din partea PC. În ceea ce priveşte PSD, din totalul de 8 parlamentari care au ales acest partid, 4 provin de la PDL (3 la Senat şi unul la Camera Deputaţilor) şi 4 au intrat în Parlament sprijiniţi de PSD, au plecat la independenţi, după care au revenit în partid[27]. Aşadar, mai mult de jumătate din parlamentarii preluaţi de cele două partide nu au influenţat puterea de vot, ci doar au migrat între partide care sînt părţi ale aceleiaşi coaliţii. În cazul partidelor care compun coaliţia de guvernare, situaţia diferă considerabil. Astfel, din cei 16 deputaţi ai UNPR 10 provin de la PSD, 5 de la PNL şi unul de la PDL, iar la Senat, din totalul de 14 senatori, 9 provin de la PSD şi 5 de la PNL. Situaţia se menţine similară în cazul parlamentarilor care au migrat spre PDL. Dintre cei 11 deputaţi veniţi spre acest partid, 3 provin de la PSD şi 8 de la PNL. În cazul Senatului, cei 2 senatori care au trecut la PDL provin de la PNL, respectiv PSD.

Bibliografie

Barry, Brian M. (1970), *Sociologists, Economists and Democracy.* Londra, Coilier McMillan.

Bufacchi, Vittorio (2001), „Voting, Rationality and Reputation”, *Politicul Studies.* Voi. 49.

27 Informaţiile privind parcursul politic al deputaţilor şi senatorilor în discuţie sunt preluate de pe paginile de web ale celor două instituţii: http : //www. cdep.ro/pls/parlam/structura.gp? leg = 2008&cam = 2&idg =&poz=0&idl = 1 şi http://www.senat.ro/Start.aspx, accesate în data de 06.03.2012.

Cerkez, Şerban, (2009). „Raţionalitate, ignoranţă şi comportament de vot”, Introducere la Downs, Anthony, *O teorie economică a democraţiei,* Iaşi, Institutul European.

Cerkez, Şerban (2010), *Grupurile de interese şi politicile publice. Modele de agregare a revendicărilor sociale,* Iaşi, Polirom.

Downs. Anthony (2009), *O teorie economică a democraţiei,* Iaşi. Institutul European.

Duverger, Maurice (2003), „Duverger’s Law: Forty Years Later”, în Grofman. Bernard şi Lijphart, Arend (ed.), *Electoral laws and their politicul consecţuences,* New York, Agathon Press.

Ferejohn, John A. Şi Fiorina, Morris P. (1974), „The Paradox of Not Voting: A Decision Theoretic Analysis”, *The American Political Science Review,* voi. 68. Nr. 2.

Fiorina, Morris P. Şi Noii, Roger G. (1979), „Majority Rule Models and Legislative Elections”, *The Journal of Politics,* voi. 41.

Hinich, Melvin şi Pollard, Walker (1981), „A New Approach to the Spaţial Theory of Electoral Competition”, *American Journal of Political Science.* Voi. 25, nr. 2.

Hix, Sinton (2005), *The Political System of the European Union,* New York, Palgrave Macmillan.

Katz, Richard S. (2003), „Intraparty Preference Voting”, în Grofman, Bernard şi Lijphart. Arend (ed.), *ElectoralLaws and Their Political Consecţuences.* New York, Agathon Press.

Laver, Michael şi Shepsle, Kenneth (1996), *Making and Breaking Governments Cabinets and Legislatures în*

Parliainentary Democracies, Cambridge, Cambridge University Press.

Lijphart, Arend (1997), „Unequal Participation", *American Political Science Review,* voi. 91, nr. 1.

Linz, Juan (1994), „Presidential or Parliamentary Democracy: Does it Make a Difference?", în Linz, Juan şi Valenzuela Arturo (ed.), *The Failure of Presidentialism and Democracy,* Baltimore, The Johns Hopkins University Press.

McDonald. Michael D. Şi Budge, lan (2005). *Elections, Parties, Democracy: Conferring the Median Mandate,* Oxford, Oxford University Press.

Olson, Mancur (1999), *Creşterea şi declinul naţiunilor. Prosperitate, stagflaţie şi rigidităţi sociale.* Bucureşti. Humanitas.

Opp, Karl-Dieter (2001), „Why do People Vote? The Cognitive-Illusion Proposition and its Test". *Kyklos,* voi. 54.

Riker, William H. (2003), „Duverger's Law Revisited", înGrofman, Bernard şi Lijphart, Arend (ed.). *Electoral Laws and Their Political Consequences,* New York, Agathon Press.

Riker. William H. Şi Ordershook, Peter C. (1968), „A Theory of the Calculus of Voting", *The American Political Science Review,* voi. 62, nr. 1.

Roemer, John E. (2006). *Political competition: tlieory and applications,* Harvard University Press.

Sartori, Giovanni (2005), *Parties and Party Systenis – A Framework for Analysis,* Colchester, ECPR Press.

Strein, Kaare şi Miiller. Wolfgang (1999).,. Party

Behavior and Representative Democracy", în Strein Kaare şi Miiller Wolfgang (ed.) *Policy, office. Or votes?: how political parties în Western Europe tnake hard decisions,* Cambridge, Catnbridge University Press.

Taagepera, Rein (2007), *Predicting Party Siz.es. The Logic of SimpleElectoral Systeins,* Oxford, Oxtord University Press.

Tsebelis, George (2002), *Veto Players: How Political Institutions Work,* New Jersey, Princeton University Press.

Resurse web:

http: //www.alesiivoteaza.ro/parlamentari/deputati. Accesat pe 15 martie 2012. Http: //www.alesiivoteaza.ro/parlamentari/senatori, accesat pe 15 martie 2012.

http: //www. Cdep. Ro/pls/parlam/structura. Gp? leg =2008&cam=2& idg = &p oz=0&idl = l, accesat pe 15 martie 2012.

http://www.senat.ro/Start.aspx,accesat pe 15 martie 2012.

http: //www.senat.ro/ComponentaGrupuri.aspx? Zi=&GrupID =caddedc7e322-4d59-a3fa-cfa9794232f0, accesat pe 15 martie 2012.

http://www.roaep.ro/alegeri/, accesat pe 11 martie 2012. http://www.romaniacurata.ro, accesat pe 11 martie 2012.

Ale surse:

Hotărîrea Senatului nr. 68/2008, privind validarea mandatelor senatorilor aleşi la data de 30 noiembrie 2008.

2. Modele spaţiale ale competiţiei electorale

Andra-Maria Roescu

Rezumat. *În acest capitol îmi propun să realizez o prezentare critică a familiei modelelor spaţiale de competiţie electorală, pentru ca mai apoi să testez empiric asumpţiile acestor modele în ceea ce priveşte opţiunile de vot ale românilor. Deşi modelele spaţiale au fost în principal dezvoltate pentru a explica şi propune strategii prin care partidele aflate în competiţie electorală să îşi maximizeze suportul electoral obţinut în alegeri, asumpţiile acestora cu privire la votanţi pot fi utilizate şi pentru a explica şi prezice opţiunile electorale ale votanţilor. Prin urmare, prima parte a capitolului prezintă principalele asumpţii cu privire la votanţi şi la modul în care aceştia îşi formează opţiunile electorale conform modelelor spaţiale clasice, precum şi dezvoltările ulterioare cu privire la aceste asumpţii. A doua parte a capitolului testează empiric predicţiile a două dintre modele, modelul downsian (Downs, 1957) şi modelul direcţional RM (Rabinowitz şi Macdonald, 1989), pentru a explica opţiunile de vot pentru Camera Deputaţilor din. 2004 în România. Ipoteza de lucru este aceea că modelul downsian explică mai bine opţiunile electorale decît cel direcţional sau, cu alte cuvinte, cu cît poziţia votantului pe axa stînga-dreapta este mai aproape de poziţia partidului, cu atît probabilitatea ca votantul să aleagă partidul respectiv creşte. Rezultatele empirice par să contrazică totuşi ipoteza, utilitatea direcţională avînd efect mai puternic asupra opţiunilor de vot decît cea downsiană.*

Insă efectele celor două utilităţi asupra opţiunii electorale rămîn relativ reduse în comparaţie cu identificarea partizată.

Cuvinte-cheie: modele spaţiale de competiţie electorală, modelul proximităţii, modelul direcţional, vot probabilistic, un model spaţial integrat de competiţie electorală

Autoarea este beneficiară a proiectului „Burse Doctorale pentru o Societate Sustenabilă”, cofinanţat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European. Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Introducere în acest capitol îmi propun să realizez o prezentare critică a cadrului conceptual dezvoltat în interiorul abordării economice asupra competiţiei electorale. Avînd drept concepte de bază *actorul raţional,* aplicat atît votanţilor. Cît şi partidelor, *utilitatea votului,* înţeleasă ca raportul cost-beneficiu, şi *importanţa ideologiei,* ca indicator al beneficiilor asociate opţiunii electorale, abordarea economică dezvoltă modele explicative ale legăturii dintre opţiunile de vot şi strategiile partidelor (Miroiu, 2006). Elementul de legătură în acest caz este posibilitatea imaginării unui continuum ideologic pe care poate fi determinată atît poziţia votanţilor, cît şi cea a partidelor aflate în competiţie, urmînd ca în baza acestor poziţii să se stabilească opţiunile de vot şi strategiile maximizatoare ale suportului electoral.

Avînd ca fundament aceste asumpţii, în ştiinţa politică s-a dezvoltat familia de modele spaţiale de competiţie

electorală, de la modelele clasice (Downs, 1957; Rabinowitz şi Macdonald, 1989) pînă la cele mai recente formulări (Merril şi Grofman, 1999; Adams, Merrill şi Grofman, 2005). Deşi scopul principal al acestor modele este acela de a explica şi de a propune strategii prin care partidele să îşi maximizeze suportul electoral obţinut în alegeri, asumpţiile modelelor cu privire la electorat pot fi utilizate şi pentru a explica şi/sau prezice votul, întrucît orice teorie despre competiţia electorală trebuie mai întîi să facă asumpţii cu privire la modul în care alegătorii îşi formează opţiunile de vot.

în prima parte a capitolului prezint şi discut pe scurt asumpţiile cu privire la votanţi şi comportamentul acestora din formulările clasice ale modelelor spaţiale (Downs, 1957; Rabinowitz şi Macdonald, 1989; Matthews, 1979), precum şi modificările suferite ulterior, ca urmare a relaxării unora dintre condiţiile asumate, dar şi a rezultatelor testării empirice. În a doua parte a articolului, utilizez două dintre aceste modele, pe cel downsian şi pe cel direcţional RM, pentru a explica opţiunile electorale ale românilor din 2004. Capitolul se încheie cu o discuţie cu privire la principalele concluzii obţinute din aplicarea modelelor pe datele din 2004.

Modelul downsian de competiţie electorală

Poate cel mai cunoscut model spaţial de competiţie electorală este cel dezvoltat de Anthony Downs în cartea sa *O teorie economică a democraţiei* din 1957 (Downs, [1957] 2009). Scopul lui Downs este acela de a explica dinamica partidelor aflate în competiţie electorală atît într-

un sistem bipartid, cît şi într-unul multipartid. În acest scop, Downs imaginează un *continuum ideologic,* de tip termometru de la 0 la 100, pe care se pot plasa atît partidele, cît şi votanţii. Continuumul ideologic este cel mai frecvent axa stînga-dreapta, scala mergînd progresiv de la poziţia de extremă stîngă pînă la poziţia de extremă dreaptă[28]. Poziţia pe care fiecare actor o adoptă pe continuum este ceea ce Downs numeşte *punctul ideal,* adică acea poziţie care reflectă cel mai bine viziunea ideologică promovată de actor.

In modelul downsian ideologia ocupă o poziţie centrală, deoarece, pentru a-şi simplifica alegerea, votanţii evaluează fiecare partid în funcţie de poziţia pe care o ocupă pe acest continuum, alegînd să voteze cu partidul cel mai apropiat de propria poziţie. Dat fiind faptul că în teoria alegerii raţionale clasice este iraţional ca votanţii să se prezinte la vot întrucît votul presupune costuri (Miroiu, 2006), votanţii folosesc ideologia ca pe o „scurtătură" informaţională, care să le reducă substanţial costurile de informare cu privire la platformele electorale ale partidelor din competiţia electorală. Însă, pentru ca ideologia să poată fi utilizată drept scurtătură informaţională în evaluarea utilităţii pe care votantul ar obţine-o de pe urma cîştigării alegerilor de fiecare dintre partidele aflate în competiţie, aceasta trebuie să fie relativ stabilă în timp. Downs justifică plauzibilitatea acestui

28 Scala utilizată de Downs se bazează pe dimensiunea economică, de la viziunea de extremă stânga, conform căreia ar trebui să existe control guvernamental complet asupra economiei, până la viziunea de extremă dreapta, conform căreia piaţa ar trebui să fie complet liberă.

argument prin apelul la conceptele de responsabilitate, credibilitate şi integritate a partidelor (Downs, 2009, pp. 150-157). Responsabilitatea este însuşirea unui partid de a fi consecvent în acţiuni în două perioade electorale consecutive. Partidul este responsabil dacă politicile promovate în alegeri şi ulterior, în cazul în care ajunge la guvernare, sînt corelate cu acţiunile sale din perioada precedentă în care s-a aflat la guvernare. Credibilitatea este calitatea pe care o posedă un partid atunci cînd un votant se poate baza pe afirmaţiile partidului din perioada de opoziţie pentru a prezice comportamentul său în cazul în care e ales. Cu alte cuvinte, indică măsura în care declaraţiile din campanie sînt buni predictori ai comportamentului său viitor. Cînd un partid posedă ambele caracteristici, poate fi considerat un partid integru[29]. Dacă un partid urmăreşte să atragă şi să menţină susţinerea unei anumite părţi din electorat, atunci acţiunile sale trebuie să coincidă cu afirmaţiile sale. În caz contrar, partidul va pierde susţinerea votanţilor, deoarece aceştia aleg să-i acorde sprijinul în virtutea poziţiei adoptate. Dacă votanţii suspectează că partidul nu îşi va respecta promisiunile, aceştia nu vor mai avea motive să-l voteze, deoarece nu pot fi siguri că acţiunile ulterioare ale partidului le vor maximiza utilitatea, dacă este ales. Mai mult, însăşi asumpţia de raţionalitate a modelului conduce la opţiuni ideologice ale partidelor relativ imobile în timp, întrucît partidele nu se pot deplasa liber pe continuum fără a pierde caracteristica de integritate, fiind limitate de

29 Trebuie spus că un partid poate fi credibil fără a fi responsabil şi invers.

poziţia celorlalţi competitori, peste care nu pot „sări” (Downs, 2009, p. 172).

Pentru a-şi construi modelul, Downs face o serie de asumpţii simplificatoare, atît în ceea ce priveşte votanţii şi partidele, cît şi situaţia de alegere în sine. În teoria downsiană, partidele sînt văzute ca fiind actori autonomi şi unitari al căror singur scop este acela de a cîştiga alegerile (Downs, 2009, p. 45). Aşadar, partidele propun politici pentru a cîştiga alegerile, nu urmăresc să cîştige alegerile pentru a propune politici (Downs, 2009, p. 65). În acest context, partidele vor alege să se poziţioneze pe continuum astfel încît să atragă sprijinul unei pluralităţi a votanţilor[30]. De asemenea, partidele sînt interesate doar de alegerile actuale, nu şi de cele viitoare, astfel încît ele adoptă strategii care să le maximizeze şansele de a cîştiga în prezent (Miroiu, 2006, p. 248).

în modelul downsian, votanţii sînt în primul rînd actori raţionali (Downs. 2009, p. 38) şi deţin informaţie perfectă, cu alte cuvinte, cunosc poziţia pe continuum a tuturor partidelor aflate în competiţie, sînt capabili să se evalueze şi să se ordoneze în funcţie de distanţa faţă de propria poziţie pe continuum. Aici intervine importanţa ideologiei, folosită de votanţi, aşa cum am explicat anterior, dfept scurtătură informaţională în evaluarea beneficiilor pe care le-ar obţine de pe urma cîştigării alegerilor de fiecare partid din cursa electorală. De asemenea, pentru simplificare, autorul presupune că votanţii sînt de acord în legătură cu poziţia unui partid pe axă, adică toţi plasează

30 Asumând că regula de vot este cea a pluralităţii.

partidul în acelaşi punct. Cu alte cuvinte, poziţia unui partid este aceeaşi pentru toţi votanţii, fiind media aprecierilor acestora[31]. În plus, preferinţele votanţilor au vîrf unic, iar funcţia de preferinţă descreşte monoton pe ambele pante, ceea ce înseamnă că votanţii sînt capabili să ordoneze perfect partidele în funcţie de preferinţe, astfel încît cel puţin un partid să nu fie niciodată pe ultimul loc în preferinţele niciunui votant. De exemplu, dacă scala ideologică merge de la 0 la 100, atunci un votant care se autoplasează ia poziţia 25 va prefera în mod necesar partidul aflat la poziţia 20 în detrimentul partidului aflat la 15 şi pe cel de la poziţia 30 în detrimentul celui de la poziţia 35 (Downs, 2009, p. 164).

Luînd în calcul condiţiile de mai sus şi alegînd să ignorăm posibilitatea existenţei ataşamentului sau loialităţii faţă de un partid anume, indiferent de platforma propusă, rezultă că votantul raţional va prefera în mod necesar partidul a cărui poziţie este cel mai aproape de punctul său ideal pe continuum[32]. Dacă între partide nu există diferenţe în ceea ce priveşte politicile promovate, atunci alegătorul va fi în mod necesar indiferent între partide. Mai mult, dacă punctul ideal al votantului se află la distanţe egale de două sau mai multe partide, acesta va fi indiferent între ele, de aici rezultînd că preferinţele

31 O variantă de relaxare a acestei asumpţii, propusă chiar de Downs, este aceea de a considera că între votanţi există consens cu privire la ordinea partidelor pe continuum. fără a exista în mod necesar consens şi asupra poziţiei exacte pe care o ocupă fiecare partid.

32 Dată fiind asumpţia că votantul preferă întotdeauna partidul cu poziţia cea mai apropiată de propria poziţie, modelul downsian mai este numit şi modelul proximităţii.

votanţilor sînt simetrice (Downs, 2009).

în aceste condiţii, fiecare votant va alege să voteze partidul care se află cel mai aproape de poziţia sa ideală pe continuum, astfel încît să-şi maximizeze utilitatea. Cel mai frecvent, pentru calculul utilităţii se utilizează pătratul distanţei euclidiene dintre poziţia partidului şi poziţia votantului pe continuumul ideologic.

Uik = – (V. – /Ţ)2, unde *Ui* reprezintă utilitatea votantului *i, V.* Reprezintă punctul ideal al votantului *i,* iar *Pk* poziţia partidului *k* pe continuum. Minusul din faţa formulei este utilizat pentru a indica faptul că utilitatea creşte pe măsură ce distanţa dintre partid şi votant scade.

în sfîrşit, cu privire la situaţia de alegere, Downs (2009) asumă făptui că votanţii sînt uniform distribuiţi pe continuum, iar regula de alegere este cea a pluralităţii. În aceste condiţii, într-un sistem bipartid, ambele partide vor alege să se apropie de centrul axei, care coincide şi cu poziţia *votantului median* (Black, 1958), adică acea poziţie care obţine la fel de multe sau chiar mai multe voturi decît orice altă poziţie de pe continuum. Motivaţia unei asemenea mişcări este aceea că, migrînd spre centru, partidele nu vor pierde voturile de la extrema proprie, întrucît ele se află mai aproape de aceşti votanţi decît opoziţia, însă vor cîştiga voturile celor de la centru. Chiar şi acceptînd că este posibil ca partidele să piardă voturile de la extreme, costul este mai mic decît beneficiul, întrucît cei mai mulţi votanţi sînt concentraţi la centru. Însă în sistemul bipartid, prin apropierea de centru, cele două partide sînt încurajate să îşi învăluie politicile în

ambiguitate, astfel încît acestea să fie atractive atît pentru votanţii de la centru, cît şi pentru cei de la extreme. Astfel, ele promovează politici din ce în ce mai similare, însă din ce în ce mai ambigue şi mai greu de distins una de cealaltă.

Dacă distribuţia nu este normală, iar cei mai mulţi votanţi sînt plasaţi la extreme, atunci partidele nu se vor apropia de centru, pentru că vor pierde mai multe voturi la extreme decît vor cîştiga la centru. Alegînd să absenteze, votanţii de la extremă pot permite partidului de opoziţie să cîştige alegerile actuale, dacă astfel pot obliga partidul cel mai apropiat să revină la poziţia iniţială şi să promoveze politicile preferate de ei în ciclul electoral viitor. Însă o astfel de strategie este viabilă doar în cazul în care votanţii sînt interesaţi de alegerile viitoare. În caz contrar, este iraţional pentru aceştia să absenteze, mai ales în condiţii de informaţie perfectă, în care pot distinge perfect între poziţiile partidelor indiferent cît de apropiate devin acestea.

Dacă însă există incertitudine, informaţia nu este perfectă şi, în plus, există costuri de informare, atunci probabilitatea ca extremiştii să absenteze la vot creşte cînd partidul se deplasează spre centru, pentru că votanţii nu mai pot sesiza aşa de uşor diferenţele dintre platformele partidelor. Drept consecinţă, dacă numărul votanţilor extremişti este mare, partidele pot alege să nu se apropie de centru, în acest caz însă, politicile promovate de partidul cîştigător vor fi extremiste, democraţia va fi instabilă, iar o parte din votanţi vor fi nemulţumiţi, ceea ce

poate avea consecinţe grave, mergîndu-se chiar pînă la revoluţie. Aceste consecinţe sînt determinate de faptul că vor rezulta două partide cu platforme radicale şi opuse care se vor lupta pentru putere, reuşind să îşi impună viziunea doar prin teroare. Aşadar, o astfel de distribuţie a votanţilor este improbabilă într-o democraţie stabilă.

Cînd sînt mai multe partide în competiţie, situaţie pe care Downs nu o consideră posibilă decît în condiţiile în care distribuţia votanţilor pe continuum este polimodală, iar regula de vot este una din familia proporţională, partidele vor avea stimulentele necesare pentru a se distanţa unele de celelalte apropiindu-se de maximele locale ale distribuţiei votanţilor. Sistemul va atinge echilibrul atunci cînd nici un partid nou nu se mai poate forma şi cînd partidele existente nu mai au motivaţia necesară să îşi mai modifice poziţia.

Faţă de sistemul bipartid, unde partidele propun politici similare, iar votanţii au nevoie de alte elemente de distincţie între ele în afară de ideologie, în sistemele multipartid rolul ideologiei este unul crescut, date fiind costurile crescute de informare. Datorită faptului că partidele au stimulentele pentru a se diferenţia unele de celelalte, ideologia devine un element important pentru alegători în ordonarea preferinţelor, deoarece aceasta funcţionează ca nişte „scurtături" informaţionale. Întrucît oferta electorală este variată, în sistemele multipartid accentul cade pe ideologie, ca element de distincţie între poziţiile adoptate de partide pe continuum.

Aşadar, Downs consideră că, în starea de echilibru,

responsabilă pentru numărul de partide de pe scena politică este distribuţia votanţilor, fiecare distribuţie putînd suporta doar un număr limitat de partide (Downs, 2009, pp. 177-183). Mai mult, posibilitatea formării şi intrării în competiţia electorală a unor noi partide este dată tot de forma distribuţiei votanţilor pe continuum. Partidele noi, în viziunea lui Downs, pot apărea doar în două situaţii: dacă există o modificare în modul de distribuţie a votanţilor pe continuum sau dacă există o modificare ideologică puternică a unuia dintre partide. Scopul acestor partide noi nu este în mod necesar de a cîştiga alegerile, ci mai degrabă de a influenţa politicile partidelor existente. În primul caz, modificarea distribuţiei este cauzată de schimbări sociale puternice, cum ar fi o revoluţie, sau modificarea condiţiei unui grup social care nu mai este reprezentat de nici unul dintre cele două partide existente, în al doilea caz, dacă există un număr mare de votanţi la una dintre extreme, iar partidul cel mai apropiat de ei migrează spre centru, se poate crea un nou partid de extremă, care nu îşi propune neapărat să cîştige alegerile, ci doar să forţeze partidul care a migrat să se îndepărteze de centru, revenind la poziţia iniţială. Această situaţie este însă caracteristică sistemului bipartid, deoarece în sistemele multipartid ideologiile partidelor sînt relativ imobile, aşa cum prescrie modelul de competiţie dezvoltat de Downs pentru aceste sisteme.

Dezvoltări ulterioare ale modelului downsian

Deşi teoria downsiană asumă existenţa unei singure

dimensiuni ideologice relevante[33], de cele mai multe ori în viaţa reală există mai mult de o dimensiune relevantă, motiv pentru care modele ulterioare propun stabilirea poziţiei partidelor şi a votanţilor într-un spaţiu multidimensional (Davis şi Hinich, 1968; Hinich şi Pollard, 1981; Enelow şi Hinich, 1984), determinat de direcţiile de politici care sînt propuse în campania electorală. Ideea din spatele acestei abordări este aceea că nu întotdeauna toate direcţiile de politici propuse de un partid în campanie pot fi sintetizate printr-o poziţie unică pe un singur continuum cum este axa stînga-dreapta. Astfel, un partid poate avea poziţii diferite pe diferite dimensiuni. La fel şi votanţii, motiv pentru care opţiunea de a vota pentru un partid sau altul se face în funcţie de media ponderată a pătratului distanţei euclidiene dintre poziţia partidului şi poziţia votantului pe fiecare dintre dimensiuni. Ponderarea dă posibilitatea atribuirii unei importanţe crescute unora dintre dimensiuni, spre deosebire de celelalte.

~. Unde *Ujk* este utilitatea obţinută de votantul *i* dacă alege partidul *k, n* sînt dimensiunile relevante, *a* este importanţa atribuită dimensiunii *j, Pkj* este poziţia partidului k pe dimensiunea j şi este poziţia votantului *i* pe dimensiunea *j.*

O altă modificare importantă la modelul downsian o reprezintă relaxarea asumpţiei de informaţie perfectă. Astfel, dacă asumăm că votanţii nu mai deţin informaţie

33 Downs tratează succint şi situaţia în care ar exista mai multe dimensiuni relevante, considerând că în acest caz opţiunea votanţilor s-ar forma în funcţie de media poziţiilor de pe fiecare dimensiune şi de gradul de împrăştiere al acestor poziţii (Downs, 2009, p. 184).

perfectă cu privire la poziţia pe care o au partidele în spaţiul unisau multidimensional, atunci percepţia asupra acestei poziţii poate fi privită ca fiind o variabilă aleatoare. Cu alte cuvinte, putem introduce un termen de eroare, cu media 0, în calculul poziţiei partidelor şi al utilităţii pe care alegerea fiecăruia dintre partide o produce pentru fiecare votant (Enelow şi Hinich, 1981, p. 484). Aşadar, poziţia partidului devine *k, Pk = Pk + e,* unde *Pk* este poziţia obiectivă a partidului *k,* iar £ este termenul de eroare cu E (e) = 0. Prin urmare, formula de calcul a utilităţii pe care votantul *i* o obţine votînd partidul *k* devine: *Uik = -[p -^) •*

O a treia modificare importantă este introducerea ideii de vot probabilistic. O asumpţie fundamentală a modelului downsian este aceea că toţi votanţii se prezintă la vot şi optează pentru partidul cu poziţia cea mai apropiată de poziţia proprie, indiferent cît de mare este distanţa absolută dintre votant şi cel mai apropiat partid. Însă în viaţa reală nu toţi votanţii se prezintă la vot. Absenteismul devenind o componentă importantă a teoriei despre vot, modelată prin votul probabilistic (Hinich, Ledyard şi Ordeshook. 1973). Principalele două motive pentru care votanţii absentează sînt alienarea şi indiferenţa (Hinich şi Ordeshook, 1969). Alienarea se referă la situaţia în care votanţii consideră că utilitatea obţinută chiar şi alegînd candidatul preferat nu depăşeşte un minim admis, în timp ce indiferenţa se referă la situaţia în care diferenţa de utilitate dintre candidaţi nu depăşeşte un minim admis (Enelow şi Hinich, 1984, p. 464). Aşadar, în primul caz votanţii absentează deoarece nici un partid nu promovează

politici care să le aducă un plus de utilitate satisfăcător, în timp ce în al doilea caz votanţii absentează întrucît consideră că diferenţa dintre partide, în termeni de utilitate, nu este suficient de mare pentru a merita asumarea costurilor asociate votului. Cele două fenomene sînt distincte şi se pot produce separat sau împreună. Spre exemplu, în situaţia în care sînt doar doi candidaţi şi ambii sînt consideraţi a fi la fel de acceptabili, votantul e indiferent fără a fi alienat, în timp ce în situaţia în care ambii candidaţi sînt consideraţi a fi la fel de inacceptabili, votantul este şi alienat, şi indiferent.

Pentru a ilustra modelul probabilistic de vot şi a încorpora ideea de alienare şi pe cea de indiferenţă, primul pas este să definim două constante pozitive *a şi h, a* pentru alienare şi *h* pentru indiferenţă. De asemenea, fie e, cu 0 < e. < 1, astfel încît c să fie importanţa absentării de la vot a votantului *i* din cauza alienării şi (1 – e.) importanţa absentării din cauza indiferenţei. Păstrînd acelaşi mod de calcul al utilităţii ca şi pînă acum, pentru cazul cu două partide, *m* şi *n,* rezultă că probabilitatea de a se prezenta la vot a votantului *i* este dată de următoarele formule (adaptare după Enelow şi Hinich, 1984):

P = + (1 – £)*/; *([/ – *U.*), dacă *U. > U* şi *P =*

*t*a*U.*, în caz contrar

P = £* «*[/. + (1 – e)*/t* ({/. — *U*), dacă *U > U şi P = n m v ’ v în mi” în mi y n s*a*U..*

ln

In cele două ecuaţii de mai sus *a*Uim* şi *a*Ureprezintă probabilitatea ca votantul să se prezinte la vot dată fiind

posibilitatea alienării. Cum utilitatea este negativă şi <7 este o constantă pozitivă, rezultă că probabilitatea prezentării la vot va creşte cînd utilitatea creşte şi va scădea cînd utilitatea scade. — *Ujn)* reprezintă probabilitatea ca votantul să se prezinte la vot dată fiind posibilitatea indiferenţei între cele două alternative, cu *P indiferentă = h*(U – U),* dacă *U. > U*, şi *P indiferenţă* = 0, dacă *U < U.*

Asumînd faptul că *Ujm > Ubi,* rezultă că probabilitatea globală ca votantul *i* să se prezinte la vot este:

*Pi = p „, + p „= ^a^ui, „+ uu^* + 0 – – t/. „), deoarece, dacă *Uim > Uin,* atunci – (/, „) = 0.

în sfîrşit, o ultimă dezvoltare pe care o voi discuta aici este cea propusă de Grofman (1985), care face două modificări la modelul downsian. Grofman porneşte de la ideea că poziţia statu-quoului contează, iar modificările de politici pe care le-ar putea face orice partid care ar cîştiga puterea depind de această poziţie. Prin urmare, adevărata modificare pe care orice partid concurent ar putea-o face se află undeva între poziţia sa pe continuum şi poziţia statu-quoului. Măsura în care partidul poate modifica poziţia de statu-quo este numită de Grofman *rată de discount.* Astfel, votanţii nu vor mai alege să voteze cu partidul care are poziţia cea mai apropiată de poziţia proprie, ci cu partidul care se află cel mai aproape de votant după ce din poziţia partidului a fost scăzută poziţia statu-quoului, iar rezultatul a fost înmulţit cu *rata de discount.*

Uim= q(P, n* ~ unde *q:* reprezintă *rata de discount. Pm*

poziţia partidului w, iar poziţia statu-quoului.

Modelele direcţionale de competiţie electorală

Am ales să vorbesc de modele direcţionale, şi nu de un model direcţional, întrucît în această secţiune voi prezenta două dintre modelele direcţionale clasice: cel dezvoltat de Matthews (1979) şi cel dezvoltat de Rabinowitz şi Macdonald (1989, 1991).

Cele două modele au la bază cîteva asumpţii comune. Asumpţia centrală în ambele modele este aceea că majoritatea oamenilor au preferinţe difuze în legătură cu direcţia pe care ar trebui să o urmeze guvernarea în privinţa formulării politicilor. Din acest motiv, modelele renunţă la ideea downsiană conform căreia votanţii sînt capabili să ordoneze perfect alternativele propuse de partide pe un continuum. Propunînd o altă abordare asupra formării opţiunilor de vot. În modelul direcţional dezvoltat de Matthews (1979), votanţii îşi stabilesc preferinţele în funcţie de o singură coordonată, şi anume *direcţia preferinţei,* ei decizînd dacă susţin sau nu o anumită politică. În modelul dezvoltat de Rabinowitz şi Macdonald (1989), de acum înainte modelul RM, apare şi o a doua coordonată, şi anume *intensitatea,* adică măsura în care votantul susţine direcţia aleasă. Ca şi în modelul downsian, este asumat un continuum. Care are însă în centru *punctul neutru* sau, altfel spus, punctul în care votantul este indiferent faţă de toate alternativele de pe continuum. Dacă în modelul downsian fiecare punct de pe continuum reprezenta poziţia faţă de un set de politici, în modelele direcţionale plasarea la stînga sau la dreapta

punctului neutru înseamnă atitudinea faţă de o politică sau, mai exact, respingerea ori susţinerea unei politici. De asemenea, în modelul RM, distanţa de la punctul neutru la poziţia pe continuum reprezintă intensitatea cu care votantul respinge sau susţine politica respectivă.

în modelul propus de Matthews, partidele şi votanţii se pot deplasa de-a lungul cercului cu centrul în punctul neutru şi raza de o unitate, în varianta propusă de Merrill şi Grofman (1999, p. 25) a modelului lui Matthews, votanţii şi partidele au posibilitatea de a se deplasa liber. Utilitatea obţinută de votant este dată de o funcţie care depinde de unghiul care se obţine între poziţia partidului şi poziţia votantului. Funcţia de utilitate variază între +1, cînd poziţiile partidului şi votantului se suprapun, iar între ele se formează un unghi de 0 grade, şi -1, cînd poziţiile partidului şi votantului sînt perfect opuse şi între ele se formează un unghi de 180 de grade. Aşadar, utilitatea în modelul lui Matthews este cosinusul unghiului dintre votant şi partid:

£/,. = „ „ „ „= cos «, unde «este unghiul dintre poziţia votankll*H „

tului şi poziţia partidului, V*P = /, v,. * *Pj* este produsul scalar dintre /■=

poziţia votantului şi poziţia partidului pe fiecare dintre cele *n* dimensiuni din model, iar ||V|| şi ||C|| sînt distanţele euclidiene de la punctul neutru la poziţia votantului/partidului pe fiecare dintre dimensiuni.

Trebuie observat faptul că, în cazul unei singure dimensiuni, de exemplu axa stînga-dreapta, dacă sînt doar

două partide în competiţie şi ambele se află de aceeaşi parte a punctului neutru, atunci votanţii sînt indiferenţi între ele, oricare ar fi diferenţa de intensitate dintre poziţiile celor două. În modelele cu două sau mai multe dimensiuni însă, intensitatea poziţiei contează, aşa cum indică formula anterioară (Merrill şi Grofman, 1999, p. 26).

în modelul direcţional propus de Rabinowitz şi Macdonald (1989), alegerea votantului se face în funcţie de compatibilitatea dintre direcţii, dar şi de intensitatea poziţiei pe care fiecare dintre agenţi, votantul şi partidele, o adoptă. Într-o primă fază se stabileşte dacă partidul şi votantul adoptă aceeaşi direcţie referitoare la o anumită politică, adică se stabileşte dacă ambii se află de aceeaşi parte a punctului neutru sau nu. Dacă direcţia acestora coincide, atunci asocierea dintre cei doi agenţi este una pozitivă, indiferent dacă sînt de acord sau ambii se opun politicii respective. Dacă direcţiile lor sînt opuse, adică un agent este de acord şi celălalt nu, atunci asocierea va fi una negativă, în a doua fază trebuie stabilită intensitatea cu care fiecare dintre agenţi îşi susţine poziţia. Cu cît poziţia unui votant sau partid este mai departe de punctul neutru, cu atît acesta preferă mai intens direcţia respectivă. Rezultatul interacţiunii dintre cele două poziţii, a votantului şi a partidului, reprezintă utilitatea obţinută de votant dacă alege să voteze cu respectivul partid:

Ujk = (Pk – P „)(Vi – Pn),* unde *Pk* este poziţia

partidului *k, Pn* este punctul neutru şi V este poziţia votantului

Conform modelului direcţional RM, votantul va alege întotdeauna partidul care se află de aceeaşi parte a punctului neutru cu el însuşi şi care este poziţionat cît mai departe de punctul neutru[34][35]. Această concluzie contrazice modelul tradiţional care afirmă că un votant va prefera partidul cel mai apropiat de poziţia sa ideală indiferent dacă se află de aceeaşi parte a axei sau nu. Mai mult, conform modelului direcţional, un votant aflat în situaţia de a alege între două partide care se află de aceeaşi parte cu el, însă la distanţe diferite de punctul neutru, îl va prefera pe cel mai îndepărtat de punctul neutru, chiar dacă celălalt partid se află mai aproape de poziţia votantului. Această asuinpţie se face în virtutea faptului că un partid care pune mai mult accent pe o anumită politică în alegeri este mai probabil să o promoveze intens în cazul în care este ales decît un partid care îi acordă o importanţă redusă[36].

Definiţia intensităţii arată că un votant nu va prefera în general partidele de centru sau apropiate de centru deoarece poziţia acestora denotă indiferenţă faţă de

---

34 Dacă notăm convenţional cu 0 poziţia punctului neutru, atunci formula devine : $U_{ik}=P_k*V_j$. Aşadar, atunci când agenţii sunt de aceeaşi parte a punctului neutru, asocierea este pozitivă, iar în caz contrar, negativă, rezultatul produsului din formulă fiind pozitiv în primul caz şi negativ în al doilea.

35 Westholm numeşte această regulă „regula aceleiaşi părţi” *(side rule)* (Westholm, 1994).

36 Westholm numeşte această regulă „regula intensităţii partidului” *(party-intensity rule)* (Westholm, 1994).

politica respectivă, şi nu o atitudine moderată[3738]. Aşadar, în acest model, centrul este în general gol, tendinţa partidelor fiind aceea de a se poziţiona spre extremele axei, spre deosebire de partidele din modelul downsian, pentru care poziţia dominantă era cea a *votantului median,* plasat în centrul axei11.

Astfel, dacă în modelul proximităţii votantul alegea partidul cel mai apropiat de propria poziţie, în modelul direcţional votantul are stimulentele necesare pentru a vota partidul care se află cel mai departe de propria poziţie, cu condiţia ca partidul să se afle de aceeaşi parte a punctului neutru ca votantul[39].

Important de menţionat este faptul că, pe această axă, autorii consideră că fiecare partid are o poziţie unică, valabilă pentru toţi votanţii. Această poziţie unică este o poziţie mediană calculată pentru fiecare partid. Motivul pentru care autorii renunţă la o poziţie diferită a partidelor pentru fiecare votant în favoarea unei poziţii unice este evitarea efectului *raţionalizării.* Raţionalizarea este fenomenul prin care votanţii au tendinţa să plaseze mai aproape de propriul punct ideal partidele pe care le

---

37 Cu cât poziţia unui partid faţă de o anumită problemă se află mai aproape de punctul neutru, cu atât partidul susţine mai puţin problema respectivă şi cu atât problema este mai puţin relevantă pentru partid. Acelaşi lucru este valabil şi pentru votant. Cu cât este mai aproape de centru, cu atât este mai puţin interesat de acea problemă.

38 Trebuie totuşi avut în vedere faptul că centrul axei lui Downs nu are aceeaşi semnificaţie cu centrul axei modelului direcţional.

39 Westholm numeşte această regulă „regula intensităţii votantului” *(voter-intensity rule)* (Westholm, 1994).

simpatizează şi mai departe pe cele care le displac. Această aşezare nu se face însă în funcţie de poziţia reală pe care partidele o au faţă de o anumită politică, ci în funcţie de percepţia pe care votanţii o au faţă de partide în general (Macdonald, Listhaung şi Rabinowitz, 1991; Macdonald şi Rabinowitz, 1997).

Reprezentarea spaţială a acestui model se face cu ajutorul vectorilor, indiferent dacă spaţiul este unul unidimensional sau pluridimensional. Aşadar, direcţia este dată de sensul indicat de vector, iar intensitatea este dată de lungimea vectorului. Formula care indică gradul de compatibilitate între candidat şi votant este cea a produsului scalar. Considerînd doi vectori *P* şi V, unde vectorul *P* indică direcţia şi intensitatea cu care partidul susţine un anumit aspect, iar Vdirecţia şi intensitatea cu care votantul susţine aceeaşi problemă, compatibilitatea între poziţii va fi dată de produsul dintre lungimea vectorului *P,* lungimea vectorului *V* şi cosinusul unghiului dintre cei doi vectori.

Dacă spaţiul este unidimensional, unghiul dintre cei doi vectori poate fi doar 0 sau 180, caz în care cosinusul va putea lua doar valorile 1 şi -1. Aşadar, formula se reduce la produsul simplu dintre poziţiile agenţilor. În cazul în care votantul sau partidul se află în punctul neutru, lungimea vectorului respectiv va fi 0 şi produsul va fi 0, rezultînd o compatibilitate nulă între cei doi.

Deşi asumpţia de bază a modelului direcţional este aceea că votanţii se vor orienta spre candidatul care susţine cel mai intens sau este cel mai intens împotriva

aceluiaşi aspect ca şi ei, totuşi alegătorii nu vor empatiza cu poziţii radicale, extremiste. Intensitatea cu care un candidat sau un partid susţine sau este împotriva unui aspect de politici trebuie să se încadreze într-o anumită limită, definită de autori ca fiind *regiunea de acceptabilitate.* Cu alte cuvinte, acolo unde lungimea vectorului *P* depăşeşte o anumită lungime stabilită, egală cu *R'3,* partidul va fi catalogat drept extremist şi va pierde suportul alegătorilor[4041].

Regiunea de acceptabilitate este distanţa de la punctul neutru spre ambele extreme ale axei în care poziţionarea partidelor nu este clasată ca fiind extremistă. Aşadar, pentru un spaţiu unidimensional, aceasta este definită ca fiind intervalul închis [-7? /?]. Pentru un spaţiu bidimensional, regiunea de acceptabilitate va fi reprezentată de un cerc cu raza *R,* a cărui origine se află în punctul neutru.

Modelul presupune că toţi votanţii acceptă aceleaşi dimensiuni ale regiunii de acceptabilitate, indiferent de poziţia lor pe axă (Westholm, 1994). Însă teoria nu stabileşte clar limitele acestei regiuni de acceptabilitate, acest concept fiind vag definit. Se specifică doar că partidele din interiorul regiunii de acceptabilitate vor perforata electoral mai bine decît cele care o depăşesc.

---

40 *R* este lungimea maximă pe care o poate avea vectorul C, adică intensi- tatea maximă cu care un candidat poate susţine sau respinge un aspect tară a fi etichetat drept extremist.

41 în privinţa acestei asumpţii autorii atrag atenţia că depăşirea zonei de acceptabilitate nu presupune în mod necesar pierderea alegerilor, ci doar pierderea unei părţi a electoratului.

Modelul nu ia în calcul şi cazul în care dincolo de regiunea de acceptabilitate există suficienţi votanţi care să susţină partidul care a depăşit limita, astfel încît acesta să cîştige alegerile[42]. Dacă însă toţi votanţii îşi asumă aceleaşi dimensiuni ale regiunii de acceptabilitate, acest fapt nu ar presupune oare că nu există votanţi dincolo de limita regiunii de acceptabilitate? în această situaţie este clar că un partid extremist nu mai are şanse să obţină sprijin electoral. Însă dacă există votanţi extremişti, de ce ar sancţiona aceştia un partid extremist?

Prin urinare, adoptarea unei poziţii extreme, dincolo de limitele impuse de regiunea de acceptabilitate, se traduce prin aplicarea unei sancţiuni partidului, sancţiune care constă în pierderea de voturi cauzată de diminuarea compatibilităţii dintre partid şi votant. Matematic, această diminuare în compatibilitate este exprimată prin scăderea din valoarea utilităţii, a produsului scalar, a unei valori *S,* unde. S’ este expresia numerică a sancţiunii aplicate partidului care a depăşit limita regiunii de acceptabilitate, devenind astfel extremist în ochii electoratului. Acest -S în ecuaţia utilităţii scade şansele unui partid de a fi ales de votanţi. Spaţial, sancţiunea aplicată partidelor extremiste este operaţionalizată ca fiind distanţa euclidiană de la limita regiunii la poziţia partidului, mărimea sancţiunii variind în funcţie de aceasta (Westholm, 1994). Aşadar, funcţia de calcul al sancţiunii este dată de dimensiunea regiunii de acceptabilitate *R* şi de lungimea vectorului de

42 Westholm identifică acest aspect ca fiind un punct slab al modelului, deoarece acesta nu precizează distribuţia votanţilor pe axă (Westholm. 1994).

intensitate *P* a poziţiei partidului:

S= *R* (|P| – *R)*

în ceea ce priveşte sancţiunea aplicată, autorii fac precizarea că aceasta poate varia în funcţie de poziţia votantului care o aplică. Un votant extremist care simpatizează un partid extremist, aflat dincolo de limita regiunii de acceptabilitate, poate să nu sancţioneze deloc partidul sau să îi acorde o sancţiune mai mică decît alţi votanţi (Westholm, 1994). Însă dacă pentru sancţiune se foloseşte formula de calcul bazată pe dimensiunea regiunii de acceptabilitate şi lungimea vectorului de intensitate a partidului şi se păstrează asumpţia conform căreia atît regiunea de acceptabilitate, cît şi poziţia partidelor pe continuum sînt unice pentru toţi votanţii, rezultă că sancţiunea este identică pentru oricare din votanţi, indiferent de poziţia acestora faţă de partid. Aşadar, asumpţia că sancţiunea variază în funcţie de votantul care o aplică este inconsecventă cu asumpţia unicităţii regiunii de acceptabilitate şi a poziţiei partidelor pentru toţi votanţii. Doar în cazul în care acestea variază pentru fiecare votant în parte sancţiunea devine dependentă de poziţia votantului.

Un model integrat de competiţie electorală încercările empirice de a utiliza modelul proximităţii şi pe cel direcţional RM pentru a explica opţiunile de vot ale alegătorilor (Rabinowitz şi Macdonald, 1989; Merrill, 1993, 1995) au condus la ideea că nici unul dintre acestea, pe cont propriu, nu oferă predicţii satisfăcătoare. Mai mult decît atît, testarea empirică a modelelor numite deterministe, în care toţi votanţii se prezintă la vot şi aleg în mod necesar unul dintre partidele din competiţia electorală, s-a dovedit de asemenea a produce rezultate slabe. Cea mai mare problemă a acestor modele deterministe, din perspectiva lui Merrill (1994), este că atribuie toţi votanţii care ocupă aceeaşi poziţie unuia şi aceluiaşi partid, pe cînd în practică regiunile de suport electoral ale partidelor se suprapun. Din aceste motive, autori precum Merrill (1994) şi Grofman (Merrill şi Grofman, 1999; Adanrs, Merrill şi Grofman, 2005) au propus un nou model de competiţie electorală care să fie în primul rînd probabilistic şi care, de asemenea, să încorporeze cele două tipuri de modele. Trebuie menţionat faptul că, înşişi Rabinowitz şi Macdonald, în articolul lor din 1989, propun o variantă de model mixt, însă acesta se rezumă la forma deterministă, formă care reprezintă chiar punctul de plecare pentru Merrill (1994) în construcţia noului model. Deşi poziţiile pe continuum sau în spaţiul multidimensional reprezintă lucruri relativ diferite în cele două modele, matematic acestea pot fi reprezentate în acelaşi mod, permiţînd astfel testarea statistică a noului model.

Modelul integrat se compune din două părţi, una deterministă *d,* şi una probabilistică X., astfel încît *Ui = di* + X;, unde *Ui* este utilitatea obţinută de votantul z atunci cînd alege să voteze un anumit partid. Componenta deterministă <7. Se compune la rîndul său din cele două utilităţi, cea de tip downsian şi cea de tip direcţional, astfel încît *d* = 2(1 – *p) Udi – pUpi,* unde *Udj* este utilitatea direcţională, *U* este utilitatea downsiană sau a proximităţii, iar *p* este un coeficient care variază între 0 şi 1. Cînd *p* este 1, componenta deterministă denotă modelul proximităţii pur, iar cînd *p* este 0, componenta denotă modelul direcţional pur. Componenta probabilistică X. Este o variabilă aleatoare, normal distribuită, cu media 0 şi varianţa zr2. Prin urmare, probabilitatea zţ. Ca un votant care se află la poziţia j să aleagă un anumit partid *k* este dată de probabilitatea ca utilitatea produsă de partidul Zt să fie mai mare decît utilităţile produse de toate celelalte alternative aflate în competiţie: zzţ = *P^Uk >* maxCrj. O ultimă modificare pe care Merrill (1994) o aduce modelului este aceea de a intoduce în discuţie posibilitatea ca votanţii să aleagă strategic, în special în condiţiile în care sistemul electoral este unul de tip majoritar, care încurajează astfel de comportamente. Includerea posibilităţii de a vota strategic în model se realizează prin înmulţirea componentei deterministe rf. Cu un parametru, unde *Pk* este probabilitatea ca partidul *k* să cîştige alegerile şi *a* un parametru de estimat, astfel încît 0<a<l, o valoare apropiată de 0 a lui «indicînd votul sincer, iar o valoare apropiată de 1 – pe cel strategic.

Date, metodologie şi rezultate în această secţiune îmi propun să testez predicţiile modelului proximităţii şi pe cele ale modelului direcţional RM pe datele culese despre alegerile generale din România în modulul II al programului de cercetare CSES (The Comparative Study of Electoral Systems [www.cses.org], CSES MODULE 2 FULL RELEASE [dataset]. June 27, 2007)[43]. Am ales datele culese din România pentru aplicaţie în primul rînd datorită faptului că, pînă în prezent, nu cunosc un alt studiu care să utilizeze aceste modele pentru explicarea modului în care votează românii. În plus, România fiind o ţară postcomunistă, în care alegerile libere s-au practicat începînd cu 1990, este interesant de văzut măsura în care românii şi-au format poziţii clare cu privire la opţiunile lor ideologice şi, de asemenea, măsura în care şi-au format ataşamente de partid bazate pe aceste opţiuni ideologice. Un alt motiv pentru alegerea acestei ţări este acela că, la momentul culegerii datelor, în România se practica un sistem electoral proporţional pentru alegerile generale, astfel încît există puţine motive de îngrijorare cu privire la votul strategic. Aşadar, pentru simplificarea modelelor folosite, se poate renunţa la includerea în model a posibilităţii ca votanţii să apeleze la votul strategic.

Datele au fost culese în perioada 14 decembrie 2004 – 7 ianuarie 2005, după alegerile din 28 noiembrie şi 12 decembrie 2004, pe un eşantion de 1 913 persoane de peste 18 ani, din cele 42 de judeţe. Principalii competitori

43 Din păcate, la data redactării capitolului, nu existau date mai recente cu privire la România.

în alegeri au fost alianţa PSD + PUR, alianţa DA (PNL + PD) şi UDMR. Dată fiind structura datelor, voi trata cele două alianţe ca fiind actori unitari şi, de asemenea, voi folosi versiunea unidimensională a modelelor, întrucît nu există date cu privire la poziţia votanţilor şi a partidelor faţă de diverse politici, ci doar pe axa stînga-dreapta. Structura datelor ridică insă o primă problemă, şi anume aceea că, deşi opţiunea de vot a fost contabilizată pentru alianţe, plasarea pe axa stînga-dreapta s-a făcut separat pe partide, făcînd problematică stabilirea poziţiei celor două alianţe. O soluţie ar fi utilizarea mediei poziţiilor individuale ale partidelor din alianţe, aşa cum sînt ele văzute de fiecare votant. Însă această opţiune implică asumpţia că o alianţă se plasează ideologic la mijlocul distanţei dintre partidele care o compun, ceea ce nu este neapărat adevărat. Pentru a evita acest neajuns ani ales să renunţ la poziţionarea idiosincratică a partidelor, în favoarea unei poziţii unice pentru fiecare partid, obţinută prin calcularea mediei poziţiilor atribuite de votanţi partidelor. Apoi, comparînd mediile, am observat că PNL şi PD se situează aproximativ la poziţia 7 pe scala 0-10, PSD la aproximativ 4, PUR la aproximativ 4.5 şi UDMR la 5. Din acest motiv am ales să utilizez poziţia 7 pentru alianţa DA, 4 pentru alianţa PSD + PUR (dat fiind faptul că PSD este partidul cel mai mare din alianţă) şi 5 pentru UDMR. Renunţarea la plasarea idiosincratică evită fenomenul *raţionalizării* (Rabinowitz şi Macdonald, 1989), însă suferă de maladia comparaţiilor interpersonale (Westholm, 1994). Totuşi, dacă ne gîndim la teorema juriului a lui Condorcet

(1785) (Miroiu, 2006. P. 143), putem argumenta că eşantionul este suficient de mare pentru ca poziţia atribuită partidelor să fie cea corectă.

Ipoteza de lucru este aceea că modelul proximităţii generează predicţii mai bune cu privire la modul în care votează românii decît cel direcţional sau, altfel spus, *cu cît poziţia partidului pe axa stînga-dreapta se apropie de poziţia votantului, cu atît probabilitatea ca votantul să opteze pentru partidul respectiv creşte.*

Metoda statistică utilizată pentru analiza datelor este un tip de model liniar generalizat, şi anume modelul logistic condiţionat *(condiţional logit).* Acest model este un model de regresie specific pentru situaţiile în care variabila dependentă este de tip nominal – în cazul de faţă, opţiunea de vot. Aşadar, folosind cele două modele spaţiale amintite anterior, îmi propun să prezic opţiunea de vot a românilor din 2004 pentru Camera Deputaţilor. Variabilele dependente utilizate în analiză sînt:

- sexul: masculin/feminin;
- mediul de rezidenţă: sat, oraş mic, suburbie sau oraş mediu, oraş mare;
- vîrsta: în ani împliniţi;
- nivelul de educaţie: nici un fel de educaţie, ciclu primar terminat/ neterminat, ciclu secundar terminat/neterminat, şcoală profesională, liceu, studii universitare terminate/neterminate;
- venitul: 5 trepte de venit;
- partidul cu care se identifică votantul: partidul de care se simte cel mai apropiat;

- utilitatea downsiană/direcţională, calculată pentru o singură dimensiune, axa stînga-dreapta, cu 11 trepte, 0-10, utilizînd poziţia autodeclarată a votanţilor pe axă şi o poziţie unică pentru fiecare din cei trei competitori: poziţia 4 pentru alianţa PSD + PUR, 5 pentru UDMR şi 7 pentru alianţa DA.

Modelul downsian t//prav = -(E. —P4) ’, unde *U.* Reprezintă utilitatea votantului *i, Vj* reprezintă punctul ideal al votantului *i,* iar *Pk* poziţia partidului *k* pe continuum.

Tabelul 2.1. *Modelul logistic condiţional pentru studiul modelului downsian*

	Coeficienţi (Eroarea standard)
Upr.a	0.0432090 (0.0225108).
DA vs. PSD + PUR	
2: (intercept)	-6.0139890 (1.7861001)***
2: Idpart	7.2152429 (1.1008740)***
2: vîrsta	-0.0010117 (0.0168833)
2: educaţia	0.2585484 (0.1996605)
2: sex	-0.6635052 (0.5951916)
2: venit	0.0434591 (0.2609503)
2: mediu de rezidenţă	0.0259806 (0.2577385)
UDMR vs. *PSD + PUR*	

3: (intercept)	-5.1847445 (2.4606431)*
3: Idpart	5.3138369 (1.2006652)***
3: vîrsta	0.0143808 (0.0293939)
3: educaţia	-0.0237109 (0.2523583)
3: sex	0.7961444 (0.9105816)
3: venit	-0.0233016 (0.4338989)
3: mediu de rezidenţă	0.3440978 (0.4127618)

Nivel de semnificaţie: 0 „***” 0.001 0.01.. * „0.05 0.1,.” 1

Log-Likelihood: -73.808 McFadden RA2: 0.71876

Likelihood ratio test: chisq = 377.26 (p. Value = < 2.22e-16)

în modelul utilizat, opţiunea de vot pentru alianţa PSD + PUR este luată drept categorie de referinţă, motiv pentru care coeficienţii estimaţi pentru celelalte două alternative, alianţa DA şi UDMR, vorbesc despre

probabilitatea de a alege fiecare dintre aceste alternative în raport cu probabilitatea de a alege alianţa PSD + PUR. Cum partidul cu care votantul se identifică, vîrsta, educaţia, sexul, venitul şi mediul de rezidenţă sînt caracteristici individuale, modelul estimează pentru acestea un set de coeficienţi specifici fiecărei alternative în parte. În schimb, pentru utilitate este estimat un singur coeficient global, utilitatea fiind privită ca fiind mai degrabă o caracteristică a alternativelor şi nu a indivizilor. Întrucît depinde de poziţia partidelor.

Trebuie spus că, fiind un model din familia modelelor logistice[44], coeficienţii estimaţi sînt exprimaţi în termeni de log odds[45]. Cu alte cuvinte, utilizînd coeficienţii din tabel şi atribuind valori specifice fiecărei variabile, putem calcula

44 Modelele logistice sunt modele de regresie în care variabila dependentă este fie una dihotomică (de tipul Da/Nu), fie una nominală (între cate- goriile căreia nu poate fi stabilită o ordine, spre exemplu culoarea ochilor sau opţiunea de a vota cu unul dintre cele n > 3 partide aflate în com- petiţie). Modelele logistice indică probabilitatea ca un individ cu anumite caracteristici să opteze pentru o categorie sau alta de răspuns a variabilei dependente. Pentru detalii, vezi Fox (2008) şi King (1989).

45 Rezultatul unui model logistic indică logaritmul probabilităţii ca un respondent să aleagă o categorie de răspuns a variabilei dependente în comparaţie cu o altă categorie a aceleiaşi variabile, luată ca referinţă.

logaritmul probabilităţii ca o persoană să prefere alianţa DA în raport cu alianţa PSD + PUR sau UDMR în raport cu alianţa PSD + PUR[46].

în ceea ce priveşte variabilele incluse în model şi efectul pe care acestea îl au, se poate observa faptul că utilitatea downsiană are un efect mic şi pozitiv, cu alte cuvinte, pe măsură ce utilitatea downsiană creşte, adică pe măsură ce poziţia votantului se apropie de poziţia partidului cu care a votat, şansele ca votantul să prefere partidul respectiv cresc. De asemenea, mai trebuie observat faptul că cel mai mare şi de altfel şi cel mai semnificativ efect îl are apartenenţa partizată, identificarea cu partidul crescînd şansele ca votantul să aleagă să voteze respectivul partid. În ceea ce priveşte celelalte variabile incluse în model, trebuie precizat faptul că acestea nu sînt semnificative şi au un efect minor asupra opţiunii de vot.

---

46 De exemplu, să prefere alianţa DA alianţei PSD + PUR, ştiind că acest votant se află la poziţia 8 pe continuum, este partizan DA, are 25 de ani, studii superioare, este de sex masculin, aparţine celei de-a doua clase de venit şi locuieşte intr-un oraş mic, putem utiliza următoarea formulă : log(P(DA)/P(PSD + PUR)) = -6.01 + 0.043*1/,„„ + 7.21*Idpart -0.001 *vârsta + + 0.25*educaţia-0.66*sex + 0.04*venit + 0.02*ntediul de rezidenţă

log(P(DA)/P(PSD + PUR)) = -6.01 + 0.043 + 7.21 -0.001*25 + 0.25*6 -0.66 + 0.04*2 + 0.02*2

log(P(DA)/P(PSD + PUR)) = 2.178 P(DA)/P(PSD + PUR) = exp(2.178) = 8.82

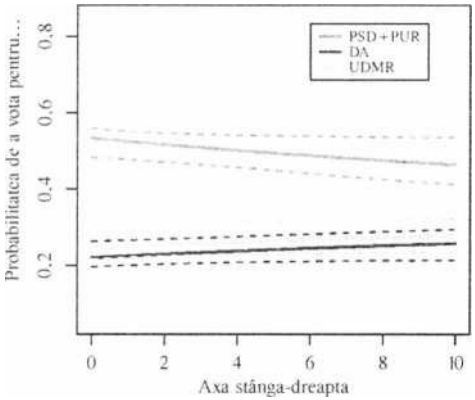

Figura 2.1. *Modelul downsian*

Pentru a înţelege mai bine relaţia dintre utilitatea downsiană şi probabilitatea de a vota cu un partid sau o alianţă, reprezentarea grafică a modelului se dovedeşte foarte utilă. Astfel, setînd toate variabilele la valoarea lor medie şi lăsînd poziţia votantului să varieze pe axa stînga-dreapta, se poate constata că probabilitatea ca votantul să aleagă alianţa PSD + PUR scade pe măsură ce votantul se deplasează spre dreapta, în timp ce probabilitatea de a alege alianţa DA sau UDMR creşte. Această observaţie este în concordanţă cu predicţiile modelului downsian, dat fiind faptul că alianţa PSD + PUR se situează la poziţia 4, fiind un partid de centru-stînga, în timp ce UDMR se situează la poziţia 5, iar alianţa DA la poziţia 7. Trebuie însă observat că modificarea probabilităţii de vot este redusă pentru toate cele trei cazuri, fapt explicat şi de efectul redus pe care utilitatea downsiană îl are asupra opţiunii de vot, conform modelului. De asemenea, din grafic se poate constata că cea mai mare probabilitate de a vota cu o alianţă o au votanţii de la extrema care se află de

aceeaşi parte cu alianţa, stînga pentru PSD + PUR şi dreapta pentru alianţa DA, această predicţie venind mai degrabă în sprijinul modelului direcţional20.

Modelul direcţional RM

UMr, unde *Pk* este poziţia partidului *k, Pn* este punctul neutru şi V este poziţia votantului i.

Tabelul 2.2. *Modelul logistic condiţional pentru studiul modelului direcţional*

	Coeficienţi (Eroarea standard)
	0.0864181 (0.0450216).
DA vs. PSD + PUR	
2: (intercept)	-6.1436161 (1.7891760)***
2: Idpart	7.2152429 (1.1008740)***
2: vîrsta	-0.0010117 (0.0168833)

20. Este de discutat dacă această tendinţă decurge din datele utilizate sau din făptui că am ales să utilizez o poziţie unică pentru fiecare partid/alianţă în loc de poziţia indiosincratică.

2: educaţia	0.2585484 (0.1996605)
2: sex	-0.6635052 (0.5951916)
2: venit	0.0434591

	(0.2609503)
2: mediul de rezidenţă	0.0259806 (0.2577385)
UDMR vs. PSD + PUR	
3: (intercept)	-5.1415354 (2.4605983)*
3: Idpart	5.3138369 (1.2006652)***
3: vîrsta	0.0143808 (0.0293939)
3: educaţia	-0.0237109 (0.2523583)
3: sexul	0.7961444 (0.9105816)
3: venit	-0.0233016 (0.4338989)
3: mediul de rezidenţă	0.3440978 (0.4127618)

Nivel de semnificaţie: 0 „***” 0.001 „**” 0.01 „*” 0.05 0.1 „” 1

Log-Likelihood: -73.808 McFadden RA2: 0.71876

Likelihood ratio test: chisq = 377.26 (p. Value = < 2.22e-16)

Concluziile cu privire la modelul downsian par să se aplice şi în ceea ce priveşte modelul direcţional RM. Astfel, cel mai mare şi cel mai semnificativ efect asupra opţiunii

de vot îl are în continuare identificarea cu partidul/alianţa respectivă. Utilitatea direcţională are un efect pozitiv, însă în continuare redus, indicînd faptul că, pe măsură ce utilitatea direcţională pe care un votant o resimte cu privire la un partid/o alianţă creşte, creşte şi probabilitatea ca votantul să opteze pentru respectivul partid/respectiva alianţă.

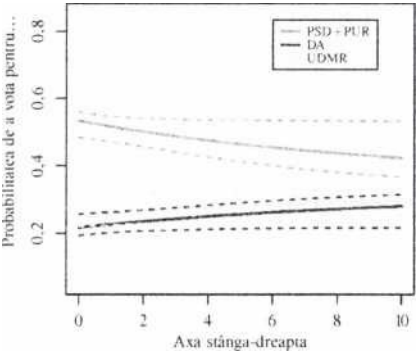

Figura 2.2. *Modelul direcţional RM*

Procedînd ca şi în cazul modelului downsian pentru a reprezenta grafic modelul, se desprinde aceeaşi concluzie, şi anume: pe măsură ce poziţia votantului se deplasează spre dreapta, probabilitatea ca acesta să opteze pentru alianţa PSD + PUR scade, în timp ce probabilitatea să opteze pentru UDMR sau alianţa DA creşte. Mai mult, cea mai mare probabilitate de a vota cu alianţa PSD + PUR o au votanţii de extremă stînga, iar cea mai mare probabilitate de a vota cu alianţa DA sau UDMR o au votanţii de extremă dreapta. Totuşi, spre deosebire de modelul downsian, se poate constata o modificare mult mai accentuată a probabilităţii de a opta pentru un partid/o alianţă pe măsură ce poziţia votantului pe axă se modifică.

Prin urmare, se poate trage concluzia că utilitatea direcţională are un efect mai accentuat asupra opţiunii de vot decît utilitatea downsiană.

Concluzii şi limite

Modelele spaţiale de competiţie electorală au deja o lungă tradiţie în ştiinţa politică, tradiţie care a debutat cu Downs ([1957] 2009) şi care continuă şi astăzi. Deşi scopul principal al acestor modele este acela de a explica şi de a propune strategii prin care partidele să îşi maximizeze suportul electoral obţinut în alegeri, o componentă principală a oricărui model de competiţie electorală rămîne modul în care votanţii îşi formează opţiunile electorale. Din acest motiv, utilizînd asumpţiile modelelor spaţiale, fie acestea de tip downsian, direcţional sau mixt, se poate explica nu doar comportamentul partidelor aflate în competiţie, dar şi comportamentul electoral al votanţilor.

Explicarea comportamentului electoral al votanţilor utilizînd modele spaţiale a fost şi scopul acestui capitol, folosind în acest sens datele cu privire la alegerile din 2004 pentru Camera Deputaţilor înRomân ia. Concluzia principală a acestei aplicaţii a fost aceea că modelul direcţional, dezvoltat de Rabinowitz şi Macdonald (1989), explică mai bine opţiunile electorale ale românilor decît cel downsian, utilitatea direcţională avînd un efect ceva mai puternic asupra probabilităţii de a opta pentru un anumit partid sau alianţă. Cu privire la această concluzie trebuie făcute mai multe precizări. În primul rînd, ea poate fi o consecinţă a opţiunii metodologice de a utiliza poziţii unice

pentru partidul şi alianţele aflate în competiţie, în detrimentul utilizării plasării individuale de către fiecare votant în parte. Această opţiune metodologică, după cum indică literatura de specialitate (Westholm, 1994; Merrill şi Grofman. 1999; Adants, MerrilI şi Grofman, 2005) tinde să favorizeze performanţele empirice ale modelului direcţional. În acelaşi timp însă, poziţionarea individuală poate suferi de maladia *raţionalizării* (Rabinowitz şi Macdonald, 1989), ceea ce ar avantaja modelul downsian. În al doilea rînd, stabilirea poziţiei unice a celor două alianţe s-a realizat pe baza poziţiilor unice ale partidelor pe care le au în componenţă, fapt care introduce o incertitudine cu privire la poziţia reală a celor două alianţe şi a modului în care acestea au fost percepute de către votanţi. Nu în ultimul rînd, utilizarea unei singure dimensiuni pentru stabilirea poziţiei votanţilor şi a partidelor/alianţelor introduce de asemenea incertitudine în ecuaţie. Mai mult, utilizarea autoplasării respondenţilor pe axă poate fi şi ea problematică, întrucît nu putem fi siguri că toţi votanţii înţeleg în acelaşi mod axa stînga-dreapta cu cele 11 trepte. Utilizarea unor itemi multipli pentru a stabili poziţia respondenţilor, chiar şi pe o singură dimensiune, ar fi fost cu siguranţă utilă, însă lucrul acesta nu a fost posibil din cauza absenţei acestor informaţii din datele utilizate.

O a doua concluzie foarte importantă a studiului a fost aceea cu privire la efectul identificării votanţilor cu un partid/o alianţă asupra opţiunii de vot. Identificarea cu un partid/o alianţă influenţează cel mai puternic opţiunea de

vot pentru competitorul respectiv. Această concluzie este foarte interesantă, în condiţiile în care una dintre asumpţiile modelelor spaţiale este aceea că identificarea cu partidele nu există, opţiunea de vot facîndu-se strict pe criterii legate de poziţia partidelor raportată la poziţia votanţilor. Însă acest efect poate fi o consecinţă a opţiunilor metodologice menţionate anterior şi, de asemenea, a dimensiunii eşantionului. Cu toate acestea, concluzia redeschide discuţia cu privire la modelele de vot bazate pe caracteristici sociodemografice şi pe apartenenţă partizană.

Bibliografie

Adams, James F.. Merrill III. Samuel şi Grofman, Bernard (2005), *A unified theory of party competition. A cross-national analysis integrating spatia! and behavioral factors,* New York, Cambridge University Press.

Black. D. (1958), *The Theory of Committees and Election,* Cambridge, Cambridge University Press.

Davis, O. Şi Hinich, Melvin (1968), „On the power and importance of the mean preference în a mathematical model of democratic choice", *Public Choice.* 5, 59-72.

Downs. Anthony ([1957] 2009), *O teorie economică a democraţiei.* Trad. De Şerban Cerkez, Iaşi, Institutul European.

Enelow, James M. Şi Hinich, Melvin J. (1981), „A new approach to voter uncertainty în the downsian spaţial model", *American Journal of Political Science.* 25(3), 483-493.

Enelow. James M. Şi Hinich. Melvin J. (1984),

„Probabilistic voting and the importance of centrist ideologies în democratic elections”, *The Journal of Politics,* 46(2). 459-478.

Fox, John (2008), *Applied Regression Analysis and Generalized Linear Models,* ed. A 2-a, Sage Publications.

Grofman, Bernard (1985), „The Neglected Role of the Status Quo în Models of IssueVoting”. *Journal of Politics,* 47, 230-237.

Hinich, M.J. Şi Ordeshook, P.C. (1969), „Abstentions and Equilibrium în the Electoral Process”, *Public Choice,* 7, 81-106.

Hinich, .1. Melvin, J. Ledyard şi Ordeshook, P. (1973), „A theory of electoral equilibrium: A spaţial analysis based on the theory of games”, *Journal of Politics,* 34. 154-193.

Hinich, Melvin J. Şi Pollard, Walker (1981), „A new approach to the spaţial theory of electoral competition”, *American Journal of Political Science.* 25(2), 323-341.

Hotelling, Harold (1929), „Stability în Competition”. *Economic Journal.* 39(153). 41-57.

King, Gary (1989). *(Jnifying Political Methodology,* Ann Arbor, University of Michigan Press.

Macdonald, Stuart Elaine şi Rabinowitz, George (1997), „On Correcting for Rationalization”, *Journal of Theoretical Politics,* 9(1), 49-55.

Macdonald, Stuart Elaine, Listhaung, Ola şi Rabinowitz, George (1991), „Issue and Party Support în Multiparty Systems”, *The American Political Science Review.* 85(4), 1107-1131.

Macdonald. Stuart Elaine, Rabinowitz, George şi

Listhaung, Ola (1997), „Individual Perception and Models of Issue Voting”, *Journal of Theoretical Politics,* 9(1), 13-21.

Matthews, Steven A. (1979), „A Simple Direction Model of Electoral Competition”, *Public Choice,* 34, 141-156.

Merrill, Samuel III (1993), „Voting Behavior under the Direcţional Spaţial Model of Electoral Competition”, *Public Choice,* 77. 739-756.

Merrill. Samuel III (1994). „A probabilistic model for the spaţial distribution of party support în multiparty electorates”. *Journal of American Statistica! Association,* 89(428). 1190-1197.

Merrill, Samuel III (1995). „Discriminating between Direcţional and Proximity Spaţial Models of Electoral Competition”, *Electoral Studies,* 14, 273-287.

Merrill. Samuel III şi Grofman. Bernard (1997),.. Direcţional and Proximity Models of Voter Utility and Choice: A New Synthesis and an [Ilustrative Test of Competing Models”, *Journal of Theoretical Politics,* 9, 25-48.

Merrill III, Samuel şi Grofman, Bernard (1999), *A unified theory of party competition. Direcţional and proximity spaţial models,* Cambridge, Cambridge University Press: citat după ed. Virtuală 2003.

Miroiu, Adrian (2006), *Fundamentele politicii. Voi. 1: Preferinţe şi alegeri colective,* Iaşi, Polirom.

Rabinowitz, George şi Macdonald, Stuart Elaine (1989), „A Direcţional Theory of Issue Voting”, *The American Political Science Review,* 83(1), 93-121.

Westholm, Anders (1994), „Distance versus Direction:

The Illusory Defeat of Proximity Theory of Electoral Choice", *American Political Science Review.* 91 (4), 865-883.

Wittman, Donald (1983), „Candidate Motivation: A Synthesis of Alternative Theories", *The American Political Science Review,* 77(1), 142-157.

PARTEA A II-A

Competiţia politică în alegerile parlamentare

3. Competiţia intraşi interpartinică în alegerile parlamentare din 2008 şi 2012 din România

Andra-Maria Roescu

Rezumat. *Scopul acestui capitol este acela de a analiza principalele consecinţe ale sistemului electoral mixt cu compensare proporţională adoptat în România în 2008 pentru a lege ti le parlamentare. Argumentul principal este acela că noul sistem a schimbat în primul rînd modul de distribuire a mandatelor între candidaţii aceluiaşi partid, însă în acelaşi timp a schimbat şi logica distribuţiei mandatelor între partidele din competiţia electorală şi chiar competiţia în sine. În ceea ce priveşte distribuţia mandatelor între candidaţi, noul sistem introduce competiţia intrapartinică, candidaţii aceluiaşi partid fiind în acelaşi timp într-o situaţie de cooperare, dar şi de competiţie pentru un loc în Parlament. Pe de o parte, aceştia trebuie să coopereze pentru a obţine căi mai multe voturi la nivel de partid, astfel ca partidul să obţină cît mai multe, mandate de distribuit la nivel naţional şi judeţean, iar pe de altă parte, concurează unii cu ceilalţi pentru obţinerea unuia dintre acele mandate. În ceea ce priveşte*

dimensiunea interpartinică, noul sistem încurajează formarea de coaliţii electorale în vederea maximizării numărului de mandate obţinute de fiecare partid. Însă formarea de coaliţii electorale poate conduce la o disproporţie sporită între procentul de voturi şi procentul de mandate obţinut de fiecare, competitor electoral, în condiţiile în care coalizarea conduce la introducerea unui număr semnificativ de mandate suplimentare în Parlament, aşa cum este cazul alegerilor din 2012.

Cuvinte-cheie: alegeri, sistem electoral mixt, proporţionalitate

* Autoarea este beneficiară a proiectului „Burse Doctorale pentru o Societate Sustenabilă”, proiect cofinanţat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Această cercetare a fost sprijinită printr-un grant oferit de CNCS-UEFISCDI, proiect numărul PN-Î1-1D-PCE-2011 -3-0746.

Reforma electorală şi consecinţele sale reprezintă o preocupare majoră în literatura de specialitate. Deşi există o literatură foarte bogată cu privire la sistemele electorale şi consecinţele acestora (Shugart şi Wattenberg. 2001; Grofman şi Lijphart. 2003; Cox, 1997; Norris, 2004: Gallagher şi Mitchells, 2005), este dificil de determinat *a priori* care vor fi efectele intenţionate şi mai ales neintenţionate pe care le va avea o reformă. Iar cînd sistemul este unul mixt, cu două sau mai multe componente, atunci dificultatea determinării efectelor, în special asupra comportamentului actorilor (Bochsler,

2012), creşte şi mai mult. Acesta este şi cazul României, care în urma reformei electorale din 2008 a înlocuit sistemul proporţional pe liste închise cu un sistem mixt cu compensare proporţională. Deşi rezultatele alegerilor din noiembrie 2008 păreau să indice că noul sistem nu a modificat logica de distribuţie a mandatelor între partidele politice din competiţie[47] (Marian şi King, 2010), în special dat fiind faptul că Legea nr. 35/2008 păstrează mecanismul de distribuţie a mandatelor pe partide din vechea Lege nr. 373/2004, rezultatele alegerilor din 2012 vin să infirme această concluzie. În condiţiile existenţei unui număr substanţial de mandate suplimentare în sistem, noua lege electorală poate produce o distribuţie a mandatelor mult mai disproporţionată decît legea anterioară. În plus, noul sistem modifică substanţial logica distribuţiei mandatelor în interiorul partidelor, între candidaţi, introducînd competiţia intrapartinică dincolo de momentul nominalizărilor. Cele două tipuri de competiţie existente sub noul sistem electoral, competiţia interşi intrapartinică în alegerile din 2008 şi 2012, fac subiectul acestui capitol, care este structurat după cum urmează. În prima secţiune descriu succint sistemul electoral mixt cu compensare introdus în 2008. În a doua parte discut implicaţiile pe care acesta le are la nivel sistemic pentru proporţionalitatea transformării voturilor în mandate. În a treia secţiune discut implicaţiile sistemului la nivel individual, pentru candidaţi, cu accent pe consecinţele

47 Doar PDL a obţinut cu un mandat în plus, la Arad, sub noul sistem, faţă de numărul de mandate pe care le-ar fi obţinut pentru acelaşi procent de voturi sub sistemul proporţional cu liste închise.

pentru dimensiunea intrapartinică. Secţiunea a patra cuprinde concluziile acestei analize.

Sistemul electoral mixt cu compensare din România

Legea nr. 35/2008 a modificat sistemul electoral utilizat în alegerile parlamentare, înlocuind vechiul sistem proporţional cu liste închise cu un sistem mixt cu compensare proporţională. Ca şi pînă în 2004, cele 42 de judeţe au rămas circumscripţii plurinominale[48], la care se adaugă încă o circumscripţie pentru diaspora. Fiecare dintre aceste circumscripţii a fost însă împărţite în colegii uninominale, formate în cazul Camerei Deputaţilor din localităţi alăturate, cu o normă de reprezentare de 70 000 de locuitori. Fiecare judeţ trebuie să conţină minim 4 colegii de deputaţi. În cazul Senatului, colegiile au fost alcătuite din minim două colegii de deputaţi alăturate, cu o normă de reprezentare de 160 000 de locuitori. O regulă importantă în delimitarea colegiilor a fost aceea că cel mai mare colegiu dintr-un judeţ nu poate depăşi cu mai mult de 30% cel mai mic colegiu din judeţ. În fiecare colegiu uninominal, separat pentru Camera Deputaţilor şi pentru Senat, fiecare partid politic sau alianţă poate propune doar un singur candidat. Alegătorii au cîte un vot pentru Cameră şi pentru Senat, pe care îl pot acorda unui singur candidat din colegiul de deputaţi, respectiv Senat, pe raza căruia îşi au domiciliul.

---

48 Circumscripţia este unitatea administrativ-teritorială în care se organi- zează alegerile. In funcţie de numărul de parlamentari care se aleg într-o circumscripţie, o numim uninominală sau plurinominală. în cele uni- nominale, numite în România colegii, se alege un singur parlamentar, în timp ce în cele plurinominale se aleg mai mulţi. Numărul de parlamentari care se aleg într-o circumscripţie este cunoscut în literatura de specialitate sub numele de *magnitudinea circumscripţiei.*

în ceea ce priveşte stabilirea rezultatului alegerilor şi distribuirea mandatelor, acestea se realizează în mai multe etape, separat pentru Camera Deputaţilor şi pentru Senat, folosind acelaşi mecanism. În primul rînd se contabilizează separat pentru Cameră şi Senat numărul de voturi pe care l-a obţinut fiecare candidat independent, partid sau alianţă electorală. Apoi se verifică atingerea pragului electoral de fiecare dintre aceşti competitori. Un candidat independent trebuie să fi obţinut majoritatea voturilor din colegiul unde a candidat pentru a fi declarat cîştigător. Un partid politic trebuie să fi obţinut 5% din voturile valabil exprimate la nivel naţional sau majoritatea voturilor în cel puţin 6 colegii de deputaţi şi 3 de senatori. Alianţele electorale cu doi membri trebuie să obţină minim 8% din vot la nivel naţional, adăugîndu-se un procent în plus pentru fiecare membru adiţional al coaliţiei, fără însă a depăşi 10%.

După identificarea partidelor şi alianţelor care au depăşit pragul electoral se trece la atribuirea mandatelor pe partide şi alianţe, mai întîi la nivel judeţean şi apoi la nivel naţional, după acelaşi mecanism ca şi pînă în 2004. Mai întîi, folosind sistemul Hare’. Se calculează numărul de mandate la care are dreptul fiecare partid sau alianţă la nivel judeţean. Dacă au rămas mandate neatribuite în unele judeţe în urma acestei operaţiuni, atunci acestea se însumează la nivel naţional. Tot la nivel naţional se însumează şi numărul de voturi rămase neutilizate sau inferioare coeficientului electoral de la pasul anterior, separat pentru fiecare partid sau alianţă. La pasul următor,

folosind sistemul d’Hondt[4950], se atribuie mandatele rămase la nivel naţional pe partide şi alianţe, iar mai apoi pentru fiecare competitor în parte aceste mandate se distribuie pe judeţe.

După stabilirea numărului de mandate la care au dreptul flecare partid şi fiecare alianţă în fiecare judeţ şi în circumscripţia pentru diasporă, se trece la distribuirea acestor mandate pe candidaţi, în fiecare colegiu uninominal. Această distribuţie se realizează în două etape. Mai întîi, se verifică în fiecare colegiu uninominal dacă unul dintre candidaţi a obţinut majoritatea voturilor valabil exprimate, adică minim 50% + 1 din voturi. Evident, se iau în calcul doar candidaţii care reprezintă competitorii ce au depăşit pragul electoral. Dacă există

---

49 Sistemul Hare presupune mai întâi calcularea unei cote prin împărţirea numărului total de voturi valabil exprimate la numărul de mandate de distribuit în circumscripţie. Apoi, pentru distribuţia mandatelor pe partide şi alianţe, se împarte numărul de voturi obţinut de fiecare dintre acestea la cotă. Fiecare partid sau alianţă obţine atâtea mandate de câte ori se cuprinde cota în numărul de voturi obţinut, reţinându-se doar partea întreagă a rezultatului împărţirii. Dacă nu au fost distribuite toate man- datele, atunci restul de mandate se acordă partidelor sau alianţelor în ordinea descrescătoare a resturilor rezultate din împărţire (Gallagher şi Mitchells, 2005). Acest al doilea pas nu se realizează în sistemul româ- nesc, fiind înlocuit cu o distribuţie la nivel naţional a mandatelor rămase.

50 Distribuţia mandatelor după sistemul d’Hondt se face prin împărţirea numărului de voturi obţinut de fiecare partid sau alianţă electorală la 1.

2, 3, 4..., făcându-se atâtea operaţii de împărţire câte mandate sunt de distribuit. Primele *n* cele mai mari câturi obţin mandate, unde *n* este numărul total de mandate de distribuit. Alternativ, după realizarea ope- raţiilor de împărţire, distribuţia mandatelor se mai poate face şi prin: ordonarea descrescătoare a câturilor, identificarea celui de-al «-lea cât, unde *n* este numărul de mandate, iar apoi împărţirea numărului de voturi obţinut de fiecare partid la acest al n-lea cât, pentru a determina câte mandate obţine fiecare partid. Cele două proceduri conduc la rezultate identice (Grofman şi Lijphart, 2003).

astfel de candidaţi, atunci aceştia obţin mandate, iar aceste mandatese scad din numărul total de mandate la care are dreptul competitorul pe care îl reprezintă candidatul în judeţul respectiv. În cazul în care un competitor obţine mai multe majorităţi în colegii uninominale decît numărul de mandate la care avea dreptul în judeţul respectiv, atunci partidul sau alianţa respectivă păstrează toate acele mandate, iar numărul de locuri din Parlament se suplimentează, pentru a nu priva restul competitorilor de unele dintre mandatele la care aveau dreptul.

Dacă au rămas mandate nedistribuite, atunci are loc o redistribuţie proporţională a acestora, la nivel naţional. În acest scop, la nivel naţional se realizează o listă ordonată descrescător în funcţie de numărul de voturi obţinut, cu toţi candidaţii care nu au obţinut majorităţi, indiferent de colegiul unde au candidat sau de competitorul pe care îl reprezintă. Mandatele nedistribuite se acordă în ordinea acestei liste, verificîndu-se pentru candidatul de la fiecare poziţie dacă sînt îndeplinite două condiţii: 1) partidul sau alianţa pe care o reprezintă să mai aibă mandate de distribuit în judeţul respectiv; 2) colegiul unde a candidat să nu fi fost deja cîştigat de altcineva[51]. Cînd candidatul îndeplineşte ambele condiţii, acesta obţine un mandat,

51 Excepţie de la condiţia a doua fac acele judeţe în care se atribuie mandate suplimentare, caz în care pot exista colegii cu doi sau mai mulţi câştigă- tori. Astfel, dacă un partid sau alianţă a obţinut mai multe majorităţi decât numărul de mandate la care avea dreptul într-un judeţ, atunci celelalte partide primesc mandate în colegiile din judeţ unde candidaţii lor au obţinut cele mai multe voturi, chiar dacă aceste colegii au fost deja obţinute prin majoritate de primul partid, cel cu mai multe majorităţi decât numărul de mandate la care avea dreptul.

care, evident, se scade din totalul de mandate la care are dreptul competitorul pe care îl reprezintă în judeţul respectiv. Dacă una dintre condiţii nu este îndeplinită, atunci se trece la următoarea poziţie. Procedura descrisă anterior se repetă pînă la completarea numărului de mandate rămase de distribuit.

Aşadar, sistemul descris anterior poate fi catalogat drept un sistem mixt cu compensare proporţională, potrivit clasificării lui Shugart şi Wattenberg (2001). Conform celor doi autori, este necesar să existe minim două reguli diferite de distribuire a mandatelor pentru ca un sistem electoral să fie catalogat drept mixt. În general, sistemele mixte sînt cele în care o parte din mandate se atribuie în colegii uninominale conform unui sistem electoral majoritar (de exemplu, pluralitar, majoritar în două tururi) şi restul în sistem proporţional pe liste de partid. Pentru astfel de sisteme, în general, votanţii au două voturi, unul pe care îl acordă candidatului preferat din colegiul uninominal în care locuiesc şi unul pe care îl acordă listei de partid preferate. În România există un singur vot, pentru candidaţi individuali în colegii uninominale, însă pe baza acestui vot mandatele se distribuie după două reguli diferite. Prima este de factură majoritaristă, desemnînd cîştigători candidaţii care au obţinut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul unde au candidat. A doua este cea care redistribuie proporţional restul de mandate listei ordonate descrescător a candidaţilor care nu au obţinut majorităţi, pînă la completarea numărului de mandate la care are dreptul fiecare partid sau alianţă.

Mai departe, sistemele electorale mixte pot fi clasificate în sisteme mixte majoritare şi sisteme proporţionale, în funcţie de efectele pe care le produc în ceea ce priveşte proporţionalitatea transformării voturilor în mandate. Sistemele mixte proporţionale au de obicei un mecanism de compensare, care plafonează numărul de mandate la care are dreptul fiecare partid sau alianţă din cele două componente, astfel încît acesta să devină proporţional cu procentul de voturi obţinut de obicei în componenta proporţională (Shugart şi Wattenberg, 2001). Dacă un competitor obţine mai multe mandate în componenta majoritară decît numărul total de mandate la care avea dreptul, atunci numărul de locuri din Parlament se suplimentează, astfel încît respectivul competitor să poată păstra mandatele fără a priva alţi competitori de mandatele lor. Mecanismul de compensare există şi în sistemul românesc, unde între cele două componente există o legătură, manifestată prin faptul că pentru fiecare competitor se scade numărul de majorităţi obţinute în colegiile uninominale din numărul total de mandate la care acesta are dreptul în fiecare judeţ. Această procedură conduce de obicei la rezultate proporţionale, adică la un procent din mandate proporţional cu procentul de voturi obţinut de fiecare partid sau alianţă. Însă, aşa cum voi arăta în secţiunea următoare, posibilitatea apariţiei mandatelor suplimentare poate anula în anumite situaţii efectul mecanismului de compensare, conducînd la rezultate disproporţionate.

Proporţionalitatea sistemului electoral mixt românesc în alegerile din 2008 şi 2012

Gradul de proporţionalitate al sistemelor electorale în ceea ce priveşte transformarea procentului de voturi în mandate a fost şi este un subiect foarte discutat în literatura de specialitate, atît din punct de vedere teoretic (Grofman şi Lijphart, 2003; Gallagher, 1991; Taagepera şi Grofman, 2003), cît şi din punct de vedere empiric (Benoit, 2000). Concluziile acestor studii arată că cele mai importante elemente, atunci cînd vorbim de proporţionalitate, sînt formula electorală utilizată şi magnitudinea circumscripţiei (Benoit, 2000).

Ce se întîmplă însă atunci cînd există mai multe formule electorale, ca în cazul sistemelor mixte? Dacă vorbim de sisteme electorale mixte cu compensare, atunci aşteptarea raţională este ca rezultatele să fie proporţionale, întrucît mecanismul de compensare urmăreşte completarea numărului de mandate obţinute în componenta majoritară cu atîtea mandate în componenta proporţională cîte sînt necesare pentru ca numărul total de mandate obţinut de fiecare partid sau alianţă să fie proporţional cu numărul de voturi obţinut (Shugart, în Shugart şi Wattenberg, 2001, pp. 1-30). Dacă însă sistemul include posibilitatea apariţiei mandatelor suplimentare, atunci cînd un partid sau o alianţă obţine mai multe colegii uninominale decît numărul total de mandate la care avea dreptul, cum este cazul României sau Germaniei, atunci mecanismul de compensare îşi poate pierde din eficienţă dacă numărul de mandate suplimentare este suficient de

mare. Acest aspect este evident cînd comparăm rezultatele alegerilor din România din 2008 cu cele din 2012.

în ambele alegeri, doar patru partide şi alianţe electorale au depăşit pragul electoral şi au obţinut reprezentare: alianţa formată din Partidul Social Democrat (PSD) şi Partidul Conservator (PC), Partidul Naţional Liberal (PNL), Partidul Democrat Liberal (PDL) şi Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR) în 2008, iar în 2012 alianţa USL, formată din PSD, PNL. Uniunea Naţională pentru Progresul României (UNPR) şi PC, alianţa ARD, formată din PDL, Partidul Naţional Ţărănesc Creştin-Democrat (PNŢCD) şi Forţa Civică (FC), precum şi partidele Partidul Poporului Dan Diaconescu (PP-DD) şi UDMR. Însă, în timp ce în 2008 s-a obţinut un singur mandat suplimentar la Arad în cazul alegerilor pentru Cameră (şi nici unul pentru Senat), în 2012 s-au obţinut 79 de mandate suplimentare pentru Cameră şi 39 pentru Senat. Mandatele suplimentare din 2012 s-au concentrat, în marea lor majoritate, în mîinile unei singure alianţe. Astfel, la Cameră USL a obţinut toate cele 79 de mandate suplimentare, în timp ce la Senat USL a obţinut 38 din cele 39 de mandate suplimentare, al 39-lea revenind UDMR.

Utilizînd indicele disproporţionalităţii dezvoltat de Gallagher

. Unde v. Este procentul de voturi obţinut de partidul *i,* iar s;. Este procentul de mandate obţinut de partidul *i.* Tabelele de mai jos ilustrează disproporţionalitatea rezultatelor alegerilor din 2008 şi 2012, calculată doar pentru partidele şi alianţele care au depăşit pragul

electoral. Pentru a demonstra influenţa mandatelor suplimentare asupra proporţionalităţii rezultatelor, indicele de disproporţionalitate este calculat atît pentru distribuţia iniţială a mandatelor între partide şi alianţe electorale (cea care se realizează înainte de distribuţia acestor mandate candidaţilor), cît şi pentru cea finală, care include şi mandatele suplimentare, determinate în urma distribuţiei mandatelor pe candidaţi şi colegii uninominale. Trebuie menţionat faptul că distribuţia iniţială a mandatelor pe competitori electorali corespunde sistemului electoral utilizat pînă în 2004 (Legea nr. 35/2008), legea din 2008 păstrînd neschimbată această procedură.

Tabelul 3.1. *Camera Deputaţilor*

Partide/ Alianţe	Pro-cent de voturi 2008	Distribuţie iniţială mandate 2008		Distribuţie finală mandate 2008		Procent de voturi 2012	Distribuţie iniţială mandate 2012		Distribuţie finală mandate 2012	
PSD + PC	36.69	114	36.19	114	36.08					
PNL	20.59	65	20.63	65	20.57					
USL						62.20	194	61.59	273	69.29

PDL	35.88	1	14	36.19	1	15	36.39					
ARD								17.51	5	6	17.78	5	6	14.21
PP-DD								14.84	4	7	14.92	4	7	11.93
UDMR	6.84	2	2	6.98	2	2	6.96	5.45	1	8	5.71	1	8	4.57
Indice G		0.43			0.57				0.51			5.94		

Tabelul 3.2. *Senat*

Partide/ Alianţe	Procent de voturi 2008	Distribuţie iniţială mandate 2008		Distribuţie finală mandate 2008		Procent de voturi 2012	Distribuţie iniţială mandate 2012		Distribuţie finală mandate 2012	
PSD + PC	36.78	49	35.77	49	35.77					
PNL	20.18	28	20.44	28	20.44					
USL						62.15	84	61.31	122	69.32
P	3	5	3	5	3					

DL	6.15	1	7.23	1	7.23					
ARD						17.28	24	17.52	24	13.64
PP-DD						15.15	21	15.33	21	11.93
UDMR	6.89	9	6.57	9	6.57	5.42	8	5.84	9	5.11
Indice G		1.09		1.09			0.69		6.13	

Aşadar, existenţa mandatelor suplimentare creează disproporţionalitate suplimentară în sistem, aşa cum indică rezultatele alegerilor din 2012. Indicele de disproporţionalitate a crescut de aproximativ zece ori atunci cînd au fost luate în calcul şi mandatele suplimentare faţă de situaţia în care distribuţia mandatelor rămîne cea iniţială, care ignoră posibilitatea obţinerii de mandate suplimentare.

Prin urmare, noul sistem electoral poate schimba logica de distribuţie a mandatelor între partide şi alianţe atunci cînd în sistem există alianţe sau partide care obţin mai multe majorităţi decît numărul de mandate la care aveau dreptul iniţial. De asemenea, trebuie adăugat că utilizarea scrutinului uninominal creează stimulentele necesare pentru ca partidele să formeze alianţe electorale, crescîndu-şi astfel şansele de a obţine majoritatea voturilor în colegiile uninominale în care propun candidaţi (Cox, 1997).

Implicaţiile sistemul electoral mixt românesc pentru candidaţii din alegerile din 2008 şi 2012

Noul sistem electoral a creat două categorii de candidaţi: cei care obţin mandate prin cîştigarea majorităţii voturilor valabil exprimate în colegiile uninominale unde au candidat şi cei care obţin mandate în urma redistribuţiei proporţionale, pe baza listei naţionale ordonate descrescător. Dacă în 2008 majoritatea mandatelor au fost acordate prin redistribuţie, doar 26.90% dintre mandatele de la Cameră şi 22.63% dintre cele de la Senat obţinîndu-se prin majoritate, în 2012 majoritatea mandatelor au fost obţinute prin majoritate (66.67% la Cameră şi 69.89% la Senat). Tabelele 3.3 şi 3.4 ilustrează situaţia pentru alegerile din 2008 şi 2012.

Tabelul 3.3. *Camera Deputafilor*

2008			2012		
	Total mandate	Mandate obţinute prin majoritate		Total mandate	Mandate obţinute prin majoritate
PSD + PC	114	40 (35.09%)	USL	273	265 (97.07%)
PDL	115	27 (23.48%)	ARD	56	2 (3.57%)
P	65	4	P	47	0 (0%)

NL		(6.15%)	P-DD		
UDMR	22	14 (63.64%)	UDMR	18	12 (66.67%)
Total	316	85 (26.90%)	Total	394	297 (70.81)

Tabelul 3.4. *Senat*

2008			2012		
	Total mandate	Mandate obţinute prin majoritate		Total mandate	Mandate obţinute prin majoritate
PSD + PC	49	12 (24.49%)	USL	122	117 (95.90%)
PDL	51	11 (21.57%)	ARD	24	0 (0%)
PNL	28	1 (3.57%)	PP-DD	21	0 (0%)
UDMR	9	7 (77.78%)	UDMR	9	6 (66.67%)
Total	137	31 (22.63%)	Total	176	123 (69.89%)

Pentru a doua categorie de candidaţi, care îşi obţin mandatele prin redistribuţie, şansele de cîştig sînt mult mai puţin predictibile decît pentru prima categorie, a celor

care obţin majoritatea voturilor în colegiul unde candidează. Dacă pentru prima categorie şansele de a obţine un mandat depind doar de propriul rezultat în colegiul în care candidează şi, evident, de trecerea pragului electoral de către competitorul pe care îl reprezintă, în cazul mandatelor obţinute prin redistribuţie ecuaţia este mult mai complicată. În primul rînd, ierarhizarea tuturor candidaţilor în ordinea descrescătoare a numărului absolut de voturi obţinut şi acordarea mandatelor conform acestei liste implică faptul că orice candidat de pe listă este în concurenţă atît cu ceilalţi candidaţi din colegiul său, cît şi cu propriii colegi de partid care au candidat în acelaşi judeţ. Aşadar, apare competiţia intrapartinică la nivel judeţean, întrucît numărul de mandate la care fiecare partid sau alianţă are dreptul este limitat, iar şansele de a obţine unul dintre aceste mandate cresc pe măsură ce candidatul se află mai sus la nivel judeţean în clasamentul candidaţilor competitorului pe care îl reprezintă.

Mai mult, întrucît ierarhizarea se face în funcţie de numărul absolut de voturi, şi nu de procentul de voturi obţinut în colegiu, rezultă că dimensiunea colegiului, înţeleasă ca numărul de locuitori din acesta, devine foarte importantă (Popa, 2010; Roescu, 2010). Cu cît colegiul este mai mare, cu atît numărul absolut de voturi obţinute de candidat creşte, chiar dacă procentual acesta nu obţine mai mult decît colegii de partid din celelalte colegii din judeţ. Pe de altă parte însă, întrucît şansele candidaţilor depind şi de numărul de mandate pe care partidul sau

alianţa pe care o reprezintă le are de distribuit în judeţ, candidaţii aceluiaşi partid au şi stimulentele necesare pentru a coopera şi a obţine împreună cît mai multe voturi la nivel judeţean, care să se traducă în cît mai multe mandate pentru competitorul respectiv. În sfîrşit, întrucît nu poate exista decît un singur cîştigător în fiecare colegiu, cu excepţia cazului mandatelor suplimentare, fiecare candidat aflat pe listă trebuie să îşi depăşească nu doar colegii de partid din judeţ, ci şi contracandidaţii din acelaşi colegiu. Motivul este acela că şansele ca unul dintre contracandidaţi să obţină colegiul înaintea sa scad atunci cînd aceştia se află mai jos pe listă decît candidatul respectiv – evident, cu condiţia ca partidul sau alianţa pe care o reprezintă candidatul să mai aibă mandate de distribuit.

Validitatea acestor ipoteze asupra şanselor unui candidat de a obţine un mandat prin redistribuţie poate fi testată cu ajutorul unui model logistic realizat pentru analiza rezultatelor alegerilor din 2008 şi 2012 pentru Camera Deputaţilor. Motivul pentru care am ales Camera Deputaţilor ca subiect de analiză este acela că la Cameră sînt mai multe colegii în fiecare circumscripţie şi prin urmare mai multe cazuri, ceea ce conduce la rezultate mai puternice. Fiecare candidat la Cameră, din partea unui partid sau a unei alianţe care a depăşit pragul electoral şi care a intrat în cursa pentru mandatele obţinute prin redistribuţie, este un caz în baza de date. Variabila dependentă este o variabilă dihotomică, care ia valoarea 1 atunci cînd candidatul a obţinut mandat şi 0 în caz contrar.

Variabilele independente incluse în analiză sînt:

— Anul alegerilor, codificat ca variabilă dihotomică, luînd valoarea 1 în cazul alegerilor din 2012 şi 0 pentru cele din 2008;

— Dimensiunea colegiului. Înţeleasă ca numărul de locuitori din colegiu, variabilă care a fost centrată în jurul mediei judeţului din care provine fiecare colegiu; ulterior, diferenţa faţă de media judeţului a fost calculată procentual;

— Poziţia obţinută de candidat în colegiul unde a concurat, comparativ cu candidaţii celorlalte partide şi alianţe care au depăşit pragul electoral, din acelaşi colegiu;

— Poziţia candidatului în clasamentul intrapartinic la nivel de judeţ; pentru fiecare judeţ în parte a fost realizată o ierarhie a candidaţilor fiecărui partid şi fiecărei alianţe din toate colegiile judeţului în funcţie de numărul absolut de voturi obţinut în alegeri; poziţia fiecărui candidat în această ierarhie a fost inclusă în analiză;

— Un termen de interacţiune între poziţia obţinută în colegiu şi poziţia obţinută în clasamentul intrapartinic; includerea acestui termen porneşte de la asuntpţia că şansele unui candidat sînt influenţate în mod diferit de poziţia în colegiu în funcţie de poziţia pe care o ocupă candidatul în clasamentul intrapartinic. Cu alte cuvinte, cu cît candidatul este mai sus în clasamentul intrapartinic, cu atît se va accentua efectul poziţiei în colegiu;

— Numărul de mandate pe care partidul sau alianţa candidatului le are de distribuit în judeţ în etapa de

redistribuţie:

— Numărul de colegii organizate în judeţ.

Tabelul 3.5. *Modelul logistic pentru analiza alegerilor din 2008 şi 2012 pentru Camera Deputaţilor*

	Estimatul (Eroarea Standard)
Interceptul	3.46380 (0.46479)***
Anul	-0.14951 (0.18407)
Dimensiunea colegiului	-0.02339 (0.00628)***
Nr. Colegii din judeţ	0.03064 (0.03003)
Poziţia în colegiu	-1.77166 (0.21618)***
Nr. Mandate de distribuit	0.86453 (0.11565)***
Poziţia în clasamentul intrapartinic	-1.15152 (0.12793)***
Poziţia în co! egiu*Poziţia în clasamentul intrapartinic	0.19797 (0.05337)***

Nivelul de semnificaţie: 0 „***” 0.001 „**” 0.01 „*” 0.05 0.1” 1

McFadden $R2 = 0.48$

Nr. Cazuri = 1 868

Rezultatele modelului realizat indică faptul că semnificative statistic pentru şansele candidatului de a obţine un mandat prin redistribuţie sînt dimensiunea colegiului, numărul de mandate pe care partidul sau alianţa le are de distribuit, poziţia în colegiu, poziţia în clasamentul intrapartinic şi interacţiunea dintre acestea două din urmă. Figurile de mai jos prezintă, pe rînd, efectul fiecăreia dintre aceste variabile asupra şanselor unui candidat de a obţine mandat atunci cînd toate celelalte, mai puţin cea de interes, sînt fixate la valoarea lor medie[52].

Dimensiunea colegiului are un efect negativ şi redus atît în cazul alegerilor din 2008, cît şi în cazul celor din 2012. Cu alte cuvinte, probabilitatea de a obţine un mandat prin redistribuţie creşte, deşi nu foarte mult, pe măsură ce dimensiunea colegiului scade. Figura 3.1 ilustrează şansele unui candidat de a obţine mandat cînd dimensiunea colegiului variază de la 60% din dimensiunea colegiului mediu din judeţ pînă la 140% din dimensiunea colegiului mediu. Pentru fiecare 10% cu care dimensiunea colegiului scade, şansele candidatului cresc cu 22.14%[53].

---

52 Cu alte cuvinte, dacă dorim să observăm efectul creşterii dimensiunii colegiului asupra şanselor de a obţine un mandat, lăsăm această variabilă să varieze, în timp ce fixăm toate celelalte variabile din model la valoarea medie observată în datele utilizate în analiză: numărul de mandate de distribuit, poziţia în colegiu, poziţia în clasamentul intrapartinic, numărul de colegii din judeţ.

53 *1 ■ Pdime^une ciegn,* = 0.02, de unde rezultă că atunci când dimensiunea colegiului scade cu o unitate, în cazul de faţă cu 10% ţâţă de media judeţului, probabi- litatea de a obţine un mandat creşte cu /'"■'"** = $_{e}^{002}$ = 2.73^{002} = 1.22. ceea ce în procente înseamnă - 1) = 23.14% .

Totuşi, probabilitatea de a obţine un mandat este scăzută pentru aceşti candidaţi, indiferent de dimensiunea colegiului, aceasta variind de la *0%,* cînd colegiul este o dată şi jumătate cît colegiul mediu din judeţ, pînă la aproximativ 20%, cînd colegiul este doar jumătate din dimensiunea colegiului mediu.

Poziţia în clasamentul intrapartinic de la nivelul judeţului este un predictor ceva mai puternic al probabilităţii de a obţine un mandat şi este uşor mai accentuată în cazul alegerilor din 2008, în comparaţie cu cele din 2012. Totuşi, diferenţa dintre cele două runde de alegeri nu este semnificativă statistic, aşadar putem trage concluzia că poziţia în clasamentul intrapartinic are acelaşi efect în cadrul ambelor. Probabilitatea este aproximativ 20-30% în cazul candidaţilor clasaţi pe locul întîi în acest clasament şi scade pe măsură ce aceştia se îndepărtează de vîrful clasamentului, ajungînd la doar aproximativ 5% în cazul candidaţilor clasaţi pe locul al patrulea.

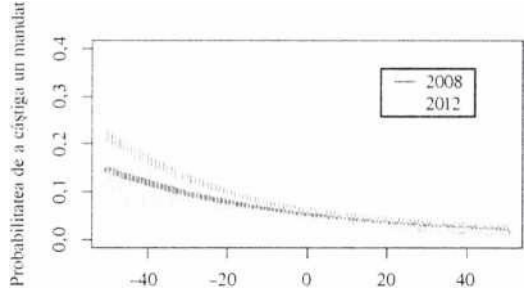

Figura 3.1. *Efectul dimensiunii colegiului asupra probabilităţii de cîştig*

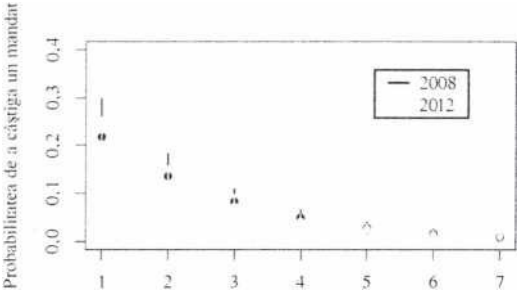

Poziţia în clasamentul intrapartinic pe judeţ

Figura 3.2. *Efectul poziţiei în clasamentul intrapartinic de la nivelul judeţului asupra probabilităţii de cîştig*

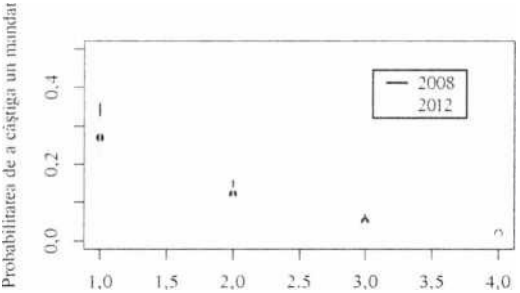

Poziţia candidatului în colegiu

Figura 3.3. *Efectul poziţiei obţinute de candidat în colegiu asupra probabilităţii de a cîştiga un mandat*

—O

— 2008

2012

<»

I»

A

O

1 1 1 1 T

£ 1 2 3 4 5

Numărul de mandate de distribuit intr-un judeţ

Figura 3.4. *Efectul numărului de mandate pe care partidul le are de distribuit în etapa 11*

în ceea ce priveşte influenţa poziţiei obţinute în colegiu asupra şanselor de cîştig, situaţia este similară cu cea a poziţiei în clasamentul intrapartinic. În timp ce probabilitatea de cîştig se apropie de 30% în cazul candidaţilor de pe primul loc, probabilitatea de cîştig a candidaţilor de pe al doilea loc este de doar 10%, iar a celor de pe al treilea loc de doar 5%. Trebuie menţionat faptul că nu există diferenţe semnificative între cele două alegeri incluse în analiză. În sfîrşit, aşa cum era de aşteptat, numărul de mandate pe care partidul sau alianţa candidatului le are de distribuit în judeţ în etapa a doua are un impact pozitiv şi puternic asupra şanselor de cîştig. În special atunci cînd partidul sau alianţa are cel puţin trei mandate de distribuit. De la 20% în cazul deţinerii de către partid sau alianţă a trei mandate, probabilitatea de cîştig creşte la 40% în cazul deţinerii unui mandat în plus şi la 60% în cazul deţinerii a 5 mandate. Aşadar, apartenenţa partinică a candidaţilor are un impact major asupra şanselor acestora de a deveni deputaţi, contrar impresiei generale cum că noul sistem electoral a mutat accentul de pe partide pe candidaţi. Cu cît partidul sau alianţa

reprezentată de candidat este mai puternică în judeţ, cu atît şansele candidatului de a obţine mandat cresc[54].

Modelul descris anterior ignoră însă existenţa unor mandate suplimentare în unele judeţe sau chiar colegii unde candidaţii analizaţi îşi dispută mandatele de la redistribuţie, caz în care situaţia se simplifică pentru aceştia din urmă. Pentru mandatele acordate prin redistribuţie în judeţele unde există mandate suplimentare, legea specifică faptul că acestea se vor acorda candidaţilor care au obţinut cele mai multe voturi în judeţ din fiecare partid sau alianţă care are dreptul la mandate prin redistribuţie. Aşadar, pentru candidaţii acestor alianţe sau partide competiţia electorală se reduce la o competiţie intrapartinică, devenind complet irelevantă poziţia lor faţă de restul candidaţilor din acelaşi colegiu. Tabelul de mai jos ilustrează situaţia celor 79 de candidaţi aflaţi în această situaţie în alegerile de Ia Camera Deputaţilor din 2012. Cum USL a fost singura beneficiară a mandatelor suplimentare în alegerile din 2012, celelalte trei alianţe şi partide, ARD, PP-DD şi UDMR, au obţinut mandatele prin redistribuţie în colegiile şi judeţele unde USL a obţinut mandate suplimentare.

Tabelul 3.6. *Camera Deputaţilor 2012*

Partidul/ Alianţa	Nr. Mandate obţinute prin redistribuţie în judeţe cu	Poziţia candidatului în ierarhia de partid/alianţă pe

54 Evident, aici discutăm mandatele care îi rămân de distribuit unui partid după ce i se scad mandatele obţinute prin majoritate în judeţul respectiv.

	mandate suplimentare	judeţ
ARD	24 (63.16%)	1
	10 (26.32%)	2
	4 (10.52%)	>2
Total ARD	38 (100%)	
PP-DD	31 (79.49%)	1
	7 (17.95%)	2
	1 (2.56%)	>2
Total PP-DD	39 (100%)	
UDMR	2 (100%)	1
Total mandate Cameră	79	Total poziţia 1: 57 (72.15%) Total poziţia 2: 17(21.52%) Total > decît poziţia 2: 5 (6.33%)

Aşadar, 70.15% dintre aceste mandate au revenit candidaţilor clasaţi pe primul loc în ierarhia de partid de la nivelul judeţului, 21.52% candidaţilor de pe locul al doilea şi doar 6.33% unor candidaţi de pe locuri inferioare locului doi. Prin urmare, pentru aceşti candidaţi singura dimensiune relevantă este cea intrapartinică, în special în condiţiile în care ierarhizarea se face după numărul absolut de voturi, şi nu după procentul de voturi obţinut în

colegiu.

Concluzii

Sistemul electoral mixt cu compensare proporţională introdus în România începînd cu alegerile parlamentare din 2008 a modificat atît logica de distribuţie a mandatelor între partide şi alianţe electorale, cît şi pe cea de distribuţie a mandatelor în interiorul acestora. Deşi sistemul a fost aplicat doar de două ori, iar datele disponibile sînt insuficiente pentru a trage concluzii ferme cu privire la efectele sistemului asupra actorilor implicaţi, totuşi rezultatele alegerilor din 2008 şi 2012 indică modificări semnificative de la un ciclu electoral la altul. Motivul principal pentru aceste modificări este apariţia în alegerile din 2012 a unei alianţe electorale puternice, Uniunea SocialLiberală, care a obţinut un număr impresionant de mandate suplimentare. Apariţia mandatelor suplimentare în sistem, în special într-o pondere atît de mare, a condus la crearea unei disproporţionalităţi suplimentare în sistem faţă de distribuţia iniţială a mandatelor. Dacă rezultatele din 2008 păreau să indice că noul sistem nu produce modificări semnificative la nivel interpartinic în comparaţie cu sistemul anterior, alegerile din 2012 au venit să infirme această concluzie. În plus, sistemul a produs modificări majore în ceea ce priveşte competiţia electorală la nivelul candidaţilor, introducînd competiţia intrapartinică alături de cea interpartinică. Dacă pentru candidaţii care obţin mandate prin majoritate în colegiile unde candidează şansele de cîştig depind doar de propriile rezultate, pentru

candidaţii care obţin mandate prin redistribuţie situaţia se schimbă. Şansele acestora din urmă de a obţine mandate depind nu doar de colegiul unde candidează şi de propriul scor în colegiu, ci şi de poziţia în ierarhia de partid de la nivelul judeţului, precum şi de numărul de mandate pe care partidul sau alianţa pe care îl/o reprezintă le are de redistribuit.

Bibliografie

Benoit, Kenneth (2000), „Which Electoral Formula is the Most Proporţional'? A New Look with New Evidence", *Political Analysis,* 8(4), 381-388.

Bochsler, Daniel (2012), „A quasi-proportional electoral system «only for honest men»? The hidden potenţial for manipulating mixed compensatory electoral systems", *Internaţional Political Science Review,* 33(4), 401-420.

Cox. G.W. (1997), *Making votes comit: Strategic coordination în the world's electoral systems,* Cambridge, Cambridge University Press.

Gallagher, Michael (1991), „Proportionality, Disproportionality, and Electoral Systems", *Electoral Studies,* 10, 33-51.

Gallagher, Michael şi Mitchells, Paul (ed.) (2005), *The Politics of Electoral Systems,* New York, Oxford University Press.

Grofman. Bernard şi Lijphart, Arendt (ed.) (2003), *Electoral laws and tlieir political consequences,* ed. A 3-a, New York. Algora Publishing.

Marian, Cosmin Gabriel şi King. Roland F. (2010), „Plus şa change: Electoral law refornr and the 2008 Romanian

parliamentary elections”, *Communist aud Post-Coinmunist Studies,* 43, 7-18.

Norris, Pippa (2004). *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior,* New York. Cambridge University Press.

Popa, Costel (2010), „Distribuţia mandatelor la alegerile parlamentare din noiembrie 2008”, *Perspective Politice,* 1.1, 79-88.

Roescu, Andra-Maria (2010), „Competiţia interşi intrapartinică în alegerile parlamentare din noiembrie 2008”, *Perspective. Politice,* 2, 3, 47-62.

Shugart. Matthew Soberg şi Wattenberg, Martin P. (ed.) (2001), *Mixed-Metnber Electoral Systems. Tlie Best of Both Worlds?* New York, Oxford University Press.

Taagepera, Rein şi Grofman, Bernard (2003), „Mapping the Indices of SeatVotes Disproportionality and Inter-Election Volatility”, *Party Politics,* 9(6). 659-677.

Teodor. Gheorghe (ed.) (2009), *Alegeri 2008. Campanii, lideri şi sondaje,* Iaşi, Polirom.

Ferrara, Federico, Herron, Erik S. Şi Nishikawa, Misa (2005), *Mixed Electoral Systems. Contamination and its consequences,* New York, Palgrave Macmillan.

Alte surse:

Legea nr. 373/2004, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 887 din 29 septembrie 2004. Disponibilăonline lahttp: //roaep.ro/ro/section.php? id=93&12 = 97&lm=archived, accesat la 1 martie 2013.

Legea nr. 35/2008, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 196 din 31 martie 2008, disponibilă online la

http://roaep.ro/ro/section.php?id=93, accesat la 1 martie 2013.

4. Cartelizarea sistemelor de partide din Europa Centrală şi de Est: o analiză comparativă a cazurilor român şi maghiar

Silviu-Dan Mciteescu

Rezumat. *Acest articol reprezintă o încercare de a explica evoluţia sistemelor de partide din Europa Centrală şi de Est cu ajutorul teoriei partidului cartel. În cadrul acestei analize mă voi concentra asupra condiţiilor necesare emergenţei cartelului de partide şi asupra caracteristicilor definitorii ale acestuia, precum dependenţa partidelor politice de fondurile publice, accesul privilegiat al formaţiunilor politice parlamentare la mass-media de stat şi însăsprirea legislaţiei electorale. Ipoteza de la care pleacă acest articol este că vulnerabilitatea crescută a partidelor politice de la începutul anilor 1990 le-a determinat să adopte strategii ce au avut drept rezultat formarea unui cartel între partidele parlamentare majore. Rezultatele cercetării conduc spre concluzia că, atît în cazul României, cît şi în cel al Ungariei, asistăm la cartelizarea sistemelor de partide. În plus, cartelul format între partidele parlamentare majore s-a dovedit extrem de eficient în blocarea accesului partidelor emergente în corpul legislativ, cu toate că, în ambele ţări, partidele antisistem au demonstrat că reprezintă o ameninţare la adresa cartelului.*

Cuvinte-cheie: cartelizare, vulnerabilitate

organizaţională, fonduri publice, legislaţie electorală

Teoria partidului cartel

Modelul cartelului de partide propus de Richard Katz şi Peter Mair introduce o nouă perspectivă de înţelegere a comportamentului partidelor politice, axată pe relaţia acestora cu statul. Cei doi autori consideră că transformările survenite în cadrul societăţilor postindustriale (scăderea numărului de membri de partid, erodarea graniţelor sociale tradiţionale, scăderea implicării politice a cetăţenilor), avînd ca rezultat scăderea capacităţii partidelor politice de a obţine resurse prin intermediul structurilor proprii, nu au avut ca rezultat declinul acestora, ci apelul la resursele statului. Partidele parlamentare au utilizat controlul pe care îl exercitau asupra legislativelor în vederea introducerii finanţării publice. Apelul la resursele statului marchează în acelaşi timp o transformare a contextului în care se desfăşoară competiţia politică întrucît partidele parlamentare, deşi concurează, împărtăşesc un interes comun, menţinerea în corpul legislativ. În acest sens, tară a fi vorba de o înţelegere explicită sau de o conspiraţie, partidele parlamentare acţionează unitar, formînd un cartel (Katz şi Mair, 1995).

Subvenţiile acordate formaţiunilor politice au reprezentat o schimbare fundamentală, asigurînd supravieţuirea organizaţională a partidelor parlamentare şi constituindu-se simultan într-un mecanism de blocare a accesului noilor competitori în corpul legislativ. Utilizarea resurselor statului nu se limitează însă exclusiv la

resursele financiare, ci includ şi accesul privilegiat la mass-media de stat şi adoptarea unor acte normative menite a întări poziţia partidelor parlamentare.

Metodologie

Ipoteza de la care pornesc în cadrul acestui articol este că vulnerabilitatea crescută a partidelor politice de la începutul anilor 1990 a condus la formarea unui cartel între partidele parlamentare majore. Avînd în vedere că emergenţa cartelului de partide cuprinde mai multe procese interconectate, ipoteza principală include mai multe dimensiuni:

a) *înăsprirea legislaţiei electorale:* întrucît una dintre funcţiile principale ale cartelului de partide este cea de *excludere,* ne aşteptăm ca, din momentul instaurării regimului democratic, legislaţia electorală să fie înăsprită succesiv în vederea blocării accesului partidelor emergente în corpul legislativ. În mod particular ne aşteptăm la creşterea pragului electoral şi la adoptarea unor condiţii constrîngătoare în ceea ce priveşte înfinţarea partidelor politice.
b) *Finanţarea partidelor politice:* a doua funcţie a cartelului de partide, de o importanţă egală cu cea de excludere, este cea de *menţinere* a partidelor parlamentare. În acest sens, ne aşteptăm ca regulile privind finanţarea publică a partidelor politice să favorizeze partidele reprezentate în corpul legislativ.
c) *Eficienţa cartelului de partide:* definiţia cartelului specifică faptul că acesta se formează între actorii dominanţi cu scopul limitării competiţiei. Astfel, ne

aşteptăm ca, din momentul introducerii mecanismelor specifice procesului de cartelizare, numărul partidelor cu adevărat noi[55] ce reuşesc să obţină reprezentarea în legislativ şi cel al partidelor legislative excluse din acesta să scadă, apropiindu-se, în timp, de zero.

în cazul fiecărei ţări, am început prin evaluarea vulnerabilităţii partidelor politice la începutul perioadei de tranziţie, condiţie necesară formării cartelului la nivel sistemic. În acest sens, am apelat la indicele volatilităţii electorale şi la procentul membrilor de partid din populaţia cu drept de vot (pentru a determina capacitatea partidelor politice de a-şi finanţa activitatea prin resurse proprii). În continuare, am urmărit evoluţia legislaţiei electorale şi a legislaţiei privind înfiinţarea partidelor politice de la data primelor alegeri libere pentru a determina măsura în care partidele parlamentare au utilizat controlul pe care îl exercită asupra funcţiei legislative a statului în vederea limitării competiţiei politice. În ceea ce priveşte finanţarea publică, m-am concentrat asupra dependenţei formaţiunilor politice parlamentare de subvenţiile acordate de stat şi asupra gradului în care normele de alocare a fondurilor publice favorizează partidele reprezentate în corpul legislativ. Regulile privind donaţiile şi cotizaţiile membrilor de partid reprezintă de asemenea un aspect important. Nu în ultimul rînd, am urmărit evoluţia prevederilor legale privind accesul la mass-media de stat şi

55 Partidele „cu adevărat noi" sunt definite ca partide „care nu reprezintă succesoare ale vreunui partid parlamentar anterior, au un nume nou şi o structură nouă şi nu includ printre membrii lor importanţi personalităţi marcante ce au făcut parte din configuraţiile politice (democratice) ante- rioare" (Sikk, 2003, p. 8).

măsura în care acestea avantajează partidele parlamentare.

Pentru a evalua eficacitatea cartelului de partide în România şi Ungaria, am analizat gradul de succes al partidelor autentic noi. În plus, am urmărit ieşirea partidelor parlamentare din corpul legislativ pentru a evalua două caracteristici esenţiale ale cartelului de partide: atenuarea competiţiei între formaţiunile politice aparţinînd unui cartel şi faptul că acesta se formează numai între actorii politici dominanţi.

Analiza emergenţei cartelului de partide în România începe cu anul organizării primelor alegeri democratice (1990) şi se încheie în anul 2008. În cazul Ungariei, analiza începe în anul 1990 şi se opreşte în anul 2010. De asemenea, analiza vizează numai camera inferioară.

Cartelizarea sistemului de partide în România înainte de a analiza evoluţia sistemului de partide românesc şi de a aplica indicatorii propuşi, este necesară descrierea sistemului electoral. În principal mă voi concentra asupra schimbărilor ce au avut loc referitor la regulile electorale, iar momentul apariţiei şi natura acestora vor fi corelate cu indicatorii ce urmăresc cartelizarea sistemului de partide.

în perioada 1990-2004, România a utilizat scrutinul proporţional cu liste prestabilite (închise), ordinea candidaţilor pe listă fiind stabilită de partidele politice. În România s-a utilizat formula d’Hondt pentru transformarea voturilor obţinute de un partid în mandate parlamentare. Varianta utilizată este cea a celor mai mari medii: împarte succesiv numărul de voturi primite de lista unui partid

printr-un număr de divizori pînă cînd toate locurile sînt distribuite. Divizorii sînt 1. 2, 3, 4 etc. La alegerile din anul 2008 s-a utilizat scrutinul uninominal cu respectarea principiului reprezentării proporţionale.

Pragul electoral a fost de 0% la alegerile din 1990, crescînd la *3%* pentru alegerile din 1992 şi 1996. Apoi la 5% în cazul alegerilor din anii 2000, 2004 şi 2008. Pentru partide, respectiv 8-10%, în funcţie de numărul partidelor asociate, pentru coaliţiile electorale. Odată cu adoptarea Legii nr. 35/2008, la depunerea candidaturilor, fiecare partid politic, alianţă politică, alianţă electorală, organizaţie a cetăţenilor aparţinînd minorităţilor naţionale sau candidat independent trebuie să facă dovada constituirii unui depozit. În contul Autorităţii Electorale Permanente, cu valoare de 5 salarii minime brute pe ţară *pentru fiecare candidat.* Depozitul se restituie în termen de 14 zile lucrătoare de la data rămînerii definitive a rezultatelor alegerilor organizate în circumscripţia electorală numai partidelor politice, alianţelor politice, alianţelor electorale care obţin un număr de voturi egal cu cel puţin 2% din voturile valabil exprimate la nivel naţional.

Partid	1990		1992		1996		2000		2004	
	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	cu
FSN	66.31	263	-	-	-	-	-	-	-	

UDMR	7.23	29	7.46	27	6.64	25	6.8	27	6.26	2
PNL	6.41	29	-	...	7.2	25’	6.89	30	19.3	44
MER	2.62	12	-	-	-	-	-	-	-	
PNŢCD	2.56	12	12	41’	23.9	82’	-	-	1.85	
PER	1.69	8	1.1	41	1.4	5’	-	-	-	
PSDR	0.53	2	2.9	10’	2.9	102	3.11	11’		
PDSR/PSD	-	-	27.72	117	21.52	91	36.61	155’	34	13
PUNR	2.2	9	7.72	30	4.36	18	-	-	-	
PRM	-	-	3.89	16	4.46	19	19.48	84	13.63	0
PSM	-	-	3.04	13	-	-	-	-	-	
PD/PD-L	-	-	10.19	43	12.5	432	7.03	31	14.46	84
PDAR	2.2	9	-	-	-	-	-	-		
PUR/PC	-	-	-	-	-	-	1.7	6’	5.7	95
PNG									2.23	
Alte	3.	1		-	-	-	-	-		

partide	16	2								

Sursa: http: //www.essex.ac.uk/elections/ şi Cristian Preda, (2003, 2005), Ştefan Grecu (2004), www.becparlamentare2008. Ro/rezul tate.html

1 Ca membru al Convenţiei Democrate Române

2 Ca membru al Uniunii Social Democrate

3 Ca membru al Polului Democraţiei Sociale din România

4 Ca membru al Alianţei Dreptate şi Adevăr

5 Ca membru al Uniunii Naţionale PSD + PUR

6 Ca membru al Alianţei Politice PSD + PC

COMPETIŢIA POLITICĂ ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE

Gradul incertitudinii electorale în România

Sistemul de partide din România a fost caracterizat de un grad ridicat de instabilitate, cu precădere în perioada 1990-2000. Lipsa legăturii partidelor politice cu anumite segmente sociale poate fi cel mai bine ilustrată cu ajutorul indicelui volatilităţii electorale. Tabelul 2 prezintă gradul volatilităţii electorale în România în perioada 1992-2008.

Tabelul 4.2. *Volatilitatea electorală în România, 1992-2008*

Anul	Volatilitatea electorală
1992	30.2
1996	14.3
2000	29.1
2004	14.94
2008	17.48

Sursa: Sikk (2005) pentru anii 1992, 1996, 2000 şi calcule proprii pentru anii 2004, 2008

în ceea ce priveşte procentul membrilor de partid, acesta era de 3.3% din cetăţenii cu drept de vot în anul 1993 (Letki, 2004, p. 676). În mod similar cu ce s-a întîmplat în Ungaria, Frontul Salvării Naţionale nu a moştenit membrii fostului PCR, acesta fiind dizolvat.

în concluzie, putem afirma că la începutul perioadei de tranziţie partidele politice se confruntau cu un grad ridicat de incertitudine în ceea ce priveşte rezultatele alegerilor, fiind de asemenea incapabile să-şi finanţeze activitatea prin intermediul cotizaţiilor, avînd în vedere procentul scăzut al membrilor de partid.

Finanţarea partidelor politice din România

Prima reglementare privind acordarea de subvenţii partidelor politice se găseşte în Decretul-lege nr. 92/1990. Conform acestui act normativ, partidele politice primeau subvenţii pentru finanţarea campaniei electorale, iar Legea nr. 68/1992[56] păstra finanţarea publică pentru campaniile electorale, dar introducea prevederea conform căreia partidele politice care nu obţineau cel puţin *5%* din voturile valabil exprimate la nivel naţional trebuiau să returneze subvenţia. Legea Partidelor Politice nr. 27/1996 a fost primul act normativ care introducea subvenţiile anuale.

Formaţiunile politice care la începutul legislaturii aveau reprezentanţi în grupuri parlamentare cel puţin într-o

56 http : //www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text? idt= 12169

Cameră primeau o subvenţie de bază. Totalul subvenţiilor de bază reprezenta o treime din subvenţiile bugetare alocate partidelor politice. În plus, partidele politice reprezentate în Parlament primeau şi o subvenţie proporţională cu numărul de mandate obţinute. Suma cuvenită pentru un mandat se stabileşte prin împărţirea restului de două treimi din subvenţiile de la bugetul de stat pentru partidele politice la numărul total al parlamentarilor. Subvenţia totală acordată de la bugetul de stat unui partid politic, după aceste operaţiuni, nu poate depăşi de 5 ori subvenţia de bază. Partidele politice care nu au mandate parlamentare, dar au obţinut cu cel mult 1 % sub pragul electoral, primesc subvenţii egale, care se stabilesc prin împărţirea sumei neutilizate, conform procedurilor prezentate mai sus, Ia numărul partidelor politice respective. Suma totală acordată partidelor politice neparlamentare nu poate fi mai mare decît o subvenţie de bază. Sumele neutilizate după redistribuire se împart partidelor politice parlamentare proporţional cu numărul mandatelor. Subvenţia de la bugetul de stat pentru campania electorală se acorda tuturor partidelor care participau la alegeri. Partidele care nu reuşeau să treacă pragul electoral pentru alegerea Camerei Deputaţilor şi a Senatului erau obligate să restituie subvenţia. Următorul act normativ care reglementa finanţarea partidelor politice a fost Legea nr. 43/2003[57]. Aceasta păstra structura legii precedente, dar modifica sumele maxime pe care partidele le puteau obţine din

57 http : //legislaţie.resurse-pentru-dernocratie.org/43 2003.php

subvenţii, cotizaţii şi donaţii. Legea nr. 43/2003 a fost abrogată prin Legea nr. 334/2006 (această lege a fost republicată în anul 2010). Noua lege reduce suma maximă pe care un membru de partid o poate plăti sub formă de cotizaţie. Legea păstrează plafonul de 0.025% pentru donaţiile primite de un partid politic într-unan fiscal. Cu toate acestea, în anul fiscal în care au loc alegeri *generale locale, parlamentare, pentru Parlamentul European sau alegerea Preşedintelui României,* plafonul este de 0.050% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pe anul respectiv. Legea nr. 334/2006 introduce un nou sistem de acordare a subvenţiilor publice. Astfel, subvenţia de la bugetul de stat se acordă în funcţie de numărul de voturi primite la alegerile parlamentare şi de numărul de voturi primite la alegerile locale, după cum urmează:

a) 75% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărţit partidelor politice, proporţional cu numărul de voturi primite la alegerile parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru Camera Deputaţilor şi Senat, dacă au realizat pragul electoral;
b) 25% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărţit partidelor politice, proporţional cu numărul de voturi valabil exprimate primite la alegerile locale pentru alegerea consilierilor judeţeni şi consilierilor din cadrul Municipiului Bucureşti, dacă au obţinut cel puţin 50 de mandate de consilier judeţean şi de consilier din cadrul Municipiului Bucureşti.

De asemenea, Legea nr. 334/2006 elimină acordarea subvenţiilor pentru campania electorală. Tabelul 4.3

prezintă modificările legislaţiei privind finanţarea partidelor politice.

Tabelul 4.3. *Legislaţia privind finanţarea partidelor politice din România*

	L. 68/1992	L. 27/1996	L. 43/2003	L. 334/2006
Plafon subvenţii	-	0.04% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.04% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.04% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv
Procentul de voturi necesar acordării subvenţiei	5%a	2%	4%	5 %/50 de mandate de consilier judeţean sau consilier în Bucureşti
Plafon cotizaţii	-	-	-	-
Plafon	0a	0.005 % din	0.025 % din	0.025% din

donaţii /an		veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	veniturile bugetului de stat pe anul respectiv

Plafon donaţii într-un an electoral	0	0.01% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.050 % din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv	0.050% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv
Suma maximă cotizaţie persoană/ an	0	50 de salarii minime	100 de salarii minime	48 de salarii minime
Suma maximă donaţie persoană	0	100 de salarii minime	200 de salarii minime	200 de salarii minime/ 400 de salarii minime

fizică/ an				
Suma maximă donaţie persoană juridică/ an	0	500 de salarii minime	500 de salarii minime	500 de salarii minime/ 1 000 de salarii minime

2 Subvenţii şi donaţii acordate partidelor politice pentru finanţarea campaniei electorale; date prelucrate de autor pe baza celor patru legi menţionate în tabel.

Conform Legilor nr. 27/1996 şi nr. 43/2003, Curtea de Conturi era instituţia abilitată să verifice legalitatea finanţării partidelor politice. Asociaţia Pro Democraţia constata în anul 2000 că, la acel moment, nu exista un raport referitor la subvenţiile bugetare primite de către partide. Legea nr. 334/2006 stabileşte că Autoritatea Electorală Permanentă este autoritatea publică abilitată să controleze respectarea prevederilor legale privind finanţarea partidelor politice. Din păcate. Autoritatea Electorală Permanentă a ales să verifice legalitatea finanţării partidelor politice prin sondaj, astfel încît nu există date complete privind donaţiile primite de partidele politice.

Tabelul 4.4. *Sursele majore de finanţare a partidelor politice, subvenţiile de la bugetul de stat fi donaţiile, în perioada 2002-2005 (RON)*

Partidul	Anul	Venituri	
		Subvenţie	Donaţii
PSD	2002	2 121 120.6	186 477.5
	2003	2 266 310.2	969 500.6
	2004	2 266 310.2	7 503 086.6
	2005	1 984 529	710 769
PNL	2002	892 890.8	66 259.7
	2003	1 125 094.6	667 896.4
	2004	1 125 094.6	4 962 014.6
	2005	1 375 557	1 645 356
PD	2002	913 091.9	701 873.2
	2003	812 026.5	1 113 792
	2004	812 026.5	3 180 240.3
	2005	1 110 780	2 323 885

PUR/ PC	2002	569 672.4	9 000’
	2003	443 231.1	159 681.9
	2004	443 231.2	1 198 492
	2005	708 298	960 392
PRM	2002	1 680 735.6	O1
	2003	1 636 392.6	84 295.7
	2004	1 636 392.6	2 380 868.8
	2005	1 121 363	194 627
UDMR	2002	852 488	222 050
	2003	746 945	633 402.8
	2004	746 945	3 019 315.6
	2005	729 481	662 844

1. PLÎR şi PRM nu au declarat donaţiile pentru anul 2002; PUR şi-a schimbat numele în mai 2001 în PUR-SL. PUR-SL a declarat în 2002 donaţii în valoare de 9 000 RON.

Sursa: http: //www.apd.ro/map/venituri.php; http: //www.rcc.ro/documente/rap_part_pol2005.pdf; http: //www.rcc.ro/documente/raport%20 partide % 20pol i t ice % 202005. Pd f

Din datele prezentate în tabelul 4.4 putem observa că subvenţiile acordate de stat reprezentau principala sursă de finanţare a partidelor politice în anii 2002 şi 2003 (cu excepţia Partidului Democrat, în cazul acestuia fondurile obţinute din donaţii în anul 2003 depăşindu-le pe cele acordate de stat). Cu toate acestea, cuantumul donaţiilor îl depăşeşte pe cel al subvenţiilor, în cazul tuturor partidelor, în anul 2004. În ceea ce priveşte anul 2005, PNL, PD şi PC au obţinut mai mulţi bani din donaţii decît din fondurile acordate de stat, în timp ce PSD, PRM şi UDMR se aflau în situaţia opusă. Astfel, din perspectiva anilor 2004 şi 2005, avînd în vedere şi faptul că datele referitoare la sursele de finanţare (în special cele referitoare la donaţii) ale partidelor politice în perioada 1990-2001 nu sînt disponibile, nu pot trage o concluzie definitivă privind dependenţa partidelor politice de fondurile publice. Cu toate acestea, dacă luăm în considerare faptul că Legea nr. 27/1996 prevedea că donaţiile primite de un partid politic într-un an nu pot depăşi 0.005% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv şi că numărul membrilor de partid era de 3.3% în anul 1993, putem presupune în mod rezonabil că subvenţiile au reprezentat principala sursă legală de venit a partidelor politice pînă la adoptarea Legii nr. 43/2003. În plus, se poate observa că partidele parlamentare se bucură de un avantaj semnificativ faţă de

cele neparlamentare, mai ales dacă avem în vedere prevederea din Legile nr. 27/1996 şi nr. 43/2003 conform căreia subvenţiile acordate *tuturor* partidelor neparlamentare nu pot depăşi cuantumul unei subvenţii de bază. În plus, chiar şi acordarea acestor sume este supusă unor condiţii restrictive, anume obţinerea a 4% (2% conform legii Legii nr. 27/1996) din voturile valabil exprimate la nivel naţional. Odată cu adoptarea Legii nr. 334/2006, condiţiile pentru acordarea subvenţiilor devin şi mai dure, partidele neparlamentare fiind practic excluse din sistemul de finanţare publică. Pe lîngă faptul că 75% din fondurile acordate de către stat sînt destinate partidelor parlamentare, pragul de 50 de mandate de consilier judeţean necesar obţinerii unui procent din restul de 25% este deosebit de restrictiv. Observaţia că regulile privind subvenţiile acordate partidelor politice dezavantajează în mod evident partidele neparlamentare este susţinută şi de faptul că *în urma alegerilor din anii 1996, 2000, 2004 şi 2008 nici un astfel de partid nu a îndeplinit condiţiile ce i-arfi permis accesul la fondurile publice.*

Legislaţia din România privind înfiinţarea partidelor politice

Legislaţia privind înfiinţarea unui partid politic a evoluat, în perioada postcomunistă, de la un set de prevederi minimale vizînd înregistrarea partidelor la o serie de norme restrictive, menite a diminua numărul actorilor politici aflaţi în competiţie. Primul act ce reglementa înfiinţarea partidelor politice a fost Decretul-

lege nr. 8/1989, acesta stipulînd că, pentru a se înregistra, un partid politic trebuia să facă dovada că are cel puţin 251 de membri[58]. Decretul nr. 8 a reglementat înfiinţarea partidelor politice pînă în anul 1996, cînd a fost adoptată Legea nr. 27. Conform acesteia, condiţia pentru ca un partid să fie înregistrat era ca el să aibă cel puţin 10 000 de membri fondatori, domiciliaţi în cel puţin 15 dintre judeţele ţării, dar nu mai puţin de 300 în fiecare judeţ. Noua lege prevedea de asemenea că, în termen de 6 luni de la intrarea ei în vigoare, partidele politice existente trebuiau să îndeplinească aceste condiţii sau erau dizolvate (Preda, 2005. P. 12). În 2003, odată cu adoptarea Legii nr. 14/2003, regulile privind înfiinţarea partidelor politice au devenit şi mai aspre, acestea trebuind să aibă 25 000 de membri fondatori, domiciliaţi în cel puţin 18 din judeţele ţării şi municipiul Bucureşti, dar nu mai puţin de 700 de persoane pentru fiecare dintre aceste judeţe şi municipiul Bucureşti. Mai mult, partidele politice sînt obligate prin lege să desemneze candidaţi în cel puţin 18 judeţe la alegerile legislative şi *să obţină cel puţin 50.000 de voturi la două alegeri succesive,* locale sau generale (Preda, 2005, p. 13).

Legislaţia din România privind accesul la mass-media de stat în timpul campaniei electorale

Primul act normativ ce reglementa accesul partidelor politice la mass-media de stat a fost Decretul-lege nr. 92/1990, care stipula că accesul la serviciile de radio şi televiziune era gratuit şi egal pentru toate partidele. Legea

58 http : //www.cdep.ro/pls/legis/legis pck.htp act text ? idt = 11004

nr. 68/1992 menţinea accesul gratuit numai pentru partidele parlamentare şi prevedea că timpul de antenă acordat acestora trebuia să fie de două ori mai mare decît pentru celelalte partide şi formaţiuni politice. Legea nr. 68/1992 a reglementat accesul partidelor politice la mass-media pînă în anul 2004, cînd a fost abrogată prin Legea nr. 373. Acest act legislativ modifica regulile privind accesul la serviciile publice de radio şi televiziune, care redevenea gratuit pentru toate partidele politice. Timpul de antenă era acordat fiecărui partid în funcţie de numărul de liste complete de candidaturi definitive, cumulate pentru Camera Deputaţilor şi Senat. Cu toate acestea, partidele politice care nu depuneau liste complete de candidaturi definitive în cel puţin 50% dintre circumscripţiile electorale nu primeau timp de antenă. În cazul posturilor private de televiziune şi radiodifuziune, 75% din timpul de antenă era repartizat partidelor politice parlamentare şi 25% celor neparlamentare. Legea nr. 373/2004 a fost abrogată prin Legea nr. 35/2008. Noua lege electorală prevede că partidele politice au acces gratuit la serviciile publice de radio şi televiziune proporţional cu numărul de candidaturi propuse şi rămase definitive. Posturile private de radio şi televiziune trebuie să practice acelaşi tarif pe emisiune şi pe unitate de timp pentru toţi competitorii electorali, iar timpii de antenă oferiţi acestora trebuie să fie proporţionali cu cei practicaţi de posturile publice.

în concluzie, se poate afirma că partidele parlamentare din România şi-au folosit în mod repetat capacitatea de

legiferare pentru a-şi asigura accesul privilegiat la serviciile publice de televiziune şi radiodifuziune în defavoarea partidelor neparlamentare.

Eficacitatea cartelului de partide în România

Formula utilizată pentru măsurarea ieşirilor din corpul legislativ este: N. / N x 100, unde N. = numărul partidelor care au părăsit corpul legislativ în urma alegerilor, N; = numărul total al partidelor din corpul legislativ la sfîrşitul unui mandat.

Perioada 1990-1992: N, = 16. N, = II (PNL, MER, PR. PDAR, Partidul Socialist Democratic Român, Grupul Democrat de Centru, PDM, PLS, PRN, Partidul Tineretului Liber Democrat din România, ULB). Indicele ieşirilor este de 0.68. 68% dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 1992.

Perioada 1992-1996: N; = 12, N. = 4 (PNL-Aripa Tînără, PAC, PL ’93, PSM). Indicele ieşirilor este de 0.33. 33% dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 1996.

Perioada 1996-2000: N, = 12, N, = 6 (PNŢCD, PNL-CD, PAR, PER, FER, PUNR). Indicele ieşirilor este de 0.5. 50% dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2000.

Perioada 2000-2004: Nf = 6 (PDSR şi PSDR au fuzionat în anul 2000, sub numele de PSD). N. = 0. Indicele ieşirilor este 0. Nici unul dintre partidele prezente în Parlament la

sfîrşitul mandatului nu a fost exclus din corpul legislativ în urma alegerilor din 2004.

Perioada 2004-2008: N (= 6, N;. = 1 (PRM). Indicele ieşirilor este de 0.16. 16% dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2008.

Rezultatele analizei ne oferă o viziune clară asupra acţiunii unor factori caracteristici existenţei unui cartel la nivelul sistemului de partide românesc: înăsprirea succesivă a legislaţiei electorale (stabilirea pragului electoral la 3% pentru alegerile din anii 1992 şi 1996, apoi la 5% din anul 2000, în 2004 şi 2008; legislaţia privind accesul la massmedia). Acordarea fondurilor publice cu precădere partidelor parlamentare (Legea nr. 27/1996, Legea nr. 43/2003, Legea nr. 334/2006) şi condiţiile restrictive privind înfiinţarea partidelor politice. Indicele ieşirilor este relevant pentru analizarea partidului cartel întrucît ne oferă o imagine clară asupra competiţiei între partide. Astfel, valoarea indicelui ieşirilor pentru perioada 2000-2004 şi pentru perioada 2004-2008 atestă faptul că partidele majore şi-au păstrat poziţia dominantă.

Analizînd sistemul de partide românesc din perspectiva gradului de succes al partidelor cu adevărat noi ajungem la concluzia că un singur astfel de partid. Partidul România Mare, a reuşit să intre în Parlament. Cu toate că Partidul Umanist Român (ulterior Partidul Conservator) a intrat în Parlament, în coaliţie cu PDSR şi PSDR, în anul 2000, apoi cu PSD în anii 2004 şi 2008, acesta nu poate fi luat în considerare în stabilirea gradului de succes al partidelor

noi. Este adevărat că PC avea probabil, înaintea alegerilor din anul 2000, capacitatea de a suplini lipsa subvenţiilor bugetare prin fonduri proprii, preşedintele Dan Voiculescu fiind liderul unui puternic consorţiu de societăţi comerciale. De asemenea, PC s-a bucurat de sprijinul unuia dintre cele mai importante trusturi media din România (Intact), parte a consorţiului patronat de Voiculescu, de unde rezultă că acest partid ar fi fost afectat într-o măsură mai redusă de lipsa vizibilităţii politice în perioada dinaintea campaniei electorale (în timpul acesteia ar fi trebuit să urmeze prevederile Legii nr. 68/1992). În ciuda acestor elemente, nu putem şti dacă partidul ar fi reuşit să obţină reprezentare parlamentară pe cont propriu. De altfel, Sikk (2005) ajunge la aceeaşi concluzie (nu include mandatele obţinute de PC în categoria celor obţinute de partidele autentic noi).

Cartelizarea sistemului de partide din Ungaria

Sistemul electoral utilizat în Ungaria combină trei sisteme distincte pentru alegerea Parlamentului unicameral: votul uninominal, votul acordat unei liste de candidaţi şi alocarea proporţională a unui număr de locuri compensatorii. În cazul circumscripţiilor uninominale, candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi este declarat cîştigător, fiind însă necesară obţinerea a mai mult de jumătate dintre voturi. Dacă nici unul dintre candidaţi nu îndeplineşte această condiţie, se organizează un al doilea tur de scrutin, în care concurează primii trei clasaţi, precum şi orice candidat care a obţinut mai mult de 15% din voturile exprimate în primul tur. În acest al

doilea tur este declarat cîştigător candidatul care obţine cele mai multe voturi. Conform acestui sistem sînt distribuite 176 de locuri în Parlament. În plus, teritoriul Ungariei este împărţit în 20 de teritorii electorale plurinominale (regiunile electorale), în cadrul acestora fiind aleşi maximum 152 de candidaţi. După numărarea voturilor obţinute de fiecare partid, numărul de locuri alocat fiecărei circumscripţii este distribuit conform unei versiuni speciale a formulei de reprezentare proporţională a celor mai mari resturi. Metoda utilizată în Ungaria stabileşte o limită în ceea ce priveşte alocarea locurilor rămase care exclude partidele ale căror voturi neutilizate însumează mai puţin decît două treimi din cota calculată pentru o circumscripţie. Consecinţa acestei limite este că întotdeauna există locuri nedistribuite. Acestea fiind transferate la nivelul naţional (conform principiului listei naţionale). În final, legea electorală prevede că 58 de locuri (compensatorii) în corpul legislativ sînt alocate partidelor politice conform unui mecanism bazat pe surplusul de voturi (voturi ce nu au fost utilizate pentru a obţine un loc în cadrul primelor două etape). Locurile nealocate după cea de-a doua etapă sînt adăugate acestora. Principiul listei naţionale are menirea de a creşte proporţionalitatea rezultatelor. Surplusul de voturi pe baza căruia se alocă aceste locuri se calculează astfel: pentru fiecare partid sînt adunate voturile obţinute de candidaţii ce au concurat în primul tur de scrutin în circumscripţiile uninominale, dar nu au cîştigat cu voturile rămase după alocarea locurilor conform formulei celor mai mari resturi.

Numărul de locuri rezultat din adunarea celor 58 prevăzute de legea electorală cu cele nealocate la nivel regional (a doua etapă) este alocat partidelor politice în mod proporţional, după formula d'Hondt (Benoit, 1999, pp. 2-3).

Pragul electoral a crescut de la 4%, în perioada 1990-1994, la 5%, ceea ce înseamnă că numai partidele politice ce au obţinut cel puţin 5% (respectiv 4% pînă la alegerile din 1994) din voturile exprimate pentru listele regionale obţin locuri în corpul legislativ şi pot primi locuri suplimentare prin alocarea efectuată în cea de-a treia etapă. Locurile obţinute în circumscripţiile uninominale nu sînt afectate de pragul electoral. Tabelul 4.5 prezintă rezultatele alegerilor desfăşurate în Ungaria pînă în anul 2010. Sînt prezentate numai procentele de voturi obţinute de listele partidelor şi numărul total de locuri obţinute în Parlament.

Prin contrast cu patternul regional, sistemul de partide maghiar prezintă un grad relativ scăzut de fragmentare, în special avînd în vedere compoziţia primului Parlament postcomunist. Evoluţia particulară a sistemului multipartid din Ungaria se datorează în principal tranziţiei graduale şi nonviolente de la sistemul comunist la cel democratic. Revoluţia negociată, cum a fost numită de unii autori (Jha, 1999, p. 282), a produs formaţiuni politice consolidate, organizate pe baze ideologice. În cazul Ungariei, clivajul predominant în fostele state comuniste, comunişti/anticomunişti, fusese deja înlocuit de competiţia între partide noncomuniste în momentul primelor alegeri.

În plus, scena politică ungară a rămas în mare parte neschimbată din momentul primelor alegeri libere din anul 1990 şi pînă la alegerile din 2006.

Partidul	1990		1994		1998		2002		200
	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi	locuri	% voturi
MDF	24.73	164	11.74	38	2.8	2	FIDESZ-MDF		5.04
SZDSZ	21.39	92	19.74	69	7.57	24	5.57	19	6.50
FKgP	11.73	44	8.82	26	13.15	48	0.75	0	-
MSZP	10.89	33	32.99	209	32.92	134	42.05	178	43.2
FIDESZ	8.95	21	7.02	20	29.48	113	FIDESZ-MDF		FID Z-KDN
KDNP	6.46	21	7.03	22	2.31	0	-	-	FID Z-KDN
MIEP	-	-	-	-	5.47	14	4.37	0	2.20
Jobbik	-	-	-	-	-	-	-	-	-

FIDESZ-MDF Candidaturi comune	-	-	-	-	-	65	41.07	188	-
FIDESZ-KDNP Candidaturi comune	-	-	-	-	-	-	-	-	42.0
LMP		-	-		-	-	-	-	-

COMPETIŢIA POLITICĂ ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE

Sursa: http: //www.essex.ac.uk/elections

Partide: MDF: Forumul Democratic Maghiar; FIDESZ: Alianţa Tinerilor Democraţi; FKgP: Partidul Independent al Micilor Proprietari; KDNP: Partidul Popular Creştin Democrat; SZDSZ: Alianţa Democraţilor Liberi; MSZP: Partidul Socialist Maghiar; MIEP: Partidul Maghiar pentru Viaţă şi Dreptate; Jobbik: Mişcarea pentru o Ungarie mai Bună; LMP: Politica Poate fi Diferită.

Gradul incertitudinii electorale în Ungaria

Cu toate că în perioada 1988-1989 partidele politice din Ungaria au avut şansa de a-şi construi structuri organizaţionale similare celor întîlnite în cazul partidelor din democraţiile consolidate, ele nu au reuşit să dezvolte

legături durabile cu societatea. Mai mult, în urma primului scrutin democratic, din cele peste 100 de partide existente numai şase au devenit partide parlamentare. Conştentizînd propria vulnerabilitate, partidele parlamentare au monopolizat scena politică, asigurîndu-şi controlul asupra resurselor statului. În acest sens, centralitatea Parlamentului şi rolul partidelor politice de principali actori ai perioadei de tranziţie au devenit inseparabile. Principala consecinţă a acestui proces a fost însă accentuarea izolării partidelor politice de societate. Lipsa unor conexiuni cu segmente sociale distincte a condus la incapacitatea partidelor politice de a agrega cerinţele diferitelor grupuri sociale în programe sau alternative politice distincte. Astfel. În ciuda eforturilor partidelor de a-şi crea identităţi politice distincte, ele au fost percepute de către electorat ca fiind foarte similare, în cazul anumitor teme economice şi sociale (privatizarea întreprinderilor de stat fiind un exemplu) poziţiile diferiţilor actori politici fiind imposibil de separat. Strategia *catch-all* adoptată de partidele reprezentate în Parlamentul Ungariei, fiecare dintre ele pretinzînd că reprezintă interesele naţiunii ca întreg, a constituit o dificultate suplimentară. Întrucît erau atît de slab reprezentate în cadrul societăţii, partidele politice au preferat, Ia începutul perioadei de tranziţie, să se concentreze asupra activităţii lor din Parlament (Agh, 1994. P. 230). În acelaşi timp, indicele volatilităţii ne oferă o perspectivă asupra incertitudinii cu care se confruntau partidele din Ungaria Ia începutul perioadei de tranziţie.

Tabelul 4.6. *Volatilitatea electorală în Ungaria, 1994-2010*

Anul	Volatilitatea
1994	23.7
1998	32.7
2002	17.8
2006	5.5
2010	36.25

Sursa: Sikk (2005) pentru anii 1994 şi 1998 şi calcule proprii pentru anii 2002. 2006 şi 2010.

Evoluţia volatilităţii electorale din Ungaria a urmat o traiectorie similară cu cea din România, în sensul că cea mai mare parte a acesteia se datorează transferurilor de voturi între partidele stabile şi ieşirii unor partide din corpul legislativ. Spre deosebire de România însă, volatilitatea electorală cauzată de apariţia unor partide cu adevărat noi este mult mai accentuată, mai ales din perspectiva alegerilor din anul 2010, cînd două astfel de partide, Jobbik şi LMP, au obţinut procente de voturi semnificative. 16.67% şi, respectiv, 7.48%.

Lipsa unor legături puternice între partidele politice şi societate poate fi ilustrată şi de procentul scăzut al membrilor de partid la nivelul electoratului. La fel ca în cazul celor mai multe partide în democraţiile postcomuniste, partidele politice din Ungaria sînt caracterizate de un număr relativ scăzut al membrilor de partid *(relatively low levels of party membership).* Conform acestui criteriu, cel mai mic dintre partidele maghiare este F1DESZ, care, pînă în anul 1999, nu a avut niciodată mai

mult de 15 000 de membri. Prin contrast. Partidul Micilor Proprietari a raportat un număr de membri între 50 000 şi 60 000, cu toate că această cifră este considerată a fi o exagerare semnificativă. Numărul de membri al partidelor SZDSZ şi MDF a crescut rapid în anii dinaintea alegerilor din 1990, în timp ce dezvoltarea organizaţiilor partidelor KDNP şi FIDESZ a fost un proces relativ lent, care a căpătat amploare numai după momentul primelor alegeri. Acelaşi lucru poate fi spus şi despre Partidul Socialist Maghiar (MSZP), care, în ciuda faptului că nu este un partid nou creat, are de asemenea un număr scăzut de membri. Principalul motiv este că Partidul Socialist Maghiar nu poate fi considerat succesorul Partidului Socialist Muncitoresc din Ungaria în ceea ce priveşte numărul de membri. La primul congres al Partidului Socialist Maghiar din octombrie 1989 s-a decis că membrii fostului partid comunist trebuie să se reînscrie în partidul succesor. Cu toate acestea, numai un număr neaşteptat de mic, de 10 000 de membri din totalul de peste 800 000 de membri ai fostului partid comunist, s-au înscris în partidul succesor. Astfel, MSZP nu a moştenit organizaţia de masă a predecesorului său (van Biezen, 2003, p. 111).

Cu cîteva excepţii, partidele din Ungaria şi-au construit organizaţiile politice în perioada tranziţiei şi nivelul apartenenţei partizane s-a stabilizat într-un stadiu în care numărul membrilor de partid este încă relativ scăzut. În Ungaria, la momentul primelor alegeri, *numai aproximativ 1% din populaţia cu drept de vot era afiliată unui partid politic* (van Biezen, 2003, p. 112). Tabelul 4.7 prezintă

numărul membrilor fiecărui partid ca procent din populaţia cu drept de vot.

Tabelul 4.7. *Numărul membrilor de partid. În Ungaria (% din populaţia cu drept de vot)*

Partidul	1990	1992	1994	1997
MSZP	0.75	0.37	0.46	0.47
SZDSZ	0.31	0.41	0.44	0.41
MDF	0.43	0.35	0.34	0.27
KDNP	0.04	0.23	0.36	0.34
FKGP	0.51	0.77	0.82	0.76
F1DESZ	0.06	0.17	0.19	0.15
Total	*2.10*	*2.30*	*2.61*	*2.40*

Notă: procentul membrilor de partid din populaţia cu drept de vot pentru anii 1990 şi 1992 este bazat pe mărimea electoratului la primele alegeri; procentul membrilor de partid din populaţia cu drept de vot pentru anii 1994 şi 1997 este bazat pe mărimea electoratului la cea de-a doua rundă de alegeri. *Sursa:* van Biezen. 2003, p. 112.

După cum se poate observa din tabelul 4.7, gradul mobilizării partizane în Ungaria este limitat în comparaţie cu democraţiile din vestul Europei, chiar în condiţiile în care numărul membrilor de partid a scăzut considerabil şi

în cazul acestora (Mair, van Biezen, 2001).

Numărul scăzut al votanţilor afiliaţi partidelor politice are o reflectare directă în cuantumul scăzut al sumelor obţinute din contribuţiile membrilor de partid. Tabelul 4.8 ilustrează acest fapt.

Tabelul 4.8. *Sursele de venit ale partidelor politice din Ungaria, 1990-1996 (%)*

Surse de venit (% din venitul total)	MSZP	SZDSZ	MDF	KDNP	FKGP	FIDESZ	*Medie*
1990-1994							
Subvenţii	30.3	66.9	34	74.1	89.3	23.5	53
Contribuţii ale membrilor de partid	4.5	2.4	1.8	3	2.5	0.1	2.4
Donaţii	3.1	19.4	6.9	4.5	3.3	0.9	6.4
Alte activităţi	62	11.3	57.4	18.4	4.9	75.4	38.3
Total	9	10	1	1	1	99	1

	9.9	0	00.1	00	00	.9	00.1
1995-1996							
Subvenţii	48	89.4	23.5	82.7	86.1	21.4	58.5
Contribuţii ale membrilor de partid	2.6	1.2	1.3	4.1	4	0.1	2.2
Donaţii	5.1	2.6	1.6	4.9	4.1	0.1	3.1
Alte activităţi	44.3	6.7	73.7	8.3	5.7	78.2	36.1
Total	100	99.9	100	100	99.9	99.8	99.9

Sursa: van Biezen, 2003, p. 189.

în concluzie, putem afirma că, la începutul perioadei de tranziţie, partidele din Ungaria se confruntau cu un grad ridicat al incertitudinii, avînd în vedere nivelul ridicat al volatilităţii electorale şi numărul scăzut al membrilor de partid.

Finanţarea partidelor politice din Ungaria

Primul act legislativ care reglementa finanţarea partidelor politice a fost Legea nr. XXXIII din 1989. Legea stipula că finanţarea partidelor politice din Ungaria se

poate realiza prin intermediul *subvenţiilor acordate de stat, donaţiilor, cotizaţiilor membrilor, activităţilor economice desfăşurate de către partide şi activităţilor economice desfăşurate de societăţile comerciale cu răspundere limitată, private sau publice, înfinţate de către partide.* Actul normativ nu prevede limite superioare în ceea ce priveşte contribuţiile din partea persoanelor sau companiilor private, însă partidele nu pot accepta donaţii din partea companiilor deţinute de stat sau a guvernelor străine. În urma amendamentelor aduse Legii nr. XXXI1I/1989, au fost interzise donaţiile din partea fundaţiilor susţinute de stat şi întreprinderilor în care statul este acţionar. De asemenea, donaţiile anonime sînt interzise.

Fondurile publice sînt împărţite proporţional, în funcţie de procentul de voturi obţinut de fiecare partid la ultimele alegeri parlamentare. Cuantumul subvenţiilor este stabilit anual de către Parlament în funcţie de bugetul statului. 75% din totalul sumei este distribuit proporţional partidelor care au obţinut mai mult de 1 % din voturile exprimate, în timp ce 25% este distribuit în mod egal între partidele parlamentare. Donaţiile către partidele politice nu sînt scutite de impozite, dar activitatea economică desfăşurată de acestea (nu şi de companiile înfiinţate de către partide) este, cu toate că partidele trebuie să plătească contribuţiile sociale. Legea obligă partidele să-şi facă public bugetul anual, iar instituţia abilitată cu verificarea veridicităţii acestora este Curtea de Conturi.

Sistemul de finanţare ai partidelor politice a rămas în

mare parte neschimbat din anul 1989, cu toate că legea a fost amendată de mai multe ori. Primul amendament adus Legii nr. XXX1II/1989 prin Legea nr. LXII/1990 abolea prevederea conform căreia suma primită de un partid prin distribuirea celor 75% din fondurile publice nu putea depăşi 50% din bugetul anual al partidului. Am menţionat deja amendamentul adus de Legea nr. LXXXI/1992 ce prevedea interzicerea donaţiilor din partea întreprinderilor de stat sau a fundaţiilor susţinute de stat. Mai important însă era amendamentul ce prevedea că partidele reprezentate în Parlament ce nu depăşeau pragul electoral (4% pînă în anul 1994, ulterior 5%) nu mai aveau dreptul să primească fonduri prin împărţirea celor 25% destinate partidelor parlamentare. Astfel, cîştigarea cîtorva mandate în circumscripţiile uninominale nu mai este suficientă pentru a asigura accesul la suma împărţită partidelor parlamentare.

In afara legislaţiei privind finanţarea directă a partidelor politice, în Ungaria funcţionează trei legi referitoare la finanţarea indirectă a acestora. Prima este Legea nr. XLIV/1991 care stipula că toate partidele politice ce au obţinut mai mult de 1 % din voturile exprimate primesc sedii (centrale) din partea statului. Sediile donate de către stat devin proprietatea partidelor, care le pot vinde sau închiria. De asemenea. Legile nr. XCIV şi nr. XCV adoptate în anul 2000 stipulează că partidele ce prezintă o listă naţională la alegeri (al treilea nivel al sistemului electoral) şi sînt reprezentate în Parlament pot utiliza pînă la 30 de sedii deţinute de stat. În cazul în care un partid nu

obţine reprezentare parlamentară la următoarele alegeri, sediilor sînt restituite statului (Enyedi, 2007, pp. 2-4).

Cotizaţiile pornesc, în cazul majorităţii partidelor, de la 100 de forinţi (aprox. 0.4 USD). Cu toate acestea, politicienii care ocupă funcţii publice contribuie cu sume mult mai mari. Această practică este instituţionalizată în cadrul Partidului Socialist, unde membrii ce ocupă funcţii publice (incluzînd funcţia de membru al Parlamentului sau cea de membru al guvernului) trebuie să doneze partidului 15% din salariul obţinut. Sumele obţinute de partidele parlamentare prin această, modalitate depăşesc frecvent sumele colectate din cotizaţiile membrilor. În cazul niciunuia dintre partidele parlamentare sumele obţinute din cotizaţii nu depăşesc 5% din bugetul anual al partidului.

Donaţiile sînt o sursă de finanţare mai importantă decît cotizaţiile, dar nu atît de importantă precum subvenţiile de stat. Cu toate acestea, din cauza lipsei de transparenţă, proporţia exactă a donaţiilor în cadrul bugetelor partidelor nu poate fi estimată cu exactitate. Un aspect important al donaţiilor este că, în multe cazuri, acestea iau forma unor reduceri acordate de companii private partidelor politice sau, în cazul Partidului Socialist, a muncii voluntare prestate de membri ai sindicatelor.

Firmele ţi fundaţiile înfiinţate de partide reprezintă o sursă importantă de finanţare, mai ales avînd în vedere că activităţile economice pe care le pot desfăşura partidele sînt restricţionate prin lege. Astfel, singurele activităţi economice permise partidelor sînt vînzarea de publicaţii,

embleme şi închirierea spaţiilor deţinute. Cu toate acestea, fundaţiile joacă un rol chiar mai important decît firmele, întrucît oferă partidelor diverse servicii, cum ar fi producerea de materiale publicitare sau de propagandă, muncă voluntară etc. În plus, partidele utilizează fundaţiile pentru a plăti experţi sau, împreună cu firmele, fundaţiile pot transmite partidelor sume de la donatorii care doresc să rămînă anonimi (Enyedi, 2007, pp. 4-5).

Am detaliat în paginile anterioare mecanismul finanţării publice utilizat în Ungaria. În cele ce urmează voi prezenta unele date în ceea ce priveşte dependenţa partidelor politice de fondurile publice. Tabelul 4.9 prezintă proporţia fondurilor alocate de stat în bugetul partidelor parlamentare.

Tabelul 4.9. *Proporţia fondurilor publice în bugetul anual al partidelor în perioadele 1990-1992. 2000-2005 (%)*

Partidul	1990	1991	1992	2000	2001	2002	2003	2004	2005
FIDESZ	83.8	91.2	67.3	88.4	80.8	41.7	78.9	60.4	44.6
MDF	44.8	69.4	59.4	71.4	72.7	85.6	91.8	92.4	93
MSPZ	58.4	11.7	33.6	67.2	73.1	72.3	78.2	75.2	70
SZDSZ	57.9	80.8	-	86.8	85	46.8	69.6	41.3	49.2

Sursa: Enyedi, 2006, pp. 1107-1108.

în afara subvenţiilor acordate partidelor, statul ungar subvenţionează şi grupurile parlamentare, fiecare dintre acestea primind sume pentru angajarea de experţi. Suma este de 20 de ori mai mare decît salariul de bază al unui parlamentar. În plus, pentru fiecare membru al grupului parlamentar partidul primeşte 25% din salariul de bază al unui parlamentar dacă se află la guvernare şi 50% dacă se află în opoziţie. Această subvenţie se distribuie lunar.

în perioada campaniei electorale, statul distribuie o sumă adiţională de 100 de milioane de forinţi partidelor politice, în funcţie de numărul candidaţilor aflaţi pe lista fiecărui partid. În acest fel. Un partid mare poate primi aproximativ 10 milioane de forinţi. Cu toate că subvenţiile pentru desfăşurarea campaniei electorale sînt extrem de scăzute în cazul în care ne raportăm la costurile campaniei, trebuie notat că acestea se distribuie tuturor partidelor (Enyedi, 2007, pp. 7-8).

Ceea ce se poate observa din datele prezentate în tabelul 4.9 este că fondurile publice constituie principala sursă de finanţare a partidelor politice, în unele cazuri subvenţiile constituind peste 90% din veniturile partidelor. Mai mult, în cazul Ungariei găsim o confirmare a ipotezei avansate de Katz şi Mair privind reducerea diferenţelor între poziţiile materiale ale învingătorilor şi învinşilor. Subvenţia reprezentînd 50% din salariul de bază al unui parlamentar acordată partidelor aflate în opoziţie (pentru fiecare membru al grupului parlamentar), în comparaţie cu cea de 25% acordată partidului sau partidelor aflate la guvernare, constituie un argument în favoarea afirmaţiei

că partidele au dorit reducerea costului înfrîngerii electorale.

Legislaţia din Ungaria privind înfiinţarea partidelor politice

Prevederile legale privind înfiinţarea partidelor sînt nerestrictive, fiind necesare nuntai semnăturile a 10 cetăţeni ungari. În plus, partidele politice trebuie să aleagă un birou executiv şi să adopte un statut (Enyedi, 2007, p. 1). Cu toate acestea, pentru înscrierea unui candidat într-o circumscripţie uninominală este necesară susţinerea a 750 de cetăţeni, rezidenţi ai respectivei circumscripţii. În mod similar, pentru înregistrarea listei regionale (al doilea nivel al sistemului electoral) este necesară colectarea a 750 de semnături. O condiţie suplimentară pentru înregistrarea listei regionale este că partidul trebuie să înscrie candidaţi într-un sfert dintre circumscripţiile uninominale (însă nu mai puţin de două) ce constituie regiunea electorală. Orice partid care a înregistrat liste regionale în cel puţin şapte regiuni are dreptul de a înregistra o listă naţională (al treilea nivel al sistemului electoral). În plus, un candidat poate concura într-o circumscripţie uninominală, ocupînd în acelaşi timp un loc pe lista regională sau/şi pe cea naţională. În cazul obţinerii mandatului în circumscripţia uninominală, candidatul este exclus de pe listele regionale şi naţionale, iar în cazul în care un candidat obţine un mandat în urma voturilor acordate listei regionale este exclus de pe lista naţională. O ultimă prevedere ce trebuie menţionată este că partidele politice au dreptul de a înscrie liste regionale şi naţionale împreună (Legea nr.

XXXIII/1989, art. 5[59]). Avînd în vedere faptul că legislaţia privind înfiinţarea partidelor politice nu a suferit modificări, nu voi urmări numărul candidaturilor depuse.

59 http : //www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp ?country=hungary&legislation = hu89#chapter2

Legislaţia din Ungaria privind accesul partidelor la mass-media în timpul campaniei electorale în ceea ce priveşte accesul la mass-media publică. Legea nr. XXXIII/ 1989, art. 11 stipulează că, cel puţin o dată. Agenţia Ungară de Presă, Radiodifuziunea Ungară şi Televiziunea Ungară au obligaţia de a transmite, pînă în ziua anterioară alegerilor. În condiţii identice, programele electorale ale partidelor politice. Aceeaşi prevedere se aplică posturilor de televiziune şi radiodifuziune locale (atît publice, cît şi private) în privinţa programelor politice ale candidaţilor ce concurează în circumscripţiile uninominale. Pe o perioadă de 30 de zile înaintea alegerilor. Radiodifuziunea şi Televiziunea Ungară acordă, în condiţii identice, partidelor ce au înregistrat liste naţionale timpi de antenă în cadrul emisiunilor informative legate de alegeri şi timpi de antenă în cadrul emisiunilor electorale proporţional cu numărul candidaţilor înscrişi pe listele naţionale. O ultimă prevedere stipulează că în ultima zi a campaniei electorale Radiodifuziunea şi Televiziunea Ungară vor publica, în condiţii identice şi fără a adăuga nici un fel de comentariu, sinteza procesului electoral pregătită de fiecare partid ce înregistrează o listă naţională. De asemenea, trebuie remarcat că, spre deosebire de cazul României, publicitatea electorală este permisă, singura condiţie fiind existenţa siglei „Publicitatea electorală plătită de

Regulile privind accesul partidelor politice la mass-media de stat ce funcţionează în Ungaria au un caracter nerestrictiv, oferind doar un avantaj minimal partidelor majore. Acesta se referă la acordarea timpilor de antenă în

cadrul emisiunilor informative şi electorale numai partidelor ce au înregistrat liste naţionale. În plus, faptul că timpii de antenă în cadrul emisiunilor electorale sînt acordaţi proporţional cu numărul de candidaţi înscrişi pe listele naţionale favorizează partidele consolidate, ce au avut timp să-şi construiască organizaţii puternice. Faptul că regulile privind accesul la mass-media de stat nu au fost modificate din anul 1989 şi lipsa avantajelor în favoarea partidele parlamentare sau posibilitatea oricărui partid de a-şi promova programul electoral prin cumpărarea de timp de antenă atestă că, în Ungaria, accesul la mass-media nu a fost utilizat ca un instrument pentru blocarea intrării unor noi partide în corpul legislativ.

Eficacitatea cartelului de partide în Ungaria

Perioada 1990-1994: N (= 6. Indicele ieşirilor este 0. Nici unul dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului nu a fost exclus din corpul legislativ în urma alegerilor din 1994.

Perioada 1994-1998^: N, = 6. N,. = 1 (KDNP). Indicele ieşirilor este de 0.16. Un singur partid a părăsit corpul legislativ în urma alegerilor din anul 1998.

Perioada 1998-2002: N, = 6, N. = 2 (FKGP, MIEP). Indicele ieşirilor este de 0.33. 33% dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2002.

Perioada 2002-2006: N = 4, N. = 0. Indicele ieşirilor este 0. Nici unul dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului nu a fost exclus din corpul legislativ în urma alegerilor din 2006.

Perioada 2006-2010: N, = 5, N = 2 (MDF, SZDSZ). Indicele ieşirilor este de 0.33. 33% dintre partidele prezente în Parlament la sfîrşitul mandatului au fost excluse din corpul legislativ în urma alegerilor din 2010.

în ciuda gradului ridicat de stabilitate al sistemului de partide din Ungaria (în afara anului 2010), indicele ieşirilor prezintă o traiectorie concordantă cu procesul de cartelizare. Astfel, acesta creşte de la 0, în perioada 1990-1994, la 0.16, în perioada 1994-1998, la 0.33, în perioada 1998-2002. Pentru a se întoarce la 0 în perioada 2002-2006. Cu toate acestea, faptul că indicele creşte la 0.33 în perioada 2006-2010 conduce spre concluzia că, în Ungaria, cartelul de partide nu a avut aceeaşi eficacitate precum în cazul României, cele două partide excluse din Parlament fiind înlocuite de Jobbik şi LMP, formaţiuni politice autentic noi. Creşterea valorii indicelui în perioadele 1994-1998 şi 1998-2002 poate fi atribuită creşterii pragului electoral de la 4 la 5% în 1994, precum şi amendamentului din anul 1992 ce modifica legea finanţării partidelor politice astfel încît partidele reprezentate în Parlament (prin cîştigarea de mandate în circumscripţii uninominale) care nu depăşeau pragul electoral (în cazul listelor regionale şi naţionale) erau excluse de la distribuirea celor 25% din fondurile publice destinate partidelor parlamentare. În ceea ce priveşte atenuarea competiţiei între partidele politice aparţinînd cartelului (cel puţin între partide cu orientări ideologice similare), aceasta este susţinută şi de strategia partidelor parlamentare în privinţa listelor comune. Astfel, pînă în 2010, nici unul dintre cele şase

partide prezente în Parlament la începutul anilor 1990 nu a prezentat liste comune cu un partid neparlamentar autentic nou şi nici nu a susţinut candidaţii unui astfel de partid în circumscripţiile uninominale. În schimb, în 1998, F1DESZ a ales să susţină candidaţii Forumului Democrat Maghiar, ceea ce a permis MDF să obţină 15 mandate în circumscripţii uninominale (prin comparaţie, MDF a obţinut numai două mandate uninominale concurînd singur şi un procent de 2.8% voturi pentru lista regională). În acelaşi timp, candidaţii FIDESZ susţinuţi de MDF au obţinut 50 de mandate în circumscripţii uninominale (în comparaţie cu 113 mandate uninominale obţinute de FIDESZ concurînd singur şi 29.48% voturi pentru lista regională). În acest fel, MDF a reuşit să se menţină în Parlament cu toate că FIDESZ a avut mai mult de cîştigat de pe urma alianţei. În mod similar. În 2006 FIDESZ a decis să formeze o alianţă cu Partidul Popular Creştin Democrat (KDNP), ceea ce a permis celui din urmă să revină în Parlament după opt ani.

Faptul că elementele ce caracterizează cartelul de partide sînt mai puţin accentuate în cazul Ungariei, prin comparaţie cu România, a condus la intrarea în Parlament a două partide cu adevărat noi în urma alegerilor din anul 2010. Jobbik este un partid naţionalist de extremă dreaptă, foarte similar Partidului România Mare, în timp ce LMP este un partid ecolog ist. În afara acestor două partide, după alegerile din 1990, numai Partidul Maghiar pentru Viaţă şi Dreptate (MIEP) a reuşit să obţină reprezentarea în corpul legislativ în 1998 (fiind exclus la următoarele

alegeri). Cu toate acestea. MIEP nu poate fi considerat un partid nou întrucît s-a constituit prin scindarea Forumului Democrat Maghiar (în 1993), reprezentînd aripa radicală a acestuia. În plus, liderul partidului, Istvan Csurka, a fost vicepreşedinte al Forumului Democrat Maghiar pînă în 1993. Intrarea în Parlament a Jobbik (şi a PRM în România) şi a LMP (Politica Poate fi Diferită) poate fi considerată o confirmare a teoriei partidului cartel, întrucît Katz şi Mair consideră că emergenţa cartelului de partide a contribuit la apariţia partidelor populiste, antisistem, care fac apel la percepţiile populaţiei conform cărora partidele majore ignoră dorinţele şi nevoile cetăţenilor (Katz şi Mair, 2009, p. 759). Jonathan Hopkin argumentează că, mai ales în cazul ţărilor din Europa Centrală şi de Est, apelul la resursele statului slăbeşte în mod semnificativ cartelul de partide (Hopkin, 2003, p. 3). Principalul motiv se referă la faptul că apelul Ia resursele statului include forme ale clientelismului şi corupţiei politice. Stabilitatea cartelului de partide este mult mai dificil de menţinut dacă în cadrul electoratului există percepţia conform căreia partidele majore sînt corupte. Dacă obţinerea suportului electoral al anumitor segmente sociale prin metode asociate clientelismului politic depinde de existenţa fondurilor publice care pot fi direcţionate către acestea (problema limitelor fiscale), sustenabilitatea politică a corupţiei sistematice depinde de păstrarea secretului sau de indulgenţa electoratului (sau de o combinaţie a acestor factori). Pentru un partid căruia îi lipsesc legăturile persistente cu votanţii (exprimate în mod

fundamental prin numărul membrilor de partid) scandalurile de corupţie pot avea consecinţe electorale catastrofale. În cazul în care aceste scandaluri afectează toate partidele politice majore, apariţia partidelor antisistem (care exploatează slăbiciunea partidelor cartel şi insatisfacţia cetăţenilor faţă de mecanismele democratice) este rezultatul cel mai probabil (Hopkin, 2003, pp. 6-7). Un alt factor major care influenţează volatilitatea electorală este performanţa economică (ca parte a conceptului de performanţă a guvernului). Înaintea alegerilor din anul 2010, situaţia economică a Ungariei era deosebit de dificilă (ţara a fost nevoită să apeleze la FMI, iar şomajul era în creştere), în timp ce partidul de guvernămînt (Partidul Socialist Maghiar), ca şi celălalt partid de orientare socialistă (SZDSZ) s-au confruntat cu scandaluri de corupţie. În concluzie, succesul Jobbik şi, într-o măsură mai redusă, al LMP reprezintă succesul partidelor antisistem.

Concluzii

Rezultatele cercetării conduc spre concluzia că atît în cazul României, cît şi în cel al Ungariei asistăm la cartelizarea sistemelor de partide. Vulnerabilitatea partidelor politice de la începutul anilor 1990, atestată atît de gradul ridicat al volatilităţii electorale, cît şi de lipsa unor conexiuni bine structurate între partidele politice şi anumite segmente ale electoratului, a determinat actorii politici să utilizeze controlul asupra legislativului cu scopul de a diminua incertitudinea cu privire la rezultatele alegerilor şi pentru a-şi asigura supravieţuirea

organizaţională. Mai mult, în ambele cazuri, cartelul s-a dovedit extrem de eficace în blocarea accesului partidelor emergente în corpul legislativ.

în cazul României, modificarea legislaţiei electorale şi a celei privind finanţarea partidelor politice sau a celei referitoare la accesul acestora la mass-media de stat constituie argumente puternice în favoarea susţinerii tezei cartelului de partide. În ceea ce priveşte finanţarea partidelor politice putem observa că partidele parlamentare se bucură de un avantaj semnificativ în raport cu cele neparlamentare, mai ales dacă luăm în considerare prevederea din Legea nr. 43/2003 conform căreia subvenţiile acordate *tuturor* partidelor neparlamentare nu pot depăşi cuantumul unei subvenţii de bază. În plus, chiar şi acordarea acestor sume este supusă unor condiţii restrictive, anume obţinerea a 4% din voturile valabil exprimate la nivel naţional. De asemenea, trebuie menţionat că, în cazul în care nu există partide neparlamentare care să fi obţinut 4%, sumele nedistribuite se împart partidelor parlamentare, proporţional cu numărul de mandate. Legea nr. 334/2006 introduce condiţii şi mai restrictive. Astfel, pot afirma că subvenţiile acordate partidelor parlamentare de către stat joacă un rol esenţial în blocarea accesului noilor partide în corpul legislativ, cu toate că dependenţa de fondurile publice este mai puţin accentuată decît în cazul Ungariei. Normele privind accesul partidelor politice la mass-media servesc în aceeaşi măsură cartelului, întrucît partidele parlamentare din România şi-au folosit în mod repetat capacitatea de

legiferare pentru a-şi asigura accesul privilegiat la serviciile publice de televiziune şi radiodifuziune în defavoarea partidelor neparlamentare. Mai mult, trebuie remarcat că, prin intermediul prevederilor legislaţiei electorale, partidele din corpul legislativ şi-au asigurat accesul privilegiat şi în cazul posturilor de radio şi televiziune private. Tendinţa de înăsprire a legislaţiei în vederea blocării accesului noilor competitori în Parlament poate fi observată şi în cazul pragului electoral sau al legislaţiei privind înfiinţarea partidelor politice. Cu toate acestea, poate cel mai bun argument pentru existenţa unui cartel la nivelul sistemului de partide din România este faptul că un singur partid cu adevărat nou (PRM) a reuşit să obţină reprezentare parlamentară în perioada 1990-2008.

în cazul Ungariei, dependenţa partidelor politice de fondurile publice, atenuarea competiţiei între partidele parlamentare şi faptul că numai două partide noi au reuşit să intre în Adunarea Naţională abia în anul 2010 (în condiţiile unei situaţii economice extrem de nefavorabile şi a scandalurilor de corupţie care au afectat partidul de guvernământ, MSPZ) sînt principalele argumente pentru existenţa unui cartel la nivelul sistemului de partide. Dependenţa partidelor politice din Ungaria de fondurile publice a condus, în 1990, la amendarea Legii nr. XXXIII/1989 prin eliminarea prevederii ce stipula că subvenţiile oferite de stat nu puteau reprezenta mai mult de 50% din bugetul unui partid. Astfel, fondurile publice au reprezentat peste 83.8% din bugetul FIDESZ, 93% din

bugetul FKGP. 88% din bugetul KDNP şi 24% din bugetul MSPZ în 1990. Amendamentul adus Legii nr. XXXIII/1989 în anul 1992, care prevedea că partidele reprezentate în Parlament ce nu reuşeau să treacă pragul electoral nu mai aveau dreptul să primească fonduri prin împărţirea celor 25% din subvenţiile acordate partidelor parlamentare, este un alt exemplu al emergenţei cartelului la nivelul sistemului de partide, mai ales dacă luăm în considerare faptul că aceste fonduri se împart în mod egal. Distribuirea subvenţiilor de stat (tuturor partidelor care au obţinut mai mult de 1 % din voturile exprimate) proporţional cu numărul de voturi este o altă caracteristică ce favorizează partidele consolidate. Numărul de partide neparlamentare care au beneficiat de subvenţii din partea statului a fost de cinci în urma alegerilor din 1990, scăzînd la patru în 1994 şi 1998, apoi la trei în 2002 şi la unu în 2006 pentru ca apoi să crească la doi în urma alegerilor din 2010.

Atenuarea competiţiei este cel mai uşor de observat în cazul alianţelor electorale dintre FIDESZ şi MDF, alianţe ce au permis Forumului Democrat Maghiar să se menţină în Parlament în 1998 şi să beneficieze de fonduri publice după alegerile din 2002, acestea reprezentînd mai mult de 90% din bugetul partidului. În ceea ce priveşte reducerea diferenţelor între poziţiile materiale ale învingătorilor şi învinşilor, prevederea ce stipulează că partidele aflate în opoziţie primesc din partea statului o subvenţie reprezentînd 50% din salariul de bază al unui parlamentar (pentru fiecare membru al grupului parlamentar), în comparaţie cu subvenţia de 25% acordată partidului sau

partidelor aflate la guvernare, constituie un argument în favoarea tezei formulate de Katz şi Mair, conform căreia membrii cartelului acţionează în sensul reducerii costului înfrîngerii electorale.

în concluzie, consider că ipoteza de la care am pornit, conform căreia vulnerabilitatea crescută a partidelor politice de la începutul anilor 1990 a condus la formarea unui cartel între partidele parlamentare majore, este coroborată de rezultatele obţinute pe fiecare dintre cele trei dimensiuni.

Bibliografie

Agh, Attila (1994). „The Hungarian Party System and Party Theory în the Transition of Central Europe", *Journal of Theoretical Politics,* voi. 6. Nr. 2, 217-238.

Benoit, Kenneth (1999), „Evaluating Hungary's Mixed-Member Electoral System", http: //www.tcd.ie/Political Science/Staff/Kenneth. Benoit/ fi les/hungary rnixed membe r2. Pd f.

Blyth, Mark şi Katz, Richard S. (2005), „Front Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics.* Voi. 28, nr. 1, 33-60.

Enyedi. Zsolt (2006), „Accounting for Organisation and Financing. A Comparison of Four Hungarian Parties", *Europe-Asia Studies,* voi. 58, nr. 7, 1101-1117.

Enyedi, Zsolt (2007), „Party Funding în Hungary", *Political Finance and Corruption în Eastern Europe: The Transition Period,* ed. Daniel Smilov, Jurij Toplak, Ashgate.

Hopkin, Jonathan (2003), „The Emergence and Convergence of the Cartel Party: Parties, State and

Economy în Southern Europe", *personal. Ise. Ac.uk/HOPKIN/hopkin%20lse%20paper%202.pdf.*

Jha, Shashikant (1999), „Democracy, Parties, and Politics în Hungary", *Internaţional Studies,* voi. 36, nr. 3.

Katz, Richard S. Şi Mair, Peter (1995), „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics,* voi. 1, nr. 1. 5-28.

Letki, Natalia (2004), „Socialization for Participation? Trust, Membership and Democratization în East-Central Europe", *Political Research Quarterly,* voi. 57, nr. 4, 665-679.

Mair, Peter şi van Biezen, Ingrid (2001), „Party Membership în Twenty European Democracies, 1980-2000", *Party Politics,* voi. 7, nr. 1, 5-21.

Preda, Cristian (2003), „Sistemul de partide şi familiile politice din România postcomunistă", în *Partide politice şi democraţie în Europa Centrală şi de Est,* ed. Jean-Michel de Waele, Bucureşti, Humanitas.

Preda. Cristian (2005), *Partide şi alegeri în România postcomunistă 1989-2004.* Bucureşti, Nemira.

Sikk, Allan (2003). „A Cartel Party System în a Post-Communist Country? The Case of Estonia", ECPR General Conference, Marburg 18-21 septembrie 2003.

Sikk, Allan (2005), „How Unstable? Volatility and Genuinely New Parties în Eastern Europe", *European Journal of Political Research,* voi. 44, nr. 1. 391-412.

Ştefan, Laurenţiu şi Grecu, Răzvan (2004). „Parliamentary Elites în PostCommunist Romania".

Lucrare prezentată la EURELITE regional conference, Vilnius, mai 2004.

van Biezen, Ingrid (2003), *Political Parties în New Democracies: Party Organization în Southern and East-Central Europe,* Londra. New York, Palgrave Macmillan.

5. Formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est'

Dana Irina Ioniţă

Rezumat. *Studiul de fală reprezintă o cercetare empirică asupra formării guvernelor minoritare în spaţiul Europei Centrale şi de Est. Aceasta are la bază supoziţiile abordării neoinstituţionale de tipul alegerii raţionale. În acest sens, mă voi concentra asupra influenţelor manifestate de efectele unor reguli de tipul votului de neîncredere, ale regulilor de învestitură şi ale regulilor privind dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate asupra formarii guvernelor în spaţiul studiat. Folosind metode cantitative precum analiza datelor şi un model de regresie logistică, voi arăta în ce condiţii formarea guvernelor minoritare este determinată de natura regulilor studiate. Rezultatele cercetării arată că, în timp ce toate regulile studiate afectează formarea guvernelor minoritare, variabila privind necesitatea obţinerii votului de învestitură de către potenţiale cabinete afectează formarea guvernelor minoritare, la un nivel semnificativ din punct de vedere statistic.*

Cuvinte-cheie: guverne minoritare, constrîngeri instituţionale, Europa Centrală şi de Est

Teoriile clasice de formare a coaliţiilor se concentrează

pe oferirea unor modele care să explice formula ideală a unei coaliţii pentru formarea guvernului. Astfel, Riker (1962), Axelrod (1970) sau De Swan (1973), plecînd de la seturi de supoziţii diferite privind motivaţia partidelor referitoare la formarea guvernului, ofereau modele de tipul coaliţiei minimal cîştigătoare, coaliţiei minimal conectate sau

* O versiune preliminară a acestei lucrări a fost prezentată în cadrul „lsl Annual General Conference of the European Political Science Association", 16-18 iunie 2011, Dublin, Irlanda, cu titlul *Explaining minority governments în Central and Eastern Europe.* Această cercetare a fost sprijinită printr-un grant oferit de CNCSUEF1SCDI. Proiect numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0746.

distanţei minimale de politici. Problema acestor tipuri de teorii constă în faptul că setul de coaliţii valabile posibile era mult prea mare pentru a putea face predicţii asupra coaliţiilor în diferite situaţii date.

Această problemă a putut fi depăşită odată cu dezvoltarea teoriilor instituţionaliste cu privire la formarea coaliţiilor. Ceea ce aduce nou abordarea instituţional istă este că încearcă să explice caracteristicile rezultatelor sociale nu numai pe baza preferinţelor agenţilor şi a comportamentului optimizator, dar şi pe baza caracteristicilor instituţionale care vor eficientiza acţiunile umane în atingerea obiectivelor şi vor modela comportamentul agenţilor (Shepsle. 1989, p. 135; Peters, 2003, p. 73). Aceste teorii păstrează supoziţiile teoriei de tip alegere raţională privind faptul că actorii îşi urmăresc

interesul în procesul de formare a coaliţiilor, dar iau în calcul şi mediul instituţional în care are loc acest proces.

Un element inovator al perspectivei instituţionaliste este trecerea de la formarea coaliţiilor ca fiind cîştigătoare la formarea coaliţiilor ca fiind viabile. Una dintre cele mai importante realizări în studiul coaliţiilor folosind perspectiva instituţionalistă este explicarea formării guvernelor minoritare, dar mai ales a stabilităţii acestora. În acest sens, putem spune că o coaliţie cîştigătoare este cea care poate asigura obţinerea votului de încredere al Parlamentului incluzînd fie atîtea partide cîte sînt necesare pentru a asigura victoria – modelul coaliţiei minimale fiind cel mai bun exemplu –, fie partidele care pot să asigure o coerenţă ideologică guvernului format. Pe de altă parte, o coaliţie viabilă este cea care poate asigura obţinerea votului de încredere indiferent dacă include sau nu un număr de partide care să reprezinte cel puţin 50% + 1 din mandatele parlamentare. Astfel, folosind abordarea neoinstituţionalistă de tipul alegerii raţionale, apariţia guvernelor minoritare poate fi explicată ca rezultatul unor alegeri raţionale ale partidelor politice ca agenţi raţionali care încearcă să-şi optimizeze cîştigul în cadrul procesului de formare a coaliţiilor.

Unul dintre primii autori care s-au ocupat de domeniul teoriilor coaliţiilor din punct de vedere al instituţionalismului este Kaare Strom ([1990] 2010). În lucrarea sa, acesta a încercat să ofere o explicaţie teoretică pentru formarea guvernelor minoritare. El ia drept variabile explicative „influenţa opoziţiei” şi

„decisivitatea alegerilor” ca instituţii care influenţează apariţia şi performanţa guvernelor minoritare. Cercetarea sa, care a cuprins 292 de cabinete formate în 15 state occidentale în perioada ulterioară celui de-al

FORMAREA GUVERNELOR MINORITARE ÎN EUROPA CENTRALĂ... 135 doilea război mondial, a arătat că, inclusiv în cazul în care ambele variabile luate în considerare influenţează formarea şi performanţa guvernelor minoritare, factorul care influenţează cel mai mult formula unui nou guvern este anticiparea rezultatelor alegerilor generale viitoare (Strom, 2010, capitolele 3 şi 4).

în acest articol voi încerca să determin în ce măsură formarea guvernelor minoritare este determinată de constrîngerile instituţionale la care sînt supuse partidele politice în formarea coaliţiilor în Europa Centrală şi de Est. În acest sens, voi realiza o analiză comparativă asupra coaliţiilor formate în Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria, cele zece state postcomuniste care au aderat la Uniunea Europeană.

Cadrul teoretic într-un articol din 1994, Kaare Strom, Michael Laver şi Ian Budge identifică instituţiile care afectează formarea coaliţiilor. Autorii definesc instituţiile „ca orice restricţie asupra unui set fezabil de coaliţii care se află dincolo de controlul pe termen scurt al jucătorilor” (Strom *et al.,* 1994, p. 308).

Ei identifică cinci tipuri de constrîngeri asupra formării coaliţiilor: cele care afectează formarea cabinetului, cele

care privesc regulile de operare ale cabinetului, cele care privesc regulile legislative, cele care se referă la politicile de coalizare a partidelor şi cele care se referă la jucătorii externi cu drept de veto. Printre constrîngerile care afectează formarea cabinetului autorii disting între instituţiile care afectează mărimea şi compoziţia cabinetului, regulile de învestitură şi regulile de recunoaştere. Regulile de operare ale cabinetului se referă în special la regulile de luare a deciziilor în cadrul acestuia. Nu în ultimul rînd, regulile legislative cuprind regulile decizionale, regulile de dizolvare a Parlamentului şi de convocare a alegerilor anticipate şi regulile electorale (Strom *et al.,* 1994, pp. 308-321).

în acest capitol voi încerca să stabilesc care este probabilitatea ca instituţiile ce afectează mărimea şi compoziţia cabinetului, regulile de învestitură şi regulile de dizolvare a Parlamentului şi de convocare a alegerilor anticipate să determine formarea guvernelor minoritare în cele zece state studiate din Europa Centrală şi de Est.

în categoria constrîngerilor instituţionale care afectează mărimea şi compoziţia cabinetului putem identifica existenţa votului de neîncredere constructiv asupra coaliţiilor. Existenţa votului de neîncredere constructiv presupune formarea unei coaliţii alternative la cea care reprezintă statu-quoul pentru formarea cabinetului. Cu alte cuvinte, pentru înlăturarea unei coaliţii de la guvernare, trebuie să existe o majoritate parlamentară care să voteze o moţiune de cenzură şi care, în acelaşi timp, să înlocuiască coaliţia de la guvernare cu

una care să obţină votul de încredere al Parlamentului. Acest tip de constrîngere limitează setul de coaliţii posibile prin eliminarea formulelor minoritare şi prin favorizarea statu-quoului în negociere. Astfel, conform lui Lieven de Winter (1995, p. 137), în statele în care există un vot de neîncredere constructiv regulile cu privire la demisia guvernului sînt pozitive, iar în statele unde votul de neîncredere este simplu regulile cu privire la demisia guvernului sînt negative întrucît nu presupun existenţa formală a unei alternative la statu-quo.

în trei dintre statele studiate, regulile cu privire la demisia guvernului sînt pozitive – Ungaria, Polonia şi Slovenia –, în timp ce în celelalte şapte state – Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Letonia, Lituania, România şi Slovacia – regulile cu privire la demisia guvernului sînt negative. Cu alte cuvinte, pentru a înlătura guvernul, legislativele din Ungaria, Polonia şi Slovenia trebuie să-l demită printr-un vot de neîncredere constructiv, în timp ce legislativele din celelalte şapte state au nevoie de un vot de neîncredere simplu pentru demiterea guvernului.

Astfel, prima ipoteză cercetată în acest studiu este:

1.1. *Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele în care votul de neîncredere este simplu.*

Regulile de învestitură se referă la nevoia coaliţiei formate de a obţine votul de încredere al Parlamentului pentru a forma executivul. Statele în care procedura de învestitură nu este necesară favorizează statu-quoul în formarea cabinetului întrucît este nevoie de un vot de

neîncredere al Parlamentului şi de o alternativă la coaliţia existentă pentru formarea unui nou guvern. În cazul în care nu există o astfel de coaliţie, statu-quoul reprezintă alternativa viabilă (Laver şi Schofield, 1998, p. 207). Conform lui Laver şi Schofield (1998. P. 207) rolul votului de învestitură este acela de a face ca un potenţial guvern să

FORMAREA GUVERNELOR MINORITARE ÎN EUROPA CENTRALĂ... 137 fie viabil mai degrabă pe baza programului şi a cabinetului luate ca un tot decît pe baza unui pachet de propuneri luate pe rînd. De asemenea, autorii susţin că în statele unde nu există cerinţa de învestitură sînt mai probabile guvernele minoritare.

în ceea ce priveşte cel de-al doilea tip de instituţii analizate, Torjborn Bergman (1993) identifică mai multe tipuri de reguli cu privire la învestirea unui potenţial cabinet. Autorul împarte aceste reguli în reguli pozitive şi reguli negative. Prima regulă pozitivă presupune că majoritatea guvernamentală în Parlament trebuie să fie alcătuită dintr-un partid sau o coaliţie de partide care să reprezinte o majoritate absolută a locurilor parlamentare (I). Aceasta este urmată de regula ce presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare trebuie să obţină un vot pozitiv în Parlament cu o majoritate absolută, cu alte cuvinte, să cîştige un vot de încredere la prima întîlnire cu legislativul (II). Ultima regulă pozitivă presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare trebuie să obţină un vot pozitiv în Parlament cu o majoritate relativă (III). Prima regulă negativă cu privire la votul de învestitură

presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare trebuie să supravieţuiască unui vot de încredere, dar numai în sensul ca o majoritate absolută din Parlament să nu voteze împotriva guvernului (IV). Ultima regulă identificată de autor presupune că un partid sau o coaliţie de la guvernare nu trebuie să obţină un vot explicit în Parlament (V).

Din perspectiva regulilor de învestitură, cele zece state studiate se încadrează în cea de-a doua categorie identificată de Torjborn Bergman (1993). Cu alte cuvinte, în toate statele studiate un potenţial guvern trebuie să obţină un vot pozitiv în Parlament cu o majoritate absolută sau, altfel spus, să cîştige un vot de încredere la prima întîlnire cu legislativul. Cu toate acestea, nu toate guvernele trebuie să obţină un vot de învestitură pentru a putea prelua guvernarea. Conform lui Laver şi lui Schofield (1998, p. 145), încetarea mandatului unui cabinet poate fi cauzată de o schimbare în alcătuirea partizană a cabinetului, de demisia formală a guvernului, de schimbarea prim-ministrului sau de alegeri parlamentare. Astfel, trebuie menţionat că nu toate cabinetele au nevoie de votul de încredere al Parlamentului, ci numai cele care se formează în urma schimbării prim-ministrului, prin revocarea acestuia de către Parlament sau prin demisie. Dacă încetarea mandatului guvernului anterior survine doar prin remanierea cabinetului, noul cabinet nu va avea nevoie de votul de încredere al Parlamentului.

Astfel, cea de-a doua ipoteză studiată este:

1.2. *Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă dacă nu este necesar un vot de învestitură.*

în ceea, ce priveşte regulile de dizolvare a legislativului, Strom *et al.* (1994, p. 315) le definesc ca referindu-se la măsura în care înlăturarea unui guvern duce la organizarea alegerilor anticipate. Pe de o parte, există state în care decizia de a organiza alegeri anticipate aparţine şefului statului sau nu este permisă deloc. Pe de altă parte, în statele în care înlăturarea unui guvern poate duce la alegeri anticipate, partidele care cresc în sondaje au mai multă putere de negociere în formarea coaliţiei ce va sta la baza noului guvern.

Regulile de dizolvare a Parlamentului sînt analizate mai ales în cercetările privind demiterea guvernelor. În acest sens, Lupia şi Strom (1995, p. 651) consideră că „instituţiile care prezintă cea mai mare probabilitate să afecteze încetarea coaliţiilor sînt cele care afectează negocierile între partide asupra coaliţiilor executive şi asupra dizolvării legislative în cel mai direct mod. Puterea de demitere şi dizolvare sînt exemple bune de astfel de instituţii, cum sînt şi regulile electorale şi regulile de partid care afectează costurile de negociere şi cele privind campaniile electorale. Prin urmare, modelul teoretic prezentat defineşte în mod explicit nu doar competenţele de demitere şi de dizolvare, normele care permit partidelor să propună sau să accepte oferte cu privire la participarea în coaliţia guvernamentală”. Astfel, putem observa că regulile privind încetarea coaliţiilor pot afecta şi formarea acestora.

Convocarea alegerilor anticipate poate fi rezultatul unor conflicte la nivelul coaliţiei guvernamentale care reprezintă statu-quoul. Totuşi, existenţa conflictelor între partidele de la guvernare este o condiţie necesară, dar nu şi suficientă în ceea ce priveşte dizolvarea legislativului şi convocarea alegerilor anticipate. Convocarea alegerilor anticipate nu reprezintă totuşi singurul răspuns posibil la aceste conflicte. Partidele „îşi pot face noi oferte unul celuilalt. Consecinţa acceptării unei oferte poate consta fie în redistribuirea puterii între membrii coaliţiei iniţiale, fie în formarea unei noi coaliţii de guvernare” (Lupia şi Strom, 2010, p. 73). Astfel, un nou argument pentru influenţa regulilor de dizolvare asupra formării coaliţiilor îl reprezintă

FORMAREA GUVERNELOR MINORITARE ÎN EUROPA CENTRALĂ... 139 nivelul de permisivitate al regulilor de dizolvare din fiecare stat. Cu alte cuvinte, cu cît regulile de dizolvare a legislativului permit într-o măsură mai redusă convocarea unor alegeri anticipate, cu atît este mai posibilă formarea unor noi coaliţii, şi nu organizarea de noi alegeri.

O explicaţie mai detaliată a convocării alegerilor anticipate este oferită de Strom şi Swindle (2002). Aceştia pleacă de la observaţia că „alegerile anticipate reprezintă o opţiune în aproape toate sistemele parlamentare. Totuşi, condiţiile în care această opţiune există şi poate fi exercitată variază considerabil” (Strom şi Swindle, 2002, p. 575).

Autorii identifică mai multe motive pentru care actorii

politici optează pentru convocarea alegerilor anticipate. În primul rînd, dizolvarea Parlamentului ar trebui să apară atunci cînd guvernele se bucură de o popularitate mare şi atunci cînd sfîrşitul mandatului normal al Parlamentului se apropie. În al doilea rînd, alegerile anticipate sînt convocate atunci cînd guvernul este popular şi cînd valoarea curentă a deţinerii funcţiilor guvernamentale este scăzută comparativ cu valoarea aşteptată a deţinerii de funcţii guvernamentale în viitor. Pe de altă parte, dizolvarea Parlamentului este cel mai probabil să apară atunci cînd există partide politice care aşteaptă beneficii nete mari de la alegeri şi, în acelaşi timp, au beneficii mici de la numărul de locuri pe care le controlează în prezent sau de la coaliţiile în care ar putea intra. De asemenea, dizolvarea devine mai atractivă la sfîrşitul perioadei constituţionale dintre alegeri. Nu în ultimul rînd, dizolvarea depinde de echilibrul între mai multe tipuri de costuri: costurile de oportunitate a convocării alegerilor, precum şi costurile de tranzacţie, de negociere sau de campanie (Strom şi Swindle. 2002. Pp. 576-578).

în analiza lor asupra a 20 de state vestice, Strom şi Swindle identifică mai multe tipuri de aranjamente instituţionale care oferă diferiţilor actori puterea de dizolvare a Parlamentului: prim-ministrului împreună cu şeful statului „partizan”, prim-ministrului împreună cu şeful statului „non-partizan”, prim-ministrului unilateral, cabinetului împreună cu şeful statului „partizan”, cabinetului împreună cu şefului statului „non-partizan”, cabinetului unilateral, şefului statului unilateral,

Parlamentului unilateral, cabinetului împreună cu Parlamentul sau prin amendare constituţională (Strom şi Swindle, 2002. P. 577).

Rezultatele cercetării celor doi asupra a 192 de runde de alegeri din spaţiul occidental arată că dizolvarea Parlamentului va fi mult mai probabilă în cazul guvernelor formate dintr-un singur partid decît în cazul guvernelor de coaliţie. De asemenea, acest fenomen va fi mai puţin frecvent atunci cînd puterea de propunere este a cabinetului sau a majorităţii parlamentare. Dizolvarea Parlamentului va fi mai frecventă în cazul în care şeful statului este fie lipsit de putere, fie independent. Alegerile anticipate sînt convocate mai frecvent sub guvernele minoritare decît sub guvernele majoritare. Ele sînt mai frecvente în cazul în care şeful statului şi prim-ministrul reprezintă partide diferite, decît atunci cînd aceştia fac parte din acelaşi partid. Pe de altă parte, cu cît mandatul electoral se apropie de sfîrşit, cu atît dizolvarea Parlamentului devine mai probabilă (Strom şi Swindle, 2002, pp. 585-586).

în tabelul 5.1 putem observa regulile cu privire la dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate.

Tabelul 5.1. *Reguli privitoare la dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate*

Statul	Tipuri de instituţii	Condiţii

	implicate în decizia de dizolvare a legislativului	
Bulgaria	şeful statului	După trei încercări eşuate de formare a guvernului, dar nu în ultimele trei luni ale mandatului legal.
Estonia	şeful statului	După trei încercări eşuate de formare a guvernului*.
Letonia	referendum	La propunerea şefului statului.
Lituania	Parlamentul sau şeful statului	Parlamentul prin votul a 3/5 din membrii săi: şeful statului în cazul în care Parlamentul nu reuşeşte să adopte noul program al guvernului în termen de 30 zile de la prezentarea acestuia; la propunerea guvernului, în cazul în care Parlamentul îşi exprimă direct neîncrederea în guvern, dar nu în ultimele şase luni ale mandatului legal.

1. în Estonia, în cazul primelor două încercări de formare a guvernului, prerogativa de a desemna prim-ministrul aparţine şefului statului, iar cea de-a treia, Parlamentului.

Polonia	şeful statului, Sejm[60] [61]	şeful statului după trei încercări eşuate de formare a guvernului"; Sejm prin votul a 2/3 dintre deputaţi.
Republica Cehă	şeful statului	Camera Deputaţilor trece un vot de neîncredere unui guvern nou, Camera Deputaţilor nu reuşeşte să decidă în termen de trei luni pe un proiect de lege asupra căruia guvernul şi-a asumat răspunderea, o sesiune a Camerei Deputaţilor a fost suspendată pe o perioadă mai mare decît cea admisibilă sau Camera Deputaţilor nu a ajuns la un cvorum pentru o perioadă mai mare de trei luni, dar nu în ultimele trei luni ale mandatului legal.
România	şeful statului	După două încercări eşuate de formare a guvernului, dar

60 Camera Inferioară a Parlamentului polonez.

61 In Polonia, prima nominalizare a prim-ministrului este făcută de şeful statului, cea de-a doua de către Sejm, iar cea de-a treia din nou de către şeful statului.

		nu în ultimele şase luni ale mandatului.
Slovacia	şeful statului	După trei încercări eşuate de formare a guvernului în decursul a şase luni.
Slovenia	şeful statului	După două încercări eşuate de formare a guvernului.
Ungaria	şeful statului	In cazul în care alternativa la coaliţia existentă nu obţine vot de învestitură, după adoptarea unei moţiuni de neîncredere[62] sau dacă guvernul este schimbat de patru ori în decursul aceluiaşi an.

După cum putem observa din acest tabel, prevederile constituţionale cu privire la dizolvarea Parlamentului sînt în mare măsură legate de formarea guvernului. Cu alte cuvinte, eşecul de a forma guvernul poate duce la dizolvarea Parlamentului şi la convocarea alegerilor anticipate. Acest lucru poate avea două tipuri de consecinţe. Pe de o parte, în cazul în care o majoritate parlamentară doreşte organizarea unor alegeri înainte de termen, poate oferi un vot negativ de învestitură de mai multe ori astfel încît şeful statului să fie pus în situaţia dizolvării legislativului şi a convocării alegerilor anticipate.

Pe de altă parte, după cum se observă mai sus,

62 In Ungaria, votul de neîncredere este constructiv.

organizarea alegerilor anticipate presupune mai multe tipuri de costuri (Strom şi Swindle, 2002, p. 578). Astfel, în cazul în care aceste costuri sînt mai mari decît beneficiul obţinut din organizarea alegerilor anticipate, partidele parlamentare pot opta pentru o formulă guvernamentală din care să nu obţină beneficii imediate pentru evitarea acestor costuri. Pe de altă parte, cu cît costurile de organizare a alegerilor anticipate sînt mai mari, cu atît convocarea acestora este mai greu de realizat. Cu alte cuvinte, cu cît convocarea alegerilor anticipate este mai greu de realizat, cu atît este mai probabilă formarea coaliţiilor cu formule minoritare.

Aşadar, regulile privind dizolvarea Parlamentului şi organizarea alegerilor anticipate pot influenţa formarea coaliţiilor în sensul că guvernele minoritare se formează mai degrabă în statele unde regulile de dizolvare a Parlamentului presupun costuri mari în ceea ce priveşte organizarea alegerilor anticipate şi, astfel, beneficii scăzute ale partidelor parlamentare. Beneficiile pe care le urmăresc partidele politice pot scădea, de asemenea, odată cu apropierea de termenul alegerilor generale. Prin urmare, guvernele minoritare se formează mai degrabă odată cu apropierea alegerilor generale.

Avînd în vedere aspectele menţionate mai sus, în acest studiu voi verifica aşadar şi următoarele două ipoteze:

1.3. *Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele unde regulile de dizolvare a Parlamentului presupun costuri mari în ceea ce priveşte organizarea alegerilor anticipate.*

Şi

1.4. *Guvernele minoritare se formează mai degrabă odată cu apropierea alegerilor generale.*

Metodologie şi culegerea datelor

Scopul acestui studiu este acela de a identifica probabilitatea formării guvernelor minoritare în zece state din spaţiul central-esteuropean în funcţie de constrîngerile instituţionale la care sînt supuse partidele politice în procesul formării coaliţiilor. În acest sens, voi

FORMAREA GUVERNELOR MINORITARE ÎN EUROPA CENTRALĂ... 143 realiza o analiză comparativă asupra a 110 guverne formate în Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria în perioada 1990-2010. Am luat în considerare guvernele formate după primele alegeri libere ulterioare căderii comunismului.

în ceea ce priveşte metodologia folosită, în primul rînd am realizat o analiză cantitativă asupra celor 110 guverne formate în spaţiul delimitat pentru a arăta frecvenţa formulelor minoritare în raport cu a celor majoritare ale cabinetelor. Analiza are rolul de a sublinia frecvenţa guvernelor minoritare în fiecare dintre statele luate în considerare. Voi accentua, de asemenea, tipul de constrîngeri formale ce afectează formarea cabinetului cu scopul de a obţine o imagine clară asupra setului de cabinete analizate. Referitor la instituţiile ce afectează formarea cabinetului, am identificat tipul lor printr-o analiză de conţinut a prevederilor constituţionale privind formarea şi căderea guvernelor în statele studiate.

De asemenea, în acest studiu voi realiza un model de regresie logistică pentru a arăta probabilitatea de formare a unui guvern cu formulă minoritară în funcţie de constrîngerile instituţionale existente în statul în care se formează. Am folosit această metodă pentru că „regresia logistică sau analiza logit transformă regresia liniară simplă într-o metodă de estimare care evaluează impactul diferitelor variabile, independente asupra probabilităţii unei variabile dihotomice de a lua valoarea 0 sau 1. Transformarea rezultantă este nonliniară, iar probabilităţile sînt limitate între 0 şi 1” (Bergman *et al.,* 2010. P. 119). Adecvarea folosirii regresiei logistice ca metodă de studiere a guvernelor minoritare este demonstrată şi de Strom (2010, p. 82): „modelele [regresiile liniare -] nu fac diferenţa calitativă între 49% şi 51% din suportul legislativ, care este inima acestei analize [...]. În loc să prezică suportul parlamentar exact al soluţiilor guvernamentale, modelele logit estimează probabilitatea rezultatelor majoritare vers*us mino*ritare”.

Variabile

Pentru a testa ipoteza *1.1. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele în care votul de neîncredere este simplu* am creat variabila *dumnvf Votul constructiv de neîncredere,* care ia valoarea 1 dacă această procedură există în cazul studiat şi valoarea 0 dacă această procedură nu există.

în privinţa celei de-a doua ipoteze, *1.2. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă dacă nu este necesar un vot de învestitură,* am creat o altă variabilă *dummy,* pe

care am numit-o *Vot de învestitură,* care ia valoarea 1 dacă nu a existat o procedură de învestitură în momentul formării guvernului şi valoarea 0 dacă această procedură a existat.

Pentru a testa cea de-a treia ipoteză. *1.3. Guvernele minoritare se vor forma mai degrabă în statele unde regulile de dizolvare a Parlamentului presupun costuri mari în ceea ce priveşte organizarea alegerilor anticipate,* am introdus o variabilă ordinală *Dizolvarea Parlamentului* care să arate în ce măsură formarea guvernelor minoritare este influenţată de regulile de dizolvare a Parlamentului şi de organizarea alegerilor anticipate. Această variabilă va lua valoarea 1 dacă dizolvarea Parlamentului este posibilă după o singură încercare eşuată de a forma guvernul, valoarea 2 dacă dizolvarea Parlamentului este posibilă după trei încercări eşuate de a forma guvernul, valoarea 3 dacă dizolvarea Parlamentului este posibilă după două încercări eşuate de a forma guvernul şi valoarea 4 dacă decizia de dizolvare a Parlamentului nu depinde de încercarea de a forma guvernul.

De asemenea, voi introduce în acest model variabila *Proximitatea alegerilor* pentru a testa ipoteza *1.4. Guvernele minoritare se formează mai degrabă odată cu apropierea alegerilor generale.* Această variabilă va lua valoarea 1 dacă formarea coaliţiilor are loc în primul an al ciclului electoral, valoarea 2 dacă formarea coaliţiilor are loc în al doilea an al ciclului electoral, valoarea 3 dacă formarea coaliţiilor are loc în al treilea an al ciclului electoral şi valoarea 4 dacă formarea coaliţiilor are loc în

ultimul an al ciclului electoral.

5. Variabila *dummy* sau, altfel spus, variabila binară, are doar două posibile răspunsuri, *da* sau *nu.*

Culegerea datelor

Pentru identificarea constrîngerilor instituţionale care influenţează formarea coaliţiilor am analizat constituţiile statelor studiate.

In ceea ce priveşte guvernele studiate, am folosit categoriile identificate de Muller-Rommel *et al.* (2004, pp. 872-873): guverne majoritare formate dintr-un singur partid – caz în care un partid deţine majoritatea locurilor în Parlament şi toate portofoliile din guvern coaliţiile minimal cîştigătoare – în care toate partidele de la guvernare sînt necesare pentru a asigura o majoritate parlamentară coaliţiile supradimensionate în care coaliţiile depăşesc criteriul minimal cîştigător guvernele minoritare formate dintr-un singur partid – în care un partid nu deţine majoritatea locurilor în Parlament, dar deţine toate portofoliile din guvern coaliţii minoritare – caz în care partidele de la guvernare nu deţin toate locurile în Parlament – şi cabinetele interimare – care reprezintă un cabinet temporar.

Pentru identificarea acestora am folosit studiul realizat de Courteny Ryals Conrad şi Sona N. Golder (2010) cu privire la coaliţiile formate pînă în 2008 şi website-urile oficiale ale guvernelor statelor studiate pentru coaliţiile formate pînă la începutul anului 2010. Am coroborat aceste date cu cele existente în baza de date ParIGov (Doring şi Manow, 2010). Am exclus din această cercetare

guvernele interimare şi guvernele majoritare formate dintr-un singur partid deoarece constrîngerile instituţionale nu pot fi analizate în contextul acestora. Guvernele luate în considerare în acest studiu sînt: guvernele minoritare alcătuite dintr-un singur partid, coaliţiile minoritare, cele minimal cîştigătoare şi cele supradimensionate.

Astfel, am analizat 110 cabinete formate în perioada postcomunistă în Bulgaria. Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia. Slovenia şi Ungaria.

Rezultate în acest studiu am analizat factori ce conduc la formarea guvernelor minoritare în Europa Centrală şi de Est. Analiza cuprinde aşadar 110 cabinete formate în statele menţionate mai sus. Statele luate în considerare sînt cele care au aderat la Uniunea Europeană şi astfel, cel puţin formal, au încheiat procesul de democratizare.

Din cele 110 cabinete luate în considerare, 58.2% (64 de cazuri) sînt guverne majoritare şi 41.8% (46 de cazuri) sînt guverne minoritare. În figura 5.1 putem observa frecvenţa acestora din urmă în cele zece state studiate.

Figura 5.1. *Frecvenţa guvernelor minoritare în Europa Centrala şi de Est*

Conform lui Strom şi colaboratorii (1994), existenţa votului de neîncredere constructiv într-un stat ar trebui să favorizeze formulele majoritare în defavoarea celor minoritare. În cadrul cabinetelor cu formule majoritare am inclus cabinetele formate prin coaliţii minimal cîştigătoare şi pe cele formate prin coaliţii supradimensionate. În cadrul cabinetelor cu formule minoritare am inclus guvernele minoritare alcătuite dintr-un singur partid şi pe cele formate prin coaliţii minoritare. În cazul statelor studiate, din totalul de 110 cabinete analizate, 69.1% dintre cabinete (76 de cazuri) s-au format în state în care nu este necesară existenţa unei coaliţii alternative în momentul primirii unui vot de neîncredere din partea Parlamentului, în timp ce

FORMAREA GUVERNELOR MINORITARE ÎN EUROPA CENTRALĂ... 147 30.9% dintre, cabinete (34 de cazuri) s-

au format în cele trei state în care există votul de neîncredere constructiv.

Din cele 76 de cabinete formate în statele în care nu există votul de neîncredere constructiv, 55.3% din cazuri (42 de cabinete) au avut formule majoritare în ceea ce priveşte tipul de coaliţie care a stat la baza guvernului, iar 44.3% din cazuri (34 de cabinete) au avut formule minoritare. În statele în care există vot de neîncredere constructiv, din cele 34 de cabinete, 64.7% din cazuri (22 de cabinete) au avut formule majoritare şi 35.3% (12 cabinete) au avut formule minoritare.

în tabelul 5.2 putem observa frecvenţa formulelor majoritare şi a celor minoritare în fiecare stat analizat.

Tabelul 5.2. *Frecvenţa formulelor majoritare şi a celor minoritare*

Stat	Existenţa votului de neîncredere constructiv	Guverne majoritare	Guverne minoritare	Total
Bulgaria	Nu	3	2	5
Estonia	Nu	7	3	10
Letonia	Nu	10	7	17
Lituania	Nu	6	3	9
Polonia	Da	8	8	16

Republica Cehă	Nu	5	5	10
România	Nu	5	10	15
Slovacia	Nu	6	4	10
Slovenia	Da	6	3	9
Ungaria	Da	8	1	9
Total		64	46	110

în urma analizei regulilor de învestitură am observat că în 76.4% din cazuri (84 de cabinete) a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului. În 23.6% din cazuri (26 de cabinete) nu a fost nevoie de obţinerea votului de încredere de către guvern. Dat fiind faptul că în toate statele studiate este nevoie de votul de încredere al Parlamentului pentru învestirea unui nou guvern, cea de-a doua categorie de cazuri se datorează căderii guvernului anterior prin schimbarea compoziţiei politice, şi nu prin schimbarea prim-ministrului.

Din cele 84 de cabinete în care a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului, 41.6% din cazurile studiate (35 de cabinete) au fost coaliţii minimal cîştigătoare. 26.2% din cazurile studiate (22 de cabinete) au fost coaliţii supradimensionate, 9.6% din cazurile studiate (opt cabinete) au fost guverne minoritare alcătuite

dintr-un singur partid şi 22.6% din cazurile studiate (19 cabinete) au fost coaliţii minoritare. Cu alte cuvinte, în ceea ce priveşte problema formării guvernelor minoritare, din cele 84 de cabinete în care a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului, 67.8% (57 de cabinete) au avut la bază coaliţii cu formule majoritare şi 32.2% (27 de cabinete) au avut la bază coaliţii eu formule minoritare. Din cele 26 de cabinete în care nu a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului, 23.6% din cazurile studiate (şase cabinete) au fost coaliţii minimal cîştigătoare, 3.4% din cazurile studiate (un cabinet) au fost coaliţii supradimensionate. 23% din cazurile studiate (şase cabinete) au fost guverne minoritare alcătuite dintr-un singur partid şi 50% din cazurile studiate (13 cabinete) au fost coaliţii minoritare. Referitor la chestiunea formării guvernelor minoritare din cele 26 de cabinete care nu au avut nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului, 27% (şapte cabinete) au avut la bază coaliţii cu formule majoritare şi 73% (19 cabinete) au avut la bază coaliţii cu formule minoritare. Putem observa astfel că în cazurile în care a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului tipurile de coaliţii formate sînt cele minimal cîştigătoare şi cele supradimensionate, în timp ce în cazurile în care nu a fost nevoie de obţinerea votului de încredere al Parlamentului predomină guvernele minoritare alcătuite dintr-un singur partid şi cele formate prin coaliţii minoritare.

în figura 5.2 putem observa frecvenţa guvernelor

minoritare în raport cu necesitatea obţinerii votului de învestitură din partea Parlamentului.

în privinţa regulilor de dizolvare a legislativului, trei dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după o singură încercare eşuată de a forma guvernul – Republica Cehă, Ungaria şi Lituania –, două se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după două încercări eşuate de a forma guvernul – România şi Slovenia –, patru se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după trei încercări eşuate de a forma guvernul – Bulgaria, Estonia. Polonia şi Slovacia în timp ce în Letonia dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate depind de rezultatul unui referendum, organizat la propunerea şefului statului.

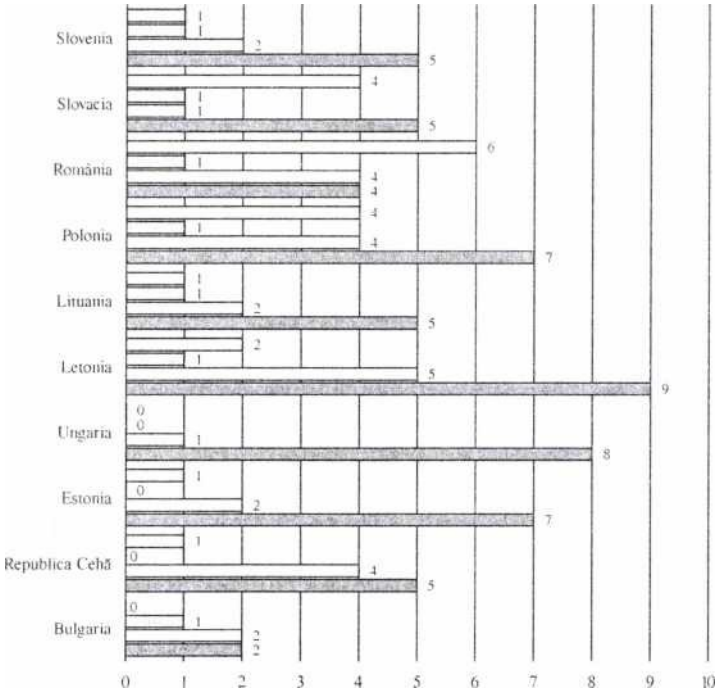

□ Fără voi de învestitură – guverne minoritare
□ Fără vot de învestitură – guverne majoritare
□ Cu vot de învestitură guverne minoritare
□ Cu vot de învestitură guverne majoritare

Figura 5.2. *Frecvenţa guvernelor minoritare*

Astfel, din cele 110 coaliţii studiate, în statele în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după o singură încercare eşuată de a forma guvernul s-au format 25.5% (28 de cazuri) dintre coaliţii, în statele în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după două încercări eşuate de a forma guvernul s-au format 21.8% (25 de cazuri) dintre coaliţii, în statele în care dizolvarea

Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după trei încercări eşuate de a forma guvernul s-au format 37.3% (40 de cazuri) dintre coaliţii, în timp ce în Letonia, unde regulile de dizolvare a Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate nu depind de formarea guvernului, s-au format 15.5% (17 cazuri) dintre coaliţii.

în următorul tabel putem observa frecvenţa guvernelor în fiecare stat studiat în funcţie de regulile de dizolvare a Parlamentului şi formula guvernamentală care a stat la baza lor.

Tabelul 5.3. *Frecvenţa guvernelor în funcţie de regulile de dizolvare a Parlamentului ţi formula guvernamentală*

Statul	Dizolvarea Parlamentului	Guverne majoritare	Guverne minoritare	Total
Bulgaria	3	3	2	5
Estonia	3	7	3	10
Letonia	4	10	7	17
Lituania	1	6	3	9
Polonia	3	8	8	16
Republica	1	5	5	10

Cehă				
Rom ânia	2	5	10	15
Slov acia	3	6	4	10
Slov enia	2	6	3	9
Ung aria	1	8	1	9
Total		**64**	**46**	**110**

Astfel, după cum putem observa din tabelul de mai sus, din cele 28 de coaliţii care s-au format în state în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după o singură încercare eşuată de a forma guvernul, 67.9% (19 coaliţii) au formule majoritare şi 32.1 % (9 coaliţii) au formule minoritare. Din cele 25 de coaliţii care s-au format în state în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după două încercări eşuate de a forma guvernul, 45.8% (11 coaliţii) au formule majoritare şi 54.2% (13 coaliţii) au formule minoritare. Din cele 41 de coaliţii care s-au format în state în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după trei încercări eşuate de a forma guvernul. 58.5% (19 coaliţii) au formule majoritare şi 41.2% (17 coaliţii) au formule minoritare. Din cele 17 coaliţii care s-au format în Letonia, unde regulile de dizolvare a Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate nu depind de formarea guvernului,

58.8% (10 coaliţii) au formule majoritare şi 41.2% (7 coaliţii) au formule minoritare.

în figura 5.3 putem observa distribuţia cabinetelor care au formule majoritare şi a celor minoritare în funcţie de tipul de reguli privind dizolvarea Parlamentului.

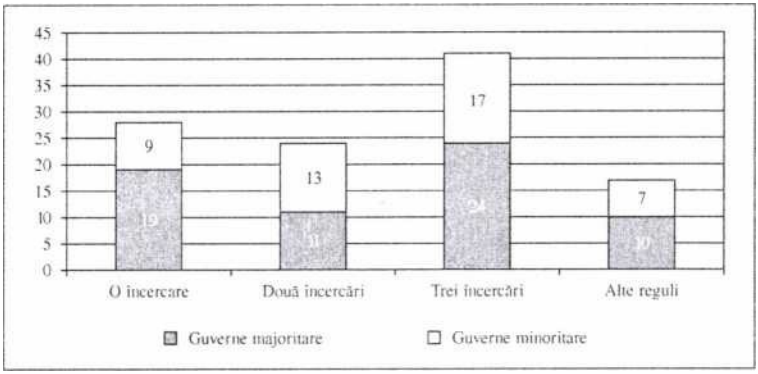

Figura 5.3. *Distribuţia cabinetelor cu formule majoritare şi minoritare* în ceea ce priveşte proximitatea alegerilor, din cele 110 coaliţii luate în calcul în această cercetare. 46.4% (51 de coaliţii) s-au format în primul an din ciclul electoral. 16.4% (18 coaliţii) s-au format în al doilea an din ciclul electoral, 30% (33 de coaliţii) s-au format în al treilea an din ciclul electoral şi 7.3% (8 coaliţii) s-au format în al patrulea an din ciclul electoral.

în următorul tabel putem găsi frecvenţa acestora în statele studiate, în funcţie de formula coaliţiei de la guvernare.

Tabelul 5.4. *Frecvenţa alegerilor în funcţie de formula coaliţiei de la guvernare*

Statul	Primul an	Al doilea an	Al treilea	Al patrulea	Tota

					an		an			
	Maj	Min	Maj	Min	Maj	Min	Maj	Min	Maj	in
Bulgaria	2	2	0	0	0	0	1	0	3	
Estonia	5	0	1	0	1	3	0	0	7	
Letonia	2	2	2	2	6	1	**0**	2	**10**	
Lituania	3	1	1	0	2	2	0	0	6	
Polonia	5	2	2	2	1	4	**0**	0	**8**	
Republica Cehă	2	2	0	1	2	2	1	0	**5**	
România	2	3	0	4	2	2	1	1	**5**	
Slovacia	6	1	0	2	0	1	**0**	0	**6**	
Slovenia	5	0	1	0	0	1	0	2	**6**	
Ungaria	6	0	0	0	2	1	0	0	**8**	
Total	**38**	**13**	**7**	**11**	**15**	**17**	**3**	**5**	**64**	

Astfel, după cum putem observa din tabelul de mai sus, din cele 51 de coaliţii care s-au format în primul an din

ciclul electoral, 74.5% (38 de coaliţii) au fost guverne majoritare şi 25.5% (13 coaliţii) au fost guverne minoritare. Din cele 18 coaliţii care s-au format în al doilea an din ciclul electoral, 38.9% (7 coaliţii) au fost guverne majoritare şi 61.1% (11 coaliţii) au fost guverne minoritare. Din cele 33 de coaliţii care s-au format în al treilea an din ciclul electoral, 48.5% (16 coaliţii) au fost guverne majoritare şi 51.5% (17 coaliţii) au fost guverne minoritare. Din cele 8 coaliţii care s-au format în al patrulea an din ciclul electoral, 37.5% (3 coaliţii) au fost guverne majoritare şi 62.5% (5 coaliţii) au fost guverne minoritare.

în figura 5.4 putem observa frecvenţa tipurilor de guverne în funcţie de momentul formării lor. Astfel, proporţia guvernelor majoritare o depăşeşte pe cea a guvernelor minoritare numai în cazul celor formate în primul an. În restul cazurilor, proporţia guvernelor majoritare este mai mică decît a celor minoritare.

în ceea ce priveşte măsura în care instituţiile analizate influenţează formarea guvernelor minoritare am inclus variabilele *Votul constructiv de neîncredere. Votul de învestitură. Dizolvarea Parlamentului* şi *Proximitatea alegerilor* într-un model de regresie logistică. Modelul explică 20.4% (vezi Naglekerke R2) din variaţia determinatei. Rezultatele acestuia confirmă (vezi Anexa) rezultatele analizei datelor. Astfel.

FORMAREA GUVERNELOR MINORITARE ÎN EUROPA CENTRALĂ... 153 instituţiile care afectează formarea guvernelor minoritare sînt Votu*l de învestitură,*

Proximitatea alegerilor şi Votu*l constructiv de neîncredere.*

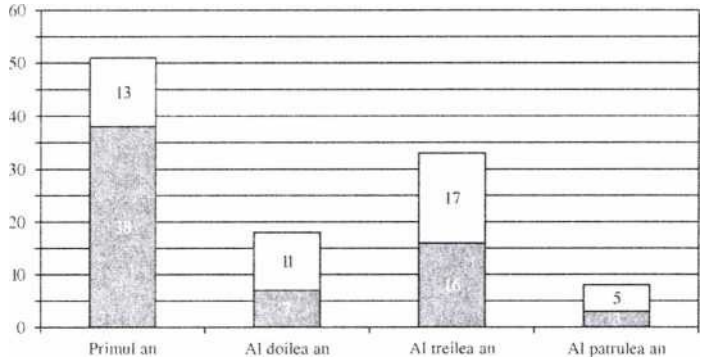

□ Guverne majoritare □ Guverne minoritare

Figura 5.4. *Frecvenţa tipurilor de guverne în funcţie de momentul formării lor*

Cu alte cuvinte, guvernele minoritare se vor forma mai degrabă dacă nu este necesară procedura de învestitură, spre sfîrşitul ciclului electoral şi într-un stat în care votul de neîncredere este simplu. Cu toate acestea, singurele rezultate semnificative din punct de vedere statistic din model sînt cele asociate variabilelor *Votul de învestitură* şi *Proximitatea alegerilor.*

Concluzii în acest articol am analizat în ce măsură natura regulilor instituţionale din Europa Centrală şi de Est favorizează formarea guvernelor minoritare. Analiza cuprinde 110 guverne formate în zece state din spaţiul studiat: Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania. Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria.

Referitor la regulile care afectează mărimea şi compoziţia cabinetului. Rezultatele analizei cantitative a datelor arată că în statele unde există votul de neîncredere

constructiv se formează mai degrabă coaliţii cu formule majoritare.

în privinţa regulilor de învestitură, dat fiind faptul că în toate statele studiate este nevoie de votul de încredere al Parlamentului pentru învestirea unui cabinet, am luat în considerare distincţia dintre cabinetele care au avut nevoie de acest vot pentru formare şi cele care nu au avut nevoie, datorită căderii guvernului anterior numai prin schimbarea compoziţiei politice a acestuia, şi nu prin schimbarea prim-ministrului. Am folosit această distincţie pentru a putea delimita cazurile în care votul de învestitură poate influenţa tipul de coaliţie de la guvernare, dat fiind faptul că, în ceea ce priveşte această variabilă independentă, nu există variaţie la nivelul statelor analizate. Astfel, am observat că guvernele minoritare formate dintr-un singur partid şi cele formate prin coaliţii minoritare se regăsesc mai degrabă în rîndul cabinetelor care s-au format fără a fi nevoie de votul de încredere al Parlamentului, iar cele formate prin coaliţii minimal cîştigătoare şi cele supradimensionate se regăsesc mai degrabă în rîndul cabinetelor care s-au format în urma obţinerii votului de încredere al Parlamentului.

în ceea ce priveşte influenţa regulilor de dizolvare a Parlamentului şi de convocare a alegerilor anticipate, în statele studiate şeful statului este actorul implicat în acest proces. Dacă în Bulgaria, Estonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia şi Ungaria şeful statului poate dizolva Parlamentul în condiţiile prevăzute de constituţie, în Letonia, spre exemplu, el poate

organiza un referendum prin care să propună dizolvarea Parlamentului. În cazul ţărilor în care şeful statului poate dizolva Parlamentul în condiţiile prevăzute de constituţie, acestea din urmă sînt strîns legate de formarea guvernelor. Astfel, trei dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după o singură încercare eşuată de a forma guvernul – Republica Cehă, Ungaria şi Lituania. Două dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după două încercări eşuate de a forma guvernul – România şi Slovenia. Patru dintre statele studiate se încadrează în categoria statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după trei încercări eşuate de a forma guvernul – Bulgaria, Estonia, Polonia şi Slovacia.

Rezultatele analizei cantitative a datelor arată că probabilitatea formării coaliţiilor cu formule minoritare creşte în cazul statelor în care dizolvarea Parlamentului şi convocarea alegerilor anticipate sînt posibile după două încercări eşuate de formare a guvernului.

în ceea ce priveşte proximitatea alegerilor ca variabilă care influenţează formarea coaliţiilor, din analiza cantitativă a datelor putem observa că în cazul coaliţiilor formate în al doilea, al treilea şi al patrulea an al ciclului electoral proporţia guvernelor minoritare o depăşeşte pe cea a guvernelor majoritare.

Pentru a măsura influenţa instituţiilor asupra formării

coaliţiilor cu formule minoritare, în acest capitol am realizat un model de regresie logistică. În care determinata este reprezentată de o variabilă *dummy* ce ia valoarea 1 în cazul în care coaliţia guvernamentală ia forma unui guvern minoritar şi valoarea 0 în cazul în care coaliţia guvernamentală ia forma unui guvern majoritar. Variabilele independente au măsurat tipul de vot de neîncredere, necesitatea votului de învestitură, natura regulilor de dizolvare a Parlamentului şi de convocare a alegerilor anticipate şi proximitatea alegerilor. Rezultatele modelului au arătat că, la un nivel semnificativ din punct de vedere statistic, factorii care determină formarea guvernelor minoritare sînt necesitatea votului de învestitură şi proximitatea alegerilor. Cu alte cuvinte, guvernele minoritare se vor forma mai degrabă cînd procedura votului de învestitură nu este necesară, cînd votul de neîncredere al Parlamentului este simplu şi în cel de-al treilea an al ciclului electoral.

Astfel, această cercetare oferă o imagine asupra formării guvernelor minoritare în spaţiul central-est-european. Precum şi asupra instituţiilor care favorizează formarea acestora. Rezultatele obţinute subliniază frecvenţa ridicată a acestui fenomen politic, dar şi factorii instituţionali care fac probabilă existenţa guvernelor minoritare.

ANEXĂ – Rezultatele modelului de regresie

Variabile	B	S E	Wald	Exp. B
Votul constructiv	-	0.	0.7	0.

de neîncredere	0.417	487	33	659
Votul de investitură	1.341	0.544	6.082*	3.824
Dizolvarea Parlamentului			1.157	
Dizolvarea Parlamentului 1	-0.047	0.692	0.005	0.954
Dizolvarea Parlamentului 2	0.589	0.733	0.645	1.803
Dizolvarea Parlamentului 3	0.295	0.680	0.188	1.344
Proximitatea alegerilor	0.376	0.226	0.772*	1.457
Constanta	-1.509	0.747	4.079	0.221
Cox & Snell R2	0.152			
Naglekerke R2	0.204			
Sig. X2 (Hosnter and Lemeshow test)	0029			

P < 0,5

Bibliografie

Bergman, Torjborn (1993), „Constituţional design and government formation: The expected consequences of negative Parliamentarism”, *Scandinavian Political Studies,* 16: 4, 285-305.

Bergman, Torjborn. Gerber, Elisabeth R., Kastner. Scott şi Nyblade. Benjamin (2010), „The Empirical study of Cabinet Governance”, în Strom, Kaare. Miiller, Wolfgang

C.. Bergman. Torjborn, *Cabinets aud Coalition Bargăini ng – The Democratic Life Cycle în Western Europe,* Oxford. Oxford University Press, 85-123.

Doring, Holger şi Manow, Philip (2010), „Parliament and government composition database (ParIGov): An infrastructura for empirical information on parties, elections and governments – Version 10/02”, disponibil online la www.parlgov.org.

Laver, Michael şi Schofield. Norrnan (1998), „Multiparty government: the politics of coalition în Europe”. Oxford. Oxford University Press.

Lupia, Arthur şi Strom. Kaare (1995), „Coalition Termination and the Strategic tinting of Parliamentary Elections”, *American Political Science Review,* voi. 89. Nr. 3, 648-665.

Lupia, Arthur şi Strom. Kaare (2010). „Bargaining, Transaction Costs and Coalition Governance”, Strom, Kaare, Muller, Wolfgang C., Bergman, Torbjorn, *Cabinets and Coalition Bargaining: the democratic life cycle în Western Europe,* Oxford, Oxford University Press, 51-85.

Muller-Rommel, F., Fettelshoss, K. Şi Harfst, P. (2004). „Party government în Central European Democracies: A data collection (1990-2003)”, *European Journal of Political Researclt,* 43, 869-893.

Peters. B. Guy (2003), *El Nuevo Institucionalismo – La teoria instituţional en ciencia politica,* Barcelona. Gedisa.

Riker, William (1962). *The Theory of Political Coalitions,* New Haven. Yale University Press.

Ryals Conrad, Courtney şi Golder, Sona (2010),

„Measuring government duration and stability în Central Eastern European democracies”, *European Journal of Political Research,* 49, 119-150.

Shepsle, Kenneth A. (1989), „Studying Institutions: Some lessons from the raţional Choice approach”, *Journal of Theoretical Politics,* 1(2), 131-147.

Strom, Kaare ([1990] 2010). *Minority governments and Majority Rule,* Cambridge, Cambridge University Press.

Strom. Kaare şi Swindle. Stephen M. (2002), „Strategic Parliamentary Dissolution”, *American Political Science Review,* voi. 96, nr. 3, 575-591.

Strom. Kaare, Budge. Ian şi Laver, Michael (1994), „Constraints on Cabinet Formation în Parliamentary Democracies”, *American Journal of Political Science,* voi. 38, nr. 2, 303-335.

Winter, Lieven De (1995), „The role of Parliament în government formation and resignation”, în Herbert Doring, *Parliaments and Majority Rule în Western Europe.* Campus, Frankfurt.

Winter, Lieven De şi Dumont. Patrick (2009), „Parties into Government: Still rnany Puzzles”, în Richard S. Katz, William Crotty, (ed.). *Handbook of Party Politics,* Sage Publications Ltd., Londra. 175-189.

Alte surse:

Constituţia Bulgariei, disponibilă online la http: Z/www. Parliament. Bg/? page=const&lng=en, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Estoniei, disponibilă online la http: //www.president.ee/en/estonia/ constitution.php. Accesată

pe 1 februarie 2010.

Constituţia Letoniei, disponibilă online la http://www.saeima.lv/ LapasEnglish/Constitution Saturs.htm, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Lituaniei, disponibilă online la http://www3.lrs.lt/home/ Konstitucija/Constitution.htm, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Poloniei disponibilă online la http://www.sejm.gov.pl/prawo/ konst/angielski/konl.htm accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Republicii Cehe, disponibilă online la http://www.servat.unibe. Ch/icl/ez00000_.html, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia României, disponibilă online la http: //www.cdep.ro/pls/dic/site. Page? id =371, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Slovaciei, disponibilă online la http://www.servat.unibe.ch/icl/ Io00000_.html, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Sloveniei, disponibilă online la http://www.servat.unibe.ch/icl/ si00000_.html, accesată pe 1 februarie 2010.

Constituţia Ungariei, disponibilă online pe http://www.lectlaw.com/files/ int05.htm, accesată pe 1 februarie 2010.

PARTEA A III-A

Competiţia politică la nivel local

6. Modelul actorilor cu putere de veto şi relaţiile instituţionale dintre partidele politice în administraţia locală

Mirela Vlăsceami

Rezumat. *Capitolul îşi propune să analizeze relaţiile de putere dintre actorii politici folosind modelul actorilor cu putere de veto. Prima parte a capitolului prezintă elementele de bază ale modelului, precum şi ipotezele referitoare la efectele pe care numărul, coeziunea şi congruenţa actorilor le au asupra capacităţii de luare a deciziei. A doua parte propune un mod de aplicare a acestor ipoteze la cadrul instituţional românesc din administraţia locală. Capitolul schiţează felul în care modelul poate fi folosit pentru a analiza comportamentul partidelor politice şi pentru a înţelege mai bine relaţiile dintre actorii politici care formează consiliile la nivel judeţean şi local. Ultima parte a capitolului constă într-un studiu asupra componenţei administraţiei locale şi a capacităţii acesteia de a lua decizii.*

Cuvinte-cheie: actori cu putere de veto, stabilirea agendei, seturi cîştigătoare, coeziune, congruenţă, cooperare, stabilitatea politicilor

Introducere

La ora actuală, majoritatea studiilor legate de comportamentul actorilor politici şi de competiţia politică se concentrează asupra modului în care aceştia interacţionează la nivelul instituţiilor politice

* Autoarea este beneficiară a proiectului.. Burse doctorale pentru o societate sustenabilă”, proiect

cofinanţat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

centrale – preşedinţie, guverne. Parlamente. Cu toate acestea, aceiaşi actori politici şi aceleaşi partide interacţionează şi la nivelul administraţiilor locale, iar competiţia dintre ei/ele este la fel de prezentă la acest nivel. Totodată, administraţiei publice locale îi revine în mod tradiţional rolul de a asigura implementarea politicilor create la nivelul instituţiilor centrale. Procesul de implementare înseamnă în acest caz luarea măsurilor necesare pentru punerea în practică, la nivelul fiecărei localităţi, a planurilor generale specificate de politici. Este un proces în care actorii din administraţia locală trebuie să ia la rîndul lor decizii. De aceea, studiul de faţă îşi propune în esenţă să studieze modul în care administraţia locală poate îndeplini această sarcină, date fiind configuraţia instituţională actuală a acesteia şi relaţiile dintre actorii politici din sistem.

Premisa implicită de la care pornesc în această analiză este clasica teză instituţionalistă conform căreia „instituţiile contează”. Aplicînd această idee la discuţia de faţă, premisa este că atribuţiile, puterile şi obligaţiile care însoţesc fiecare funcţie din administraţia locală influenţează comportamentul indivizilor care deţin acea funcţie şi îndrumă acţiunea acestora într-o direcţie sau alta. Întrebările principale la care îmi propun să răspund sînt: ce impact are cadrul instituţional asupra comportamentului actanţilor din administraţie? Cum

influenţează regulile existente relaţiile dintre actorii politici la nivel local? Ce impact au instituţiile asupra modului în care se ia decizia la acest nivel?

Abordarea pe care o folosesc în încercarea de a răspunde acestor întrebări este una întemeiată pe teoria alegerii publice, ceea ce înseamnă că partidele politice vor fi privite ca actori raţionali, a căror primă motivaţie pentru acţiune este mărirea beneficiilor proprii. Modelul teoretic folosit este reprezentat de teoria actorilor cu putere de veto, aşa cum a fost dezvoltată de George Tsebelis, pe care am preferat-o datorită gradului mare de generalitate ce permite transpunerea unor cadre instituţionale diverse într-o formă mai simplă şi realizarea de studii comparative imposibile în cadrele propuse de alte teorii. Teoria are un criteriu destul de simplu pentru selectarea actorilor relevanţi, şi anume puterea de veto. Acest fapt uşurează descrierea unui cadru instituţional complex în care fie există numeroşi actori, fie atribuţiile formale ale acestora sînt diverse şi greu de comparat, iar numărul sau importanţa aparentă a acestora reprezintă criterii insuficiente pentru a stabili influenţa actorului instituţional respectiv. De altfel, generalitatea este unul dintre avantajele majore ale modelului, subliniat atît de autor, cît şi de criticii cărţii sale (Steunenberg, 2004; Munger. 2004).

în continuare, prima parte a capitolului se concentrează pe cadrul teoretic folosit şi pe principalele implicaţii şi ipoteze ale teoriei lui George Tsebelis. A doua parte reprezintă o aplicare a conceptelor acestui model asupra instituţiilor politice din administraţia locală din România.

Tot aici voi face cîteva precizări metodologice necesare şi voi propune cîteva ipoteze bazate pe teorie care privesc comportamentul actorilor politici din administraţie. A treia parte a capitolului este reprezentată de un studiu aplicat, care, fără a-şi propune să testeze toate ipotezele formulate, urmăreşte legătura dintre configuraţia instituţională a administraţiei locale şi capacitatea acesteia de a lua decizii.

Cadru teoretic: Teoria actorilor cu putere de veto

Teoria punctelor de veto şi a actorilor cu putere de veto îşi are originile în teoria alegerii sociale. Blau şi Deb (1977) folosesc dreptul de veto pentru a arăta cum se poate rezolva problema ciclicităţii preferinţelor în situaţiile de alegere socială. În cadrul acestei literaturi, dreptul de veto este o condiţie mai slabă decît cea a dictaturii care asigură luarea unei decizii preferate de un individ sau grup în condiţiile în care restul indivizilor sînt indiferenţi între alternative (Guha, 1972).

Conceptul a fost de asemenea folosit în analiza instituţiilor şi modelelor de luare a deciziei din politica americană, întrucît separaţia strictă a puterilor din acest sistem politic se pretează foarte bine interpretării în termeni de drepturi de veto. Merită amintite în acest sens studiul realizat de Krehbiel, Shepsle şi Weingast (1987) pe tema luării deciziei în comitetele din Congresul american sau cel al lui Noian McCarty (2000). Acestea se bazează pe modele spaţiale în care instituţiile sînt descrise ca actori cu putere de veto, ale căror preferinţe pot fi conceptualizate ca poziţii într-un spaţiu unisau

multidimensional.

Din cadrul acestei a doua categorii de modele face parte şi cel teoretic propus de George Tsebelis. Acest model se construieşte în jurul a două elemente principale în funcţie de care pot fi caracterizaţi toţi actorii unui sistem politic: dreptul de veto, definit minimal ca dreptul de a împiedica luarea unei decizii, şi, în plan secund, capacitatea actorilor de a stabili agenda. Posibilitatea de stabilire a agendei se referă la capacitatea actorilor de a propune politici sau decizii, considerată un avantaj pentru actorii care o deţin deoarece le permite acestora să facă propuneri de politici pe baza preferinţelor proprii, dar şi ţinînd seama de poziţiile celorlalţi actori. În acest mod, ei pot influenţa opţiunile disponibile astfel încît politicile selectate să fie apropiate de punctul lor ideal (Tsebelis, 2002, p. 19).

Din punct de vedere formal, teoria actorilor cu putere de veto consideră că fiecare instituţie implicată în luarea deciziilor legate de politici poate fi privită ca un actor cu putere de veto şi, mai precis, ca un actor raţional care are preferinţe determinate şi un punct ideal, adică „o politică pe care ar alege-o dacă ar putea alege singur” (Bawn, 1999, p. 709). De asemenea, pentru fiecare actor cu putere de veto există un „set cîştigător”, care cuprinde toate acele politici pe care actorul respectiv le consideră acceptabile şi pe care acesta le-ar putea vota pentru a înlocui statu-quoul (Tsebelis, 1995, p. 295). În continuare, selectarea unei politici se face în urma unui vot şi a unor interacţiuni strategice dintre actori.

în ceea ce priveşte actorii, teoria face două distincţii importante: între actorii individuali şi cei colectivi şi între actorii partizani şi cei instituţionali. În cazul actorilor individuali, preferinţele şi punctele ideale pot fi aproximate cu un grad mai mare de certitudine, iar numărul actorilor şi poziţionarea spaţială a acestora influenţează stabilitatea politicilor. Capacitatea de stabilire a agendei oferă un avantaj actorului care o deţine, deoarece îi permite acestuia să selecteze politici apropiate de punctul său ideal care sînt totodată acceptabile pentru ceilalţi actori. În acelaşi timp, aceasta este cu atît mai importantă cu cît actorul are o poziţie mai apropiată de cea mediană şi cu cît stabilitatea politică generală a sistemului este mai mică (Tsebelis, 2002, p. 82).

în cazul unui actor colectiv, preferinţele acestuia şi punctul său ideal reprezintă un spaţiu cu un grad mai mare de incertitudine, fiind o rezultantă a intersecţiei preferinţelor şi poziţiilor tuturor indivizilor care îl formează. Astfel, în cazul unui corp colectiv cum este un Parlament, poziţia acestuia este dată de agregarea preferinţelor actorilor partizani care îl compun. De asemenea, regulile prin care se ia decizia în cadrul legislativului au un impact semnificativ şi influenţează în mod diferit stabilitatea politicilor, însă impactul lor variază

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO Şl RELAŢIILE... 165 şi în funcţie de coeziunea actorilor. Creşterea numărului de membri ai corpului legislativ determină în general creşterea stabilităţii politicilor, luarea deciziilor prin majoritate simplă creşte stabilitatea

politicilor dacă şi coeziunea membrilor este mare, iar luarea deciziilor prin majoritate calificată duce la scăderea stabilităţii politicilor în cazul în care coeziunea la nivelul actorului colectiv este mare. În ceea ce priveşte poziţia punctului ideal al actorilor colectivi, se demonstrează că aceasta este aproximativ aceeaşi cu poziţia membrilor situaţi la centru în interiorul actorului colectiv (Tsebelis, 2002, pp. 40-47).

Conform teoriei, actorii cu drept de veto pot fi de două tipuri: *instituţionali* sau *partizani.* Actorii instituţionali cu putere de veto sînt acele instituţii în cazul cărora se stabileşte prin constituţie că aprobarea lor este obligatorie pentru adoptarea unei legi. În sistemul românesc, preşedintele, Senatul şi Camera Deputaţilor sînt astfel de actori. Actorii partizani cu putere de veto sînt definiţi ca fiind „acei actori apăruţi datorită jocului electoral" (Tsebelis, 2002, p. 190). Cele două categorii nu sînt, evident, exclusive, dar distincţia este necesară pentru acurateţea analizei. Astfel, deşi camera inferioară a Parlamentului, de exemplu, este un actor instituţional cu putere de veto în cazul în care este controlată de un singur partid ce deţine o majoritate clară, se poate considera de fapt că acest partid este adevăratul actor cu putere de veto şi este unul partizan. Dacă, dimpotrivă, acea cameră este compusă din mai multe partide, care susţin un guvern de coaliţie, acordul a cel puţin cîteva dintre aceste partide va fi necesar pentru votarea legilor, ceea ce înseamnă că există cel puţin doi actori partizani cu putere de veto în locul unui actor instituţional (Tsebelis, 2002, pp. 19-20).

Nevoia de a face astfel de distincţii creează o problemă de numărare a actorilor cu putere de veto dintr-un sistem politic, iar George Tsebelis (1995, p. 306) subliniază faptul că numărul actorilor cu putere de veto poate varia în timp, în funcţie de rezultatele competiţiilor electorale.

în momentul în care există mai mulţi actori cu putere de veto, „setul cîştigător" al politicilor care pot înlocui statu-quoul *(winset of the status quo,* în original) este dat de acele politici pe care toţi aceşti actori le consideră acceptabile. În acelaşi timp, există o serie de puncte care nu pot fi înlocuite de nici o altă propunere legislativă deoarece nu ar putea exista un acord al actorilor implicaţi, iar zona în care sînt cuprinse acestea formează miezul sau nucleul politicilor *(the core).* În funcţie de regula de alegere, acesta poate fi un „nucleu de unanimitate", atunci cînd vetoul oricăruia dintre actori este suficient pentru a împiedica luarea deciziei, un „nucleu majoritar" sau un „nucleu de majoritate calificată" (Tsebelis, 2002, p. 21).

Analiza lui George Tsebelis se concentrează în continuare asupra legăturii dintre setul cîştigător şi nucleul de unanimitate. Aceste două elemente influenţează în trei moduri stabilitatea politicilor. În primul rînd, cu cît setul cîştigător este mai mare, cu atît creşte posibilitatea ca în interiorul lui să existe un subset care satisface şi alte constrîngeri externe. În al doilea rînd, în cazul în care există costuri asociate cu negocierea dintre actori pentru selectarea unei politici alternative, probabilitatea de schimbare a statu-quoului scade. În al treilea rînd, chiar dacă nu există astfel de costuri de negociere. În condiţiile

în care setul cîştigător este restrîns, politicile alese vor fi situate aproape de statu-quo, iar schimbarea va fi doar incrementală (Tsebelis, 2002, pp. 21-22).

Conform teoriei, există trei elemente de bază care influenţează posibilitatea de schimbare a statu-quoului. Primul dintre acestea este *numărul de actori cu putere de veto*: dacă într-un sistem dat numărul actorilor cu putere de veto creşte, stabilitatea politicilor fie creşte, fie rămîne aceeaşi în cazul în care noii actori au aceeaşi poziţie şi aceleaşi preferinţe cu cei aflaţi deja în sistem (Tsebelis, 2002, capitolul 1). În esenţă, regula arată că diferenţa este dată de poziţia noului actor cu putere de veto: dacă acesta are o poziţie diferită de cea a restului actorilor, atunci adăugarea sa va duce la micşorarea numărului de alternative ce pot fi selectate, fiind deci echivalentă cu creşterea stabilităţii politicilor. Acest lucru însă nu este valabil în cazul în care poziţia ideală a noului actor cu putere de veto este foarte apropiată de punctul ideal al celorlalţi actori.

Din acest argument derivă un alt factor care influenţează stabilitatea politicilor, şi anume distanţa dintre poziţiile actorilor cu putere de veto, sau *congruenţa* acestora. Cu cît punctele de vedere ale acestora sînt mai asemănătoare (sau punctele lor ideale sînt mai apropiate unele de celelalte), cu atît posibilitatea ca actorii cu putere de veto să cadă de acord asupra unei propuneri legislative creşte, iar acest lucru se întîmplă indiferent de localizarea statu-quoului (Tsebelis, 2002, p. 30).

Al treilea factor care influenţează stabilitatea politicilor

şi modul în care se iau deciziile este dat de *coeziunea* actorilor. Aceasta este definită ca similaritatea preferinţelor pentru politici ale indivizilor care alcătuiesc un actor cu putere de veto colectiv şi apropierea poziţiilor lor în ceea ce priveşte politicile. Conform

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO ŞI RELAŢIILE... 167 teoriei, actorii coezivi sînt actori care pot cădea de acord mai uşor în privinţa politicilor, iar existenţa acestora duce la micşorarea stabilităţii politicilor.

în funcţie de aceste particularităţi ale actorilor cu putere de veto din interiorul unui sistem politic, în cadrul modelului propus de Tsebelis importanţa puterii de a stabili agenda devine una variabilă. Accentul pus pe poziţia actorului şi pe configuraţia tuturor actorilor din sistem face ca importanţa controlului asupra agendei să scadă atunci cînd stabilitatea politicilor este mare şi să fie mare atunci cînd actorul ocupă o poziţie centrală în raport cu ceilalţi (Tsebelis, 2002, p. 35).

George Tsebelis introduce în această parte a analizei o asumpţie suplimentară, legată de plasarea punctelor ce definesc opţiuni de politici. El afirmă că în cazul în care un astfel de punct şi setul său cîştigător se află în interiorul setului cîştigător al unui alt punct, problema pusă de capacitatea actorului cu posibilitatea de a fixa agenda/de a influenţa alegerea dispare, pentru că punctul interior îl va învinge pe cel exterior în comparaţiile directe şi în cele indirecte (Tsebelis, 2002, p. 56). Un alt factor ce limitează importanţa controlului asupra agendei este reprezentat, în opinia lui George Tsebelis, de importanţa ţinerii

promisiunilor sau, mai exact, de asigurarea contractelor. Noţiunea este derivată din teoria jocurilor cooperative şi arată că, în condiţiile în care o încălcare a promisiunilor poate fi sancţionată, rolul celui care stabileşte agenda scade, iar regula prin care se ia decizia devine singurul element important (Tsebelis, 2002, p. 58). Tsebelis argumentează că în cazul actorilor colectivi precum Parlamentele, actorii individuali sînt grupaţi în partide, ce pot fi sancţionate atît de competitori, cît şi de populaţie dacă îşi încalcă promisiunile. Conform argumentului, în cazul în care există beneficii asociate cu menţinerea unei reputaţii bune, acordurile şi ţinerea promisiunilor făcute vor fi posibile.

O ultimă predicţie făcută de autor în această etapă ia în considerare un factor în plus, şi anume poziţiile relative ale propunerilor de politici. El susţine că, în condiţiile în care setul cîştigător al unei politici este inclus într-un alt set cîştigător, actorii cu un rol în stabilirea agendei vor putea propune doar acele puncte care aparţin setului cîştigător şi care constituie totodată propuneri fezabile, neacoperite de alte seturi cîştigătoare. În urma analizei, autorul constată că, în situaţia în care actorii colectivi selectează astfel propunerile de politici, acestea sînt echivalente cu propunerile pe care le-ar formula un actor individual al cărui punct ideal se situează într-o poziţie de mijloc în interiorul actorului colectiv (Tsebelis. 2002, p. 60).

Scopul declarat al formulării modelului actorilor cu putere de veto este acela de a oferi un instrument prin

care să se poată studia cu o precizie cît mai mare influenţa cadrului instituţional asupra stabilităţii sau instabilităţii politicilor. Dincolo de această aplicabilitate pentru studierea schimbării politicilor, modelul actorilor cu putere de veto deschide alte cîteva direcţii de cercetare interesante. De exemplu, acest model permite folosirea celor două elemente mai sus menţionate pentru a caracteriza configuraţii instituţionale complexe şi relaţiile dintre actorii acestor sisteme. El se poate aplica asupra unor cadre instituţionale diverse, putîndu-se analiza astfel diferite tipuri de regimuri politice, coaliţii guvernamentale, precum şi instituţiile din sistemele federale sau cele cu Parlamente bicamerale. Modelarea permite descrierea intr-un limbaj comun, definit de puterea de veto şi de poziţionarea în spaţiu a unor instituţii extrem de diferite între ele, şi permite analiza relaţiilor dintre acestea.

Teoria are de asemenea implicaţii referitoare la relaţiile care se stabilesc între diferitele componente ale unui sistem politic. Tsebelis argumentează că numărul şi distribuţia actorilor cu putere de veto la nivelul instituţiilor centrale are o influenţă majoră asupra sistemului politic în ansamblu. Astfel, existenţa a numeroşi actori cu putere de veto ce au preferinţe ideologice diferite la nivelul instituţiilor centrale duce la o stabilitate mare a politicilor, ceea ce poate să scadă capacitatea sistemului de a răspunde la schimbările apărute în societate, în opinia lui Tsebelis (2002, p. 221), o astfel de situaţie este de natură să genereze instabilitate guvernamentală. În acelaşi timp, incapacitatea instituţiilor de la nivelul central de a lua

decizii de politici duce, conform teoriei lui Tsebelis, la cîştigarea unui rol mai important de către puterea judecătorească şi de către birocraţie. Aşa cum explică el, „dacă birocraţiile şi curţile de justiţie sînt interesate ca deciziile lor să rămînă în vigoare şi să nu fie respinse de actorii politici, rolul lor va fi mai important şi independenţa lor va fi mai mare în sistemele cu actori cu drept de veto multipli, incongruenţi şi coezivi" (Tsebelis, 1995. P. 323).

O altă direcţie de cercetare deschisă de teoria lui George Tsebelis este aceea a efectelor pe care configuraţia actorilor cu putere de veto le are asupra politicilor, atît în ceea ce priveşte producţia de legi

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO ŞI RELAŢIILE... 169 semnificative, cît şi în ceea ce priveşte politicile macroeconomice, în privinţa primului aspect, studiul lui Tsebelis arată că producţia de legi este mai mică în sistemele în care actorii cu putere de veto sînt numeroşi şi incongruenţi ideologic, iar legile care sînt adoptate se plasează mai aproape de statu-quo, introducînd mai degrabă schimbări incrementale (Tsebelis, 2002, pp. 185-186). În ceea ce priveşte politicile macroeconomice, predicţiile teoriei se leagă de impactul stabilităţii politicilor: în sistemele cu mulţi actori cu putere de veto aflaţi la distanţă mare unii de ceilalţi, statu-quoul este mai greu de schimbat, ceea ce îngreunează luarea deciziilor menite să reducă deficitele bugetare, de exemplu, sau schimbarea politicii de taxare (Tsebelis, 2002. P. 205).

Acest cadru conceptual oferă posibilitatea de a privi într-o lumină nouă relaţiile de putere care se stabilesc în

interiorul sistemului politic şi de a studia dintr-o altă perspectivă interacţiunile dintre actorii acestuia. Trecînd la cazul concret reprezentat de sistemul instituţional românesc, modelul permite studierea relaţiilor dintre instituţiile de la nivel central – preşedinte, guvern, Parlament dar. În acelaşi timp, permite analiza relaţiilor dintre actorii partizani aflaţi la niveluri diferite ale administraţiei. În ceea ce priveşte nivelul central, preşedintele reprezintă un actor cu putere de veto individual şi partizan, însă numai în cazul în care el reprezintă un alt partid decît acela care deţine majoritatea în legislativ (în caz contrar, poziţia sa fiind aceeaşi cu a partidului din care provine). Fiecare dintre partidele care formează coaliţia guvernamentală reprezintă de asemenea un actor cu putere de veto. În continuare, numărul acestor actori, coeziunea şi congruenţa lor au un impact asupra stabilităţii politicilor. Dacă este de aşteptat ca aceasta să fie redusă în cazul în care preşedintele şi o coaliţie minimal cîştigătoare fac parte din acelaşi partid politic, este suficient să existe un preşedinte şi o coaliţie minimal cîştigătoare care să nu includă partidul preşedintelui pentru ca numărul actorilor cu putere de veto să crească, iar capacitatea guvernului de a stabili agenda – şi de a selecta astfel politici apropiate de punctul său ideal – să scadă, deoarece atît partidul din opoziţie, cît şi partenerul sau partenerii de coaliţie reprezintă actori cu putere de veto. Deşi în România preşedintele nu are o putere foarte mare în a stabili agenda, iar prerogativele sale legislative sînt reduse, dreptul său de a întîrzia legislaţia şi de a

propune modificări determină nevoia de a lua în considerare şi preferinţele sale în momentul creării de către guvern a propunerilor legislative.

în ceea ce priveşte relaţiile care se stabilesc între actorii politici de la nivelul unităţilor administrativ-teritoriale, modelul permite atît studierea relaţiilor dintre actorii de la nivelul unui municipiu, cît şi a celor care se stabilesc între nivelul local şi cel judeţean. În general, nivelurile superioare pot fi considerate actori cu putere de veto în raport cu cele inferioare, deoarece deciziile acestora limitează sau măresc numărul de alternative aflate la dispoziţia actorilor de la nivelul imediat inferior. La fiecare dintre aceste niveluri numărul actorilor cu putere de veto este în general mai mare decît la nivelul instituţiilor centrale, iar coeziunea actorilor este de obicei mai mică, în acelaşi timp, congruenţa dintre nivelul superior şi cel inferior poate să aibă o influenţă majoră asupra procesului de luare a deciziei.

Aşadar, deşi George Tsebelis a propus acest model pentru studierea deciziilor luate la nivelul instituţiilor centrale, nu există nici un motiv pentru care modelul să nu poată fi aplicat în orice alt cadru instituţional în care sînt întrunite două condiţii de bază: există posibilitatea de a lua decizii ce modifică o stare de fapt şi există actori cu putere de veto. În cazul sistemului politic românesc, în administraţia locală sînt îndeplinite aceste două condiţii.

De aceea, studiul de faţă încearcă să folosească modelul propus de Tsebelis şi pentru a studia cadrul instituţional românesc, mai exact pentru a vedea dacă

acest model poate furniza explicaţii noi pentru modul în care actorii interacţionează la nivel local şi judeţean. Miza este aceea de studia instituţiile administraţiei locale din perspectiva teoretică oferită de model pentru a înţelege mai bine relaţiile dintre actorii de la acest nivel şi pentru a vedea ce informaţii oferă această teorie despre capacitatea administraţiilor locale de a lua decizii.

Actorii cu putere de veto din administraţia locală din România

Privită din perspectiva teoriei actorilor cu putere de veto, structura administraţiei locale pare la o primă vedere simplă. Începînd cu nivelul de bază, al administraţiei comunale, orăşeneşti sau municipale,

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO ŞI RELAŢIILE... 171 se observă că există trei actori instituţionali implicaţi în procesul de decizie. Dintre aceştia, doi sînt actori individuali – primarul şi secretarul general – şi unul este un actor colectiv – consiliul local. Primarul este un actor individual a cărui putere de veto este dată de rolul său ca principal ordonator de credite, de dreptul său de a emite avize şi de atribuţiile sale bugetare. Deşi este un politician ales în această funcţie, el face parte din categoria actorilor instituţionali, deoarece dreptul său de veto derivă din atribuţiile funcţiei pe care o deţine. Tot un actor instituţional cu putere de veto este şi secretarul general al consiliului, care are rolul de a verifica legalitatea tuturor deciziilor luate de consiliul local şi care trebuie să avizeze toate aceste hotărîri.

Consiliul local se încadrează în categoria actorilor

partizani. Cazul său este deosebit de interesant deoarece în consiliu sînt reprezentate mai multe partide, ceea ce face dificilă crearea unor majorităţi largi. În acelaşi timp, este obligatoriu ca majoritatea membrilor consiliului să fie prezentă pentru ca o şedinţă să fie legală, iar deciziile se adoptă doar de către majoritatea consilierilor aflaţi în funcţie sau de către o majoritate de cel puţin două treimi în cazul hotărîrilor privind patrimoniul. Prin urmare, în funcţie de situaţie şi de numărul total al consilierilor, este, cel puţin teoretic, posibil ca fiecare partid reprezentat în consiliu să fie un actor cu putere de veto.

La nivel judeţean, structura este una asemănătoare. Consiliul judeţean este format dintr-unul sau mai mulţi actori partizani, în funcţie de numărul de partide reprezentate şi de numărul de consilieri din fiecare partid. Conform Legii nr. 215/2001, preşedintele consiliului judeţean era ales de către membrii consiliului din rîndul acestora, ca atare, reprezenta acelaşi partid care avea majoritatea în consiliu, confundîndu-se astfel cu actorul partizan cel mai important, în prezent, odată cu alegerea directă şi separată a preşedintelui de consiliu judeţean, există posibilitatea ca acesta să provină dintr-un alt partid decît cel care cîştigă majoritatea în consiliu, ceea ce va introduce în sistem un nou actor partizan cu putere de veto.

Al treilea actor important la acest nivel este prefectul, un actor individual instituţional, a cărui putere de veto provine din dreptul său de control al legislaţiei administrative adoptate la oricare dintre cele trei niveluri.

În cazul său există însă o prevedere care restrînge această putere de veto. Dacă o decizie a consiliului judeţean, local sau a primarului contestată de prefect este declarată legală de o instanţă juridică, prefectul poate fi acţionat în instanţă de instituţia a cărei decizie a fost contestată. O altă limitare a puterii sale o reprezintă faptul că deciziile sale pot fi anulate de guvern. În plus, aşa cunt arată unele studii (Dragoş, Neamţu, 2007, p. 646), prefectul este, în prezent, în mod mai mult sau mai puţin explicit, susţinător al unui partid politic, cel mai adesea al partidului aflat la guvernare.

înainte de a trece la evaluarea impactului pe care relaţiile actorilor de la cele două niveluri îl au asupra luării deciziei este nevoie de cîteva precizări metodologice. Aşa cum am precizat anterior, în administraţia locală există actori partizani şi actori instituţionali nonpartizani – prefectul la nivelul judeţean şi secretarul general la nivelul local. Totuşi, analiza următoare se va concentra asupra relaţiilor dintre actorii partizani şi asupra impactului lor asupra luării deciziei. Motivul acestei alegeri a fost deja precizat în cazul consiliilor judeţene: prefectul, în acest moment, este încă un actor partizan. În cazul consiliilor locale, argumentul este dat de statutul secretarului general. Acesta, deşi conform legii se bucură de stabilitate în funcţie, poate fi demis de prefect la propunerea consiliului local, adoptată cu votul a două treimi din consilieri. Dacă la nivel local există un consens între primar şi consiliu pentru adoptarea unei hotărîri, iar secretarul refuză să aprobe această hotărîre, este mai

probabil să fie iniţiate demersurile pentru eliberarea din funcţie a secretarului sau sancţionarea sa decît să fie revizuită hotărîrea respectivă, mai ales dacă prefectul are o poziţie similară celei a actorilor de Ia nivelul localităţii. Ca atare, secretarul, deşi este un actor cu putere de veto, nu are o poziţie independentă şi nu se poate folosi decît în mică măsură de dreptul său de veto. Această stare de fapt face ca luarea deciziilor în administraţia locală, atît la nivel strict local, cît şi la nivel judeţean, să depindă în primul rînd de actorii partizani de la ambele niveluri, a căror putere de veto primează asupra aceleia a actorilor nonpartizani.

Analiza anterioară demonstrează că la nivelul unei localităţi pot exista minim doi actori cu putere de veto (şi unul singur dacă excludem secretarul), iar la nivel judeţean numărul minim de actori este tot de doi, consiliul judeţean şi prefectul, deşi poziţia acestuia din urmă poate fi extrem de similară celei a consiliului judeţean. Stabilirea relaţiilor dintre actori devine însă mai dificilă în momentul în care ne raportăm la ambele niveluri în cazul unui judeţ. Problema este generată în primul rînd de paralelismul atribuţiilor şi de similaritatea

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO ŞI RELAŢIILE... 173 instituţiilor de la cele două niveluri, care fac să fie greu de spus care dintre cele două niveluri primează sau, în cadrul teoriei, cine ia deciziile şi cine are dreptul de veto. Pentru rezolvarea acestei probleme este util de urmărit direcţia alocărilor de fonduri. În calitatea sa de ordonator principal de credite, preşedintele consiliului

judeţean poate decide cum şi către cine trebuie repartizate fondurile suplimentare. Ca atare, el capătă un veto pe care îl voi numi implicit asupra deciziilor luate în consiliile locale – deşi nu poate vota efectiv în chestiunile discutate şi deci nu poate împiedica în acest mod luarea deciziilor, preşedintele consiliului judeţean restrînge setul cîştigător de la nivelul acestor consilii. Deciziile care privesc derularea unor programe sau investiţiile de la nivelul fiecărei localităţi depind de fondurile existente pentru desfăşurarea acestor activităţi. Dacă acestea nu există, decizia nu poate fi adoptată. Astfel, aria de decizie a consiliilor locale este restrînsă, deoarece este de aşteptat ca, acţionînd strategic, primarii să nu creeze proiecte care să fie respinse de consiliu, şi nici proiecte pentru care nu vor beneficia de fonduri.

Pe baza discuţiei anterioare, care a ilustrat particularităţile legate de configuraţia instituţională a administraţiei locale, se pot elabora cîteva ipoteze privind stabilitatea politicilor de la acest nivel. În primul rînd, relaţiile existente între consiliul judeţean şi consiliile locale depind de distribuţia actorilor cu putere de veto de la ambele niveluri. Astfel, dacă există un consiliu judeţean fragmentat, preşedintele acestuia va trebui să aleagă propuneri de hotărîri care să fie acceptate de majoritatea membrilor din consiliu şi care să nu atragă vetoul acestora. În funcţie de modul în care sînt distribuiţi actorii la nivelul localităţilor, deciziile pot fi de natură să favorizeze un număr mai mare sau mai mic de localităţi. În cazul în care la nivelul unui consiliu judeţean este nevoie

de acordul mai multor actori partizani pentru adoptarea unei hotărîri, preşedintele va trebui să selecteze o propunere care să fie apropiată de preferinţele tuturor acestor actori, iar acest lucru se poate traduce în repartizarea unor fonduri către localităţi în care există actori partizani diverşi, chiar diferiţi de majoritatea din consiliu. Din contră, în cazul unui consiliu dominat de un singur actor partizan, deciziile nu trebuie să fie apropiate decît de punctul ideal al acestui actor.

Prin urmare, conform teoriei, ipoteza principală este că, atît la nivel local, cît şi la nivel judeţean, creşterea numărului actorilor cu putere de veto duce la creşterea stabilităţii politicilor.

Un alt factor important pentru conturarea relaţiilor dintre cele două niveluri este reprezentat de congruenţa dintre actorii de la nivelul localităţilor şi cei din consiliul judeţean. Este de aşteptat ca, în cazul în care actorii cu putere de veto sînt congruenţi, colaborarea între nivelul judeţean şi cel local să fie mai bună datorită similarităţii preferinţelor (care există în cazul actorilor partizani din acelaşi partid), iar acest lucru să ducă la scăderea stabilităţii politicilor la nivelul consiliilor locale. La nivelul consiliilor judeţene, impactul congruenţei este mai greu de estimat. Se poate presupune totuşi că existenţa congruenţei va determina mai degrabă stabilitatea politicilor la nivel judeţean, întrucît ea va duce la creşterea capacităţii de decizie a nivelului inferior, cel local. Reciproca este de asemenea o ipoteză validă: vor exista mai multe decizii luate de consiliile judeţene în cazul în

care există mai multe localităţi controlate de alte partide decît cel care deţine majoritatea în consiliul judeţean.

Sintetizînd aceste ipoteze, ele afirmă că stabilitatea politicilor la nivelul consiliilor locale variază direct proporţional cu numărul actorilor partizani cu putere de veto din consiliu şi este mai mică în cazul consiliilor locale compuse din aceiaşi actori partizani ca şi consiliul judeţean. În ceea ce priveşte nivelul judeţean, este de aşteptat ca stabilitatea politicilor să crească atunci cînd consiliul este unul fragmentat şi să scadă atunci cînd există congruenţă între actorii cu putere de veto.

în continuare, voi analiza relaţiile dintre actorii din administraţia publică folosind cadrul conceptual prezentat anterior pentru a testa parţial aceste ipoteze. Analiza se va concentra în primul rînd asupra efectului pe care numărul de actori de la fiecare nivel îl are asupra luării deciziei. Este propusă şi o modalitate de operaţionalizare a congruenţei dintre cele două niveluri şi a impactului ei asupra deciziei, însă studiul de faţă nu îşi propune să modeleze poziţia tuturor actorilor de la cele două niveluri sau toate aspectele relaţiei dintre consiliile locale şi cele judeţene. Testarea ipotezelor formulate se va face printr-un studiu comparativ efectuat asupra mai multor unităţi teritorial-administrative din România. Studiul are două părţi, dintre care prima se concentrează asupra luării deciziei la nivelul consiliilor locale, iar a doua urmăreşte efectele configuraţiei actorilor cu putere de veto asupra luării deciziei la nivel judeţean.

Metodologie

Studiul de caz este constituit dintr-o încercare de aplicare a teoriei la nivelul administraţiilor locale din cîteva consilii locale şi judeţene. Sînt analizate consiliile locale din 22 de municipii (Alba Iulia, Arad, Bacău, Baia Mare, Bistriţa, Braşov, Buzău, Constanţa, Craiova, Galaţi, Iaşi. Oradea. Ploieşti, Piatra-Neamţ, Rîmnicu-Vîlcea, Sibiu, Slobozia, Tîrgovişte, Tîrgu-Jiu. Tîrgu Mureş, Timişoara, Zalău) şi 22 de consilii judeţene (Alba, Arad, Bacău, Bistriţa-Năsăud, Botoşani, Bihor, Buzău, Cluj, Constanţa, Dînţboviţa, Dolj, Galaţi, Giurgiu, Ialomiţa, Iaşi, Mureş, Neamţ, Prahova. Sălaj, Satu-Mare, Timiş, Vîlcea). Ideal pentru testarea ipotezelor ar fi fost un eşantion mai mare, reprezentativ pentru localităţile din România sau cel puţin pentru consiliile locale de la nivelul oraşelor. În urma cercetării informaţiilor disponibile am optat însă pentru un studiu de dimensiuni reduse, care cuprinde doar jumătate din municipiile reşedinţe de judeţ. Cele incluse în analiză au fost selectate astfel încît să acopere toate regiunile de dezvoltare şi sînt toate cele pentru care au fost disponibile informaţiile necesare în analiză. S-au preferat municipiile deoarece în cazul acestora, fiind vorba de oraşele cele mai importante din judeţ, nevoia de a lua decizii este mai mare. De asemenea, numărul consilierilor este mai mare în majoritatea municipiilor-decît în alte oraşe, iar informaţiile privind apartenenţa politică şi deciziile luate sînt mai accesibile. Oraşul Bucureşti nu a fost inclus în studiu din cauza organizării sale interne diferite faţă de a celorlalte municipii.

în ceea ce priveşte nivelul judeţean, -s-a încercat găsirea de date pentru fiecare judeţ din care sînt analizate consilii locale. Din nou, nu au fost disponibile suficiente informaţii pentru acest lucru, existînd numeroase judeţe pentru care numărul de hotărîri din mandatul anterior nu este tăcut public pe site-ul instituţiei. Există însă o suprapunere parţială între cele două niveluri, pentru 18 din cele 22 de judeţe.

Ca variabilă independentă s-a folosit numărul de hotărîri din fiecare an din perioada 2005-2007. Deşi în multe dintre cazuri erau disponibile şi hotărîrile din 2004, întrucît acesta a fost un an electoral, cu alegeri locale în luna iunie, componenţa consiliilor şi deci şi configuraţia actorilor cu putere de veto s-au modificat. Din acest motiv, numărul de hotărîri din anul 2004 nu a fost inclus în analiză. Iar studiul cuprinde doar cei trei ani din interiorul mandatului în care nu au existat, în general, schimbări majore ale apartenenţei partinice a consilierilor locali, judeţeni şi a primarilor. Cu toate acestea, la nivelul fiecăruia dintre municipii şi judeţe au existat schimbări pe parcursul mandatului, cu consilieri care s-au mutat de la un partid la altul. Pentru a evita dificultăţile cauzate de aceste schimbări, am introdus în analiză doar configuraţia partizană aşa cum arăta ea în urma alegerilor, ignorînd schimbările consilierilor din această perioadă. În cîteva cazuri, cum ar fi acela al oraşului Craiova, unde primarul şi-a schimbat apartenenţa partizană în perioada studiată, am creat variabilele legate de numărul de actori, congruenţa acestora şi apartenenţa lor în mod separat

pentru fiecare situaţie.

O dificultate majoră în aplicarea modelului a constituit-o numărarea actorilor cu putere de veto. În primul rînd, trebuie precizat că fiecare partid politic este privit drept un actor individual şi tratat separat de celelalte, chiar dacă a fost parte a unei coaliţii electorale sau de guvernare şi chiar dacă este apropiat ideologic de un alt partid. Motivaţia pentru această alegere este aceea că, în ciuda eventualelor similarităţi ideologice, este de aşteptat ca fiecare partid să îşi urmărească propria agendă, iar coeziunea actorilor este în primul rînd bazată pe apartenenţa partinică. De asemenea, întrucît studiul se concentrează pe impactul pe care îl au numărul şi congruenţa actorilor, poziţia partidelor nu este considerată factor explicativ pentru luarea deciziilor. Aceasta reprezintă o primă limită a lucrării.

în ceea ce priveşte coaliţiile, partidele din cadrul lor sînt considerate actori politici separaţi. Acest mod de numărare îl respectă pe cel folosit de Tsebelis (2002, p. 95) şi are ca argument faptul că, deşi există o coaliţie a două partide cîştigătoare, în cadrul unui consiliu este nevoie de acordul ambelor partide pentru adoptarea unei decizii. Astfel, oricare dintre partenerii coaliţiei deţine un drept de veto în privinţa hotărîrilor ce trebuie adoptate. De altfel, coaliţia de guvernare de la nivel central s-a destrămat la jumătatea acestui mandat, cei doi parteneri principali de coaliţie, PNL şi PD, devenind astfel în mod oficial doi actori separaţi. De asemenea, ieşirea de la guvernare a două dintre cele patru partide incluse în Alianţa DA pe durata

guvernării arată că există suficiente diferenţe de opinie între cele trei partide principale – PNL, PD şi PC – pentru ca acestea să poată fi tratate separat.

în acelaşi timp, modul în care am numărat actorii cu putere de veto diferă întru cîtva de modalitatea de numărare folosită în alte

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO ŞI RELAŢIILE... 177 studii ce aplică modelul asupra instituţiilor centrale. În aceste aplicaţii ale teoriei în care se pune problema de a număra actorii partizani din legislative, recomandarea este de a considera toate partidele care fac parte dintr-o coaliţie de guvernare ca fiind actori cu putere de veto. Justificarea pentru această metodă de identificare este dată de faptul că toate partidele din coaliţie sînt necesare pentru menţinerea acesteia. În cadrul aplicaţiei mele, mă îndepărtez întru cîtva de această recomandare. Actorii partizani sînt număraţi în funcţie de numărul de locuri deţinute în consiliu, dar şi de mărimea acestuia, astfel încît nu toate partidele reprezentate sînt numărate ca actori cu putere de veto. Această abatere se justifică deoarece nu toate partidele prezente în consiliile locale au capacitatea de a influenţa voturile din consiliu, iar menţinerea consiliului este asigurată pentru durata unui mandat.

Prin urmare, pentru a număra actorii partizani cu putere de veto din consiliile locale şi cele judeţene am folosit ca *proxy* al influenţei acestora asupra luării deciziei indicele puterii de vot Shapley-Shubik (1954). Acesta se calculează pentru corpuri legislative colective (indiferent

de mărime, de la comitete la Parlamente) care sînt partidele pivotale, în jurul cărora se pot forma coaliţii. În funcţie de numărul partidelor incluse, de numărul de locuri al fiecărui partid şi de numărul de voturi necesar pentru crearea unei majorităţi, indicele estimează ponderea fiecărui actor (partid) în toate coaliţiile posibile şi deci posibilitatea ca acesta să aibă o influenţă majoră asupra deciziei luate. Indicele s-a dovedit util pentru că puterea de vot este un indicator mai precis decît numărul de locuri pentru capacitatea partidelor de a influenţa luarea deciziei. Este de asemenea un indicator relaţional, care ţine cont de toate coaliţiile posibile, şi un bun instrument pentru a cuantifica importanţa diferită de la un consiliu la altul pentru partide care au acelaşi număr de locuri, dar un impact diferit în funcţie de configuraţia celorlalţi actori. Compatibilitatea generală între indicele puterii de vot şi criteriile de numărare propuse de Tsebelis este susţinută şi de faptul că indicele a identificat un singur partid ca avînd putere de decizie în acele situaţii în care un singur partid deţinea majoritatea simplă în consiliu. În celelalte cazuri, actori cu putere de veto au fost considerate toate partidele şi toţi independenţii necesari pentru formarea unei coaliţii – de obicei, toţi aceia cu o valoare a indicelui Shapley-Shubik de peste 0.05. Prin urmare, implicaţiile majore ale acestei opţiuni metodologice sînt că, în cazul aplicaţiei de faţă, numărul de actori cu putere de veto nu coincide cu numărul de partide din consiliul respectiv şi că un partid cu un număr egal de consilieri în două consilii poate să fie actor cu putere de veto în doar unul dintre ele.

Acest mod de numărare rezolvă şi o parte din problemele puse de situaţia particulară a consilierilor independenţi. În general, în cazul în care independenţii sînt aleşi pe listele unui partid politic sau intră în consiliu ca independenţi şi se înscriu apoi într-un partid, aceştia au fost consideraţi împreună cu actorul partizan respectiv, însă, atunci cînd în consiliu există independenţi care sînt aleşi astfel şi care rămîn independenţi pe tot parcursul mandatului, aceştia reprezintă o problemă pentru analiză. Un număr mare de independenţi creează dificultăţi de numărare a actorilor, deoarece în cadrul teoriei se consideră că punctele ideale ale actorilor fie au determinanţi instituţionali, fie sînt date de poziţia partidului. În cazul consilierilor independenţi, se poate presupune că votul este generat de părerile, preferinţele şi interesele lor personale şi depinde doar de subiectul sau problema discutată, ceea ce înseamnă că poziţia ideală a acestor actori este una personală, imposibil de dedus din perspectiva modelului. Această dificultate nu este însă una semnificativă în cazul judeţelor şi municipiilor analizate, cu excepţia judeţului Arad, unde există cinci consilieri independenţi în consiliul judeţean şi şase consilieri independenţi în consiliul local. Ca atare, această problemă rămîne deschisă, iar în cazul consiliilor local şi judeţean din Arad rezultatele studiului vor fi doar relative.

în cazul primarului, numărarea sa ca actor cu putere de veto depinde de relaţia sa cu consiliul. Dacă primarul provine din acelaşi partid care are majoritatea în consiliu, atunci el nu este numărat ca un actor cu putere de veto

separat, întrucît nu se poate considera că poziţia lui este separată de cea a unui actor partizan care controlează consiliul şi, conform modelului, este un actor „absorbit”. Acest lucru nu înseamnă că primarul nu are drept de veto, ci că nu îl va exercita în faţa unui consiliu care are aceleaşi preferinţe, ceea ce face ca în acest caz să existe un singur actor partizan. În municipiile studiate, acesta este însă un caz relativ rar, astfel încît în restul situaţiilor primarul este numărat ca un actor cu putere de veto în plus, chiar dacă partidul din care provine are şi un număr mare de locuri în consiliu (cele mai multe locuri), dar nu o majoritate.

în concluzie, numărul de actori cu putere de veto partizani variază de la unu la cinci în consiliile locale şi de la unu la şase în consiliile judeţene. Aşa cum era de aşteptat, consiliile judeţene sînt mai diverse din punct de vedere partizan: există şase consilii locale cu un singur

MODELUL ACTORILOR CU PUTERE DE VETO Şl RELAŢIILE... 179 actor partizan şi două astfel de consilii judeţene; media numărului de actori cu putere de veto este şi ea un pic mai mare în cazul consiliilor judeţene: trei pentru cele locale, patru pentru cele judeţene.

Pentru ambele niveluri, stabilitatea politicilor sau capacitatea de a lua decizii este operaţionalizată prin intermediul unui indicator simplu: numărul de hotărîri adoptate. Conform ipotezelor, acesta va fi mai mic în municipiile unde numărul de actori partizani este mai mare şi unde aceştia sînt diferiţi de actorii cu putere de veto din consiliile judeţene. Există însă o posibilă obiecţie la folosirea numărului de hotărîri adoptate ca indicator,

dată de faptul că, prin lege, consiliile locale sînt obligate să adopte hotărîri. Astfel, conform Legii nr. 215/2001, consiliul local se consideră dizolvat de drept dacă nu adoptă nici o hotărîre în trei şedinţe ordinare consecutive. Totuşi, această prevedere nu ridică o problemă foarte gravă pentru analiză, deoarece ea se aplică tuturor consiliilor studiate. Astfel, chiar dacă există hotărîri adoptate doar din necesitatea de a menţine consiliul, se poate presupune că numărul acestora este constant sau măcar asemănător în toate unităţile analizate.

Aplicaţia constă în rularea unor modele de regresie simplă. Primul se concentrează pe numărul de actori cu putere de veto şi cel de hotărîri din consiliile locale analizate. Pentru numărarea actorilor cu putere de veto am folosit variabile *dummy* care iau valoarea 1 dacă partidul este un actor cu putere de veto şi 0 în caz contrar. Am rulat trei variante ale modelului, una în care sînt incluşi doar actorii cu putere de veto partizani din consiliu, una în care se adaugă şi primarul ca actor cu putere de veto şi una în care, în plus faţă de cele de mai sus, se adaugă o măsură a congruenţei dintre primar şi consiliul local. Aceasta ia valoarea 1 atunci cînd primarul provine din partidul care are şi cele mai multe locuri în consiliu şi 0 dacă primarul provine din alt partid sau dacă nu există un partid cu o pluralitate de voturi. Modelele includ ca variabilă de control şi dimensiunea judeţului în care se află oraşul, pentru a verifica dacă numărul de hotărîri depinde de particularităţi locale, în a doua etapă am realizat simulări pentru a ilustra grafic efectul adăugării unui actor

cu putere de veto în plus la nivelul consiliului local.

Ipoteza relaţiei dintre numărul de actori cu putere de veto şi luarea deciziei este testată în mod similar şi la nivelul consiliilor judeţene, în acest caz, preşedintele consiliului judeţean nu este considerat un actor separat de partidul din care provine, iar congruenţa, prin urmare, dispare ca variabilă explicativă. La acest nivel, variabilele de control incluse în analiză sînt partidul cu cele mai multe locuri în consiliu, mărimea consiliului şi mărimea judeţului.

Pentru a treia parte a aplicaţiei, care se concentrează pe efectul numărului de actori cu putere de veto de la nivel judeţean asupra deciziilor luate la nivelul local, am început prin a selecta din baza de date doar cazurile în care există date atît pentru municipii, cît şi pentru judeţul unde se află, rezultînd un număr de 18 cazuri. Am eliminat de asemenea din baza de date cazurile în care nu existau date decît în unul dintre ani pentru oricare din cele două niveluri, în continuare, am rulat trei modele: în primul, numărul de actori cu putere de veto de la nivel judeţean se adaugă la modelul care explică numărul de hotărîri luate la nivel local, iar al doilea şi al treilea model conţin în plus măsuri ale congruenţei dintre cele două niveluri, în modelul 3.2, congruenţa este măsurată printr-o variabilă de suprapunere ce ia valoarea 1 dacă preşedintele consiliului judeţean provine din partidul care are cele mai multe locuri şi în consiliul local şi 0 dacă majorităţile sînt diferite. În modelul 3.3, congruenţa este măsurată printr-un scor care creşte atunci cînd există aceiaşi actori cu putere de veto la nivel local şi la nivelul consiliului

judeţean.

Rezultate în tabelul de mai jos sînt prezentaţi coeficienţii pentru modelele care se concentrează pe nivelul local, independent de relaţia sa cu nivelul judeţean.

Tabelul 6.1. *Rezultatele modelelor rulate pentru nivelul local*

	Modelul 1.1 Coeficienţi	Eroare stan-dard	Modelul 1.2 Coeficienţi	Eroare standard	Modelul 1.3 Coeficienţi	Eroare standard
(Intercept)	-297.57	189.68	-245.19	172.60	-366.64*	163.20
Vppsd	134.04	76.83	241.56**	76.79	202.58**	67.76
cIPSD	2.91	11.52	-11.95	11.36	-9.60	10.30
Vppd	-312.30***	95.23	-310.00***	86.30	-294.79***	81.63
cIPD	61.15***	7.64	58.63***	6.97	44.63***	7.63
Vppnl	-34.09	71.50	-55.80	65.13	-26.67	61.24
C1PNL	32.04**	9.62	44.38***	9.47	27.43**	8.30
Vpprm	-161.73	70.96	-134.70	64.82	-4.55	71.28

	*		*			
clPRM	37.69.	2 1.64	74.67**	22.55	66.17**	1 9.72
Vppc	102.82	1 18.28	-11.06	11 2.53	-112.18	1 13.38
clPC	89.82***	2 1.10	98.85***	19.31	106.51***	1 8.49
Vpudmr	470.88***	9 2.49	379.51***	88.21	337.18***	8 5.30
clUDMR	-7.52	1 3.39	-5.69	12.14	5.68	1 1.88
Vpaltii	714.19*	2 71.83	889.26***	25 1.90	-27.88	2 91.80
Claltii	-17.49	2 1.43	-4.18	19.83	25.55	2 0.99
Vppntcd	1 210.93**	4 44.62	1 716.92***	43 0.75	1 228.43**	3 80.65
cIPNTCD	-79.68	5 5.18	-1 18.73*	51.37	-108.24*	4 7.72
Dimjud	34.57**	1 1.26	30.74**	10.27	24.98*	9.91
Partprimar			-44.88**	13.52		
con					231	5

gruenta					.17***	4.84

Signif. Codes: 0 „***” 0.001 „**” 0.01 0.05 0.1 „” 1

Primul lucru care se observă din rezultatele de mai sus este că modelul este în general robust, variabilele semnificative rămînînd semnificative în toate cele trei variante ale modelului, iar coeficienţii luînd valori similare. O a doua concluzie care se poate trage este că ipoteza legată de numărul actorilor pare să se confirme: creşterea numărului de actori cu putere de veto duce în general la creşterea stabilităţii politicilor, însă modelul arată şi că impactul unui nou actor cu putere de veto adăugat poate fi diferit în funcţie de partidul din care provine acesta. Variabilele care se referă la PSD, PD, UDMR, PNŢCD ca actori cu putere de veto sînt semnificative statistic, la fel ca şi partidul primarului şi dimensiunea judeţului. Relaţia dintre partid ca actor cu putere de veto şi numărul de hotărîri adoptate este invers proporţională atunci cînd partidele PRM, PD şi PNL sînt actori cu putere de veto, însă prezenţa PSD, PC sau PNŢCD ca actori cu putere de veto duce la creşterea numărului de hotărîri adoptate. Aceste rezultate se explică în primul rînd prin caracteristicile datelor: în aproape toate consiliile studiate, PSD este actor cu putere de veto, în timp ce pentru restul partidelor cazurile în care sînt sau nu actori cu putere de veto sînt aproape egal distribuite. Prin urmare, interpretarea modelului este că adăugarea unor actori cu putere de veto din partidele mari – PD, PNL, PRM – duce la

îngreunarea luării deciziei. Pe această logică, prezenţa PC şi UDMR ca actori cu putere de veto nu duce la scăderea numărului de hotărîri adoptate, ceea ce poate indica fie existenţa unor coaliţii stabile între aceste partide şi unul dintre celelalte partide mari, fie că poziţia acestora este similară cu aceea a unuia dintre celelalte partide. De asemenea, se observă că pentru partidele mai mici – PC, PRM şi PNL (al treilea partid la nivel naţional, însă cu un număr mai mic de consilieri în localităţile cuprinse în analiză) – adesea numărul de consilieri este mai semnificativ statistic decît puterea de veto a partidului. În condiţiile în care acestea au avut de obicei un număr mic de consilieri şi, din această cauză, în multe dintre cazuri şi o putere redusă de vot, rezultatele par să indice că modul de numărare a actorilor cu putere de veto a favorizat mai mult decît este cazul includerea acestor partide ca actori.

Ceea ce se mai observă important din model este că un impact semnificativ asupra numărului de hotărîri îl are congruenţa dintre primar şi consiliu, aceasta ducînd la creşterea numărului de hotărîri adoptate. Această concluzie este susţinută de teorie şi demonstrează ipoteza referitoare la impactul congruenţei asupra numărului de hotărîri adoptate.

Simulările realizate pe baza modelului 1.1, cel mai simplu, cuprinzînd numărul de actori, ilustrează cel mai clar concluziile desprinse din model. Fiecare punct de pe grafic reprezintă o configuraţie de actori, începînd de la un actor cu putere de veto (PSD), căruia i se adaugă pe rînd PD, PNL, PRM, UDMR şi independenţii ca actori cu putere

de veto. Se observă că numărul de hotărîri scade pe măsură ce se adaugă actori, însă numai pînă la introducerea UDMR. Începînd cu aceasta şi la fel ca în cazul independenţilor, prezenţa lor ca actori cu putere de veto duce la creşterea numărului de hotărîri adoptate, chiar peste cele posibile în cazul în care PSD este unicul actor cu putere de veto. Acest lucru înseamnă că nu numai numărul actorilor este principalul factor explicativ pentru luarea deciziei, ci şi relaţia dintre partidele care constituie actori cu putere de veto este extrem de importantă pentru modul în care funcţionează consiliile locale. Astfel, o primă concluzie a analizei referitoare la consiliile locale, care contrazice întru cîtva ipotezele modelului, este că numărul actorilor cu putere de veto are un impact mai mic asupra stabilităţii politicilor decît cel aşteptat. Principalul factor explicativ pentru stabilitate pare să fie în acest caz distanţa dintre poziţiile partidelor care formează consiliul. Implicaţia este una interesantă pentru studierea relaţiilor dintre partide la nivel local, însă este necesară testarea ei şi pentru cazurile în care configuraţia actorilor este alta. Ar putea fi util de observat în acest sens dacă rezultatele se modifică în cazul în care poziţia partidelor ca actori cu putere de veto (de la primul la al cincilea introdus) este variată. Dincolo de aceste precizări însă, modelul nu contrazice complet ipotezele teoriei, numărul de decizii adoptate fiind de aşteptat să fie mult mai mic în cazul consiliilor cu trei sau patru actori decît în cazul celor cu un actor cu putere de veto.

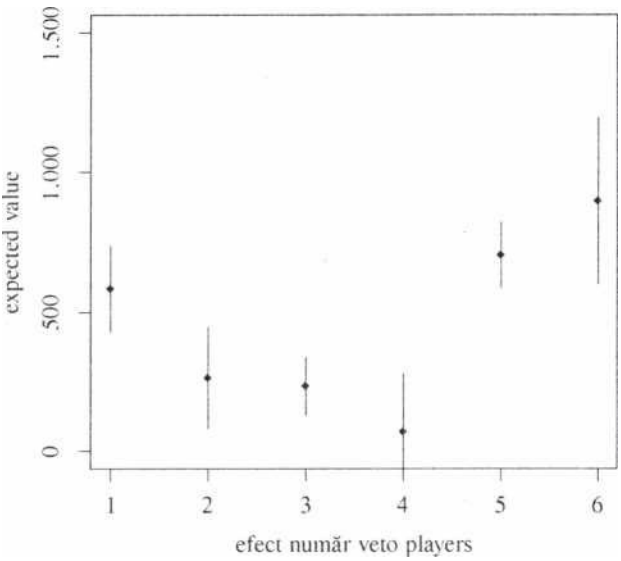

Figura 6.1. *Efectul creşterii numărului de actori cu putere de veto asupra hotărîrilor luate în consiliile locale*

Modelul similar realizat pentru consiliile judeţene nu se dovedeşte la fel de puternic ca acela realizat pe populaţia de consilii locale. În primul rînd, în cazul acestora, PSD este întotdeauna actor cu putere de veto, iar variaţiile apar doar în urma introducerii altor partide ca actori suplimentari. Se observă că direcţia relaţiei dintre prezenţa ca actor cu putere de veto şi luarea deciziilor este în general aceeaşi ca în modelul care se concentrează doar pe consiliile locale: adăugarea PD şi PRM duce la scăderea numărului de hotărîri adoptate, iar prezenţa UDMR duce la creşterea numărului acestora. O excepţie este cazul PNL, pentru care relaţia îşi schimbă direcţia. Dacă în consiliile locale prezenţa PNL ca actor cu putere de veto avea un efect slab de scădere a numărului de hotărîri

adoptate, în cele judeţene variabila este semnificativă, iar efectul este pozitiv, de creştere a numărului de hotărîri. Deşi rezultatele nu sînt la fel de semnificative ca acelea de la nivel local, şi în cazul acestui model se observă o tendinţă de scădere a numărului de hotărîri luate în situaţia în care există mai mulţi actori cu putere de veto şi o influenţă a distanţei dintre poziţiile partidelor din consiliu. Lipsa de acurateţe a modelului se poate explica atît prin numărul scăzut de cazuri, cît şi prin faptul că variaţia numărului de hotărîri este pe ansamblu mai mică la nivelul consiliilor judeţene.

Tabelul 6.2. *Rezultatele modelului pentru consiliile judefene*

	Modelul 2.1 Coeficienţi	Eroare standard	Modelul 2 2 Coeficienţi	Eroare standard	Modelul 2.3 Coeficienţi	Eroare standard
(Intercept)	112.65	138.35	122.50	137.12	161.85	141.18
cjPSD	8.29	4.98	3.26	6.08	5.78	5.23
Vppdj	-67.88.	34.74	-61.55.	34.67	-93.60*	38.82
cjPD	1.23	7.66	0.34	7.61	1.87	7.59
vp	11	49	81.	53	155.	58

pnlj	0.83 *	.73	94	.30	33*	.27
cjPNL	-18.29*	7.50	-7.05	10.88	-20.62**	7.60
vpprnij	-110.81***	30.12	-111.96***	29.82	-115.37***	29.98
cjPRM	15.67**	5.81	15.47**	5.76	13.78*	5.90
Vppcj	14.93	23.59	9.09	23.71	19.11	23.52
cjPC	23.52**	8.13	24.47**	8.07	19.07*	8.62
vpudmrj	259.72***	50.03	214.30***	59.05	233.6***	52.79
cjUDMR	-26.65**	8.33	-20.19 *	9.43	-23.58**	8.52
vpaltiij	7.73	33.68	42.04	41.25	-7.41	34.98
Cjaltii	-28.7**	9.72	-25.20 *	9.93	-32.73**	10.02
vppntcd	43.73	31.12	44.38	30.81	27.29	32.88
dirnjud	17.83*	7.26	20.23 **	7.38	24.03**	8.4
Majcj			-7.27	5.14		
pr					-	9.

esedCJ					12.88	04

Signif. Codes: 0 „***” 0.001 0.01 0.05 0.1 „” 1

în modelul de la nivel judeţean, variabilele de control introduse, şi anume variabila pentru apartenenţa partinică a preşedintelui de consiliu şi variabila pentru partidul cu cele mai multe locuri, nu au o influenţă semnificativă. În schimb, dimensiunea judeţului duce la o creştere a numărului de hotărîri luate, însă nu la una foarte mare în termeni absoluţi (aproximativ 20 de hotărîri în plus pentru fiecare ordin de mărime a judeţului).

Ultimele două modele ale căror rezultate sînt cuprinse în tabelul 6.3 propun o variantă de operaţionalizare a relaţiei dintre consiliul local şi cel judeţean. Astfel, în modelul pentru adoptarea deciziei la nivel local au fost incluse pe rînd ca variabile explicative numărul de actori cu putere de veto de la nivel judeţean şi două variabile care urmăresc să măsoare gradul de suprapunere dintre actorii cu putere de veto din cele două consilii. Prima, „suprapunere 1”, este o variabilă *dummy* care ia valoarea 1 dacă preşedintele consiliului judeţean şi majoritatea din consiliul local provin din acelaşi partid. A doua variabilă propune o măsură mai precisă a congruenţei, fiind o variabilă care acordă un scor pe baza corespondenţei dintre partidele ce reprezintă actori cu putere de veto la cele două niveluri. Valoarea ei este cu atît mai mare cu cît suprapunerea dintre actori este mai mare – mai precis, dacă aceleaşi partide sînt actori cu putere de veto la ambele niveluri.

Tabelul 6.3. *Rezultatele pentru modelele care includ actorii cu putere de veto de la nivel județean ca factori explicativi pentru luarea deciziilor la nivel local*

	Model 3.1 Estimate	Std. Error	Model 3.2 Estimate	Std. Error
(Intercept)	-67.08	437.1	171.79	318.50
Vppsd	90.35	187.64	-87.68	151.68
clPSD	-12.03	21.26	-17.51	18.43
Vppd	-364.23***	90.64	-386.13***	91.66
cIPD	44.32.	25.32	32.99	19.61
Vppnl	-156.98	237.26	-144.40	211.10
clPNL	25.16	49.73	5.76	38.18
vpprin	-723.69***	137.92	-777.09***	134.63
clPRM	-41.52	42.86	-54.01.	31.73
Vppc	870.09**	266.72	701.99**	215.22
clPC	-18.41	27.26	-5.59	21.55

vpudmr	1 192.49***	143.09	1 044.84***	107.14
clUDMR	-85.85***	20.92	-88.36***	18.18
Claltii	-112.08*	53.74	-135.95**	43.83
vppntcd	-629.58	1 296.12	-1 061.91	1 023.23
cIPNTCD	204.61*	97.53	224.99**	78.85
Vpcj	67.54***	17.74		
dimjud	31.25	76.12	53.16	63.57
suprapunere 1	51	70.95		
suprapunere 2			75.19***	12.27

Signif. Codes: 0 „***” 0.001,» *" 0.01 „*” 0.05 0.1 „” 1

în cadrul modelelor, atît numărul de actori cu putere de veto de la nivel judeţean, cît şi scorul de congruenţă între niveluri se dovedesc semnificative, ceea ce indică faptul că există un impact destul de mare al nivelului superior asupra celui local. În ambele cazuri, relaţia este pozitivă, indicînd o creştere a numărului de decizii adoptate la nivel local atît în cazul în care consiliul judeţean este compus din mai mulţi actori cu putere de veto, cît şi în cazul în care actorii de la cele două niveluri sînt aceiaşi. Ambele

concluzii corespund îndeaproape ipotezelor teoriei. Conform acesteia, se prezice o autonomie crescută a nivelului inferior în situaţia în care există un număr mare de actori la cel superior, indiferent de numărul absolut de actori de la fiecare nivel. De asemenea, congruenţa este unul dintre factorii care duc la scăderea stabilităţii politicilor, iar rezultatele acestei aplicaţii par să indice din nou că aceasta are un impact mai mare decît numărul actorilor cu putere de veto. Astfel, în acest caz, prezenţa aceloraşi actori partizani în ambele consilii pare să fie mai semnificativă decît numărul actorilor din fiecare consiliu.

Desigur că această parte a aplicaţiei nu permite concluzii definitive, fiind nevoie de un număr mult mai mare de consilii locale din interiorul fiecărui judeţ pentru a afirma cu certitudine că relaţia există. Însă aceste date parţiale arată că ea este prezentă, ceea ce conduce la concluzia că luarea deciziei la nivel local este puternic influenţată de ceea ce se întîmplă la nivelul superior şi creează premisele pentru o eventuală cercetare ulterioară a acestei observaţii pe un eşantion semnificativ de consilii judeţene şi locale.

Concluzii

O primă concluzie care se poate desprinde din analiză este că modelul actorilor cu putere de veto oferă nişte premise teoretice utile pentru studierea relaţiei dintre actorii instituţionali şi partizani, individuali şi colectivi din cadrul instituţiilor. Deşi aplicarea sa poate fi dificilă din cauza problemelor de operaţionalizare a numărului de actori cu putere de veto sau a distanţei dintre actorii

partizani, odată depăşite aceste dificultăţi modelul oferă premisele pentru studierea configuraţiilor instituţionale.

în ceea ce priveşte aplicaţia propusă aici, rezultatele ei par să confirme în general ipotezele teoriei. Pentru luarea deciziei în administraţia locală din România, implicaţiile sînt că adoptarea deciziilor este îngreunată atunci cînd administraţiile locale sînt foarte fragmentate, cu un număr mare de actori cu putere de veto. O implicaţie interesantă reieşită din studiu, care poate merita o cercetare mai aprofundată, este că impactul numărului de actori este variabil în funcţie de cine sînt actorii respectivi. Astfel, rezultatele par să indice că existenţa unei apropieri a poziţiei între actori este suficientă pentru a favoriza luarea deciziei, chiar şi în cazurile în care numărul de actori rămîne mare. O altă concluzie care se desprinde din această analiză este că impactul numărului de actori cu putere de veto din cadrul consiliului este mai mare pentru nivelul local decît pentru cel judeţean. Nu în ultimul rînd, aplicaţiile realizate par să indice că există o influenţă importantă a corespondenţei dintre actorii de la nivel judeţean şi local asupra capacităţii de luare a deciziilor de la nivel local, o implicaţie ce ar merita studiată în continuare prin analize multinivel, de exemplu. Toate modelele ridică însă întrebări privind relaţia dintre congruenţa şi numărul actorilor cu putere de veto, cazurile analizate părînd să indice că apropierea sau distanţa ideologică dintre partide are un impact major asupra capacităţii consiliilor locale şi judeţene de a lua decizii.

Cu toate acestea, aplicaţiile prezentate aici nu îşi

propun să dea concluzii definitive. Pentru aceasta ar fi necesare o serie de alte modele, care să studieze, de exemplu, impactul actorilor cu putere de veto în guvernări diferite, efectul modificărilor în configuraţia actorilor cu putere de veto pe parcursul unui mandat, sau să aprofundeze relaţia dintre nivelul local şi cel judeţean prin modele multinivel cu un număr mult mai mare de cazuri analizate. Ceea ce demonstrează însă aplicaţia de faţă este că modelul actorilor cu putere de veto este aplicabil pentru studierea relaţiilor dintre partide inclusiv la nivel local şi că el poate oferi o mai bună înţelegere a acestor relaţii.

Bibliografie

Bawn, Kathleen (1999), „Money and Majorities în the Federal Republic of Germany: Evidence for a Veto Players Model of Government Spending", *American Journal of Political Science,* voi. 43, nr. 3 (iulie), 707-736.

Blau,. Iulian H. Şi Deb, Rajat (1977), „Social Decision Functions and the Veto", *Econometrica,* voi. 45, nr. 4 (mai), 871-879.

Dragoş, Dacian C. Şi Neamţu, Bogdana (2007), „Reforming Local Public Administration în Romania: Trends and Obstacles", *Internaţional Review of Administrative Sciences,* 73, 629-648.

Guha, A.S. (1972), „Neutrality, Monotonicity, and the Right of Veto", *Econometrica,* voi. 40, nr. 5 (septembrie), 821-826.

Krehbiel. Keith, Shepsle, Kenneth A. Şi Weingast, Barry R. (1987). „Why Are Congressional Committees Powerful?", *The American Political Science Review,* voi. 81,

nr. 3 (septembrie), 929-945.

McCarty, Noian M. (2000), „Presidential Pork: Executive Veto Power and Distributive Politics", *The American Political Science Review.* Voi. 94, nr. 1 (martie), 117-129.

Miroiu, Adrian (2006), *Fundamentele politicii, I, Preferinţe şi alegeri colective,* Iaşi, Polirom.

Moulin, H. (1982), „Voting with Proporţional Veto Power", *Econometrica,* voi. 50, nr. 1 (ianuarie), 145-162.

Munger, Michael C. (2004), „Book Review: *Veto Players: How Political Institutions Work", The Independent Review,* voi. 9, nr. 2, 297-298.

Steunenberg, Michael (2004). „Book Review: *Veto Players: How Political Institutions Work", West European Politics.* Voi. 27, nr. 3, 2004, 535-556.

Tsebelis, George (1995)... Decision Making în Political Systems: Veto Players în Presidentialism, Parlamentarism, Multicameralism and Multipartyism", Brit*ish Journal of Political Science, voi*. 25, nr. 3, 289-325.

Tsebelis, George (2002). *Veto Players: How Political Institutions Work.* Princeton University Press. New Jersey.

Tsebelis, George şi Alemîn, Eduardo (2005),.. Presidential Condiţional Agenda Setting în Latin America", *World Politics,* voi. 57, nr. 3 (aprilie), 396-420.

Vanberg, George (2002), „Book Review: *Veto Players: How Political Institutions Work", Journal of Politics.*

Alte surse:

Legea nr. 215/2001 a administraţiei publice locale, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 204 din 23 aprilie 2001.

Legea nr. 286/2006 pentru modificarea şi completarea Legii administraţiei publice locale nr. 215/2001. Publicată în *Monitorul Oficial* nr. 621 din 18 iulie 2006.

Toate informaţiile privind componenţa consiliilor locale şi judeţene şi numărul de hotărîri adoptate provin de pe paginile de internet ale acestora.

7. Un experiment privind regulile de vot la alegerile locale din Chişinău – Republica Moldova

Andrei Vlăducu, Dinu Guţu

Rezumat. *În acest capitol avem în vedere un experiment electoral desfăşurat la alegerile locale din Chişinău, Republica Moldova, la 5 iunie 2011, pentru a observa cum se comportă alegătorii atunci cînd sînt puşi să voteze cu alte reguli de vot (regula aprobării şi regula Borda) decît cea oficială (regula maj otită fii). Cercetarea se înscrie în abordarea teoretică specifică Teoriei Alegerii Sociale, oferind un răspuns următoarelor întrebări de cercetare: a) dacă acest tip de experiment şi aplicarea celor două reguli de vot sînt fezabile la nivelul alegerilor de masă; b) dacă principiile regulilor aprobării şi Borda sînt uşor de înţeles şi de acceptat de către indivizi; c) dacă ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celor două reguli; d) dacă s-a votat strategic şi în ce măsură la alegerile locale din Chişinău.*

Cuvinte-cheie: regula majorităţii, regula aprobării, regula Borda, vot strategic, experimente

Introducere înainte de a începe orice discuţie despre rolul secţiunii noastre în ceea ce priveşte acest volum despre competiţia politică vă rugăm să faceţi un exerciţiu de imaginaţie. Închipuiţi-vă că sînteţi la un concurs de dans. Există trei dansatori (cei mai buni) care şi-au etalat calităţile

Mulţumim domnului profesor Adrian Miroiu pentru sprijinul acordat. Mulţumim Comisiei Electorale Centrale din Republica Moldova pentru înţelegerea demersului nostru ştiinţific. Pe scena celui mai important concurs de dans din lume. De asemenea, există un juriu care trebuie să decidă cine este cîştigătorul. Întrebarea care stă pe buzele tuturor celor din public este cum se va stabili cîştigătorul. Juriul decide că cea mai bună modalitate de a face acest lucru este să se aleagă prin vot liber, egal şi secret. Toţi sînt de acord cu această modalitate dreaptă, familiară democraţiei, de a alege cîştigătorul. Şi acum să dezvoltăm mai multe scenarii referitoare la ce regulă de vot va folosi juriul. Se stabileşte că regula de vot este cea care spune că dansatorul care primeşte cele mai multe voturi va cîştiga concursul. Să ne imaginăm că juriul este format din zece membri. În urma votului, dansatorul A primeşte patru voturi, dansatorul B trei voturi şi dansatorul C trei voturi. Observăm că diferenţa între primul dansator şi ceilalţi doi este mică (un singur vot). Este oare drept ca acela care are cu un singur vot mai mult decît ceilalţi doi (dar cu două voturi mai puţin decît adversarii săi însumaţi) să cîştige concursul? Astfel, un membru al juriului hotărăşte să se adopte regula

majorităţii în două tururi pentru a vedea cine cîştigă. Se reia votul, iar după primul tur rezultatele sînt următoarele: dansatorul A rămîne cu patru voturi, dansatorul B are doar două voturi, iar dansatorul C are şi el patru voturi. Se intră în turul doi, unde dansatorul A rămîne cu patru voturi, iar dansatorul C are şase voturi. Deja juriul se confruntă cu o problemă: două reguli de vot duc la doi cîştigători diferiţi. Un alt membru al juriului doreşte să schimbe regula de vot pentru a tranşa în final cîştigătorul. Se adoptă regula aprobării, în care fiecare membru al juriului poate să aprobe oricare dintre dansatori (unul, doi sau pe toţi trei). În urma votului se stabileşte că dansatorul A rămîne cu patru voturi, dansatorul C are cinci voturi, iar dansatorul B are şase voturi. Aparent, cele mai intense apartenenţe în rîndul juriului le stîrnesc dansatorii A şi C (fie sînt pe primul loc, fie sînt pe ultimul în ordinea preferinţelor), dar dansatorul B este pe locul doi pentru majoritatea membrilor juriului. Din nou ne întrebăm ce facem. În final se stabileşte o nouă regulă de vot – regula Borda care clasează cei trei dansatori ierarhic, acordîndu-le puncte (locul I – trei puncte; locul II – două puncte; locul 3 – un punct). În urma alegerii, toţi dansatorii au acelaşi număr de puncte.

Care dintre aceste reguli de vot este mai dreaptă? Care dintre ele indică cu adevărat cîştigătorul concursului? Care satisface cel mai bine preferinţa socială? Simplul motiv că unele reguli de vot sînt familiare democraţiilor le face neapărat mai drepte decît reguli la fel de democratice, dar care nu au fost folosite niciodată la

nivelul alegerilor de masă?

Metafora concursului de dans poate fi transpusă în multe dintre alegerile cu care ne confruntăm în viaţa de zi cu zi. De la alegeri pe care a trebuit să le facem în jocurile copilăriei, cînd trebuia să stabilim cine sînt hoţii şi cine sînt vardiştii, pînă la alegeri legate de poziţiile pe care le avem la locul de muncă (în sindicate, asociaţii profesionale, consilii de administraţie), sau menite să stabilească cine ne va reprezenta interesele în instituţiile statului. Dacă ne întoarcem la exerciţiul nostru de imaginaţie şi alegem prima variantă de vot *(regulapluralitară),* ne plasăm într-un sistem specific Marii Britanii, controversat pentru că duce la suprareprezentarea primului ales şi subreprezentarea celorlalţi (cu toate că nu există diferenţe semnificative între aceştia din punct de vedere al numărului de voturi obţinute) şi încurajează votul strategic. Dacă vom alege o regulă majoritară, intrăm într-o schemă de alegere cu care sîntem familiarizaţi, datorită tipului de reguli electorale sub care se desfăşoară în România alegerile pentru stabilirea preşedintelui şi a primarului *(regula majorităţii în două tururi).* Celelalte variante de vot *(regula aprobării şi regula Borda)* sînt reguli experimentale care sînt folosite doar în medii cu un număr restrîns de alegători, niciodată pînă acum la nivelul alegerilor de masă, dar pe care teoria alegerii sociale ni le prezintă ca fiind mai drepte decît

regulile democratice consacrate (Felsenthal, Maoz şi Rapoport, 1993).

Punctul de pornire al modelului nostru experimental l-a constituit un articol al Iui Laslier şi Van der Straeten despre o simulare făcută de aceştia pentru a vedea rezultatele obţinute prin aplicarea regulii aprobării la nivelul alegerilor generale din Franţa, din anul 2002 (Laslier, Van der Straeten, 2007). Una dintre principalele lor concluzii era că regula aprobării defavorizează candidaţii extremişti, în cazul cercetării lor (desfăşurate asupra unui eşantion reprezentativ), candidatul extremist Le Pen obţinînd un scor mult mai prost (în turul întîi) decît prin intermediul regulii oficiale de vot[63] – regula majorităţii în două tururi.

Astfel, avînd în vedere proximitatea temporală, costurile relativ mici pentru desfăşurarea experimentului şi posibilitatea de a pătrunde intr-un climat politic nefamiliar, am decis să efectuam experimentul la alegerile locale din Chişinău, Republica Moldova (turul întîi), desfăşurate în data de 5 iunie 2011.

Ceea ce ne-am propus în această cercetare a fost să testăm, folosindu-ne de metoda experimentală:

a) fezabilitatea experimentului şi a celor două reguli de vot (aprobare, Borda) la nivelul alegerilor de masă;
b) dacă principiile regulilor aprobării şi Borda sînt uşor de înţeles şi acceptat de către indivizi;

63 Vă readucem aminte că alegerile generale din Franţa anului 2002 au fost extrem de controversate, având în vedere numărul mare de voturi pe care le-a obţinut candidatul extremist Le Pen, care a intrat în turul doi de scrutin, alături de Chirac. In urma regulii aprobării, Le Pen nu intra în turul doi.

c) dacă ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celorlalte două reguli;
d) în ce măsură s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale.

în prima parte a acestui capitol vom clarifica metodologia folosită pentru desfăşurarea experimentului, după care vom continua cu partea teoretică. În care vom specifica ce înţelegem prin regula majoritară în două tururi, regula aprobării, regula Borda şi votul strategic. În partea a treia vom discuta despre analiza statistică pe care am făcut-o pentru a oferi răspunsuri celor patru întrebări de cercetare specificate mai sus. Ultima parte a acestui capitol este destinată reluării cadrului teoretic şi emiterii concluziilor rezultate în urma cercetării.

Specificaţii metodologice

O întrebare de la care am putea începe teoretizarea cercetării noastre este în ce măsură metoda experimentală are relevanţă în ştiinţele sociale. Vernon Smith[64] conchidea că motivul pentru care ai vrea să faci un experiment este fie că: a) vrei să testezi o ipoteză; b) vrei să vezi de ce o teorie nu este bună; c) vrei să observi regularităţi empirice ca fundament pentru o teorie; d) vrei să compari mediile în care funcţionează o teorie; e) vrei să compari instituţiile; f) vrei să evaluezi propuneri de politici; g) vrei să foloseşti

64 Vernon Smith (n. 1927) este profesor de economie la Universitatea Chapman din Orange. California, şi câştigător al Premiului Nobel în ştiinţele economice în 2002 în urma experimentelor pe care le-a desfăşurat cu studenţii săi. Experimentele s-au referit la modalitatea în care altruismul influenţează comportamentul economic şi la felul în care se raportează la dinamica pieţelor studenţii bogaţi şi cei săraci.

laboratorul ca un cîmp de testare pentru designul instituţional, ca să observi performanţele proprietăţilor noilor instituţii (Miroiu, 2010, p. 4).

Atunci cînd încercăm realizarea unui experiment trebuie să ţinem cont de trei elemente relevante – *mediul, comportamentul* şi *instituţiile.* Mediul experimental cuprinde un set de variabile preexistente (cele cu care vin agenţii supuşi experimentului) şi un set care nu poate fi influenţat decît de cercetător. Instituţiile cuprind mesaje de distribuire referitoare la modul în care se modifică tipul de alocare instituţională, de tranziţie (ajustare) şi de încheiere a procesului. Prin comportament înţelegem setul comportamental al agenţilor supuşi experimentului. Principalul beneficiu pe care ţi-1 oferă un experiment este controlul variabilelor mediu şi instituţii.

În ştiinţele sociale există două tipuri de experimente: cele fizice (observi în realitate ce se întîmplă) şi cele mentale (îţi imaginezi ce s-ar putea întîmpla), prezenta cercetare înscriindu-se în prima categorie. Din punct de vedere metodologic, tipul de experiment pe care l-am ales se încadrează în categoria/rawed *field experiment,* adică „experimente de teren desfăşurate pentru a identifica în ce măsură condiţiile care se aplică în mod natural pot fi transpuse unor medii experimentale. Acest design experimental duce către identificarea unui cadru natural în care poţi controla experimentul în sensul desfăşurării acestuia pe teren” (Harrison şi List, 2004). În cazul experimentului nostru, avem drept obiectiv compararea a trei sisteme de vot din punctul de vedere al rezultatelor pe

care le oferă şi al identificării gradului în care s-a votat strategic, precum şi acceptabilitatea noilor reguli de vot în rîndul agenţilor supuşi experimentului şi însăşi fezabilitatea acestuia la nivelul unor alegeri de masă.

Experimentul desfăşurat în cadrul alegerilor locale generale din Chişinău, Republica Moldova (5 iunie 2011, turul întîi), s-a bazat pe o cercetare-pilot realizată cu şase luni mai devreme în interiorul SNSPA[65]. Cercetarea-pilot urmărea să observe în ce măsură se schimbă rezultatele alegerilor prin folosirea unor reguli de vot diferite, precum şi măsurarea votului strategic în cadrul situaţiei experimentale. Astfel, au fost analizate comparativ trei reguli de vot (regula pluralitară, regula aprobării şi regula Borda). Concluziile experimentului au fost că folosirea

65electorale desfăşurate pe durata a aproximativ 30 de zile, finalizată cu alegerea prin vot (se foloseşte regula pluralitară) a unui câştigător (există o zi a alegerilor în care se tipăresc buletine de vot, studenţii FSP fiind invitaţi să voteze). La acest curs sunt înscrişi studenţi din anul II şi anul III, având cerinţa de a se constitui în echipe de campanie formate din cinci-şapte persoane, fiecare echipă propunând un candidat. Astfel, au existat opt echipe : Partidul România Mare (PRM), Partidul Comunist Român (PCR), Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR), Partidul Noua Generaţie (PNG). Partidul Naţional Liberal (PNL), Partidul Social Democrat (PSD), Mişcarea Verzilor (MV) şi un candidat inde- pendent, fiecare echipă având un candidat drept reprezentant; de ase- menea mai multe echipe s-au constituit în trusturi de presă, sindicate ale studenţilor. Rolurile sunt bine definite în interiorul echipei de campanie, plecând de la studenţi care se ocupă cu monitorizarea presei (atât a celei reale, cât şi a celei constituite în interiorul cursului) până la şefi de campanie şi formatori de mesaje care să definească patternurile compor- tamentale şi atitudinale ale candidatului. Candidatul trebuie să urmărească linia oficială a omologului său din realitate, asumându-şi toate atitudinile acestuia (pozitive şi negative). De-a lungul campaniei electorale sunt organizate diverse evenimente de către echipele implicate în joc : dezba- teri, conferinţe de presă, acţiuni în interiorul SNSPA, promovare prin diverse mijloace (afişe, stickere, bannere), invitarea unor personalităţi politice (Remus Cernea, Alina Gorghiu), totul culminând cu o dezbatere finală (după modelul celor desfăşurate pentru alegerile prezidenţiale) unde sunt invitaţi toţi candidaţii şi la care poate asista orice student al facultăţii. Imediat după încheierea dezbaterii se deschid urnele de vot. unde studenţii (FSP, nivel licenţă şi maşter) şi-au putut exprima preferinţele.

unor reguli de vot diferite într-o alegere duce la cîştigători diferiţi (sub regula Borda am avut un alt cîştigător) şi la schimbări ale ordinii în clasamentul alternativelor; precum şi că s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale (Vlăducu şi Guţu, 2011). Cu toate acestea cercetarea din decembrie 2010 prezintă anumite carenţe la nivel de validare ştiinţifică:

— Numărul mic de subiecţi care au participat la experiment – 94 de subiecţi.

— Avînd de-a face cu subiecţi educaţi (studenţi), e posibil ca unele comportamente strategice să fi fost induse de natura activităţii pe care aceştia o au (studenţi la Facultatea de Ştiinţe Politice).

— Desfăşurarea experimentului într-o simulare de campanie electorală nu ne asigură că subiecţii au tratat cu seriozitate demersul nostru.

Avînd experienţa cercetării din cadrul cursului de Analiză Electorală, cunoscînd limitele cercetării şi fiind motivaţi de validarea ipotezelor acesteia, am lansat ideea organizării unei cercetări similare în cadrul unor alegeri reale. Am decis aplicarea experimentului electoral în cadrul alegerilor locale generale din Chişinău (Republica Moldova) desfăşurate pe data de 5 iunie 2011 (turul întîi). Avem mai multe argumente pentru care ne-am decis asupra acestei alegeri:

— Posibilitatea aplicării experimentului pe un eşantion reprezentativ (aproximativ 1 300 de persoane);

— Costuri relativ reduse;

— Aplicarea experimentului într-un alt spaţiu politic

decît cel românesc;

— Proximitate temporală.

Experimentul a demarat prin trimiterea unei scrisori oficiale către Comisia Electorală Centrală (CEC) din Republica Moldova, pentru a obţine aprobarea desfăşurării cercetării. Deşi în fază iniţială cererea ne-a fost aprobată, abia în data de 3 iunie am reuşit să obţinem acordul oficial pentru desfăşurarea cercetării. Experimentul propriu-zis s-a desfăşurat în 5 dintre cele 300 de secţii de votare organizate în Chişinău, după cum urmează:

— Sector Ciocana – Liceul „P. Zadnipru" (secţia 163).

— Sector Centru – Teatrul „Satiricus" (secţia 117).

— Sector Rîşcani – Liceul „Ion Creangă" (secţia 224).

— Sector Buiucani – Şcoala medie nr. 5 (secţia 92).

— Sector Botanică – Centrul Academic Internaţional „Eminescu" (secţia 46).

Pentru o mai bună validitate şi fidelitate a experimentului am desfăşurat o eşantionare aleatorie a cîte unei secţii de vot pentru fiecare dintre cele cinci unităţi administrative ale Chişinăului. A urmat selectarea a zece operatori de teren (cîte doi pentru fiecare secţie). Menţionăm faptul că operatorii de teren au fost selectaţi de la o firmă specializată de cercetări sociologice din Republica Moldova şi posedau cunoştinţe atît de limba română, cît şi de limba rusă[66]. Pentru fiecare secţie de

66 Republica Moldova este o societate polarizată între vorbitori de limbă rusă şi vorbitori de limbă română. Cu câteva zile înainte de experiment, un exit-poll realizat de firma IRES, a lui Vasile Dâncu, a greşit rezultatele deoarece operatorii de teren vorbeau doar limba română, neputând discuta cu vorbitorii de limbă rusă, votanţi în mare parte ai Partidului Comunist din Republica Moldova.

votare au fost distribuite cîte 300 de buletine experimentale. Acestea conţineau trei întrebări (în limba română şi în limba rusă), fiecăreia corespunzîndu-i cîte o listă electorală identică cu cea reală:

— Regula majoritară: „Care este candidatul cu care aţi votat la alegeri?”

— Regula aprobării: „Alegeţi cîţi candidaţi doriţi din lista de mai jos”

— Regula Borda: „Ierarhizaţi 3 dintre opţiunile dvs. De vot (1 – prima opţiune, 3 – ultima opţiune)”.

Operatorii au respectat caracterul secret al votului şi intimitatea alegătorilor, aplicînd un buletin la a treia persoană ieşită de la urne. Buletinul de vot era înmînat alegătorilor, fiind însoţit de explicaţia prealabilă a operatorului. Menţionăm că operatorii de teren au aplicat buletinele de vot pe tot parcursul desfăşurării scrutinului (intervalul 07: 00-21:00). Pasul de eşantionare a fost de 5 (1 500 alegători medie per secţie/300, eşantion secţie). Pe baza experienţei scrutinelor precedente am luat în calcul faptul că prezenţa la urne nu depăşeşte 60% (aceasta fiind de 57.02% în cazul alegerilor din 5 iunie). Corectitudinea aplicării buletinelor de vot a fost asigurată prin verificarea periodică a operatorilor, pe tot parcursul scrutinului.

Conform articolului 134 din Codul Electoral al Republicii Moldova, privind alegerea primarului:

„(1) Candidatul pentru funcţia de primar se consideră ales dacă a întrunit mai mult de jumătate din voturile valabil exprimate ale alegătorilor care au participat la votare.

(2) în cazul în care nici un candidat nu întruneşte mai mult de jumătate din numărul de voturi valabil exprimate, în termen de două săptămîni se va proceda la al doilea tur de scrutin cu doi candidaţi care au întrunit cel mai mare număr de voturi în primul tur de scrutin”.

Aşadar, regula de vot pentru alegerile locale generale din Republica Moldova este prin vot majoritar în două tururi, acestea avînd loc o dată la patru ani. Din punctul de vedere al competiţiei politice, conform sondajelor, şansele cele mai mari pentru obţinerea postului de primar al municipiului Chişinău erau împărţite între actualul primar, Dorin Chirtoacă, membru al Partidului Liberal, şi candidatul Partidului Comuniştilor, Igor Dodon. Rămîne de văzut dacă tipul de regulă de vot a determinat bipolarizarea electoratului sau alte variabile au determinat acest lucru (94.6% dintre electori au votat pentru primii doi candidaţi).

în urma realizării experimentului electoral, odată cu centralizarea buletinelor de vot de la cele cinci secţii, am realizat alături de cei zece operatori un focus-grup pentru a obţine informaţii privind desfăşurarea experimentului şi pentru a identifica eventualele probleme apărute. În cazul a şase dintre operatori, comisia electorală din secţiile în care au fost repartizaţi a încercat să se opună desfăşurării experimentului pînă la confirmarea telefonică privind legalitatea acestuia din partea reprezentanţilor Comisiei Electorale Centrale. Experimentul a avut o receptivitate destul de ridicată la nivelul alegătorilor, majoritatea fiind dispuşi să completeze buletinele de vot. În cazul secţiilor

de la Botanică şi Rîşcani, cu precădere alegătorii mai în vîrstă, preponderent vorbitori de limbă rusă, nu şi-au manifestat disponibilitatea de a participa. Chiar dacă pe fiecare buletin au existat explicaţii detaliate privind regula de vot, majoritatea alegătorilor au cerut informaţii suplimentare, apelînd la operatori.

Candidaţii care au participat la alegerile locale din Chişinău au fost următorii:

Tabelul 7.1. *Candidaţi alegeri locale Chişinău*

Nr.	**Candidat**	**Partid**
1.	Coropceanu Sergiu	Partidul Social Democrat
2.	Buşilă Radu	Partidul Popular Creştin Democrat
3.	Crîlov Valentin	Partidul Socialiştilor din Moldova „Patria Rodina”
4.	Oleg Onişcenco	Partidul Politic „Casa noastră Moldova”
5.	Dodon Igor	Partidul Comuniştilor
6.	Klimenco Valeţii	Mişcarea Social-Politică „Ravnopravie”
7.	Pavlicenco Vitalia	Partidul Naţional Liberal
8.	Laguta Maia	Partidul Politic Patrioţii Moldovei

9.	Buliga Valentina	Partidul Democrat din Moldova
10.	Preşca Valeriu	Blocul Electoral „Forţa a treia”
11.	Mihail Manole	Partidul Popular Democrat din Moldova
12.	Darie Marcel	Partidul Legii şi Dreptăţii
13.	Dorin Chirtoacă	Partidul Liberal
14.	Mihai Godea	Independent

Pentru a analiza datele obţinute în urma desfăşurării experimentului am apelat la interpretare statistică[67].

Numărul mare de respondenţi în cadrul experimentului (1 335) ne-a validat eşantionul ca fiind unul reprezentantiv din punct de vedere statistic, cu o eroare de + /-3%.

Limitele cercetării se înscriu în mediul experimentului care nu a încurajat apariţia unei a treia alternative relevante, deoarece peste 94% dintre voturi au fost împărţite între primii doi candidaţi, modificările ierarhice fiind mai degrabă nesemnificative.

67 Putem furniza baza de date cu care am operat în cadrul acestui experiment tuturor celor care doresc să verifice, să extindă, să îmbunătăţească rezultatele cercetării noastre. Aceştia ne pot scrie pe adresa Facultăţii de Ştiinţe Politice. SNSPA Bucureşti.

Cadrul teoretic – Regula majorităţii în două tururi, regula aprobării, regula Borda înainte de a intra în analiza propriu-zisă a rezultatelor experimentului vom realiza o descriere a celor trei reguli de vot cu care am operat în cadrul experimentului – regula aprobării, regula Borda şi regula majorităţii în două tururi (regula oficială de vot) –, precum şi a votului strategic.

Regula majorităţii în două tururi

Regula oficială cu care s-a votat în turul întîi al alegerilor locale din Chişinău a fost cea a majorităţii. Această regulă de vot poate avea două variante. În prima variantă (cea mai cunoscută) regula selectează, în ordinea numărului de voturi, candidaţii clasaţi pe primele două locuri dacă nici unul dintre aceştia nu întruneşte o majoritate absolută a voturilor. Între aceştia din urmă se organizează un nou tur de scrutin şi este declarat cîştigător acel candidat care primeşte o majoritate simplă (majoritatea celor care nu absentează şi care nu se abţin, în cazul în care abţinerea este permisă).

Exemplu (exemplul este unul aleatoriu, neavînd nici o legătură cu realitatea):

Tabelul 7.2. *Modelul regulii majorităţii în două tururi*

	Tur I	**Tur 2**
Candidat	Voturi	Voturi
A	39	44
B	32	**56**
C	21	
D	8	

Cea de-a doua variantă este regula majorităţii absolute, care este folosită pentru selectarea unui singur candidat. Ceea ce se cere pentru a determina candidatul cîştigător este obţinerea unei majorităţi a voturilor (50% + 1) din partea tuturor membrilor grupului (indiferent dacă există absenţe sau abţineri)[68].

Din punct de vedere istoric, *regula majorităţii* reprezintă cel mai răspîndit instrument prin care grupurile iau decizii. Condiţiile pe care G. Heinberg le presupune pentru ca regula majorităţii să funcţioneze (Heinberg, 1926) fac referire la: a) existenţa grupurilor organizate; b) egalitatea membrilor în ceea ce priveşte drepturile politice; c) acceptarea ideii că părerea celor rnulţi formează voinţa colectivă. Biserica Catolică este prima instituţie care foloseşte regula majorităţii pentru a face diverse alegeri în interiorul ei (Colomer şi McLean, 1998). În anul 1430, regula majorităţii este introdusă ca element de decizie (se aplica rar, neavînd statutul de regulă de sine stătătoare) în Camera Comunelor a Parlamentului Britanic prin intermediul *Magna Carta Libertatum.* Această regulă începe să aibă un grad mare de răspîndire odată cu acceptarea pluralităţii opiniilor şi creşterea drepturilor politice.

Regula majorităţii presupune ca principale avantaje:

— Simplitatea (votanţii o pot înţelege uşor, iar voturile sînt uşor de numărat);

— Rezolvă o parte a problemei de reprezentare a

68 în România, de exemplu, pentru ca un referendum să fie validat, procesul decizional se supune regulii majorităţii absolute, fiind nevoie de 50% + 1 din totalul cetăţenilor cu drept de vot.

regulii pluralităţii, maximizînd dimensiunea grupului reprezentat.

Printre principalele dezavantaje ale regulii majorităţii se numără stimulentele pe care le oferă în ceea ce priveşte voiul strategic în primul tur şi campania negativă. Unele dintre efectele directe ale acestor comportamente sînt descurajarea prezenţei la vot a alegătorilor candidaţilor minoritari, scăderea prezenţei la vot şi nesinceritate în exprimarea preferinţei politice. De asemenea, organizarea a două tururi de scrutin conduce la mărirea costurilor de organizare a alegerilor şi la creşterea timpului de desfăşurare a acestora.

Regula aprobării

Regula aprobării este o metodă de vot prin care votanţii pot alege (sau aproba) oricîţi candidaţi doresc dintre cei disponibili. Nu există restricţii în ceea ce priveşte numărul de candidaţi care pot fi aleşi, fiecare votant putînd opta pentru un candidat, doi candidaţi, trei candidaţi, pentru întreaga listă sau pentru nici unul, dîndu-le maxim un vot fiecăruia. Spre deosebire de regula Borda. Despre care vom discuta mai jos, alegătorul nu trebuie să ierarhizeze valoric candidaţii, ci să-şi exprime acordul sau dezacordul pentru fiecare dintre aceştia. Cîştigător devine candidatul care primeşte cele mai multe voturi (sau aprobări). Pentru ca o regulă de vot să se numească *regula aprobării,* trebuie să îndeplinească două condiţii:

— Nu există nici o restricţie privind numărul candidaţilor pe care îi alegi (atîta timp cît se găsesc pe listă);

— Nu trebuie ca alegătorul să ierarhizeze opţiunile (fiecărui candidat îi poţi acorda maxim un vot).

Exemplu (exemplul este unul aleatoriu, neavînd nici o legătură cu realitatea):

Tabelul 7.3. *Modelul regulii aprobării*

Candidat	— *	**Utilizaţi X pentru a selecta candidaţii preferaţi**
A	—	
B	—	X
C		
D	—	X

Deşi regula aprobării a fost folosită pentru prima dată în secolul al XlII-lea la conclavurile papale, în ştiinţele politice expresia *approval voting* apare în anii ’70, odată cu articolul lui G. Ottewell „Arithmetic of Voting”. Regula aprobării nu este răspîndită la nivelul alegerilor de masă, aceasta fiind folosită în special în mediul privat (alegeri pentru stabilirea consiliilor directoare, asociaţiilor profesionale etc.), atunci cînd avem un număr relativ mic de votanţi[69]. După Brarns şi Fishburn (Brams, 1993), regula aprobării prezintă o serie de avantaje comparativ cu celelalte reguli de vot:

— Este o regulă de vot simplă şi conduce la scăderea voturilor anulate (spre exemplu, în cazul regulii majorităţii

69 Este important să menţionăm că, începând cu 2012, în cadrul SNSPA. alegerea membrilor Consiliilor facultăţilor şi a Senatului Universităţii, atât la nivel profesoral, cât şi la nivelul studenţilor, se realizează folosind regula aprobării. Astfel, SNSPA devine prima instituţie de învăţământ superior din România care apelează la această regulă de vot pentru a-şi alege reprezentanţii.

se anulează voturile care indică mai mult de un candidat);

— De obicei, candidatul ales se selectează într-un singur tur;

— Este o regulă de vot flexibilă, oferind votanţilor posibilitatea de a alege un singur candidat (dacă au o preferinţă intensă pentru acesta) sau mai mulţi candidaţi (dacă nu au o preferinţă intensă pentru nici unul dintre ei);

— Voturile se numără uşor;

— Conduce, de obicei, la alegerea candidaţilor moderaţi;

— Reduce campaniile negative[70];

— Este ales candidatul cu cel mai puternic suport general;

— Sporeşte valoarea votului;

este mai puţin vulnerabilă la votul strategic şi reprezintă exact candidaţii minoritari (atunci cînd candidatul preferat nu are şanse de a cîştiga alegerile, votantul poate în continuare să îi ofere aprobarea, selectînd apoi şi un candidat cu mai multe şanse de a cîştiga).

Principalul dezavantaj al regulii aprobării este acela că nu reprezintă exact intensitatea preferinţelor votanţilor. Votantul poate aproba mai mulţi candidaţi fără a-i prefera pe toţi la fel. Raportîndu-ne la exemplul nostru de mai sus, spunem că îi preferăm pe candidaţii B şi D, cu toate că B este preferat lui D la nivel personal. Sub regula aprobării vom exprima însă o preferinţă la fel de intensă pentru

70 Prin *campanie negativă* înţelegem acel tip de campanie care are drept principal obiectiv obţinerea unei reacţii negative faţă de adversar din partea electoratului, nefiind considerată fair-play.

ambii candidaţi.

Regula Borda

Regula Borda este o regulă nefolosită la nivelul alegerilor de masă, cu toate că unii autori (Felsenthal, Maoz şi Rapoport, 1993) consideră că aceasta respectă în mai mare măsură preferinţa socială generală decît mult mai cunoscutele reguli majoritară şi pluralitară. Jean Charles de Borda (1733-1799) a dezvoltat această regulă de vot plecînd de la o situaţie reală: prezenţa preferinţelor ciclice în cadrul alegerilor din interiorul Academiei Franceze de Ştiinţe. Împreună cu marchizul de Condorcet, Borda a iniţiat celebra dezbatere din interiorul Academiei Franceze de Ştiinţe între modernişti (susţinătorii lui Condorcet) şi apărătorii puterii absolute (Borda), privind modul în care diferite reguli de vot pot da cîştigători diferiţi. Răspunsul lui J.C. Borda la problema preferinţelor ciclice este formulat în lucrarea sa *Memoire sur Ies elections au scrutin* prezentată de autor în 1770 la Academie Royale des Sciences şi publicată în 1789.

Asumpţia de la care porneşte această regulă de vot este aceea că tăria susţinerii pe care membrii unui grup o acordă unei alternative nu este dată exclusiv de numărul de opţiuni prime pentru această alternativă. Pentru a evalua tăria reală a susţinerii unei alternative e nevoie să cunoaştem cum stă acea alternativă în cadrul întregii ierarhizări a tuturor alternativelor de către membrii grupului. Mai simplu, regula Borda oferă fiecărui candidat un anumit număr de puncte corespunzînd poziţiei în care acesta este ierarhizat de către fiecare votant. După ce

toate voturile au fost numărate, candidatul cu cele mai multe puncte este considerat cîştigător.

Exemplu (exemplul este unul aleatoriu, neavînd nici o legătură cu realitatea)[71]:

Tabelul 7.4. *Modelul regulii Borda*

Candidat	**-**	**Ierarhizaţi următorii candidaţi în funcţie de preferinţă**
A	-<•	2
B	->	1
C	->	3

Vom apela la un model teoretic ipotetic pentru a exemplifica modul de funcţionare al regulii Borda:

Fie un grup G format din 100 de persoane, avînd trei alternative intre care pot să aleagă (A. B. C).

G= {1...100}

P/A, B, Cj, unde P reprezintă relaţia de preferinţă.

Profilul grupului este redat în tabelul de mai jos:

Exemplu: (exemplul este unul aleatoriu, neavănd nici o legătură cu realitatea)[72]:

Tabelul 7.5. *Paradoxul votului cu cîştigători multipli*

---

71 Traducând acest tabel, înţelegem că avem trei candidaţi: Băsescu, Geoană, Antonescu. în cazul alegătorului nostru, acesta îl preferă pe primul loc pe B (1 - de la locul întâi, dar care va primi trei puncte), pe locul doi pe C (2 - de la locul doi. va primi două puncte), iar pe locul trei pe A (3 - de la locul trei, dar va primi doar un punct).

72 Traducând acest tabel, înţelegem că 40 de persoane îl preferă pe primul loc pe A. pe locul doi pe C, iar pe locul trei pe B. 30 de persoane îl preferă pe primul loc pe C, pe locul doi pe B. iar pe locul trei pe A. Analog, acelaşi raţionament este valabil pentru toţi ceilalţi indivizi.

40	**30**	**2**	**16**	**12**
A	**C**	c	B	B
C	B	A	A	C
B	A	B	C	A

Folosind *regula pluralitară* vom avea următoarele rezultate:

Alternativa A este prima preferinţă pentru 40 de persoane, alternativa C este prima preferinţă pentru 32 de persoane, alternativa B este prima preferinţă pentru 28 de persoane. Cum 40 > 32 > 28 = > ordinea alternativelor preferate la nivelul grupului este Băsescu *P* Antonescu *P* Geoană = > alternativa Băsescu este cîştigătoare.

Dacă folosim *regula majorităţii absolute,* vom avea următorul rezultat:

(A, C): A *PC:* 40 + 16 = 56

(C, B): C *P* B: 30 + 2 + 12 = 44

= > A P C analog în urma calculelor C *P* B şi B *P* A => proprietatea tranzitivităţii (dacă a *P* b şi b *P* c = > a *P* c) este încălcată = > nu avem nici un cîştigător.

Regula Borda ataşează fiecărei persoane trei puncte pentru alternativa folosită pe primul loc, două puncte pentru alternativa folosită pe locul al doilea şi un punct pentru alternativa folosită pe locul al treilea.

Rezultatele produse sînt următoarele:

A: (3*40) + 30 + (2*2) + (2*16) + 12 = 120 + 30 + 4 + 32 + 12 = 198 puncte

(analog) C = 216 puncte

(analog) B = 186 puncte

= > ordinea alternativelor este (C, A, B), alternativa aleasă fiind Antonescu. Observăm că trei reguli de vot aplicate aceluiaşi model teoretic duc la rezultate diferite.

Pentru ca o regulă de vot să poată fi numită *regula Borda,* aceasta trebuie să satisfacă următoarele două condiţii (Felsenthal, Maoz şi Rapoport, 1993):

— Fiecare membru al grupului să-şi fi ierarhizat strict toate alternativele (nu există situaţii de indiferenţă între alternative).

— Regula depinde doar de evaluările pereche cu pereche ale alternativelor.

Considerăm ca fiind avantaje ale regulii Borda:

— Capacitatea de a elimina candidaţii extremişti, avantajînd candidaţii moderaţi;

— Este o regulă de vot consensuală;

— Sub auspiciile acestei reguli, votanţii îşi ordonează preferinţele sincer;

— De obicei, candidatul ales se selectează din primul tur.

Există o serie de dezavantaje legate de această regulă de vot:

— Este o regulă de vot complicată, votanţii putînd avea dificultăţi în înţelegerea ei;

— Numărarea voturilor poate fi dificilă;

— Este vulnerabilă la votul strategic (votanţii îşi pot reprezenta tăls preferinţele pentru a-şi ajuta candidatul preferat);

— Poate părea o regulă contraintuitivă unora dintre votanţi deoarece are potenţialul de a elimina un candidat

care obţine o victorie după regula pluralitară (exemplul nostru îl dă cîştigător pe x sub auspiciile regulii pluralitare), dar care pierde după regula Borda (alternativa *y* cîştigă sub regula Borda).

Voiul strategic

O dezbatere importantă în evoluţia ştiinţelor politice este cea dintre Cox şi Duverger pe tema votului strategic, aceştia încercînd să ofere răspuns unor întrebări de genul: *Există vot strategic în alegerile de masă? Se poate vota strategic, iar dacă da, cînd? Poţi împiedica votul strategic? Există reguli imune la votul strategic? Dacă există, înseamnă că ele sînt mai bune pentru că votezi sincer?*

Discuţia pleacă de la asumpţia lui Maurice Duverger, care în lucrarea *Lespartispolitiques,* după formularea celor două legi cunoscute în ştiinţele politice drept legile lui Duverger[7374], conchide că indivizii votează strategic deoarece cunoaşterea de către alegător a regulii de vot îi induce acestuia un anumit tip de comportament electoral.

Dacă am încerca să dăm o definiţie a votului strategic

---

73 Cele două legi ale lui Duverger sunt: l) sistemul pluralitar duce la apariţia bipartidismului: 2) sistemul proporţional duce la apariţia mul- tipartidismului. în urma acestor legi au apărut o serie de dezbateri în ştiinţele politice : Sistemul de vot influenţează numărul de partide politice sau numărul de partide politice influenţează sistemul de vot? ; Cum putem numi aceste două asumpţii legi atâta timp cât există cel puţin un exemplu care să le infirme? ş.a.

74 Conform lui Arrow (Arrow, 1951) un individ este raţional dacă se com- portă astfel: a) poate întotdeauna să ia o decizie atunci când se confruntă cu mai multe alternative; b) ierarhizează toate alternativele pe care le are în funcţie de propriile preferinţe, astfel încât fiecare este preferată, indiferentă sau inferioară celorlalte; c) ierarhizarea preferinţelor este tranzitivă; d) întotdeauna alege dintre alternativele posibile pe cea care se află cel mai sus în ierarhia preferinţelor sale ; e) întotdeauna ia aceeaşi decizie când are de ales între aceleaşi alternative.

aceasta s-ar referi la transferul de voturi pentru orice altă alternativă care nu e prima preferinţă a individului cu scopul de a îmbunătăţi rezultatul alegerilor (Moser, Scheiner, 2008, p. 2). Pentru o mai bună descriere şi înţelegere a modelului votantului strategic vom apela la un exemplu folosind modelul votantului raţionallj:

— Fie un votant *V* (Ion) şi trei alternative de vot *(A, B,* O;

— Cel mai bun rezultat pentru votant este determinat de cel mai mare cîştig pe care îl poate obţine în urma ieşirii cîştigătoare a alternativelor;

— Stabilim că ordinea preferinţelor lui V este C *P* A *P* B (Prin *P* înţelegem *preferinţă.):*

— Dar ce se întîmplă atunci cînd *V* ştie că preferinţa lui primă (C) are puţine şanse să iasă cîştigătoare şi că lupta se va da între preferinţa secundă (A) şi preferinţa terţă (B)?

Pentru a evita ca B (preferinţa terţă) să iasă cîştigătoare. *V* va opta pentru preferinţa secundă A. Aceasta este ceea ce se numeşte un vot strategic.

Pot fi identificaţi o serie de factori care favorizează apariţia votului strategic: a) regula de vot care favorizează astfel de comportamente;

b) capacitatea votantului de a fi decisiv în stabilirea alternativei cîştigătoare[75]; c) opţiunile viabile pe care votantul le are şi care pot influenţa decizia; d) gradul de informaţie pe care îl are individul în ceea ce priveşte

75 Asumăm un caz ipotetic în care votul unui individ poate conta foarte mult în stabilirea câştigătorului.

regula de vot şi scena politică (Herrmann şi Pappi. 2008).

în general, votul strategic este considerat un comportament electoral rău, deoarece alegătorul este presat de regulile jocului să exprime o opţiune neadevărată, renunţînd la adevărata lui preferinţă.

Testarea întrebărilor de cercetare *întrebarea I: Care este fezabilitatea experimentului şi a celor doua reguli de vot (aprobare, Borda) la nivelul alegerilor de masă?*

Rata mare de participare (1 335 de subiecţi) dintr-un număr maxim de 1 500 de subiecţi a demonstrat că acest tip de experiment este fezabil şi acceptat de către votanţi. De asemenea, o mare parte dintre aceştia (rezultate obţinute în urma desfăşurării focus-grupului cu operatorii de teren) s-au dovedit interesaţi să ia parte la un experiment care vizează regulile de vot, cerînd operatorilor de teren date suplimentare.

întrebarea II: Principiile regulilor aprobării şi Borda sînt uşor de înţeles şi acceptat de către indivizi?

Alegătorii din Chişinău nu sînt obişnuiţi cu un astfel de tip de experiment electoral. Noile reguli de vot fiind prezentate ad-hoc, la ieşirea de la urne, alegătorii nu au avut prea mult timp de reflecţie sau pentru aplicarea unor eventuale strategii de vot în dependenţă de preferinţele lor, marea majoritate a persoanelor participante la experiment exersînd pentru prima dată aceste reguli de vot. În aceste condiţii, pentru experimentele viitoare de acest tip ar fi utilă informarea prealabilă a alegătorilor din secţia respectivă, pentru o înregistrare mai bună a preferinţelor acestora şi pentru a limita reticenţa lor în

ceea ce priveşte participarea la experiment.

Tabelul de mai jos dovedeşte că numărul dominant de aprobări prin regula aprobării la nivel general este între 1 şi 2, foarte puţini alegători aprobînd mai mult de două alternative.

Tabelul indică în partea superioară numărul de aprobări, iar în partea inferioară numărul indivizilor care au avut opţiunea respectivă.

Tabelul 7.6. *Valoarea dominantă a alternativelor aprobate*

0	**1**	**2**	3	4	5	6	7	8	> 9
	9 45	**3 23**	4 9	7	4	1	0	0	0

întrebarea III: Ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celorlalte două reguli?

Am luat în calcul rezultatele obţinute prin regula oficială de vot (regula majorităţii), coroborate cu rezultatele obţinute prin regula aprobării şi regula Borda. Analiza s-a centrat în primă instanţă asupra rezultatelor obţinute în fiecare secţie de vot, după care am realizat o centralizare a tuturor rezultatelor. Vă readucem aminte că am folosit o formă simplificată a regulii Borda, luînd în calcul doar primele trei alternative clasificate, acordînd punctaj inclusiv variantelor care clasificau doar una (sau două) alternative. Totalul indivizilor care au participat la experimentul nostru a fost de 1335.

a) Secţia Buiucani

La secţia Buiucani au fost supuse situaţiei experimentale în total 308 persoane.

în urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.7. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Buiucani*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Regula Majorităţii	Voturi prin Aprobare	Punct în urma Regulii Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	**0 / 0%**	1	**0p**
BUŞILÎ Radu	PPCD	0 / 0%	10	**5 P**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0 / 0%	24	**47 p**
OLEG Onişcenco	PPCNM	1 / 0.3%	32	**57 p**
DODON Igor	**PC**	**132 / 44.3%**	**139**	**428 p**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	0 / 0%	24	**76 p**
PAVLICENCO Vitalia	PNL	1 / 0.3%	19	**40 p**

LAGUTA Maia	PP PM	2 / 0.6%	32	**69 p**
BULIGA Valentina	**PD M**	**22 / 7.4%**	**47**	**141 p**
PLEŞCA Valeriu	BE F3	**0 / 0%**	1	**4 p**
MIHAIL Manole	PP DM	0 / 0%	5	**12 p**
DARIE Marcel	PL D	2 / 0.6%	10	**23 p**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**93 / 31.2%**	**116**	**356 p**
MIHAI Godea	**IN D**	**8 / 2.6%**	**43**	**118 p**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Buiucani în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Dodon – 132 de voturi (44.3%); 2) Chirtoacă – 93 de voturi (31.2%); 3) Buliga – 22 de voturi (7.4%)

Regula aprobării: 1) Dodon – 139 de voturi; 2) Chirtoacă – 116 voturi; 3) Buliga – 47 de voturi

Regula Borda: 1) Dodon – 428 de puncte; 2) Chirtoacă – 356 de puncte; 3) Buliga – 141 de puncte.

Observăm că pe secţia Buiucani clasamentul primelor trei alternative nu se modifică, cu toate că alternativa numărul trei – Buliga– creşte substanţial în ceea ce priveşte numărul de voturi primite sub auspiciile regulilor aprobării şi Borda.

b) Secţia Centru

La secţia Centru au fost supuse situaţiei experimentale în total 186 de persoane.

în urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.8. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Centru*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Regula Majorităţii	Voturi prin Aprobare	Puncte în urma Regulii Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	1 / 0.5%	8	13
BUŞILĂ Radu	PPCD	2/1.1%	5	11
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	3	5
OLEG Onişcenco	PPCNM	0	3	6
DODON Igor	**PC**	73 / 39.9%	76	222
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	1 / 0.5%	5	6
PAVLICENCO Vitalia	PNL	0	4	6

LAGUTA Maia	PPPM	0	1	4
BULIGA Valentina	**PDM**	5 / 2.7&	13	54
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	2	0
MIHAIL Manole	PPDM	0	2	0
DARIE Marcel	PLD	0	2	1
DORIN Chirtoacă	**PL**	99 / 53.2%	103	315
MIHAI Godea	**IND**	2 / 1.1%	18	45

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Centru în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Chirtoacă – 99 de voturi (53.2%); 2) Dodon – 73 de voturi (39.9%); 3) Buliga – 5 voturi (2.7%)

Regula aprobării: 1) Chirtoacă – 103 voturi; 2) Dodon – 76 de voturi; 3) Godea – 18 voturi (Buliga – 13 voturi)

Regula Borda: 1) Chirtoacă – 315 puncte; 2) Dodon – 222 de puncte; 3) Buliga – 54 de puncte (Godea – 45 de puncte).

Observăm că pe secţia Centru clasamentul primelor două alternative nu se modifică, iar alternativa trei rămîne aceeaşi în cazul regulii majorităţii şi Borda (Buliga), modificîndu-se în cazul regulii aprobării (Godea).

c) Secţia Botanică

La secţia Botanică au fost supuse situaţiei

experimentale în total 233 de persoane.

în urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.9. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Botanică*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Experiment Majoritar	Voturi/Procente Aprobare	Voturi/ Procente Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	**0**	**4**	**16**
BUŞILÎ Radu	PPCD	**0**	**4**	**23**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	**0**	**6**	**12**
OLEG Onişcenco	PPCNM	**0**	**9**	**29**
DODON Igor	**PC**	**133 / 57.1 %**	**137**	**417**

KLIMENCO Vaşerii	MSPR	**1 / 0.4%**	**18**	**51**
PAVLiCENCO Vitalia	PNL	0	6	**22**
LAGUTA Maia	PPPM	0	6	**22**
BULIGA Valentina	**PDM**	**2 / 0.9%**	**42**	**121**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	10	**6**
MIHAIL Manole	PPDM	0	3	**1**
DARIE Marcel	PLD	0	1	**1**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**95 / 40.8%**	**100**	**307**
MIHAI Godea	**IND**	**2 / 0.9%**	**41**	**115**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Botanică în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Dodon – 133 de voturi (57.1 %);

2) Chirtoacă – 95 de voturi (40.8%); 3) Buliga – 2 voturi (0.9%) = Godea – 2 voturi (0.9%)

Regula aprobării: 1) Dodon – 137 de voturi; 2) Chirtoacă – 100 de voturi; 3) Buliga – 42 de voturi (Godea – 41 voturi)

Regula Borda: 1) Dodon – 417 de puncte; 2) Chirtoacă – 307 puncte; 3) Buliga – 121 de puncte (Godea – 115 puncte).

Observăm că pe secţia Botanică clasamentul primelor două alternative nu se modifică, iar alternativa trei este la egalitate (BuligaGodea) pe regula majoritară şi dă cîştigătoare alternativa Buliga pe regulile aprobării şi Borda.

d) Secţia Ciocana

La secţia Ciocana au fost supuse situaţiei experimentale în total 306 persoane (avînd 306 răspunsuri valide şi nici unul lipsă, după cum arată tabelul 7.10).

în urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.10. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Ciocana*

Candidat	Partid	Voturi/ Procente Experiment Majoritar	Voturi/ Procente Aprobare	Voturi/ Procente Borda
COROP	PS	3 / 1	5	**11**

CEANU Sergiu	D	%		
BUŞILĂ Radu	PPCD	1 / 0.3%	2	**9**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	1	**3**
OLEG Onişcenco	PPCNM	0	0	**2**
DODON Igor	**PC**	**60 / 19.6%**	**74**	**212**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	2 / 0.7%	2	**9**
PAVL1CENCO Vitalia	PNL	0	13	**34**
LAGUTA Maia	PPPM	1 / 0.3%	7	**13**
BULIGA Valentina	**PDM**	**4 / 1.3%**	**34**	**92**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	2	**6**
M1HAI	PP	0	6	**13**

L Manole	DM			
DARIE Marcel	PL D	1 / 0.3%	4	**7**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**232 / 75.8%**	**236**	**700**
MIHAI Godea	**IN D**	**2 / 0.7%**	**53**	**70**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Ciocana în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Chirtoacă – 232 de voturi (75.8%); 2) Dodon – 60 de voturi (19.6%); 3) Buliga – 4 voturi (1.3%)

Regula aprobării: 1) Chirtoacă – 236 de voturi; 2) Dodon – 74 de voturi; 3) Godea – 54 de voturi (Buliga – 34 de voturi)

Regula Borda: 1) Chirtoacă – 700 de puncte; 2) Dodon – 212 puncte; 3) Buliga – 92 de puncte (Godea – 70 de puncte).

Observăm că pe secţia Ciocana clasamentul primelor două alternative nu se modifică, iar alternativa trei (Buliga) este pe aceeaşi poziţie pe regula majorităţii şi pe regula Borda, dar ajunge pe locul patru (în detrimentul alternativei Godea) pe regula aprobării.

e) Secţia Rîşcani

La secţia Rîşcani au fost supuse situaţiei experimentale în total 302 persoane (avînd 302 răspunsuri valide şi nici

unul lipsă, după cum arată tabelul 7.11).

în urma experimentului am avut pe cele trei reguli de vot următoarele rezultate:

Tabelul 7.11. *Rezultatul alegerilor în urma celor trei reguli de vot, secţia Rîşcani*

Candidat	Partid	Voturi / Procente Experiment Majoritar	Voturi/ Procente Aprobare	Voturi/ Procente Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	2 / 0.7%	9	**20**
BUŞILĂ Radu	PPCD	0	5	**8**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	1	**1**
OLEG Onişcenco	PPCNM	1 / 0.3%	7	**13**
DODON Igor	**PC**	**132 / 43.7%**	**147**	**431**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	0	5	**8**
PAVL1C	P	0	2	**8**

ENCO Vitalia	NL			
LAGUTA Maia	PPPM	1 / 0.3%	3	**8**
BULIGA Valentina	**PDM**	**7 / 2.3&**	**24**	**73**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	3	**4**
M1HAIL Manole	PPDM	0	1	**1**
DARIE Marcel	PLD	0	1	**2**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**157 / 52%**	**170**	**495**
MIHAI Godea	**INI)**	**2 / 0.7%**	**22**	**66**

Ordinea primilor trei clasaţi pe secţia Rîşcani în funcţie de cele trei reguli de vot este următoarea:

Regula majorităţii: 1) Chirtoacă – 157 de voturi (52%); 2) Dodon– 132 de voturi (43.7%); 3) Buliga – 7 voturi (2.3%)

Regula aprobării: 1) Chirtoacă – 170 de voturi; 2) Dodon – 147 de voturi; 3) Buliga – 24 de voturi (Godea – 22 de voturi)

Regula Borda: 1) Chirtoacă – 495 de puncte; 2) Dodon – 431 de puncte; 3) Buliga – 73 de puncte (Godea – 66 de

puncte).

Observăm că pe secţia Rîşcani clasamentul tuturor celor trei alternative pe regula majorităţii rămîne neschimbat atît pe regula aprobării, cît şi pe regula Borda.

Dacă centralizăm toate rezultatele pe cele cinci secţii de vot, avem următoarea situaţie:

Tabelul 7.12. *Rezultatul alegerilor pe cele cinci secţii de votare în urma celor trei reguli de vot*

Candidat	Partid	Voturi / Procente Experiment Majoritar	Voturi Aprobare	Punctaj obţinut în urma Regulii Borda
COROPCEANU Sergiu	PSD	6	27	**60**
BUŞILĂ Radu	PPCD	3	26	**56**
CRÎLOV Valentin	PSMPR	0	35	**74**
OLEG Onişcenco	PPCNM	2	51	**107**
DODON Igor	PC	**530**	**573**	**1710**
KLIMENCO Vaşerii	MSPR	4	54	**150**

PAVLICENCO Vitalia	PNL	1	33	**110**
LAGUTA Maia	**PPPM**	**4**	**49**	**116**
BULIGA Valentina	**PDM**	**40**	**160**	**481**
PLEŞCA Valeriu	BEF3	0	18	**20**
MIHAIL Manole	PPDM	0	17	**27**
DARIE Marcel	PLD	3	18	**34**
DORIN Chirtoacă	**PL**	**676**	**725**	**2173**
MIHA1 Godea	**IND**	**16**	**177**	**414**

Clasamentul primilor cinci candidaţi în funcţie de regula de vot folosită este următorul:

Tabelul 7.13. *Clasamentul în funcţie de regula majorităţii*

Nume	Voturi	Poziţie
Dorin Chirtoacă	676	I
Igor Dodon	530	II
Valentina Buliga	40	III
Mihai Godea	16	IV
Sergiu Coropceanu	6	V

Tabelul 7.14. *Clasamentul în funcţie de regula aprobării*

Nume	Voturi	Poziţie
Dorin Chirtoacă	725	1
Igor Dodon	573	II
Mihai Godea	177	III
Valentina Buliga	160	IV
Oleg Onişenco	**51**	V

Tabelul 7.15. *Clasamentul în funcţie de regula Borda*

Nume	Puncte	Poziţie
Dorin Chirtoacă	2 173	I
Igor Dodon	1 710	II
Valentina Buliga	481	111
Mihai Godea	414	IV
Maia Laguta	**116**	V

Putem conchide că, din punctul de vedere al rezultatelor obţinute în urma celor trei reguli de vot, clasamentul rămîne neschimbat în cazul primelor două alternative, modificîndu-se în cazul celei de-a treia şi celei de-a patra alternative (fac rocadă), în timp ce a cincea alternativă este diferită în funcţie de fiecare regulă de vot. Din punctul de vedere al competiţiei politice, avînd în vedere că mai mult de 94% din voturi au mers către doi candidaţi (Dorin Chirtoacă şi Igor

Dodon), alternativele trei, patru şi cinci sînt puţin relevante în ordinea clasamentului, putîndu-se sublinia în acest caz una dintre principalele limitări ale cercetării

noastre. O eventuală prezenţă a unui candidat puternic clasat pe locul trei, cu potenţial de modificare a ierarhiei ar fi fost mai utilă în demonstrarea ipotezelor noastre de cercetare. În acelaşi timp, semnalăm creşterea scorurilor pentru alternativa numărul trei (candidaţi de centru – Buliga, Godea), care prin intermediul regulii aprobării şi Borda au obţinut scoruri mult mai mari decît prin regula majorităţii.

întrebarea IV: în ce măsură s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale?

Măsura votului strategic în rîndul alegătorilor se poate face verificînd dacă alternativa pe care individul a ales-o sub regula aprobării este mai slab clasată sub auspiciile regulii Borda.

Exemplu:

Tabelul 7.16. *Model de vot strategic*

Candidat	Regula aprobării	Regula Borda
A		
B	X	2
C		3
D	X	1

Am decis să luăm în calcul doar primele două alternative clasate (Dodon şi Chirtoacă), deoarece erau singurele relevante în condiţiile în care mai mult de 94% dintre alegători au votat cu aceştia. În urma calculelor, am ajuns la următoarele rezultate:

Tabelul 7.17. *Model de vot strategic Dodon*

Secţia de vot	Aprobări	Locul I prin Regula Borda	Diferenţă
Buiucani	139	131	8
Centru	76	71	5
Botanică	137	130	7
Ciocana	74	60	14
Rîşcani	147	133	14
Total	573	525	48

în ceea ce priveşte alternativa Dodon (clasată pe locul doi), intensitatea votului strategic a fost de 3.59%.

Tabelul 7.18. *Model de vot strategic Chirtoacă*

Secţia de vot	Aprobări	Locul 1 prin Regula Borda	Diferenţă
Buiucani	116	93	23
Centru	103	98	5
Botanică	100	97	3
Ciocana	236	227	9
Rîşcani	170	156	14
Total	725	671	54

Alternativa Chirtoacă (clasată pe locul întîi) a prezentat o intensitate a votului strategic de 4.04%.

Principalele alternative dezavantajate în urma votului strategic au fost Buliga şi Godea, dar, avînd în vedere diferenţa mare între acestea şi primele două clasate, votul strategic este irelevant în definirea clasamentului final. Putem trage cel puţin două concluzii din rezultatele obţinute în urma măsurării votului strategic:

- votanţii din Chişinău au preferinţe puternice (fie Dodon, fie Chirtoacă), numărul mare de aprobări ale unei singure variante (945) fiind un indicator relevant pentru această concluzie;
- subiecţii experimentului, nefiind familiarizaţi cu noile reguli de vot, au adoptat aceeaşi strategie ca în cazul alegerii prin regula majorităţii.

Limita analizei se înscrie în mediul experimental pe care ni l-am ales, neexistînd o a treia alternativă relevantă care să poate influenţa ierarhia finală a clasamentului.

Concluzii în cadrul acestui capitol am încercat să oferim răspuns mai multor întrebări de cercetare prin intermediul unui experiment realizat la alegerile locale din Chişinău, Republica Moldova, în data de 5 iunie 2011. Plecînd de la o abordare teoretică specifică teoriei alegerii sociale, am discutat despre conceptele-cheie ale cercetării noastre – reguli de vot (majoritară, aprobare, Borda), vot strategic extrapolînd o serie de asumpţii de la nivelul teoriei în realitate. Cele patru întrebări de cercetare pe care ni le-am pus au fost legate de următoarele aspecte: a) fezabilitatea experimentului şi a celor două reguli de vot (aprobare, Borda) la nivelul alegerilor de masă; b) dacă principiile regulilor aprobării şi Borda sînt uşor de înţeles şi de acceptat de către indivizi; c) dacă ierarhia alternativelor obţinute prin regula oficială de vot se modifică în urma aplicării celorlalte două reguli; d) în ce măsură s-a votat strategic în cadrul situaţiei experimentale.

în cazul primei întrebări, avînd în vedere numărul mare de participanţi la experiment (1 335 de subiecţi), în condiţiile unei ţări al cărei regim democratic este incipient, s-a demonstrat că acest tip de experiment este fezabil, participanţii fiind interesaţi de participarea la asemenea experimente şi cerînd operatorilor de teren date suplimentare. De asemenea, avînd în vedere resursele limitate cu care a trebuit să operăm, experimentul a fost un adevărat succes, fiind sprijiniţi atît de SNSPA (de la care am primit finanţare şi sprijin logistic), cît şi de Comisia Electorala Centrală din Republica Moldova, care

ne-a permis accesul în secţiile de vot, cu toate că păreau să fie alegeri controversate. Referitor la a doua întrebare de cercetare, alegătorii din Chişinău, cu toate că au acceptat experimentul, nu sînt obişnuiţi cu astfel de reguli, fiind necesar ca pe viitor să existe o informare prealabilă şi mult mai elaborată a acestora privind scopul şi tehnica experimentului la care iau parte. Majoritatea subiecţilor (945 din 1 335 – 70.8%) au avut aceeaşi strategie de alegere în cazul regulii aprobării ca şi în cel al regulii majoritare.

Din punctul de vedere al rezultatelor obţinute în urma celor trei reguli de vot, primele două alternative rămîn neschimbate (Chirtoacă şi Dodon se află pe locurile I şi, respectiv, II sub auspiciul oricărei reguli de vot), clasamentul modificîndu-se în cazul celei de-a treia şi a patra alternative (Buliga şi Godea fac rocadă), Buliga aflîndu-se pe locul III sub regulile majorităţii şi Borda şi pe locul IV sub regula aprobării. Avînd în vedere că mai mult de 94% din voturi s-au îndreptat către primele două alternative, toate celelalte alternative sînt puţin relevante în ordinea clasamentului. Cu toate acestea, am observat creşterea scorurilor pentru alternativele numărul trei şi patru (Buliga, Godea), considerate a fi centriste (acestea au obţinut scoruri mult mai bune sub regula aprobării şi Borda decît sub regula majoritară). Este important să menţionăm că, în fapt, candidatul Partidului Comunist (Igor Dodon) – alternativă care a ieşit pe locul doi – nu este o alternativă extremistă, eticheta de comunist fiind una mai degrabă simbolică (în Republica Moldova există

proprietate privată, piaţă liberă, democraţie incipientă). Astfel că una dintre asumpţiile regulilor aprobării şi Borda (eliminarea candidaţilor extremişti) nu este încălcată în această situaţie.

In ceea ce priveşte votul strategic, am luat în calcul doar primele două alternative (cele relevante), media intensităţii fiind de 3.75%. Avînd în vedere rezultatele strînse la alegerile locale din turul întîi (Dodon – 48.07%; Chirtoacă – 46.51%), se poate intui că acest procent relativ mic de vot strategic este relevant, putînd afecta rezultatul final al alegerilor. Dar scorul strategic a fost obţinut de ambele variante trăgînd voturi de la alternativele trei şi patru în special. Fiind o competiţie politică polarizată, nu au existat cazuri în care alegătorii să-1 voteze strategic pe Dodon în detrimentul lui Chirtoacă şi invers. Un aspect interesant rezultă din diferenţa de cîştigător între situaţia experimentală şi alegerile reale. În experiment (pe un eşantion relevant) a cîştigat Chirtoacă, în timp ce în mod real (turul întîi) pe primul loc s-a clasat Dodon. Una dintre explicaţiile acestui fapt constă în nesinceritatea votanţilor lui Dodon (tinerilor din Chişinău le este ruşine să spună că votează un candidat comunist), aşa că la exit-poll-uri şi în cazul nostru – la experiment – au ales alte alternative, iar cea de-a doua constă în reticenţa votanţilor comunişti (reieşită în urma tocus-grupului făcut cu operatorii de teren) de a participa la experiment.

Principala limită a cercetării noastre constă în lipsa unei a treia alternative relevante care să poată schimba ierarhia clasamentului. Alte impedimente sînt legate de

greutatea cu care i-am făcut pe alegătorii lui Igor Dodon să participe la experiment, precum şi de faptul că nu ştim sigur cît de bine au înţeles cei care au participat ia experiment modul în care poţi să-ţi construieşti strategii pe baza celor două reguli de vot experimentale.

Bibliografie

Arrow. Kenneth J. (1951), *Social Choice and Individual Values,* Londra, Yale University Press.

Blais, Andre, Laslier, Jean-Fran<; ois, Laurent, Annie, Sauger, Nicolas şi Van der Straeten, Karine (2007), „One-round vs Two-round Elections: An experimental Study", *French Politics,* nr. 5, 278-286.

Brams, Steven J. (1993), „Approval Voting and the Good Society", *Political Economy of the Good Society,* Newsletter 3, nr. 1, 10-14.

Colomer, Josep M. Şi McLean, lain (1998), „Approval Balloting and QualifiedMajority Rule", *Journal of Interdisciplinary History,* voi. 29, nr. 1, 1-22.

Felsenthal, Dan S., Maoz, Zeev şi Rapoport, Amnon (1993), „An empirical evaluationof six voting procedure: do they really make any difference?", *Brithish Journal of Political Science,* voi. 23, nr. 1, 1-27.

Harrison, Glenn W. Şi List, John A. (2004), „Field Experiment", *Journal of Economic Literature,* 42(4).

Heinberg, Gilbert John (1926), „History of the Majority Principie", *The American Political Science Review,* voi. 20, nr. 1, 52-68.

Herrmann, Michael şi Pappi, Franz Urban (2008), „Strategic voting în German constituencies", *Electoral*

Studies.

Konow, James (2003), „Which is the fairest one of all? A positive anaiysis of justice theories", *Journal of Economic Literature,* voi, 41, nr. 4. 1188-1239.

Laslier, Jean-Franţois şi Van der Straeten, Karine (2007), „A live experiment on approval voting", *Experimental Economics,* voi. 11(1), 97-105.

Laslier, Jean-Franţois, Blais, Andre, Sauger, Nicolas şi Van de Straeten. Karine (2009), „Strategic. Sincere and Heuristic Voting under Four Election Rules: An Experimental Study", *IDEI working papers,* 559.

Miroiu, A. (2006), *Fundamentele politicii. I. Preferinţe şi alegeri colective,* Iaşi, Polirom.

Miroiu, A. (2007), *Fundamentele politicii. II. Raţionalitate şi acţiune colectivă,* Iaşi, Polirom.

Miroiu. A. (2010), „Experiments în political science: the case of the voting rules".

Moser, Robert G. Şi Scheiner, Ethan (2008), „Strategic Voting în established and new democracies: Ticket splitting inmixed-memberelectoral systems". *Electoral Studies.*

Ottewell, Guy (1977), *Arithmetic of Voting – Irt Defense ofVariety,* 42-44.

Vlăducu, Andrei şi Guţu, Dinu (2011). „Un experiment asupra regulilor de vot", *Perspective Politice,* voi. IV, nr. 1, Bucureşti.

Alte surse:

Codul Electoral nr. 1381-XH1 din 21.11.1997 *(Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 86/667 din

08.12.1997) cu modificările introduse prin Legea nr. 64-XIX din 01.04.2011.

Resurse web:

http://tess.experimentcentral.org/, consultat la 17, 18, 19, 20, 21 ianuarie 2011.

8. Competitivitatea sistemului de partide la nivel local, 1996-2012: de la echilibru la monopol politic *Ionuţ Ciobanii*

Rezumat. *Acest capitol analizează şi explică schimbările survenite la nivel local în ceea ce priveşte competitivitatea alegerilor parlamentare începînd cu anul 1996, urmărind modul în care localităţile de pe întreg cuprinsul ţării au ajuns să fie dominate categoric de unul dintre cele trei partide importante ale României: Partidul Social Democrat, Partidul Democrat Liberal şi Partidul Naţional Liberal. Pentru a decripta dinamica competitivităţii de la nivel local, analiza se desfăşoară în jurul a două paliere, primul fiind unu conceptual, iar cel de-al doilea unul empiric. Cel teoretic face o analiză a principalelor concepte utilizate, competiţie şi competitivitate, plasînd cercetarea în zona competitivităţii. Palierul empiric se concentrează pe dinamica profundă a competitivităţii şi reprezintă corpul principal al lucrării. Aceasta este împărţită corespunzător fiecărui interval electoral începînd cu anul 1996 şi acoperă o parte semnificativă a localităţilor ţării.*

Parcursul la capătul căruia partidele politice româneşti au ajuns să controleze în această manieră localităţile ţării arată că, în ciuda păstrării unui echilibru aparent la nivel

naţional între ponderile electorale ale celor mai importante partide, voturile pe care acestea le obţin sînt extrem de instabile şi dispersate geografic. Fiecare localitate, dar mai ales comună sau oraş mic şi mediu, este practic o feudă politică a unuia dintre partidele importante, arătînd că sîntem în faţa unui proces de deplasare continuă a centrului politic, de la nivelul naţional la nivel local.

în acest context, lipsa unor diferenţe doctrinare nete la nivelul partidelor politice şi a unor clivaje la nivelul societăţii, cumulată cu procesul de monopolizare partizană a localităţilor şi cu scăderea dramatică a competitivităţii, sugerează că pluralismul politic românesc este mai degrabă unul de tip numeric, nu social sau politic, ceea ce scade calitatea democratică a regimului şi îl reduce la un formalism fără substanţă.

Cuvinte-cheie: regim politic, democraţie, competiţie politică, competitivitate, partide politice

Introducere

Sistemul românesc de partide a fost analizat pînă acum în special din perspectiva formatului acestuia, insistîndu-se asupra importanţei criteriului numeric şi ca atare asupra problemei cărei clase îi aparţine. Din această perspectivă, Voicu (1999), Preda (2005) şi Radu (2005) încadrează evoluţia sistemului în toate clasele schemei analitice utilizate de Blondei, de la un sistem cu un partid şi jumătate în 1990 la un sistem fără partid dominant în 2004. Din perspectiva competiţiei politice, sistemul de partide şi partidele politice au fost analizate la nivelul

competiţiei interne (Gherghina *et al.,* 2011), al competiţiei interpartinice în context electoral naţional (Pîrvulescu, 2004) sau al competiţiei bazate pe factori ideologici şi programatici (Grecu *et al.,* 2003; Jiglău şi Gherghina, 2011).

Din această scurtă trecere în revistă a principalelor studii dedicate sistemului de partide şi partidelor este evident că acestea s-au axat pe analiza la nivel macro – mai exact, nivelul supus analizelor nu a depăşit arena naţională de desfăşurare a politicii. Nivelul local a fost în mare măsură neglijat. Puţinele studii care se concentrează pe nivelul micro analizează votul strategic la alegerile locale din anul 2008 (Albescu *et al.*, 2012) sau geografia electorală la nivel de judeţe (Giugăl *et al.*, 2011).

Fără a nega importanţa analizelor de nivel naţional, studiul de faţă analizează şi încearcă să explice schimbările survenite la nivel local în ceea ce priveşte competitivitatea alegerilor parlamentare, începînd cu anul 1996. Cu alte cuvinte, analizează modul în care localităţile de pe întreg cuprinsul ţării au ajuns să fie dominate categoric de unul dintre cele trei partide importante ale României: Partidul Social Democrat, Partidul Democrat Liberal şi Partidul Naţional Liberal. Existenţa a trei partide importante sugerează că sistemul de partide nu funcţionează ca unul bipolar şi deci dominaţia unuia asupra unei localităţi este cu atît mai relevantă cu cît nu este produsă de o bipolarizare a electoratului, a votului şi implicit a sistemului de partide (situaţie ce ar explica parţial existenţa unei asemenea dominaţii). Pe lîngă

argumentele de mai sus. Analiza nivelului local al sistemului de partide este relevantă şi din următoarele perspective: timid din anul electoral 2004 şi mult mai accentuat din 2008, procentul celor care votează este mai ridicat în mediul rural, iar din această perspectivă analiza la nivel de localitate capătă o relevanţă sporită; deputăţii şi senatorii aleşi în ultimele două legislaturi au beneficiat de sprijinul masiv şi direct de campanie al oficialităţilor judeţene (preşedinţi de consiliu judeţean) sau locale (primari) (Chiru şi Ciobanu, 2009); introducerea colegiului uninominal a teritorializat, localizat şi personalizat şi mai mult modul în care este agregată politica la nivel local; un alt aspect care dă greutate unei analize la nivel de localitate este transferul unor competenţe de la nivel central la nivelul local (finanţarea şi angajarea celor care lucrează în şcolile locale, în poliţia locală, direcţiile judeţene ale ministerelor şi agenţiilor). Aceste competenţe noi cresc importanţa liderilor locali şi implicit ponderea lor electorală.

Pentru a decripta dinamica competitivităţii de la nivel local, acest studiu se desfăşoară în jurul a două paliere, primul fiind unul conceptual, iar cel de-al doilea unul empiric. Cel teoretic face o analiză a principalelor concepte utilizate: competiţie şi competitivitate, plasînd cercetarea în zona competitivităţii, concept care permite decelarea unor diferenţe cantitative în interiorul unui sistem politic în care există competiţie, aşa cum este cel românesc. Palierul empiric debutează cu prezentarea datelor şi a metodelor folosite pe parcursul cercetării.

Continuă cu analiza evoluţiei numărului efectiv de partide politice la diverse niveluri instituţionale de-a lungul perioadei acoperite de cercetare, pentru ca apoi competitivitatea locală să fie prefaţată de prezentarea din această perspectivă a judeţului Teleorman. Prezentarea dinamicii profunde a competitivităţii reprezintă corpul principal al lucrării, este împărţită corespunzător fiecărui interval electoral începînd cu anul 1996 şi acoperă o parte semnificativă a localităţilor ţării. Concluziile încearcă să evalueze impactul scăderii semnificative a competitivităţii sistemului de partide asupra randamentului regimului politic.

Democraţie şi competiţie în mod evident, competiţia economică a precedat competiţia politică. Aceasta e concluzia la care ajunge Charles Lindblom şi care se bazează pe asumpţia conform căreia „schimbul e omniprezent” şi a precedat orice formă de tranzacţie politică (Lindblom. 1979, p. 15).

Ştiinţa politică împrumută termenul de „competiţie” de la teoria economică, dar îl foloseşte cu un înţeles neclar. Această neclaritate provine dintr-o sumă de analogii şi similarităţi importante care s-au făcut între competiţia politică şi cea economică.

Ca şi în competiţia economică, în competiţia politică există anumite subiecte care fac o ofertă – partidele politice sau organizaţiile politice asimilate acestora – în perspectiva cîştigării uzului exclusiv al autorităţii publice prin intermediul voturilor cumpărătorilor, adică al cetăţenilor.

Din această perspectivă, există o asemănare a competiţiei economice cu cea politică, dar ea nu este suficientă pentru a explica trăsăturile politice şi interacţiunile ce caracterizează competiţia politică. Ele sînt similare, dar nu identice. Similaritatea constă în făptui că şi sistemele de piaţă, şi poliarhiile sînt metode prin care se exercită control asupra deciziilor politice şi economice şi că ambele modele sînt bazate pe un proces care este fundamentat pe un schimb (Lindblom, 1979). Se poate presupune că amîndouă ar trebui să existe în ţări în care controlul popular e important. Lindblom susţine însă că în mare parte sistemele bazate pe piaţă nu sînt poliarhii, dar că poliarhiile există numai în legătură cu un sistem deschis pieţei (Lindblom, 1979, p. 172).

Dacă mutăm această frază în cîmpul strict al ştiinţei politice, rezultă că un control popular asupra deciziilor politice nu poate exista decît într-un sistem în care există o ofertă politică diversă, adică în care există competiţie. Competiţia politică este factorul care dă posibilitatea controlului popular asupra deciziilor publice.

într-o perspectivă economică pot exista sisteme de piaţă în care controlul popular să nu fie important sau dezirabil. În perspectiva ştiinţei politice, sistemele democratice pot sau nu să fie competitive, dar ele sînt întotdeauna construite pentru a asigura controlul asupra guvernanţilor, prin garantarea competiţiei.

în primul caz se poate asigura controlul consumatorilor asupra decidenţilor prin mecanismul furnizat de piaţă. În cel de-al doilea, raportul este mai complex, fiind mai mult

decît un control al deciziilor care privesc piaţa, pentru că se referă la toate deciziile publice.

Perspectiva relaţiilor dintre democraţie şi competiţie utilizată în ştiinţa politică se bazează pe definiţia pe care a dat-o Schumpeter unui sistem democratic. Democraţia, în perspectiva lui Schumpeter, este o metodă politică, un anumit tip de aranjament, care are ca scop luarea unor decizii legislative şi administrative (Schumpeter, 1950, p. 248). Metoda democratică este un instrument prin care anumite persoane, prin intermediul competiţiei politice care are ca scop cîştigarea voturilor cetăţenilor, ajung să deţină controlul deciziilor publice. Motivul profund al acestei definiţii este de a găsi o formulare cît mai aproape de desfăşurarea practică a politicii. În care competiţia liberă să aibă ca punct central libertatea votului (Schumpeter, 1950, p. 269). Pe această viziune s-a construit aşa-numita teorie competitivă a democraţiei. Noutatea şi relevanţa sa constau în faptul că democraţia este identificată cu posibilitatea existenţei competiţiei între elitele politice. Cu alte cuvinte, democraţia reprezentativă derivă din faptul că puterea de a alege un anumit partid politic sau candidat care se află în competiţie se află în mîinile cetăţenilor. Aceştia nu hotărăsc în mod direct asupra deciziilor, dar hotărăsc în privinţa celor care trebuie să decidă.

în aceeaşi grilă, Downs construieşte plecînd de la teoria schumpeteriană, dar merge mai departe. Competiţia este privită ca fiind un mecanism în care competitorii, partidele politice, sînt obligaţi să ia în calcul preferinţele

electoratului pentru a decide în privinţa formulării politicilor publice. În acest caz, competiţia este privită sau definită prin intermediul capacităţii de a furniza *feedback* la doleanţele cetăţenilor, iar acest punct face diferenţa între Downs şi Schumpeter (Downs, 1957).

Abordarea lui Dahl are în centru conceptul de *poliarhie,* definit ca un sistem politic în care există un set de condiţii cu patru niveluri: perioada preelectorală, perioada electorală, perioada interelectorală şi perioada postelectorală. Fiecărei perioade îi corespund anumite condiţii, care fac ca sistemul să poată fi considerat o poliarhie (Dahl, 1994, p. 96). Din punctul lui de vedere, competiţia poate fi produsă de una dintre garanţiile instituţionale, şi anume de dreptul de a acţiona pentru a cîştiga susţinerea populară şi implicit dreptul de a guverna (Dahl, 1994).

Şi Sartori consideră competiţia un fenomen structural, o regulă a jocului care *este potenţială.* Elementul decisiv nu e competiţia de facto sau o competitivitate elevată, ci faptul că e posibilă competiţia care implicit asigură funcţionarea reacţiilor prevăzute (Sartori, 1987. P. 152). Competiţia între partide este mecanismul care asigură poporului această putere, şi deci suveranitatea sa (D'Alimonte, 1989, p. 391) sau, altfel spus, alegerile competitive produc democraţia (Sartori,

1987, p. 152). Adîncind demersul iniţiat de Schumpeter, Giovanni Sartori face o distincţie clară între competiţie, pe care o consideră o structură sau o regulă a jocului, şi competitivitate, care este o proprietate sau un status al

jocului, adică al competiţiei (Sartori, 1976, p. 217). Cu alte cuvinte, competitivitatea presupune competiţia în timp ce competiţia este o condiţie necesară a competitivităţii. Mai mult, el leagă competitivitatea de regula reacţiilor anticipate şi astfel de modul în care democraţia funcţionează dincolo de criteriile formale.

Caracterul normativ al acestei definiţii facilitează distincţia clară între sistemele democratice şi cele nedemocratice, prin existenţa în cele dintîi a posibilităţii sancţionării prin alegeri a celor care deţin puterea politică. Posibilitatea de a intra în competiţie pentru a cîştiga voturile cetăţenilor face ca sistemul să fie unul democratic. Ieşind din logica schumpeteriană, John Stuart Mill consideră că alegerea guvernanţilor este un mijloc prin care cetăţenii îşi fac auzite opiniile (Mill, 1987).

Scurta prezentare a raporturilor dintre democraţie şi competiţie a relevat locul fundamental pe care îl deţine competiţia înţeleasă ca posibilitate de a participa la alegeri. Este de fapt elementul care face diferenţa între un regim democratic şi unul nedemocratic. A vorbi despre un sistem democratic înseamnă implicit a ne afla în faţa unui regim în care există competiţie. A opri demersul aici implică însă irelevanţa posibilelor diferenţe între diverse regimuri democratice.

La capătul acestui excurs conceptual putem clarifica raporturile dintre democraţie, competiţie şi competitivitate şi modul în care acestea sînt utilizate pe parcursul cercetării. Competiţia este înţeleasă ca fiind posibilitatea de a concura în alegeri libere şi este tratată ca o condiţie

necesară pentru existenţa unui regim democratic. Competitivitatea este înţeleasă ca fiind modul efectiv în care se desfăşoară competiţia politică, nivelul sau gradul pe care competiţia îl atinge. Deci putem întîlni un regim democratic în care competiţia să fie permisă, dar în care nivelul acesteia (competitivitatea) să fie scăzut, în astfel de situaţii, deşi sîntem formal în interiorul unui regim democratic, controlul efectiv asupra guvernanţilor, realizat prin intermediul alegerilor, poate să fie foarte redus. Acest lucru poate transforma regimul democratic într-o poliarhie în care regula reacţiilor prevăzute să nu funcţioneze şi, ca urmare, regimul să fie decuplat de la dinamica electorală a societăţii.

Din această perspectivă, cercetarea tratează România ca pe o democraţie formală, deoarece este permisă competiţia, şi încearcă să măsoare competitivitatea pentru a identifica *output-u*l democratic real al regimului. Prin urmare, atunci cînd este analizat procesul prin care partidele au ajuns să domine în aşa măsură unităţile administrative, este utilizat conceptul de *competitivitate,* concept inclus în cel de *competiţie politică.*

Modul în care competitivitatea este operaţionalizată şi cuantificată, precum şi sursele datelor folosite vor fi detaliate în secţiunea următoare.

Date şi metode

Numărul efectiv de partide politice este unul dintre cei doi indicatori folosiţi pe parcursul cercetării şi constituie poate cel mai vechi indicator utilizat în analiza şi clasificarea sistemelor de partide. Din perspectivă

teoretică, sistemele cu un număr mai mare de partide vor fi mai fragmentate şi prin urmare mai instabile, deoarece, în general, cu cît numărul partidelor creşte cu atît forţa lor parlamentară scade (Lijphart, 2000; Taagepera şi Grofman, 1985; Laakso şi Taagepera, 1979). Deci o tendinţă generală de scădere a numărului de partide ar trebui să producă o creştere a stabilităţii şi predictabilităţii formulelor guvernamentale. În cazul românesc însă, scăderea accentuată a acestuia (mai ales la nivelul local: consiliul judeţean, consiliul local şi primării) nu confirmă aşteptările teoretice în privinţa predictibilităţii şi din această perspectivă studiul poate aduce clarificări.

Un prim indice al numărului efectiv de partide a fost sugerat în anii 1970 de Douglas Rae şi Michael Taylor, pe baza procentului de voturi sau locuri obţinute de un partid (Lijphart, 2000, p. 79).

F = 1 – [I Ti2], unde Ti este procentul de locuri sau voturi pentru fiecare partid.

Dar cea mai utilizată măsură în analiza politică în ceea ce priveşte numărul efectiv de partide politice este fără îndoială indicele propus de Laakso şi Taagepera (Laakso şi Taagepera, 1979):

7V = l/^Sf, unde S7 reprezintă procentul de voturi sau locuri obţinute de un partid.

Această modalitate de calcul este folosită şi în studiul nostru, cu utilizarea numărului de mandate obţinut de fiecare partid sau alianţă de partide. Toate tabelele şi hărţile prezentate sînt construite pe baza propriilor noastre calcule, iar analiza foloseşte aceste date în mod

curent. Pentru alegerile din 2012, la rezultatele totale ale USL în ceea ce priveşte alegerile pentru primari şi consilii locale au fost adăugate şi cele ale PSD şi PNL, deoarece aceste partide au candidat şi separat în unele localităţi.

Rezultatele electorale brute pe baza cărora au fost calculaţi indicatorii folosiţi sînt furnizate de Autoritatea Electorală Permanentă şi Institutul Naţional de Statistică. Cei doi indicatori folosiţi sînt numărul efectiv de partide parlamentare şi procentul partidului care s-a clasat pe prima poziţie în fiecare unitate administrativă: municipiu, oraş, comună. Numărul efectiv de partide a fost calculat începînd cu alegerile din 1996 pentru Camera Deputaţilor, consiliul judeţean, consiliul local şi primari. Pentru funcţia de preşedinte al consiliului judeţean indicele a fost calculat doar pentru 2008, an în care această poziţie a devenit electivă prin votul direct al cetăţenilor.

Procentul obţinut de primul partid în fiecare unitate administrativă a fost calculat de asemenea din 1996 şi reprezintă raportul dintre numărul total de voturi exprimate şi numărul de voturi cîştigate de acel partid, în acea unitate. Dacă un partid cîştigă prima poziţie într-o localitate cu un procent mai apropiat de 100%, atunci se poate considera că nivelul de competitivitate este mai scăzut. Aşadar, cu cît la nivel naţional există mai multe localităţi care sînt cîştigate cu procente mari, cu atît competitivitatea sistemului este mai redusă. Pentru a urmări mai uşor evoluţia acestor procente de-a lungul perioadei analizate, intervalul de la 0% la 100% a fost împărţit în următoarele intervale procentuale: 0-29%, 30-

39%, 40-49%, 50-59%, 60-69%, 70-79%. 80-89%, 90-100%. Această defalcare a intervalului total permite o analiză suficient de sensibilă la modificările survenite în procentele partidelor care obţin prima poziţie de la un ciclu electoral la altul, astfel încît să fie surprinse şi schimbările de mică amploare dar importante pentru tendinţa generală a competitivităţii.

Judeţele Harghita şi Covasna nu au fost incluse în analiză deoarece numărul mare de etnici maghiari ar fi influenţat procentele finale, avînd în vedere că UDMR cîştigă aici majoritatea copleşitoare a voturilor. De asemenea, nu am inclus în analiză Bucureştiul deoarece am considerat că sectoarele nu pot fi echivalate cu o localitate obişnuită şi nici capitala cu un judeţ oarecare. Secţiunile următoare includ analiza empirică a competitivităţii la nivel judeţean şi naţional, în perioada 1996-2012.

Analiza

Competitivitatea la nivel naţional este în mod evident în scădere, mai ales începînd cu alegerile din 2004 şi continuînd cu cele din 2008, cînd coaliţiile postelectorale au respectat în foarte mică măsură logica votului şi desfăşurarea campaniei electorale. Insă situaţia la nivel local nu este surprinsă de acest tip de analiză, care se opreşte la nivelul naţional. Evoluţia politică la nivel local oferă un tablou complementar şi poate configura o posibilă explicaţie de adîncime. De asemenea, analiza nivelului local indică modul cum s-au transformat partidele româneşti de-a lungul timpului.

După cum am arătat în secţiunea precedentă, pentru analiza competitivităţii la nivel local este calculat şi analizat numărul efectiv de partide politice rezultate din alegerea, începînd din 1996, a deputaţilor, consilierilor locali, judeţeni, preşedintelui consiliului judeţean precum şi a primarilor. De asemenea, vom face un studiu de caz preliminar pentru judeţul Teleorman în ceea ce priveşte situaţia procentului cu care este obţinută prima poziţie la nivel comunal în intervalul 1996-2012. Am ales judeţul Teleorman pentru a prefaţa analiza generală deoarece începînd cu anul 2000 a devenit foarte rapid şi accentuat un judeţ în care iniţial PSD, apoi şi PNL şi PDL au monopol politic asupra localităţilor judeţului. De asemenea, începînd cu alegerile din 2004, aici întîlnim cazuri frecvente în care partidul de pe prima poziţie depăşeşte 90% din voturile exprimate.

Tabelul 8.1. *Numărul efectiv de partide politice la diverse paliere instituţionale*

Palier instituţional/an	1996	2000	2004	2008	2012
Camera Deputaţilor	4.3	3.5	3.6	3.6	2.3
consiliul judeţean	11.7	9.2	4.6	3.8	3.0
consiliul local	9.8	9.9	4.9	4.6	3.0
primari	8.7	5.6	3.0	3.3	2.5

preşedinte CJ	NA	NA	NA	4.9	1.5

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Deşi indicele efectiv al numărului de partide politice Ia nivel naţional are de-a lungul perioadei valori omogene – între 3.5 şi 4.6, cu excepţia anului 2012, cînd scade semnificativ la 2.3, indicii care măsoară scena politică locală sînt mai dispersaţi, ceea ce sugerează că cel puţin mişcările de factură cantitativă sînt mai pronunţate la nivel local. Dinamica indicatorilor mai sugerează că înainte de anul 2000 exista o diferenţă între nivelul naţional şi cel local, unde existau mai multe partide ce nu erau reprezentate la nivel naţional[76]. Din anul 2000, aceste partide încep să dispară, ajungîndu-se în anul 2012 la omogenizarea celor două niveluri.

Cea mai mare contracţie a suferit-o numărul de partide de la nivelul consiliilor judeţene, care a scăzut de la 11.7 în 1996 la 3 în anul 2012. Şi numărul de partide care cîştigau reprezentare la nivelul consiliilor locale a scăzut de la 9.8 la 3.0, ceea ce arată aceeaşi mişcare de contracţie. Numărul de partide care aveau primari în 1996 este evident mai mic, deoarece sistemul electoral nu este proporţional ca în cazul consiliilor, ci este majoritar în două tururi. Diferenţa nu este însă mare, dar suferă o contracţie severă ajungînd să aibă în anul 2000 o valoare

76 De exemplu, partidul extraparlamentar socialist - PSU -, care avea reprezentare în judeţele sudice.

sub indicele naţional. Situaţia din tabelul 8.1 relevă o linie clară de ruptură la nivelul local începînd cu 2004, cînd numărul de partide suferă o scădere dramatică, mai ales la nivelul consiliilor judeţene şi locale. Acest indice ajunge aproape de nivelul celui naţional, demonstrînd o aliniere a subsistemelor. Evoluţia indicelui la nivelul primăriilor are o altă tendinţă. Acesta scade continuu, ajungînd la aproximativ 3 în intervalul 2004-2008 şi la 2.5 la alegerile din anul 2012. Aceste date demonstrează ca nivelul local a suferit o contracţie violentă în 2004. Ajungînd să fie racordat cantitativ la cel naţional.

Un număr efectiv de 3.0 apoi de 2.5 (aşa cum este la nivelul primarilor) sau în jurul acestei valori cuantifică un sistem structurat de două sau trei forţe aproximativ egale, ceea ce ar sugera un sistem echilibrat. Numărul efectiv de partide la nivelul Camerei pentru 2000, 2004, 2008 este aproape acelaşi, şi anume 3.5. Nivelul de 3.5 indică un sistem cu partid dominant. Care este partidul dominant în sistemul românesc este greu de spus, deoarece coaliţiile de guvernare sînt decuplate frecvent de la logica electorală. Imaginea generală a sistemului de partide sugerată de tabloul de mai sus este una a echilibrului şi a unei tendinţe stabilizatoare. Alegerile din anul 2012 ridică o nouă provocare în ceea ce priveşte numărul efectiv de partide parlamentare, indicatorul ajungînd la 2.3, ceea ce ar sugera un sistem cu două partide relativ egale şi unul mult mai mic, dar care ar putea înclina balanţa între cele două. Procentul deţinut de USL nu lasă însă loc unui partid care să îi dispute dominaţia în acest moment.

Conform principalei grile de analiză a sistemului, prezentată în partea introductivă, această situaţie poate fi interpretată ca un semn de maturitate, stabilitate şi europenizare. Conform abordării de faţă, tendinţa la nivel de localitate indică o scădere alarmantă a competitivităţii sistemice.

Pentru a prefaţa analiza la nivel de localitate vom prezenta competitivitatea alegerilor din judeţul Teleorman. Prezentarea sugerează relevant severitatea scăderii competitivităţii alegerilor la nivel de localitate.

Tabelul 8.2. *Competitivitatea în judeţul Teleorman, 1996-2008*

Interval procentual/an	1996 (nr.)	1996 (%)	2000 (nr.)	2000 (%)	2004 (nr.)	2004 (%)	2008 (nr.)	2008 (%)	2012 (nr.)	2012 (%)
< 30	11	12.6								
30-39	43	49.4	8	9.3	5	5.5	6	6.3		
40-49	27	31.0	33	38.4	16	17.7	20	21.05	4	4
50-59	6	6.9	32	37.2	26	28.8	24	25.2	10	10
60-69			13	15.1	26	28.8	28	29.5	14	14
70					1	1	1	1	3	3

-79					5	6.7	2	2.6	9	9
80-89					1	1.1	4	4.2	27	27
90-100					1	1.1	1	1.05	6	6

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

La nivelul judeţului Teleorman, luînd în considerare rezultatele pentru Camera Deputaţilor, numărul efectiv de partide este foarte apropiat de nivelul naţional. Deci pînă şi la alegerile din 2012 ar trebui să avem un tablou oarecum echilibrat al distribuţiei voturilor la nivel de comună. Desigur că nu sînt şi nu pot fi excluse situaţiile în care partidele şi-au localizat şi dezvoltat fiefuri electorale. Acest lucru este normal. Însă cînd fiefurile sînt localizate în aproape toate comunele unui judeţ, respectiv mobilizarea electorală se face mai ales la nivel rural şi avînd drept agent electoral prefectul, preşedintele CJ, primarul sau oficialităţile unei comune, putem vorbi de partiţionare politică periculoasă şi nedemocratică.

Dacă în 1996 procentul comunelor în care primul partid cîştiga cu sub 40% era aproape 65%, în 2008 acest procent este de doar 6.3%. În schimb, procentul comunelor cu primul partid cîştigător a mai mult de 50% este circa 75%. Alegerile din anul 2012 au dus dezechilibrul la noi cote. Nu mai există nici o localitate în care primul partid să cîştige prima poziţie cu sub 40%. Mai mult, 72% din localităţile judeţului sînt cîştigate cu peste 70% din voturile valabil exprimate în acea localitate.

Momentul în care partidele au început să controleze foarte clar comunele este localizat între 2000 şi 2004, adică exact atunci cînd nivelul competitivităţii începe să scadă la nivel naţional.

Ceea ce mai arată tabelul 8.2 este că la nivel de comună viaţa politică a ajuns de-a lungul perioadei să fie controlată de un singur partid, care la nivelul fiecărei unităţi teritoriale are o poziţie de monopol politic. Monopolul politic nu este deţinut doar de un partid, deseori el este de fapt deţinut de primarul localităţii respective, care obţine aceleaşi procente ridicate indiferent pentru ce partid candidează. Printre cele mai relevante cazuri în acest sens sînt localităţile Băbăiţa, Beuca, Frăsinet şi Olteni. Din această perspectivă se poate spune că monopolul este în realitate unul personal, şi nu partizan, iar alegerile sînt lipsite de fundament programatic, fiind în mare măsură un test în ceea ce priveşte capacitatea electorală a organizaţiei locale. În secţiunile următoare analiza competitivităţii va fi extinsă la toate judeţele, corespunzător fiecărui ciclu electoral.

Competitivitatea la nivel local: 1996-2012

Pornind de la tabloul judeţului Teleorman, în această secţiune vom analiza cum s-a modificat distribuţia procentelor cu care partidele politice au cîştigat prima poziţie la nivelul fiecărei comune, oraş, municipiu. Începînd cu alegerile generale din 1996.

Alegerile din 1996

La alegerile din 1996, partidul care a cîştigat cele mai multe dintre partiţiile administrative ale ţării a obţinut în

cea mai mare măsură un procent cuprins între 30 şi 40% din voturile exprimate, de 34.9%. Următorul procent ca frecvenţă a fost cel cuprins în intervalul de sub 30%, cu 27.4% dintre unităţi. Doar aproximativ 10% dintre unităţi au fost cîştigate cu mai mult de 50%. Aceste rezultate arată că în acea perioadă partidele politice româneşti cîştigau cu procente care denotau un echilibru între ele, Ia nivelul unităţilor teritoriale. Ele nu controlau atît de clar teritoriul, chiar dacă şi atunci existau numeroase fiefuri electorale. Printre cele mai echilibrate judeţe erau Arad, Suceava, Giurgiu, Prahova, Maramureş, Vîlcea. Hunedoara, Mureş şi chiar Teleorman. Cum se poate observa foarte uşor, distribuţia acestora acoperă întreaga suprafaţă a ţării. Judeţele dezechilibrate încă din 1996, cu alte cuvinte judeţele în care partidele cîştigătoare obţineau procente mari, erau Bacău. Neamţ, Olt, Iaşi, Vrancea, Vaslui, Brăila, Buzău şi Călăraşi. Spre deosebire de categoria precedentă, judeţele deja dominate de către un partid, în speţă PSD, erau localizate în Moldova şi estul Munteniei, cu excepţia judeţului Olt. În aceste zone competitivitatea este scăzută, dar în celelalte judeţe, care la momentul respectiv constituiau majoritatea, partidul de pe prima poziţie obţinea de regulă sub 40% din voturile valabil exprimate, ceea ce înseamnă că nivelul competitivităţii era încă ridicat.

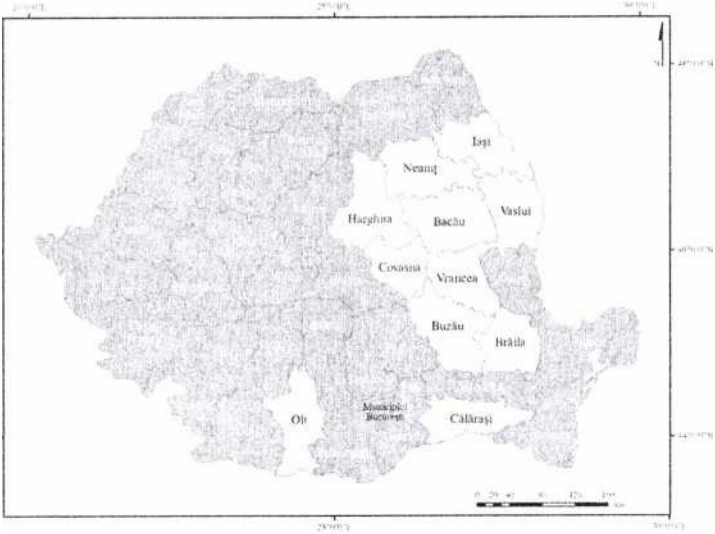

Legenda:

I j judeţe cu o competiţie dezechilibrată la nivel local

I I judeţe cu o competiţie echilibrată la nivel local

Figura 8.1. *Harta competitivităţii la nivel de judeţ în 1996*

Tabelul 8.3. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 1996*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	827	27.4
30-39	1 051	34.9
40-49	805	26.7
50-59	245	8.1
60-69	40	1.3
70-79	17	0.5
80-89	12	0.4
90-100	12	0.4

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Alegerile din 2000

Alegerile parlamentare din anul 2000 au produs o mutaţie a procentului pe care partidul cîştigător l-a obţinut la nivelul fiecărei unităţi, dar şi o lărgire a tipologiei judeţelor, ca urmare a acestei mutaţii.

Tabelul 8.4. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2000*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	450	15.8
30-39	551	19.4
40-49	610	21.4
50-59	691	24.3
60-69	445	15.6
70-79	75	2.6
80-89	17	0.6
90-100	1	0.03

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea Electorală Permanentă

Frecvenţa primelor două procente nu mai este localizată pînă la maximum 40%, ca în 1996, ci sare cu două trepte, între 40 şi 60%. De asemenea, frecvenţa cîştigătorilor cu peste 60% creşte semnificativ, cu 15%. Peste 65% dintre unităţi sînt cîştigate cu peste 40%. În special comunele încep să fie controlate de un singur partid la scară mai largă, comparativ cu alegerile din

1996.

Există încă judeţe în care partidele de pe prima poziţie obţin într-o măsură relevantă sub 40% din voturile exprimate, cum sînt Ilfov, Maramureş, Alba, Sibiu, Arad, Satu Mare, Bihor, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Gorj, Hunedoara, Tulcea sau Caraş-Severin. Acestea sînt localizate, cu excepţia judeţului Ilfov şi a judeţului Tulcea, în Banat, Transilvania sau nordul Munteniei (judeţul Gorj), conturîndu-se astfel o zonă destul de clară în care sînt comasate aceste judeţe. O altă categorie este cea a judeţelor care îşi adîncesc parcursul dezechilibrat: Iaşi, Olt, Vaslui, Vrancea, Neamţ, Bacău, Brăila, Buzău, Călăraşi. Există şi judeţe care îşi încep parcursul dezechilibrat odată cu aceste alegeri: Prahova, Sălaj, Vîlcea, Mehedinţi, Suceava, Giurgiu (unde toate localităţile sînt cîştigate de PSD), Constanţa, Ialomiţa, Argeş, Botoşani, Dîmboviţa, Dolj, Galaţi, Teleorman. Ele sînt localizate în Muntenia şi Moldova ca şi cele dezechilibrate din anul 1996, cu excepţia judeţului Sălaj (unde numărul ridicat de etnici maghiari explică procentele superioare). Există însă şi judeţe în care întîlnim un recul al procentului pe care îl obţine partidul de pe prima poziţie: Timiş, Alba şi Braşov, localizate în Transilvania şi Banat. În aceste judeţe în 1996 CDR a obţinut procente semnificative, iar dispariţia acestei alianţe a dus la reorientarea electoratului spre alte partide, fapt ce poate explica acest recul.

Se poate conchide că judeţele în care există un echilibru între partidele politice după aceste alegeri sînt

localizate geografic în Transilvania, Banat şi nordul Munteniei, în zona subinontană. Avem astfel două zone: Transilvania şi Banat, unde partidele nu obţin procente semnificative, existînd chiar şi un recul, şi Muntenia şi Moldova, unde partidele controlează puternic localităţile încă de la aceste alegeri. Aceste mutaţii la nivel cantitativ şi geografic arată că scăderea competitivităţii s-a extins, judeţele care încă păstrează un nivel ridicat al acesteia fiind acum în minoritate.

Botoşani

Alegerile din 2004

Anul electoral 2004 nu aduce schimbări spectaculoase la nivelul frecvenţelor superioare, ba chiar judeţele care în 2000 erau printre cele mai reprezentative pentru scorurile ridicate înregistrate – Buzău, Călăraşi, Bacău, Brăila, Dîmboviţa, Vîlcea, Vaslui, Vrancea, Argeş, Neamţ – suferă o mişcare de recul, semn al erodării capacităţii PSD de a penetra la acelaşi nivel teritoriul sau semn de schimbare a apartenenţei politice a liderilor locali, ca urmare a apariţiei unui competitor electoral de calibru, Alianţa DA

Judeţele în recul, dar care se menţin la un nivel semnificativ în privinţa procentelor cu care sînt cîştigate localităţile – Buzău, Călăraşi, Bacău, Brăila, Dîmboviţa, Vîlcea, Vaslui, Vrancea, Argeş, Neamţ – sînt localizate geografic în Moldova şi Muntenia, adică în zonele unde se întîlneau cele mai ridicate procente cu care un partid, PSD în mod frecvent, cîştiga prima poziţie.

Tabelul 8.5. *Competitivitatea la nivel de localitate*

după alegerile din 2004

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	77	2.6
30-39	582	19.8
40-49	954	32.5
50-59	781	26.6
60-69	434	14.8
70-79	110	3.7
80-89	1	0.03
90-100	1	0.03

Sursa: Institutul Naţional de Statistică. Autoritatea Electorală Permanentă

într-un oarecare echilibru se mai află doar judeţele Arad, Gorj. Timiş şi Tulcea, fenomenul localităţilor sub monopol fiind generalizat în acest moment electoral şi, ca urmare, competitivitatea (cu excepţia acestor judeţe) a scăzut şi mai mult la aceste alegeri. Printre judeţele care devin dezechilibrate începînd cu aceste alegeri se numără Bihor, Bistriţa. Braşov, Cluj, Hunedoara, Ilfov, Maramureş, Sibiu, CaraşSeverin şi Alba, adică judeţele din Transilvania şi Banat, care nu sînt dominate de PSD. Acestea devin acum judeţe aflate în trend, în care partidul de pe prima poziţie atinge un procent foarte ridicat, ceea ce sugerează că fenomenul analizat s-a generalizat la toate partidele, în toate zonele ţării.

Judeţele care îşi continuă parcursul aproximativ la acelaşi nivel sînt: Botoşani, Dolj, Galaţi, Iaşi, Mureş, Olt,

Prahova, Sălaj, Mehedinţi, Suceava, Giurgiu – unde toate localităţile sînt cîştigate de PSD Constanţa, Satu Mare şi Ialomiţa, consfinţind dacă mai era nevoie că scăderea drastică a competitivităţii a atins o amploare naţională.

în afara apariţiei altui competitor puternic pentru PSD, care a produs o scădere a acestuia în unele judeţe, aceste alegeri (2004) relevă de asemenea un alt fapt: numărul comunelor cîştigate cu un procent mai mic de 40% este de doar aproximativ 22%, faţă de 35% în anul 2000. Cu alte cuvinte, situaţia este consolidată, chiar dacă mai există judeţe unde mai sînt posibile fluctuaţii de mică amploare.

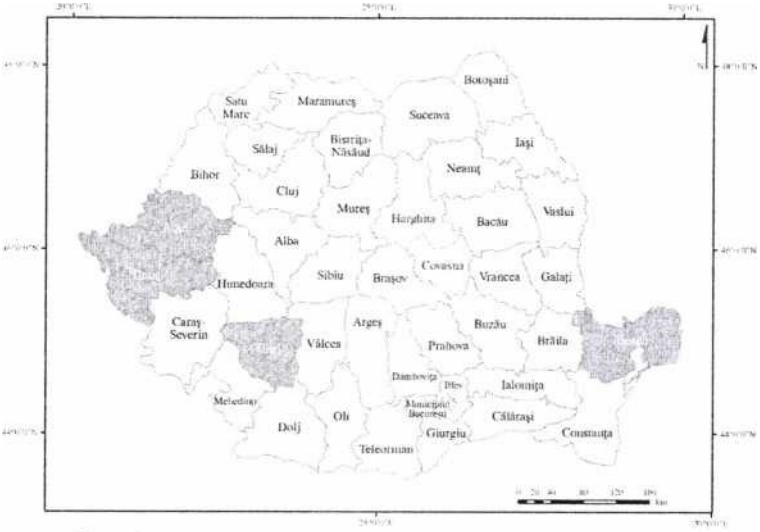

Legenda :

I I judeţe cu o competiţie dezechilibrată la nivel local

I I judeţe cu o competiţie echilibrată la nivel local

Figura 8.3. *Harta competitivităţi la nivel de jude! în 2004*

Alegerile din 2008

Schimbarea sistemului electoral în ceea ce priveşte introducerea colegiilor uninominale a produs două efecte asupra liderilor locali (inclusiv judeţeni): pe de o parte, a dat posibilitatea celor care controlau politic judeţul să traseze colegiile astfel încît să-şi maximizeze potenţialul politic prin concentrarea într-un colegiu a cît mai mulţi primari şi implicit localităţi de aceeaşi culoare politică[77]; pe de altă parte, datorită acestui fapt, primarii au putut să-şi transfere puterea acumulată anterior astfel încît să mobilizeze mult mai clar şi evident electoratul. Colegiul uninominal este şi un element de presiune asupra primarilor, care acum sînt mult mai motivaţi în a mobiliza electoratul prin orice mijloace, contribuind astfel în mod evident la radicalizarea clientelismului local.

Tabelul 8.6. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2008*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	56	1.8
30-39	506	16.6
40-49	908	29.8
50-59	757	24.8
60-69	494	16.2
70-79	232	7.6
80-89	66	2.1
90-100	24	0.8

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, Autoritatea

77 Această concentrare a fost folosită în exces. Vezi cazul judeţului Teleorman. unde fiecare mare partid a câştigat câte două mandate. în pofida superi- orităţii PSD şi PNL.

Electorală Permanentă

Alegerile parlamentare din 2008 au dus, ca urmare a consolidării fenomenului, la limitarea tipologiei judeţelor. Astfel, întîlnim doar judeţe unde situaţia se menţine în general stabilă, judeţe care sînt din acest moment sub monopol şi judeţe cu un recul al procentului partidului situat pe prima poziţie (dar care se menţine totuşi ridicat). Din prima categorie, în care întîlnim o situaţie constantă (cu mici variaţii), fac parte: Bihor, Bistriţa, Cluj, Sălaj, Dîmboviţa, Dolj. Gorj, Galaţi, Hunedoara, Ilfov, Maramureş, Mureş, Olt, Prahova, Sibiu, Timiş, Alba, Satu Mare, Constanţa, Arad, Suceava, Giurgiu şi Ialomiţa, cu precădere judeţele care nu erau atît de monopolizate pînă acum. În cele din Transilvania şi Banat, PDL, dar şi PNL joacă rolul deţinut de PSD în Muntenia şi Moldova. Judeţele unde întîlnim recul – Botoşani, Brăila, Buzău, Călăraşi, laşi, Vrancea, Mehedinţi şi Caraş-Severin – sînt majoritatea judeţe unde PSD avea controlul electoral încă din 1996. Judeţele în care primul partid clasat nu cîştiga cu un procent ridicat – Timiş, Gorj, Arad şi Tulcea – devin judeţe în care localităţile sînt dominate clar de unul dintre cele trei partide, mai ales de către PDL.

Un caz interesant, care clarifică parţial modul cum se face politica locală, îl reprezintă judeţul Giurgiu. La alegerile din 2000 şi 2004, judeţul era sub monopolul absolut al PSD, care obţinea prima poziţie la alegerile parlamentare în toate localităţile judeţului.

în 2008, la alegerile pentru Camera Deputaţilor, PNL

cîştigă în 43 de localităţi prima poziţie, în timp ce PSD şi PDL cîştigă împreună 11 localităţi. Cum s-a ajuns la această răsturnare de situaţie? în 2004, PNL avea doar cinci primari în acest judeţ, însă în 2008 avea 30 de primari. Din cele cinci primării pe care le deţinea în 2004, cîştigă doar două în 2008 – două sînt pierdute în favoarea PSD, iar primarul din Roata se înscrie în PDL. Prin urmare, PNL are 28 de primari noi, devenind primul partid din Giurgiu în această privinţă. 18 dintre aceştia sînt primari PSD care trec la PNL şi care cîştigă acum mandate pentru acest partid, sugerînd din nou că legăturile electorale dintre partide şi candidaţii acestora sînt de tip clientelar. Opt sînt primari noi ai acestui partid, iar doi îşi menţin mandatele anterioare. Majoritatea deţinută acum de PNL este de fapt realizată prin preluarea primarilor PSD cu tot cu zestrea lor electorală (o mişcare similară a avut loc în judeţul Teleorman după alegerile din 1996, cînd prefectul Dragnea, înscris atunci în PD, a trecut la PSD împreună cu 23 de primari). Dar această mutaţie nu era suficientă pentru a asigura supremaţia PNL la alegerile parlamentare. Aşa cum se poate vedea în figura 8.4, a fost nevoie de un design special al colegiilor, dar mai ales de nonconfruntarea electorală în special a primarilor PSD, dar şi PDL, care probabil au direcţionat voturile către PNL, şi nu către propriile partide. Acest lucru este sugerat de modelul comun la acest scrutin, conform căruia alegerile dintr-o localitate sînt cîştigate de partidul din care face parte primarul acesteia, model care nu funcţionează în aceste cazuri.

Figura 8.4. *Harta colegiilor electorale în judeţul Giurgiu*

Defecţiuni de acest tip s-au înregistrat în localităţile cu primari PSD: Floreşti, Bolintin Vale, Buturugeni, Singureni, Călugăreni, Slobozia, Oinacu, Băneasa, Goştinari şi Hotarele şi în localităţile cu primari PDL: Prundu, Mihăileşti, Ogrezeni, Roata de Jos. Apartenenţa la PNL a preşedintelui consiliului judeţean poate constitui de asemenea un indiciu important pentru înţelegerea acestor cazuri, ca şi suma semnificativă pe care judeţul Giurgiu a primit-o, conform HG nr. 1155/2008. De 43 210 mii de lei[78] (doar judeţele Constanţa, Bacău. Mureş şi Teleorman au primit sume mai mari; de asemenea, cea mai mică sumă defalcată la nivel de localitate a fost de 490 000 de lei).

Desigur că în această complexă maşinărie electorală au avut loc şi sincope, de exemplu, la Ghimpaţi, unde PDL cîştigă prima poziţie, deşi primăria este deţinută de PNL, dar aceste sincope nu pot ascunde că, în realitate, politica locală este monopolizată de mişcările transpartinice ale liderilor locali şi ale electoratului clientelizat al acestora.[79]

Alegerile din 2012

Contextul politic în care s-au desfăşurat alegerile parlamentare din 2012 – în ciuda existenţei a două alianţe ca principale competitoare: Uniunea Social-Liberală (USL) şi Alianţa România Dreaptă (ARD) – a fost unul al

78 înaintea alegerilor parlamentare din 2008, Guvernul a alocat din fondul de rezervă suma totală de 1 300 000 de mii de lei, prin HG nr. 1152. Această sumă a fost repartizată ulterior Ia nivel de judeţ şi de localitate.

79 Clientelismul nonpartizan este întâlnit şi în Rusia, acolo unde guvernatorii provinciilor au dezvoltat puternice reţele clientelare.

dezechilibrului preşi postelectoral. O consecinţă a acestui context politic a fost că marea majoritate a localităţilor a fost cîştigată de USL, în multe cazuri cu procente de peste 50%. Prin urmare, la aceste alegeri tipologia judeţelor este practic redusă la două categorii: judeţe dominate categoric de USL şi judeţe unde dominaţia acestei alianţe este mai redusă. În această ultimă categorie se înscriu judeţele unde există un număr mai mare de localităţi cîştigate cu procente în jurul pragului de 40%. Putem încadra în această categorie Alba, Cluj, Mureş, Sălaj şi Gorj, judeţ în care Partidul Poporului – Dan Diaconescu a obţinut un rezultat foarte bun, fiind prezent în multe localităţi pe poziţia a doua. Celelalte judeţe care pot fi considerate echilibrate la aceste alegeri sînt localizate în vestul ţării, zonă în care procentele obţinute de USL au fost mai reduse comparativ cu restul ţării. În cealaltă categorie putem înscrie toate celelalte judeţe, dar o dominaţie foarte accentuată a USL putem întîlni în Teleorman, Giurgiu, Botoşani, Buzău şi Brăila.

Tabelul 8.7. *Competitivitatea la nivel de localitate după alegerile din 2012*

Interval procentual	Număr absolut	Procent
<30	4	0.13
30-39	93	3.1
40-49	405	13.6
50-59	631	21.8
60-69	**940**	**31.7**
70-79	**665**	**22.4**

80-89	202	6.8
90-100	25	0.9

Sursa: Institutul Naţional de Statistică. Autoritatea Electorală Permanentă

Procentele confirmă faptul că practic nu mai putem vorbi de un echilibru în sensul aceluia existent la începutul anilor 2000. Peste 60% din partiţiile administrative ale ţării sînt cîştigate cu procente care depăşesc 60%, iar numărul localităţilor cîştigate cu peste 80% este mai mare decît numărul celor cîştigate cu sub 40%.

Concluzii

Analiza parcursului la capătul căruia partidele politice româneşti au ajuns să controleze în această manieră localităţile ţării arată că, în pofida păstrării unui echilibru aparent la nivel naţional între ponderea electorală a celor mai importante partide, voturile pe care acestea le obţin mai ales pînă în 2012 sînt extrem de dispersate geografic la nivel de localitate. Fiecare localitate, dar mai ales comună sau oraş mic şi mediu este practic o feudă a unuia dintre partidele importante. Dacă în 1996 în 64.52% dintre localităţi primul partid clasat obţinuse sub 40% din voturi, în 2008 doar în 18.46% dintre localităţi se întîmplase acelaşi lucru. De asemenea, în 1996, în doar 2% dintre localităţi primul partid obţinuse peste 60% din voturi, în timp ce în 2008 acest lucru s-a întîmplat în 24% din comune. Dacă în 1996, procentul comunelor în care primul partid clasai cîştiga cu un procent sub 40% era aproape de 65%, în 2008 acest procent este de doar 18.4%. În schimb,

procentul comunelor cu primul partid cîştigător a mai mult de 50% dintre voturile valabil exprimate este circa 52%. Contextul politic din 2012 a moderat procentele pe care candidaţii PDL (acum parte a ARD) le-au obţinut chiar şi în localităţile pe care le-au cîştigat, dar le-a crescut pe cele cîştigate de candidaţii PSD şi PNL (parte a USL) în propriile fiefuri. Din totalul localităţilor, 62% au fost cîştigate cu peste 60% din voturile valide din respectiva localitate. Chiar dacă USL nu va fi competitor şi la viitoarele alegeri, supermajorităţile obţinute vor constitui baza electorală la nivelul fiecărei localităţi, continuînd nivelul foarte scăzut al competitivităţii la nivel de localitate.

Aceste mutaţii nu sînt importante doar pentru a înţelege cum gradul competitivităţii a scăzut dramatic la nivel local, ci. Şi mai important, dau informaţii relevante despre cum sînt organizate şi ce funcţii îndeplinesc partidele româneşti. Mai mult, dau informaţii despre cum este articulată acţiunea colectivă, lucru fundamental pentru calitatea politicii dintr-o democraţie.

Sîntem în faţa unui proces de fixare a politicii sau de deplasare a centrului acesteia de la nivelul naţional la nivel local. Utilizarea în acest moment a unei teze importante în ceea ce priveşte naţionalizarea politicii în statele europene poate fi utilă mai ales în ceea ce priveşte direcţii de cercetare viitoare. Conform tezei lui Daniele Caramani, începînd cu jumătatea secolului al XlX-lea, în statele europene dezvoltate asistăm la o trecere de la o politică bazată pe o reprezentare politică de tip local sau regional

la o reprezentare modernă, de factură naţională. Această mutaţie s-a produs în principal ca urmare a unei naţionalizări a forţei organizaţionale şi electorale a partidelor politice, care încep să obţină rezultate constante în toate zonele unei ţări. De asemenea, clivajul dintre politicile şi partidele de stînga şi cele de dreapta a dus la accelerarea procesului de solidificare a unui electorat naţional (Caramani, 2004, p. 23).

Dacă privim democraţia din România din această perspectivă, este neclar sau discutabil în ce măsură este ea modernă şi reprezentativă în acest moment. Partidele politice româneşti nu sînt partide de masă şi deci ele nu se bazează pe legături electorale doctrinare şi programatice cu electoratul, tăcînd astfel mai dificilă reprezentarea politică a cetăţenilor. De asemenea, partiţionarea excesivă la nivel local pune sub semnul întrebării densitatea lor organizaţională din perspectiva nivelului naţional. Acceptarea României în Uniunea Europeană şi acordurile financiare internaţionale la care este parte (de exemplu, cele cu FMI sau recentul Pact Fiscal European) au dus la scăderea capacităţii de decizie independentă a guvernelor care s-au succedat şi, ca o consecinţă normală, au fragilizat oferta politică, făcînd existenţa unei diferenţieri stînga-dreapta pe baza politicilor puse în practică să fie iluzorie. Lipsa unor diferenţe doctrinare nete la nivelul partidelor politice şi a unor clivaje la nivelul societăţii, cumulată cu procesul de monopolizare partizană a localităţilor şi cu scăderea dramatică a competitivităţii, sugerează că pluralismul politic românesc este mai

degrabă unul de tip numeric, şi nu social sau politic, scăzînd calitatea democratică a regimului redus la un formalism fără substanţă.

Bibliografie

Albescu. Andrada-Maria, Ioniţă, Dana-Irina şi Mateescu, Siiviu-Dan (2012), „Strategic Voting at the Romanian 2008 Local Elections", *Mediterranean Journal of Social Sciences,* voi. 3(1). Ianuarie, 297-311.

Barbu, Daniel (1999), *Republica absentă.* Bucureşti, Nemira.

Caramani, Daniele (2004), *The Nationalization of Politics: the Formation of Naţional Electorates and Party Systems în Western Europe,* Cambridge. Cambridge University Press.

Chiru. Mihail şi Ciobanu, lonuţ (2009), „Legislative Recruitment and Electoral System Change: The Case ofRomania", *CEU Political Journal,* voi. 4, nr. 2, 192-231.

Dalii, Robert (1994), *Prefazione alia Teoria Democratica,* Milano, Edizioni di Comunitî.

Dahl, Robert (2002), *Democraţia şi criticii ei,* Iaşi, Institutul European.

D'Aiinionte, Roberto (1989), „Democrazia e competizione", *Rivista Italiana di Scienza Politica,* nr. 2, august, 301-319.

Downs, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy,* New York, Harper & Row.

Gherghina. Sergiu, Chiru, Mihail şi Pop, Maria (2011), „Keeping the Doors Closed: Leadership Selection în Post-Communist Romania", lucrare prezentată la 25lh Annual

Conference of the Italian Society of Political Science, Palermo, disponibilă online la www.sisp.it/Files/papers/2011/ sergiu-gherghina-miahil-chiru-maria-pop. H6.pdf.

Giugăl, Aurelian, Jhonston, Ron şi Constantinescu, Ştefan (2011), „Democratic Musical Chairs? Romania Post-1989 Electoral Geography", *Space & Polity,* voi. 15. Nr. 2, 143-161.

Grecu, Răzvan, Răduca, Andreea, Năstase. Roxana şi Todor, Arpad (2003), „Mapping Policy Preferences of Romanian Political Parties". Lucrare prezentată Ia a patra Conferinţă a Asociaţiei Române de Ştiinţe Politice, disponibilă online la www.razvangrecu.tripod.com/papers/mpp.pdf.

Hale, Henry (2007), „Correlates of clientelism: politica! economy, politicized ethnicity. And post-communist transition", în Kitschelt, Herbert, Wilkinson, Steven (eds.), *Patmns, Clients, and Policies. Patlenis of Democratic Accountability and Political Competition,* Cambridge University Press, Cambridge.

Jiglău, George şi Gherghina, Sergiu (2011), „The Ideological Institutionalization of the Romanian Party System", *Romanian Journal of Political Science,* voi. 1, nr. 1, 71-90.

Laakso, Markku şi Taagepera, Rein (1979), „Effective Number of Parties. A Measure with Application to West Europe", *Comparative Political Studies,* voi. 12, nr. 1, aprilie, 3-27.

Lijphart, Arend (2000), *Modele ale democraţiei,* laşi,

Polirom.

Lindblom, Charles (1979), *Politica e mercato. I sistemi politico-economici mondiali.* Milano, ETAS Libri.

Mill. John Stuart (1987), *The Logic of Moral Sciences,* Londra, Duckworth.

Morar, Filon (2001), *Democraţia privilegiilor. Alegerile aleşilor în România,* Bucureşti, Paidea.

Pîrvulescu, Cristian (2004), „Competiţie şi bipolarizare", *Sfera Politicii,* nr. 110-111. 8-12.

Preda, Cristian (2005), *Partide şi alegeri în Remania postcomunistă: 1989-2004,* Bucureşti, Nemira.

Radu, Alexandru (2005), „Ce fel de sistem partidist?", *Sfera Politicii,* nr. 116-117, 1-3.

Sartori, Giovanni (1976). *Democrazia e definizioni,* Bologna, II Mulino.

Sartori, Giovanni (1987), *The Theory of Democracy Revisited.* New Jersey, Chatam House Publishers.

Sartori, Giovanni (1976), *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis,* Cambridge, Cambridge University Press.

Schumpeter, Joseph (1950), *Capitalism, Socialism and Democracy,* New York, Harper & Row.

Soare, Sorina (2002), „Sistemul partizan românesc: catalizator sau obstacol al consolidării democratice", *Studia Politica,* nr. 1, 130-143.

Taagepera, Rein şi Grofntan, Bernard (1985), „Rethinking the Duverget 's Law: Predicting the Effective Number of Parties în Plurality and PR Systems. Parties Minus Issues Equals One", *European Journal for Political*

Research, nr. 13. 341-352.
Voicu. George (1999), *Pluripartidismul,* AII, Bucureşti.
Alte surse:
Autoritatea Electorală Permanentă, www.roaep.ro.
Institutul Naţional de Statistică, www.insse.ro.

9. Alegerile din Dobrogea postcomunistă, 1992-2012

Aurelian Giugăl

Rezumat. *Prezentul capitol referitor la dinamica electorală din Dobrogea postcomunistă cuprinde trei părţi principale. O primă diviziune face referire la geografia electorală a regiunii sud-eslice româneşti, contextualizînd datele electorale în logica dezbaterilor privind evoluţia partizană din România postcomunistă (existenţa sau inexistenţa clivajelor politice în spaţiul autohton). O a doua dimensiune include conceptul de* neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) şi testează modul cum localităţile din proximitatea oraşului (în contrapondere cu cele situate la distanţe apreciabile) se apropie din punct de vedere electoral de oraşul/oraşele apropiat (e) (în cazul de faţă, reşedinţele de judeţ Tulcea şi Constanţa), în logica teoriei conform căreia oamenii împrumută caracteristicile (inclusiv electorale) mediului în care trăiesc. În fine, o a treia componentă se referă la comportamentul electoral din comunităţile plurietnice dobrogene, scopul fiind acela de a identifica în ce măsură etnia (alta decît cea română) implică comportamente de vot. Datele electorale folosite sînt cele de la alegerile generale (Camera Deputaţilor) şi locale, prin urmare, concluziile sînt un derivat al acestei abordări empirice.*

Cuvinte-cheie: geografie electorală, clivaje politice, alegeri generale şi locale, postcomunism

Introducere

Dobrogea, în configuraţia actuală, reprezintă partea sud-estică a României, fiind delimitată pe două laturi de Dunăre (la vest şi la nord), pe o latură de Marea Neagră (est), pentru ca în sud limita să fie dată de graniţa cu Bulgaria. Administrativ, Dobrogea se compune din două judeţe: Tulcea şi Constanţa. Judeţul Tulcea ocupă jumătatea nordică a provinciei istorice Dobrogea. Suprafaţa acestuia este de 8 499 km2, ceea ce înseamnă 3.6% din suprafaţa ţării. Cele 51 de unităţi administrativ-teritoriale includ municipiul Tulcea, alte patru oraşe (Babadag, Isaccea, Măcin şi Sulina) şi 46 de comune. Judeţul Constanţa se află în jumătatea sudică a teritoriului dintre Dunăre şi Marea Neagră şi are o suprafaţă de 7 071 km2, adică 2.9% din suprafaţa României. Administrativ există 12 oraşe, dintre care trei municipii (Constanţa, Medgidia şi Mangalia) şi 58 de comune.

Populaţia celor două judeţe (conform recensământului populaţiei din 2002) diferă: 718 330 de locuitori pentru Constanţa (o densitate de 101.6 loc/km2 şi o rată de urbanizare de 70.4%), 251 899 de locuitori în cazul judeţului Tulcea (29.6 loc/km2 şi un procent al urbanizării mai mic, de 49.2%). Densitatea mult mai redusă a judeţului Tulcea este cauzată de faptul că, din suprafaţa totală a judeţului, 3 446 km2 sînt ocupaţi de apă (Delta Dunării şi Complexul lagunar Razim-Sinoie).

Din punct de vedere etnic, situaţia din prezent este

mult diferită comparativ cu perioada cînd Dobrogea intra în componenţa României (1878). În ambele judeţe, procentul celor care s-au declarat români la recensămîntul din 2002 depăşeşte 90%. Minoritatea cea mai numeroasă în Tulcea este cea a ruşilor lipoveni, în total 16 350, ceea ce înseamnă puţin peste 6% din populaţia totală a judeţului. Dintre celelalte minorităţi, doar cea a turcilor trece de 1 % din total (însumînd 3 334). În cazul Constanţei, situaţia nu este cu mult diferită, numai că aici principala minoritate este cea a turcilor, de 24 246 de etnici (3.39% din populaţia totală), urmată îndeaproape de minoritatea tătară (23 230 de etnici tătari, adică 3.24%). În pofida mediei etnice chiar superioare celei naţionale (89.47% este procentul romînilor din totalul populaţiei ţării), există o multitudine de localităţi plurietnice, în unele dintre acestea etnia dominantă fiind alta decît cea română. Exemple se găsesc atît în judeţul Constanţa, cît şi în Tulcea.

Astfel, în judeţul Constanţa, în localitatea Dobromir. Din cei 2 636 de locuitori etnia cea mai numeroasă (50.30%) este cea turcă, iar în Ghindăreşti 94.98% dintre cei 2 712 locuitori ai localităţii sînt ruşi lipoveni. În judeţul Tulcea, ruşii lipoveni sînt dominanţi în Carcaliu (89.74%) şi în Slava Cercheză (81.61 %). Pe de altă parte, există un contrast economic evident la nivelul teritoriului dobrogean, evidenţiindu-se regiuni rudimentare economic (rurale şi mai sărace), cum ar fi spaţiul dunărean vestic şi interiorul Podişului Dobrogei, în opoziţie cu alte teritorii predominante economic ariilor amintite (zona litorală

maritimă, îndeosebi cea sudică).

Cercetarea de faţă porneşte de la premisa că există anumite conexiuni între fenomene din varii spaţii geografice (Johnston, 1980), iar oscilaţiile comportamentului electoral al populaţiei depind de o serie de factori sociali, economici, demografici sau politici (Creţan, 2006), diversitatea culturală determinînd o diversitate comportamentală (Bodocan, 2001). Prin urmare, voi considera că:

a) geografia electorală este una marcată de instabilitate, dinamica votului fiind una extrem de fluctuantă;
b) influenţa exercitată de oraşele reşedinţă de judeţ (Constanţa, Tulcea) asupra modului de exprimare electorală al populaţiei rurale este evidentă, în sensul în care satele situate în proximitatea reşedinţei de judeţ sînt mai apropiate electoral de acestea, în comparaţie cu cele aflate la distanţe mai mari (efectul vecinătăţii – *neighbourhood effect);*
c) structura etnică impune comportamente de vot, aspect de o pregnanţă mai mare îndeosebi în cazul alegerilor locale.

Sistemul electoral

Sistemul electoral de după 1990 se caracterizează printr-o instabilitate legislativă, evidentă în contextul numeroaselor legi electorale adoptate în intervalul 1990-2008. Scrutinul pentru Camera Deputaţilor a fost organizat, pentru primele cinci alegeri electorale postcomuniste, pe baza reprezentării proporţionale, cu liste blocate şi prag electoral din 1992 (Preda, 2005).

Pragul electoral a urmat o evoluţie ascendentă: inexistent în 1990, a fost de 3% la alegerile din 1992 şi 1996, pentru ca, pentru alegerile din 2000 şi 2004, acesta să crească la 5% pentru partide şi 8-10% pentru coaliţii, diferenţele fiind date de numărul de partide asociate.

Vechiul sistem electoral ce a funcţionat în perioada 1990-2004 a fost modificat, aşa încît alegerile generale din anul 2008 s-au desfăşurat pe baza altei formule electorale. Tema reformării sistemului electoral a stîrnit dezbateri în societatea românească, aşa încît la 25 noiembrie 2007 (în aceeaşi zi cu alegerile pentru Parlamentul European) s-a organizat un referendum naţional, cetăţenii fiind chemaţi la urne să se pronunţe cu privire la adoptarea unui sistem electoral majoritar în două tururi, toţi deputăţii şi senatorii urmînd să fie aleşi în circumscripţii uninominale. Referendumul a avut susţinerea a 81 % dintre cei care au votat, dar a fost invalidat din cauza prezenţei la vot de doar 26% (Downs, 2008). S-a ajuns în final la o formulă de compromis, un sistem mixt, cu două faze de calcul şi două faze de repartizare a mandatelor. Etapele de calcul al locurilor parlamentare, similar cu precedentul sistem electoral proporţional, utilizează metoda Hare la nivelul circumscripţiei electorale şi metoda D'Hondt la nivel naţional. Etapele de alocare a mandatelor sînt, de asemenea, tot două. În prima etapă, la nivelul colegiilor uninominale, se atribuie un mandat acelor candidaţi, fie independenţi, fie aparţinînd unui partid politic ce a întrunit pragul electoral, care au obţinut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul uninominal în care au

candidat – articolul 48, alin. 11*. În cea de-a doua etapă, biroul electoral de circumscripţie va întocmi, separat pentru Camera Deputaţilor şi Senat, o listă descrescătoare (raport între voturile valabil exprimate obţinute în colegiile uninominale şi coeficientul electoral al circumscripţiei respective) cu toţi candidaţii cărora nu li s-au atribuit mandate în prima etapă – articolul 48, alin. 12. Numărul de mandate pentru fiecare partid din competiţia electorală se alocă pentru candidaţii acestora în ordine descrescătoare, în funcţie de clasarea în lista prevăzută la alineatul 12. Dacă după cele două etape de atribuire de mandate mai există partide cărora nu li s-au atribuit numărul de mandate la care au dreptul în acea circumscripţie electorală, acestora li se vor atribui mandate pînă la concurenţa cu acest număr, iar mandatele se alocă suplimentar candidaţilor cel mai bine plasaţi în

1. Legea nr. 35 din 13 martie 2008. Pentru alegerea Camerei Deputaţilor şi Senatului.

lista ordonată conform alineatului 12 – articolul 48, alin. 15. Legea electorală mai stipulează un prag electoral de 5% pentru partide, adăugîndu-se, pentru al doilea membru al alianţei, 3% din voturile valabil exprimate pe întreaga ţară şi, pentru fiecare membru al alianţei, începînd cu al treilea, cîte un procent din voturile valabil exprimate pe întreaga ţară, fără a se putea depăşi 10% din aceste voturi. Voturile partidelor care nu depăşesc pragul electoral sînt redistribuite pe baza unei formule proporţionale partidelor cîştigătoare. La alegerile generale din 2008, efectele noii legi electorale s-au dovedit a fi de o

inutilitate exemplară, întrucît s-a demonstrat empiric că rezultatele electorale din 2008 ar fi fost aceleaşi şi dacă s-ar fi ales reprezentanţii pe baza formulei proporţionale (Marian şi King, 2010). În 2012 însă, datele problemei au fost altele, aşa încît a rezultat cel mai suprapopulat Parlament din 1990 încoace (588 de membri).

Metodologie

Datele electorale şi demografice folosite sînt cele oferite de Institutul Naţional de Statistică (INS). Pentru alegerile generale din 1992 există anumite neconcordanţe, în sensul că rezultatele electorale pot fi folosite doar la nivel judeţean, întrucît în stocarea datelor electorale de către INS s-a produs o eroare: secţiile electorale au fost numerotate folosindu-se codarea la nivel judeţean, neconcordanţa fiind generată de faptul că, deşi ştim secţia de votare şi judeţul, nu ştim comuna sau oraşul din care face parte (cei care au arhivat datele electorale au omis acest lucru esenţial, numerotarea localităţilor din judeţele respective, eroare de altfel înlăturată în cazul alegerilor următoare). Prin urmare, datele electorale (de la alegerile generale) la nivel de localitate au putut fi folosite începînd cu 1996. Datele electorale folosite pentru alegerile generale din 2012 sînt cele puse la dispoziţie de Biroul Electoral Central (BEC).

în cazul datelor statistice legate de rata, profunzimea şi severitatea sărăciei, acestea au fost publicate de către Ministerul Agriculturii şi Dezvoltării Rurale, Măsura 322 – „Renovarea, dezvoltarea satelor, îmbunătăţirea serviciilor de bază pentru economia şi populaţia rurală şi punerea în

valoare a moştenirii rurale” şi Anexa 11 – „Comune şi gradul de sărăcie aferent”, fiind parte a Programului Naţional pentru Dezvoltare Rurală.

Raportul de vot, calculat din procentele obţinute de cel mai bine plasate partide în ierarhia naţională (dar şi în Dobrogea), a fost folosit pentru realizarea hărţilor electorale, dar şi pentru analiza în componente principale. Astfel, pentru alegerile din 1996 am împărţit procentele obţinute de PDSR la cele ale CDR, în 2000 voturile PDSR în contrapondere cu cele cumulate ale PNL şi PD, în 2004 cele ale PSD şi PUR raportate la cele ale Alianţei Dreptate şi Adevăr (DA), iar în 2008 cele ale PSD şi PC la cele ale PNL şi PDL. Cele două hărţi electorale indică geografia votului de la nivelul unităţii administrativ-teritoriale (oraşele şi comunele) în funcţie de raportul de vot calculat. Un aspect important este că hărţile electorale pentru Dobrogea respectă diviziunile administrative din cele două judeţe, respectiv 111 localităţi (17 oraşe, dintre care 12 în judeţul Constanţa, restul în judeţul Tulcea, şi 94 de comune), anterioare redesenării teritoriale (înfiinţarea de noi comune). Raportul de vot nu a fost calculat şi pentru alegerile generale din 2012; PNL, care fusese raportat pînă atunci în opoziţie cu PSD, s-a regăsit în aceeaşi construcţie politică cu social-democraţii. Uniunea Social Liberală (USL).

Rezultate şi discuţii

Instabilitatea geografiei electorale

Rezultatele electorale de la alegerile locale şi generale din Dobrogea scot în evidenţă următorul aspect important:

cele două judeţe din partea sud-estică a ţării au o evoluţie electorală inconstantă de-a lungul ciclurilor electorale succedate. Judeţele Tulcea şi Constanţa au comportamente electorale total diferite. Pe de o parte, judeţul Tulcea, care evoluează dinspre un vot preponderent pentru FSN şi succesoarele acestuia, PDSR şi PSD (în primul deceniu postcomunist), către unul opus social-democraţilor (perioada de după alegerile locale şi generale din 2000), pe de altă parte, judeţul Constanţa, cu un comportament electoral perfect invers. De exemplu, la alegerile generale din septembrie 1992, FDSN a fost net superior CDR în judeţul Tulcea (37.67% pentru FDSN şi 17.68% pentru CDR), pentru ca în partea sudică a Dobrogei (judeţul Constanţa) CDR să fie partidul cîştigător (23.14%), cu puţin mai mult decît FDSN (21.51%). Dacă la voturile CDR le cumulăm şi pe cele ale FSN (un partid ce rezultase prin sciziunea Frontului Salvării[80]), atunci distincţia este şi mai clar conturată: 40.66% pentru CDR şi FSN în judeţul Constanţa şi 26.36% în Tulcea. La alegerile generale din 1996 diferenţa de comportament electoral dintre cele două judeţe se conturează cu o şi mai mare claritate: în judeţul Constanţa CDR a fost cîştigător detaşat (35.39% faţă de 13.73% pentru PDSR). De altfel, PDSR a fost devansat în judeţul sudic şi de USD (20.75%). În judeţul Tulcea CDR devine principalul partid din judeţ, dar diferenţa faţă de PDSR a fost una insignifiantă, 28.76% pentru CDR şi 28.33% pentru PDSR. Diferenţa este una cu atît mai

80 FSN iniţial s-a scindat în FDSN (partidul preşedintelui de atunci, Ion Iliescu) şi FSN (mai apoi PD şi PDL, partidul fostului prim-ministru Petre Roman).

accentuată dacă o raportăm la cele două oraşe reşedinţă de judeţ. Constanţa şi Tulcea. În oraşul Constanţa CDR a cumulat un procent de patru ori mai mare decît al PDSR (42.57% faţă de 10.08%), în timp ce în Tulcea raportul a fost unul mai redus (37.42% pentru CDR şi 18.95% pentru PDSR). Rezultatele electorale la alegerile generale din 1996 au păstrat aceeaşi tendinţă, fie că ne referim la celelalte aşezări urbane din cele două judeţe, fie la cele rurale.

Odată cu alegerile generale şi locale din 2000, geografia electorală a Dobrogei comportă schimbări semnificative. La alegerile locale din 2000, PDSR a înregistrat un semnificativ rezultat electoral în oraşul reşedinţă de judeţ Tulcea (40%), cu mult mai mult decît PD (14.31%), PNL (5.25%) sau CDR (4.02%). Dacă ne raportăm strict la Dobrogea, rezultatele electorale de la scrutinul pentru alegerile focale din 2000 au prevestit eşecul de peste cîteva luni al CDR de la alegerile generale, atunci cînd practic alianţa electorală s-a situat sub pragul electoral şi drept consecinţă nu a avut prezenţă parlamentară (vezi tabelul 9.1). Pe de altă parte, succesul electoral al PDSR nu părea a fi unul evident, excepţie făcînd însă rezultatele din oraşele judeţului Tulcea. Din acest moment electoral al anului 2000, social-democraţii devin partidul principal în judeţul Constanţa, în Tulcea PNL, dar mai ales PD înlocuiesc PSD şi poziţia acestuia de prim partid politic.

Tabelul 9.1. *Rezultatele electorale la alegerile locale (consiliile locale) din Dobrogea (2000)*

	PDSR (%)	PNL (%■)	PD (%)	CDR (%)	PRM (%)
Dobrogea	23.71	9.27	15.13	7.44	7.35
Dobrogea urban	23.71	7.25	13.86	6.91	8.54
Dobrogea rural	23.70	12.71	17.31	8.34	5.31
Constanţa urban	21.59	7.60	13.80	7.55	8.37
Constanţa rural	22.43	13.93	21.95	9.87	5.37
Tulcea urban	34.16	5.55	14.16	3.72	9.42
Tulcea rural	25.77	10.66	9.73	5.85	5.22
Oraşul Constanţa	24.93	6.84	5.73	6.55	9.47
Oraşul Tulcea	40.00	5.25	14.31	4.02	9.66

Sursa: INS

Alegerile locale şi generale din noiembrie 2004 amplifică tendinţa sugerată de precedentele scrutine electorale din 2000, cu un PDSR (devenit acum PSD) mult mai vizibil în judeţul Constanţa şi un PD consistent în judeţul Tulcea – evoluţie electorală puţin previzibilă în

primul deceniu de după 1989. Această nouă ordine electorală stabilită în judeţele Dobrogei este cu atît mai vizibilă la alegerile locale şi cele generale din 2008. La alegerile pentru consiliile locale din judeţul Constanţa, PSD a obţinut 42.32%, în timp ce al doilea partid clasat, PDL, a însumat puţin peste 20 de procente (22.39%). În Tulcea situaţia se prezintă total răsturnată, cu PDL pe primul loc (41.23%), secondat de PSD (23.97%). Acelaşi tablou electoral se repetă şi în cazul oraşelor reşedinţă de judeţ, Constanţa fiind fief PSD (59.02%), iar în Tulcea PDL ocupînd primul loc, cu 62.89% (vezi tabelul 9.2).

Tabelul 9.2. *Rezultatele electorale la alegerile locale (consiliile locale) din Dobrogea (2008)*

	PSD (%)	PDL (%)	PNL (%)
Dobrogea	38.12	26.70	17.74
Dobrogea urban	41.24	26.76	16.35
Dobrogea rural	33.00	26.59	20.03
Constanţa urban	44.68	21.34	17.87
Constanţa rural	37.38	24.57	20.46
Tulcea urban	23.37	54.85	8.46
Tulcea rural	22.44	30.53	19.18
Oraşul Constanţa	59.02	17.03	10.73
Oraşul Tulcea	20.42	62.89	6.00

Sursa: INS

Alegerile generale nu schimbă cu nimic noua geografie electorală din Dobrogea, aşa încît la numărul de mandate, de exemplu, PDL a fost pe primul loc în Tulcea (două dintre cele patru mandate la Camera Deputaţilor), iar PSD + PC în Constanţa (cinci dintre cele zece mandate). Această dinamică electorală pe parcursul celor două decenii postcomuniste este pusă în evidenţă foarte clar de hărţile raportului de vot între principalele partide concurente la alegeri. O comparaţie între harta raportului de vot de la alegerile generale din 1996 (raport calculat împărţind voturile obţinute de PDSR la acele cumulate ale CDR şi USD) şi cea de la alegerile generale din 2008 (raport între voturile PSD + PC şi cele cumulate ale PDL şi PNL) este extrem de sugestivă (vezi harta raportului de vot, respectiv figurile 9.1 şi 9.2), o dispunere electorală asimetrică în comparaţie cu cea identificată de părintele geografiei electorale Andre Siegfried în Franţa secolelor XIX şi XX. Studiind regiunea Ardeche în timpul celei de-a Treia Republici (1841-1940), interpretînd modelele de vot prin prisma organizării spaţiale a societăţii, ce rezidă în structura diferită a mediului geografic, geograful francez a descoperit că arealele care preferau partidele de stînga în anul 1871 se comportau asemănător şi în 1936, separînd 31 de regiuni, 17 cu preferinţe de stînga şi 11 cu orientare de dreapta. Doar în trei asemenea spaţii tipul de vot suferea modificări importante în cadrul unei lungi perioade (Taylor şi Johnston, 1979). Ori, în cazul regiunii Dobrogea geografia electorală este una extrem de fluctuantă de la un

tip de alegere la altul, situaţie evidentă atît în cazul alegătorilor din mediul rural, cît şi al celor din mediul urban. Această situaţie particularizează Dobrogea şi impune continuarea unor studii electorale la nivel regional, cu agregarea datelor electorale pe localităţi, şi nu doar la nivel judeţean. Prin această afirmaţie avem în vedere faptul că din punctul de vedere al geografiei electorale există o discrepanţă evidentă între analiza de la nivel naţional (folosind ca unitate administrativă judeţul) şi cea de la nivel regional, cazul de faţă al Dobrogei (cu datele electorale pentru fiecare localitate în parte). Dezacordul electoral rezidă în faptul că dacă la nivel naţional există o coerenţă în ceea ce priveşte geografia electorală – o stabilitate evidenţiată de analiza în componente principale (Giugăl *et al.,* 2011), în cazul Dobrogei instabilitatea este una mult mai pregnantă. Votul pentru un partid sau altul se schimbă succesiv, ceea ce denotă dimensiunea haotică a acestuia, fie în cazul alegerilor generale sau al celor locale. Pentru majoritatea localităţilor, aceasta este mai degrabă regula şi nu excepţia, un comportament de vot de altfel specific ţărilor cu democraţie incipientă (Flint şi Taylor, 2007). Analiza în componente principale a raporturilor de vot calculate între principalele grupări politice (PDSR *versus* CDR în 1996, PDSR şi PNL, PD în 2000, PSD + PUR şi Alianţa DA în 2004, PSD + PC *versus* PNL, PDL în 2008) în intervalul 1996-2008 (alegeri generale, Camera Deputaţilor) este o probă în acest sens (tabelul 9.3).

Tabelul 9.3. *Analiza în componente principale a raporturilor de vot pentru principalele partide la alegerile*

generale din Dobrogea (1996-2008)– component rnatrix3

Alegeri	încărcări (loadings)
1996	0.63
2000	0.78
2004	0.77
2008	0.51

Extraction Method: Principal Component Analysis.
“ 1 component extracted.

Alegerile din 2012 nu aduc nimic nou: se reconfirmă poziţia de lider incontestabil pentru PSD (implicit USL) în judeţul Constanţa (figura 9.3), iar în judeţul Tulcea se produce o nouă torsiune, PDL fiind dislocat din poziţia de partid prim (figura 9.4). În judeţul Constanţa USL a obţinut un procent mai mic de 50% în doar cinci localităţi dintr-un total de 71, iar în judeţul Tulcea. În 11 localităţi din 51. Mai mult, în 17 localităţi din judeţul Constanţa, USL a înregistrat un procent de peste 70% (23.94% din totalul localităţilor), în Tulcea localităţile cu peste 70% fiind în număr de nouă (procent de 17.64%).

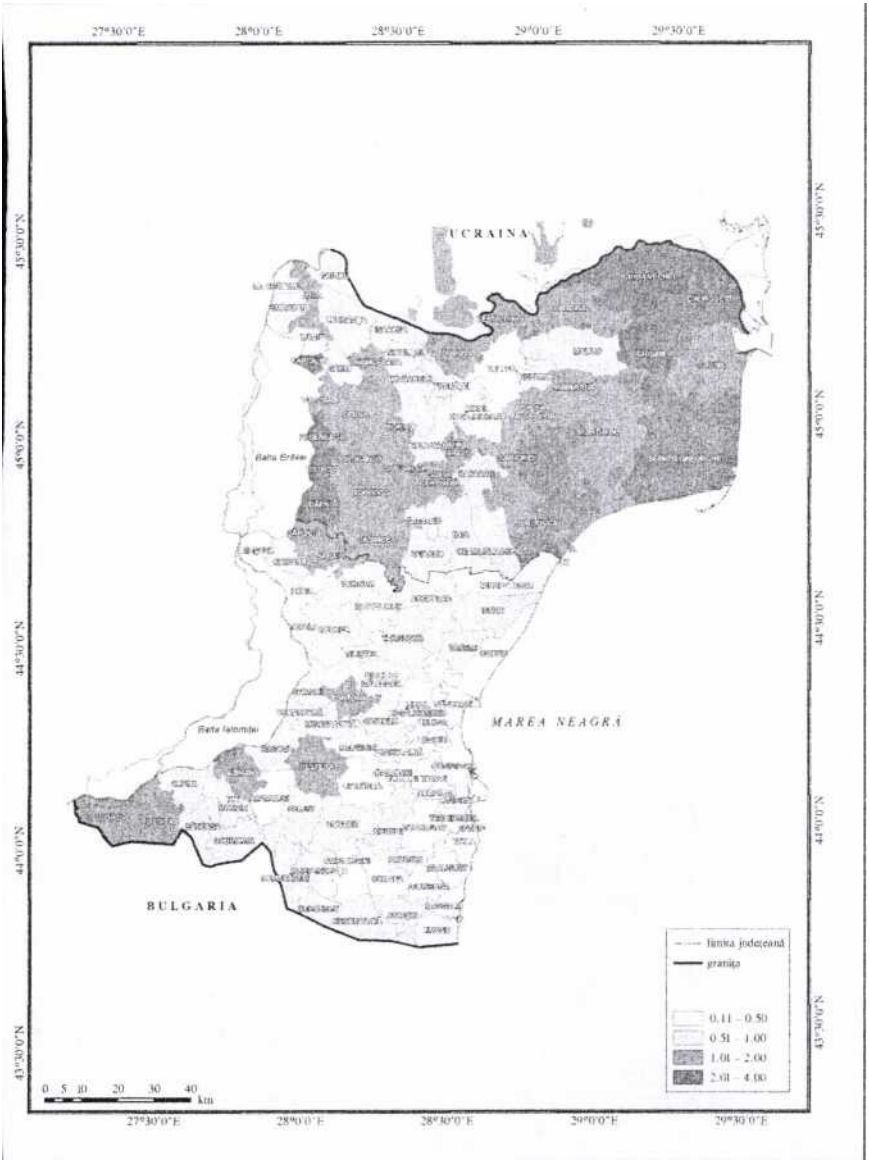

Figura 9.1. *Harta raportului de vot (1996): PDSR* versus *CDR + USD*

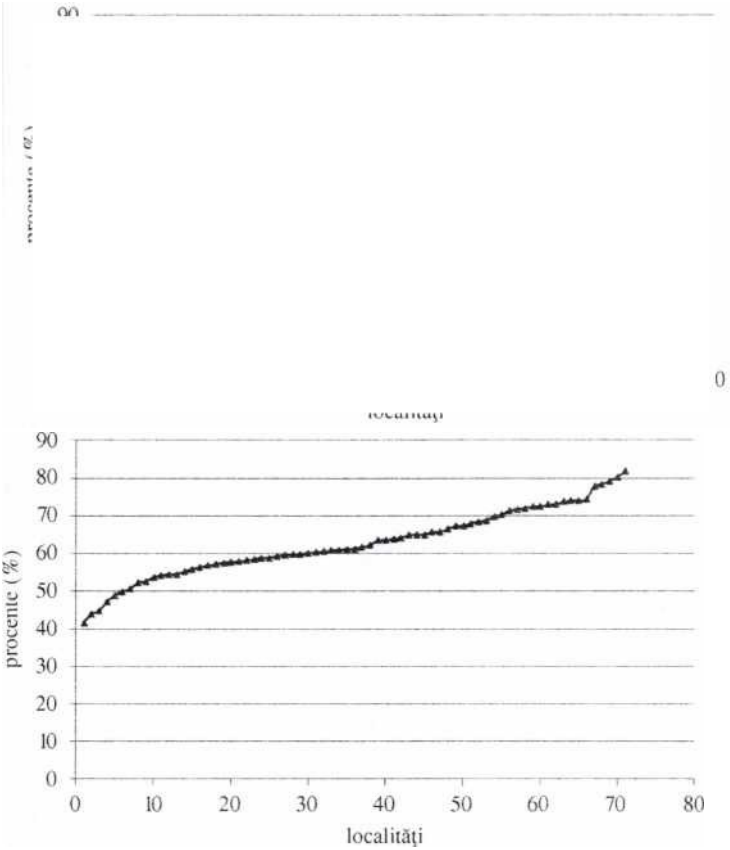

Figura 9.3. *Procentele USL în localităţile judeţului Constanţa la alegerile generale din 2012 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Biroul Electoral Central

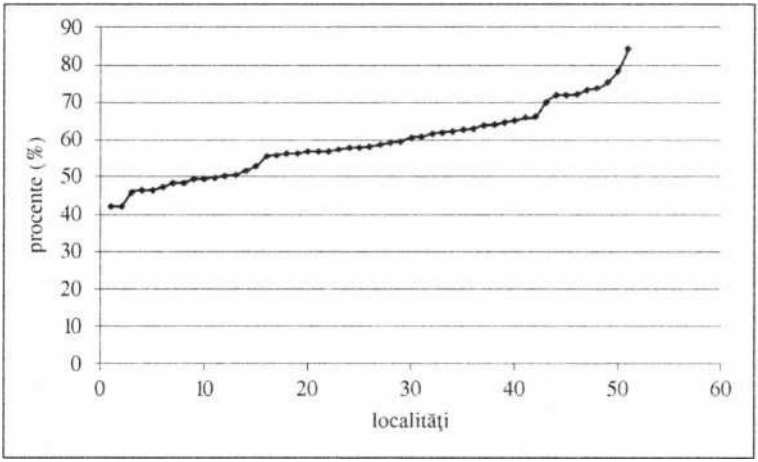

Figura 9.4. *Procentele USL în localităţile judeţului Tulcea la alegerile generale din 2012 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Biroul Electoral Central

Diminuarea numărului de partide cu reprezentare politică (care trec pragul electoral) şi scăderea prezenţei la vot se produc concomitent cu această geografie electorală extrem de fluctuantă. Există o simbioză în ceea ce priveşte evoluţia sistemului de partide cu reprezentare politică, fie în forul legislativ naţional, fie la nivel judeţean sau local. Între dinamica naţională şi cea din Dobrogea, în sensul în care sistemul s-a transformat dintr-o formulă multipartizană cu reprezentare politică în una în care doar partidele mari au contat electoral. Desigur, au existat şi încă mai există mici partide care îşi găsesc reprezentare la alegerile locale (consiliile locale sau primării), dar această particularitate este una minoră şi ţine de anumite caracteristici locale, şi nu de o tendinţă generală. în prezent, în România ca şi în Dobrogea, doar partidele mari contează din punct de vedere electoral. Este vorba de

nucleul celor trei mari partide, PDL, PSD şi PNL, UDMR fiind un partid strict regional.

Realitatea electorală din Dobrogea postcomunistă indică un aspect important: nu există nici un fel de premise care să conducă către individualizarea unor clivaje politice în spaţiul politic autohton. Prin această afirmaţie avem în vedere faptul că rezultatele electorale din cele două judeţe menţionate nu au nici un fel de rezistenţă temporală pe faliile electorale (clivajul neocomunişti-anticomunişti sau minimalişti-maximalişti) identificate de teoreticieni cum ar fi Seiler sau De Waele (Seiler, 2003; De Waele, 2003). Pe rînd, Constanţa şi Tulcea au fluctuat din punctul de vedere al susţinerii politice. Dacă în primii ani de după revoluţie Dobrogea se plasa pe coordonata reformistă, anticomunistă, ideologic mai de centru-dreapta, ca să folosim un limbaj ce ţine de delimitările partizane vest-europene, putînd avea o oarecare susţinere, apoi, odată cu alegerile generale din 2000, PSD (adică social-democraţii sau antireformiştii, respectînd limbajul comun) devine primul partid în clasamentul dobrogean. Se pot face numeroase interpretări în ceea ce priveşte acest comportament electoral, dar nicidecum nu se pot identifica clivaje politice sau delimitări ideologice. Realitatea empirică electorală din Dobrogea ne plasează mai degrabă în proximitatea opiniei formulate de Cristian Preda şi Sorina Soare (Preda şi Soare, 2008). Din punctul de vedere al acestora, sistemul politic postcomunist este organizat în România în jurul negării clivajelor, în acest mod continuîndu-se voinţa puterii comuniste, voinţă întemeiată

pe negarea explicită a tuturor clivajelor. Partidele şi reprezentanţii postcomunismului românesc traduc înainte de toate conflicte între lideri, iar ceea ce a fost considerat un clivaj fondator în societatea românească, adică opoziţia anticomunişti *versus* postcomunişti. Nu este, în opinia autorilor, decît o tensiune superficială a societăţii româneşti, una ce devine caducă după 2000, odată cu ratarea intrării PNŢCD în Parlament (Preda şi Soare, 2008). Rezultatele electorale din Dobrogea confirmă ipoteza de mai sus: dacă pînă în anul 2000 dihotomia neocomunişti-anticomunişti, o tensiune superficială, cum o prezintă cei doi autori, avea o anumită coerenţă regională, ulterior aceasta îşi pierde sensul.

Un altfel de efect al vecinătăţii (neighbourhood cl'fect;

Polarizarea spaţială este un concept esenţial în geografia electorală, iar modelele spaţiale de vot sînt caracterizate printr-o concentrare puternică între diferite zone omogene (David şi Van Hamme, 2011). Procesul spaţial de polarizare/ontogenizare a comportamentelor electorale a fost adesea explicat prin ceea ce s-a numit efectul vecinătăţii – *neighbourhood ejfect.* Într-o accepţiune mai largă, efectul vecinătăţii se referă la influenţele mediului sociogeografic asupra comportamentelor umane, în sensul în care oamenii împrumută caracteristicile mediului în care locuiesc, iar conceptul a fost şi este utilizat în ştiinţele educaţiei, epidemiologie, psihologie (Sang-Il, 2009).

Plasat în sfera geografiei electorale, efectul vecinătăţii implică un proces de „conversie prin conversaţie"

(converşion through conversation) sau „aceia care discută împreună votează împreună”, ori „conversez cu ei, votez ca ei” (Sang-Il, 2009). Tingsten (1937) arătase deja că unele caracteristici (inclusiv electorale) ale muncitorilor care locuiau în teritorii populate preponderent de clasa de mijloc ar putea fi diferite de cele ale muncitorilor care locuiesc în zone populate de clasa socială din care fac parte (David şi Van Hamme, 2011). În anii ’60 ai secolului trecut, Revin Cox a remarcat şi el că deciziile votanţilor sînt influenţate de contextul local (Cox, 1969). Chiar dacă, mai tîrziu, Prescott a arătat, pe baza experienţei personale, în urma unor discuţii cu alegători individuali (cei mai ntulţi dintre aceştia nu au ştiut să răspundă coerent de ce au votat intr-un anumit fel), că votul nu se poate explica în termenii transferului de informaţie şi ai configurării politice din mediul în care trăiesc alegătorii *(neighbourhood ejfect)* (Prescott. 1972). Numeroase alte studii au argumentat contrariul, în sensul că efectul vecinătăţii poate genera comportamente de vot[81], iar ipoteza contaminării politice prin contactul la nivelul vecinătăţii *(contagion-through-contact)* continuă să atragă atenţia. Miller (1978) a arătat următoarea posibilitate:

Dacă doi cetăţeni, A şi B, au caracteristici sociale asemănătoare, dar cetăţeanul A locuieşte într-o zonă în care clasa de mijloc este de două ori mai numeroasă decît în zona în care locuieşte cetăţeanul B, atunci există o probabilitate mare ca cetăţeanul A să intre de mai multe

81 Pentru mai multe detalii, vezi Johnston, 1983 ; Andersen şi Heath, 2002 ; Huckfeldt şi Sprague, 1995 ; Heath, Jowell şi Curtice. 2001.

ori în relaţionare cu cetăţeni din această clasă decît cetăţeanul B, poate nu chiar de două ori mai mare, dar cu siguranţă că semnificativă. Prin urmare, grupul de contact al cetăţeanului A va fi părtinitor cu clasa de mijloc comparativ cu grupul de relaţionare al cetăţeanului B. Ca urmare a acestei realităţi, cetăţeanul A va fi mult mai înclinat să voteze cu Partidul Conservator decît cetăţeanul B, în virtutea faptului că în Marea Britanie, de exemplu, cei din clasa de mijloc votează mai mult cu Conservatorii, comparativ cu muncitorii, care au tendinţa să voteze cu Partidul Laburist.

La mijlocul secolului trecut, Lazarsfeld, Berelson şi Gaudet (Lazarsfeld *et al.,* 1944) au observat că votanţii, în formarea opiniilor lor politice, au fost influenţaţi de prietenii cu care relaţionau. O jumătate de secol mai tîrziu, analizînd alegerile din Marea Britanie, R. Johnston şi C. Pattie au ajuns la aceleaşi concluzii: oamenii au tendinţa să voteze ca majoritatea din arealul în care trăiesc sau muncesc (Johnston şi Pattie, 2006).

în cazul particular al Dobrogei, datele statistice de care dispunem nu permit o abordare de felul celei amintite mai sus. Pentru a fi posibilă o asemenea analiză este nevoie de date obţinute în urma aplicării unor chestionare sociologice. Se poate face o adaptare a conceptului teoretizat. Pentru aceasta am selectat un număr de localităţi rurale, unele situate la mare distanţă de municipiile reşedinţă de judeţ (Constanţa şi Tulcea), altele situate în proximitatea acestora (localităţi periurbane), scopul fiind acela de a putea testa în ce măsură

comportamentul electoral al alegătorilor din comunele situate în proximitatea oraşului se apropie de comportamentul votanţilor din oraşul polarizator. Am pornit de la premisa că locuitorii din localităţile învecinate oraşului au permanentă legătură cu acesta, prin urmare şi „contaminarea" politică se poate produce într-o proporţie mult mai mare (facem această afirmaţie bazîndu-ne pe cercetările întreprinse în acest sens şi amintite mai sus).

Din jurul Constanţei am selecţionat localităţile Agigea – 8 km distanţă de Constanţa, Cumpăna – 5 km şi Lumina – 17 km, iar Adamclisi – 64 km de oraşul reşedinţă de judeţ. Ion Corvin – 79 km şi Lipniţa – 104 km sînt acelea situate la o mai mare depărtare de oraş. Pentru judeţul Tulcea. Localităţile selecţionate sînt Frecăţei – 18 km de Tulcea, Mihail Kogălniceanu – 20 km şi Sornova – 12 km (cele din apropierea oraşului reşedinţă de judeţ). Baia – 57 km de Tulcea, Casimcea – 83 km şi Dăeni – 78 km, cele situate la o mai mare distanţă de oraş. Am selectat aceste aşezări rurale astfel încît structura etnică a locuitorilor să fie una pe cît posibil asemănătoare (tabelul 9.4).

Tabelul 9,4. *Caracteristici demografico-economice pentru localităţile periferice şi cele situate la o distanţă mai mare de oraşele reşedinţă de judeţ Constanţa şi Tulcea*

Localitate	Români (%)	Salariaţi primar	Salariaţi secundar	Salariaţi terţiar	Rata sărăciei (	Profunzimea sărăciei

					%)	(%)
Agigea	90.71	417	256	872	20.3	5.9
Cumpăna	91.83	77	39	238	30.4	9.4
Lumina	93.27	341	648	166	31.8	9.5
Adamclisi	95.68	237	84	96	47.3	14.9
Ion Corvin	94.33	23	2	85	50.3	15.3
Lipniţa	92.03	212	10	86	53.0	16.9
Frecăţei	99.53	16	36	107	36.4	10.5
Mihail Kogălniceanu	99.57	76	13	89	41.7	13.1
Sornova	99.42	61	57	98	33.7	9.9
Baia	99.38	71	127	174	39.9	12.3
Casimcea	96.30	207	20	96	55.5	18.4
Dăeni	100	96	11	60	41.5	12.1

Sursa: Institutul Naţional de Statistică; Ministerul Agriculturii şi Dezvoltării Rurale – Agenţia de Plăţi pentru

Dezvoltare Rurală şi Pescuit, http: //www. Apdrp.ro/, accesat Ia 15 mai 2011.

Deosebirile dintre localităţile selectate sînt evidente în ceea ce priveşte rata sărăciei (mult mai pregnante în cazul judeţului Constanţa), în sensul că se observă o mai mare rată a sărăciei şi a profunzimii sărăciei în localităţile situate la o mai mare depărtare de oraşele reşedinţă de judeţ comparativ cu cele învecinate, diferenţă care poate fi sesizată şi dacă calculăm ponderea salariaţilor din sectoarele secundar şi terţiar din totalul salariaţilor localităţilor respective.

Ce se întîmplă la nivel electoral? De exemplu, la alegerile locale din 1992 (consiliile locale), în Constanţa CDR a fost pe primul loc (30.98%), urmat de FSN (26.59%), situaţie inversă în Tulcea, 31.82% pentru FSN şi 24.87% pentru CDR. În localităţile selectate, comportamentul electoral a fost scindat: pe de o parte, localităţile apropiate oraşului, unde raportul de vot între cele două grupări politice a fost unul mai echilibrat (tabelul 9.5), pe de altă parte, aşezările aflate la o distanţă mai mare, unde dezechilibrul în favoarea FSN a fost unui mult mai pregnant.

Tabelul 9.5. *FSN şi CDR la alegerile locale din 1992 (consiliile locale) în localităţile din Dobrogea selectate pentru a testa efectul vecinătăţii* (neighbourhood effect)

Localitate	FSN (%)	CDR (%)	Raport de vot
Constanţa	26.59	30.98	0.86
Agigea	35.84	0.00	0.00

Cumpăna	0.00	37.90	0.00
Lumina	45.74	30.33	1.51
Adamclisi	75.99	24.01	3.17
Ion Corvin	54.16	45.84	1.18
Lipniţa	61.86	38.14	1.62
Tulcea	31.82	24.87	1.28
Frecăţei	45.25	23.98	1.89
Mihail Kogălniceanu	49.61	18.69	2.65
Somova	34.57	36.59	0.94
Baia	35.84	32.82	1.09
Casimcea	60.03	14.95	4.02
Dăeni	71.04	18.21	3.90

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Diferenţa de comportament electoral între localităţile apropiate şi cele depărtate de oraşele principale din Dobrogea s-a manifestat şi la alegerile generale. De exemplu, la scrutinul din 1996, într-o singură comună din judeţul Constanţa PDSR a însumat voturi mai multe decît CDR (în Lipniţa), în toate celelalte cinci localităţi s-a clasat sub CDR, diferenţa înregistrîndu-se în ceea ce priveşte amplitudinea votului (mai mare în localităţile apropiate oraşelor). În judeţul Tulcea situaţia a fost una inversă, excepţiile fiind aici Tulcea şi Baia (CDR învingătoare), în celelalte localităţi departajarea făcîndu-se la nivelul diferenţei de vot dintre cele două grupări politice principale (diferenţă mai mare în favoarea PDSR în comunele depărtate de Tulcea, mult mai mică în cele

limitrofe) (figurile 9.5 şi 9.6).

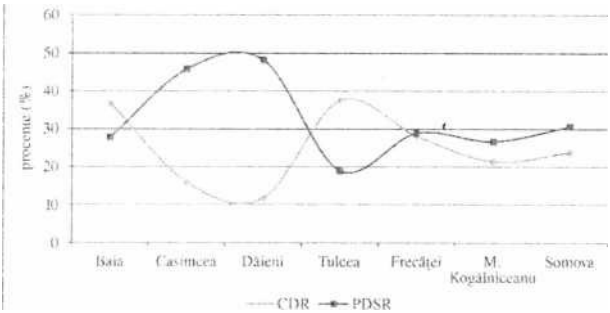

Figura 9.5. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Tulcea – alegerile generale din 1996 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

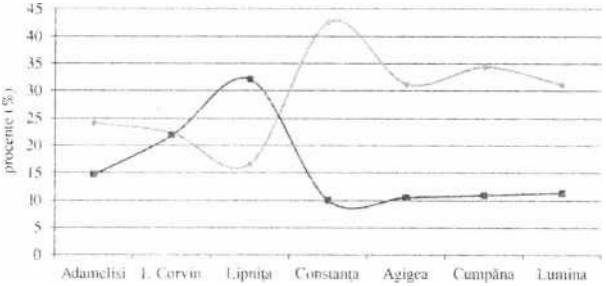

CDR – «-PDSR

Figura 9.6. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Constanţa – alegerile generale din 1996 (Camera Deputaţilor)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Influenţa oraşului asupra comunelor învecinate şi diferenţa de comportament electoral dintre acestea şi localităţile aflate la o mai mare distanţă a fost bine conturată în situaţia particulară generată de alegerile pentru Camera Deputaţilor (1996-2008). Însumînd voturile

valabil exprimate pentru cele 3 comune de lîngă oraş în contrapondere cu voturile celor trei localităţi aflate la o mai mare distanţă, calculînd apoi procentul PDSR, vom observa că linia votului pentru localităţile de lîngă oraş este diferită de tendinţa localităţilor depărtate, în sensul că intensitatea votului pentru social-democraţi creşte dinspre oraş către localităţile periferice, situaţie identică atît în judeţul Constanţa, cît şi în judeţul Tulcea (figurile 9.7 şi 9.8).

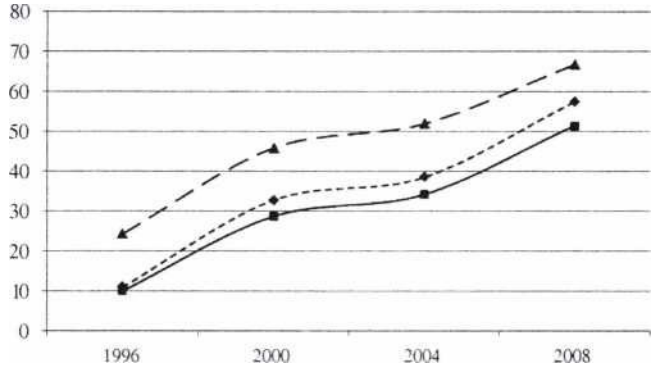

—■—Constanţa —comunele apropiate —*—comunele depărtate

Figura 9.7. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judelui Constanţa. PDSR/PSD în Constanta, comunele apropiate de Constanta şi cele depărtate, la alegerile generale – Camera Deputaţilor (1996-2008)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

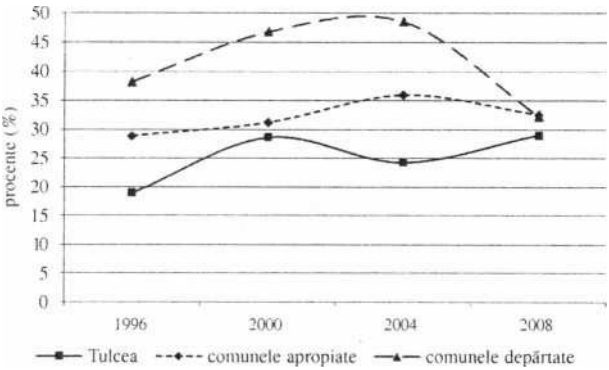

Figura 9.8. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Tulcea.*

PDSR/PSD în Tulcea, comunele apropiate de Tulcea şi cele depărtate, la alegerile generale – Camera Deputaţilor (1996-2008)

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

La alegerile locale diferenţele dintre comunele periurbane şi cele îndepărtate nu mai sînt la fel de evidente, dar cu toate acestea influenţa oraşului poate fi şi aici observată, mai ales în cazul Constanţei (figurile 9.9 şi 9.10) şi mai puţin concludent în cazul Tulcei.

30

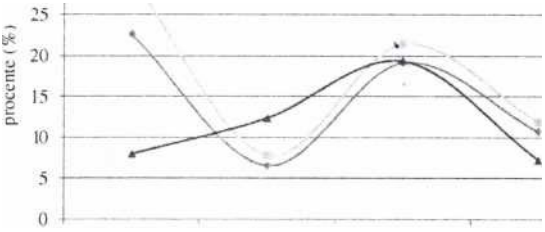

1996 2000 2004 2008

Constanţa comunele apropiate comunele depărtate

Figura 9.9. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii)*

în judeţul Constanţa. CDR (1996 şi 2000) şi PNL (2004 şi 2008) la alegerile pentru consiliile locale (1996-2004)

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

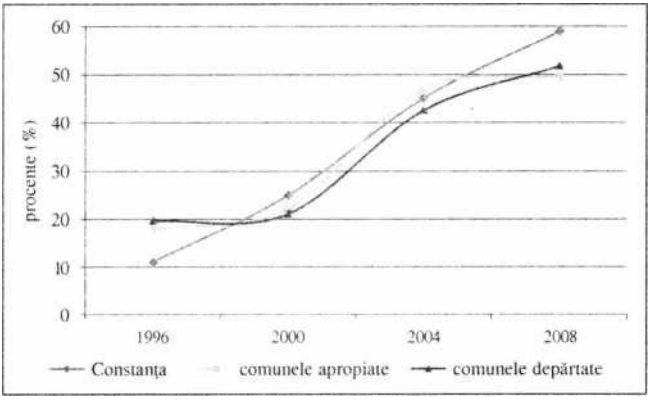

Figura 9.10. Neighbourhood effect *(efectul vecinătăţii) în judeţul Constanţa. PDSR/PSD la alegerile pentru consiliile locale (1996-2004)*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică în concluzie, putem spune că oraşele reşedinţă de judeţ exercită o influenţă importantă în formarea preferinţelor de vot pentru comunele situate în imediata proximitate a acestora, diferenţele de comportament electoral dintre comunele suburbane şi cele situate la distanţe mai mari de oraşul reşedinţă de judeţ fiind evidente (în special în cazul alegerilor generale).

Etnie şi comportament electoral în 2002, conform datelor de la recensământ, dintre cei 971 643 de locuitori ai Dobrogei, majoritatea s-au declarat etnici români (883 620, adică 90.94%). Cele mai importante minorităţi etnice au fost cele ale turcilor – 2.8%, tătarilor – 2.4% şi ruşilor lipoveni – 2.2% (Popa, 2006). În pofida acestei omogenităţi

etnice, unele localităţi au avut un procent al minorităţilor superior mediei naţionale şi regionale (Dobrogea). Astfel de localităţi există în ambele judeţe ale Dobrogei (tabelul 9.6). În măsura în care diferenţele etnice din cadrul unei ţări impun disjuncţii în ceea ce priveşte comportamentul electoral (clivajul centru-periferie), obiectivul nostru este acela de a urmări rezultatele electorale din aceste localităţi cu un procent însemnat al minorităţilor etnice şi de a identifica în ce măsură etnia presupune comportamente de vot. Pentru realizarea acestui scop am selectat următoarele localităţi: Medgidia, Techirghiol, Băneasa, Ciocîrlia, Cobadin, Dobromir, Ghindăreşti, Independenţa şi Valu lui Traian (din judeţul Constanţa), Babadag, Sulina, C.A. Rosetti, Carcaliu, Crişan, Izvoarele, Jurilovca, Sarichioi şi Slava Cercheză (judeţul Tulcea). Datele electorale folosite vor fi cele de la alegerile locale (1992-2008) şi generale (1996-2008).

Tabelul 9.6. *Localităţi plurietnice în judeţele Constanţa şi Tulcea (2002)*

Localitate	R	R (%)	T	T (%)	T T	T T (%)	R1	R1 (%)	G	(%)
Medgidia	35 154	80.1-8	4 056	9.25	3 987	9.09	-	-		
Techirghiol	5 936	83.49	3 61	5.07	7 43	10.45	-	-		
Băneasa	4 374	81.71	9 63	1 7.98	-	-	-	-		

Cioc îrlia	2 640	86 .81	-	-	3 66	12 .03	-	-		
Cob adin	7 310	80 .18	1 153	1 2.64	5 76	6. 31	-	-		
Dob romir	1 309	49 .65	1 326	5 0.3	-	-	-	-		
Ghi ndăreşt i	12 5	4. 6	-	-	-	-	2 576	9 4.98		
Inde penden ţa	2 495	78 .06	4 14	1 2.95	2 82	8. 82	-	-		
Valu lui Trai an	7 195	81 .53	1 323	1 4.99	-	-	-	-		
Bab adag	8 466	84 .34	1 289	1 2.84	-	-	-	-		
Suli na	3 955	85 .95	-	-	-	-	5 04	1 0.95	-	-
C.A. Rosetti	80 3	68 .1	-	-	-	-	3 68	3 1.21	-	-
Car caliu	32 6	9. 6	-	-	-	-	3 046	8 9.74	-	-
Criş an	92 1	65 .13	-	-	-	-	3 48	2 4.61	-	-
Izvo arele	2 707	6 9.76	-	-	-	-	-	-	1 166	.
Juril	2	5	-	-	-	-	2	4	-	

ovca	837	4.72					330	4.94	
Sarichioi	4 027	5 4	-	-	-	-	3 417	4 5.82	-
Slava Cercheză	5 15	1 8.2	-	-	-	-	2 309	8 1.61	-

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Legendă: R – români; T – turci; TT – tătari; R 1 – ruşi lipoveni; G – greci

Evoluţia structurii etnice în Dobrogea

Folosind o statistică a lui Ion Ionescu de la Brad, Constantin Brătescu nota că în 1850 în Dobrogea existau 15 764 de familii. La o populaţie estimată la 100 000 de persoane, cei mai mulţi erau etnicii musulmani – 47.58%, apoi românii – 23.19%, bulgarii – 14.04% şi slavii – 11.66% (Brătescu, 2003). La 1880, conform datelor furnizate în 1905 de comisia însărcinată cu studierea drepturilor politice în Dobrogea, dintre cei 157 087 de locuitori ai celor două judeţe (Constanţa şi Tulcea), cei mai mulţi erau români – 50 915 (32.41%), turcii şi tătarii – 45 902, bulgarii – 30 643, iar comunitatea ruşilor lipoveni număra 17 708 locuitori (V.M. Kogălniceanu). După aproape trei decenii, în 1908, în urma unui intens proces de colonizare, structura etnică a celor două judeţe dobrogene s-a schimbat radical, românii ajungînd să depăşească 50% din totalul populaţiei regiunii (168 145 de etnici români dintr-un total de 320 167). Cu un număr de 47 310 locuitori,

bulgarii constituiau a doua comunitate etnică din Dobrogea.

în perioada dintre cele două războaie mondiale, dinamica populaţiei româneşti a fost una continuu ascendentă, în 1930 dintre cei 437 731 de locuitori ai judeţelor Constanţa şi Tulcea 282 844 fiind români (64.70%). După cel de-al doilea război mondial, structura etnică a Dobrogei se va schimba radical, ajungîndu-se în 1977 la situaţia în care românii reprezentau peste 90% din totalul populaţiei, iar „cele mai semnificative modificări le-au înregistrat grupurile etnice ale bulgarilor (de la 42 070 în 1930 la 415 în 1977), germanilor (12 023 faţă de 550) şi grecilor (de la 7 743 la 635)" (Popa, 2006).

Structura etnică din 2002 este asemănătoare celei din 1977, cu unele mici nuanţe: scăderea populaţiei lipoveneşti cu 2 475 de persoane şi creşterea etnicilor turci cu 5 914 persoane.

Comportamentul electoral în localităţile plurietnice

Comunitatea turcă din Dobrogea

Cu o populaţie de 27 580 de locuitori (85.9% din totalul populaţiei de etnie turcă din ţara noastră), turcii reprezintă minoritatea etnică cea mai numeroasă din Dobrogea, majoritatea acestora trăind în judeţul Constanţa – 24 246 de locuitori (Popa, 2006).

Alegerile locale din 1996, dar şi alegerile generale din toamna aceluiaşi an scot în evidenţă faptul că principalul partid reprezentant al intereselor comunităţii turce, Uniunea Democrată Turcă din România (UDTR), a înregistrat rezultate modeste atît la alegerile locale

(consiliile locale), cît şi la alegerile generale (Camera Deputaţilor) (tabelul 9.7). Cel mai bun rezultat (procentual) a fost obţinut în localitatea Băneasa din judeţul Constanţa – 7.15%. De altfel, şi la următoarele alegeri situaţia a rămas neschimbată: partidul a avut o slabă reprezentare, ceea ce înseamnă că cea mai mare parte a comunităţii turce cu drept de vot din localităţile selecţionate fie nu s-a prezentat la vot, fie a votat cu un alt partid. Maximumul procentual, 27.55%, s-a înregistrat în localitatea Dobromir (o comună cu un procent însemnat al minorităţii turce, 50.3%) la alegerile din 2000. În 2004, în aceeaşi localitate Dobromir şi tot la alegerile generale, voturile au fost disipate între trei formaţiuni politice care au candidat în numele minorităţii turce: Uniunea Turco-musulmană din România (14.24%), Uniunea Democrată Turcă din România (8.07%) şi Asociaţia Etnicilor Turci (6.57%). De asemenea, rezultatele de la alegerile locale sînt mai modeste în comparaţie cu cele de la alegerile generale, ceea ce pare surprinzător, alegerile locale oferind posibilitatea reprezentării în consiliile locale. De altfel, doar doi consilieri locali au fost aleşi în toate ciclurile electorale menţionate (1996-2008), în 1996 doi reprezentanţi au fost aleşi pe listele Uniunii Democrate Turce din România, unul în oraşul Medgidia, altul în comuna Cobadin.

Tabelul 9.7. *Rezultate electorale pentru Uniunea Democrată Turcă din România în localităţi dobrogene cu un procent mare al minorităţii turce*

Local	C	G	C	G	C	G	C	G

itate	L 1996 (%)	1996 (%)	L 2000 (%)	2000 (%)	L 2004 (%)	2004 (%)	L 2008 (%)	2008 (%)
Medgidia	3.12	2.10	0	2.46	5.48	1.19	0	0.74
Techirghiol	0.44	2.37	4.17	2.18	0	1.51	0	1.91
Băneasa	1.69	7.15	1.71	3.52	0	2.47	0	2.02
Cobadin	4.88	2.40	0	4.25	0	2.41	0	2.97
Dobromir	0.48	5.24	0	27.55	0	8.07	0	0.33
independenţa	0	6.57	0	9.14	0	1.27	0	1.36
Valu lui Traian	0	2.76	2.66	1.43	0	1.09	0	1.04
Babadag	0.17	0.50	1.90	1.29	0	1.57	0	0.27

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Legendă: CL – alegeri consiliul local; G – alegeri generale (Camera Deputaţilor)

Comunitatea tătară din Dobrogea

Cealaltă minoritate etnică din judeţul Constanţa[82], cea a tătarilor, reprezentată de Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-musulmani din România (UDTTMR), a avut de asemenea rezultate electorale modeste, în cele mai multe cazuri sub limita procentuală a minorităţii tătare (tabelul 9.8). Doar trei scoruri obţinute de UDTTMR au depăşit 10 procente, (15.14% în Valu lui Traian – alegerile generale din 2000. 13.16% şi 10.94% în comuna Ciocîrlia – alegerile locale şi generale din 1996). În rest, scoruri electorale sînt mici, nesemnificative, ceea ce s-a transpus şi în cazul acestei comunităţi în numărul mic de reprezentanţi din consiliile locale, doar 12 consilieri locali fiind aleşi în cele patru cicluri electorale din 1996 şi pînă în 2008 (cinci la alegerile locale din 1996, cîte unul în Medgidia, Techirghiol, Ciocîrlia, Cobadin şi Valu lui Traian, doi în 2000, ambii în Cobadin, trei în 2004, cîte unul în Medgidia, Cobadin şi Valu lui Traian, doi în 2008, cîte unul în Medgidia şi Techirghiol).

Tabelul 9.8. *Rezultate electorale pentru Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-musulmani din România în localităţi dobrogene cu un procent mare al minorităţii tătare*

Localitate	CL 1996 (%)	G 1996 (%)	CL 2000 (%)	G 2000 (%)	CL 2004 (%)	G 2004 (%)	CL 2008 (%)	G 2008 (%)
Med	5.	3.	4.	7.	0	3.	5.	3.

82 în 2002. dintre cei 23 409 etnici tătari din Dobrogea, 23 230 locuiau în judeţul sudic dobrogean, doar 179 de tătari fiind recenzaţi în judeţul Tulcea.

gidia	50	93	25	27		96	65	88
Techirghiol	5.02	3.58	4.26	8.22	0	3.88	5.35	3.76
Ciocîrlia	13.16	10.94	0	9.06	0	2.59	0	2.85
Cobadin	4.31	3.18	5.09	5.93	5.05	2.30	3.17	3
Independenţa	0	4.74	4.62	5.52	0	3.74	0	2.38
Valului Traian	8.07	7.76	4.90	15.14	5.98	5.07	3.88	4.45

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Legendă: CL – alegeri consiliul local; G – alegeri generale (Camera Deputaţilor)

Comunitatea ruşilor lipoveni din Dobrogea

Ruşii lipoveni sînt prezenţi pe teritoriul României, în special în Dobrogea, „începînd cu secolul al XVlI-lea, după schisma bisericii ortodoxe ruse” (Popa. 2006). Dintre cei 21 623 de ruşi lipoveni din România. 16 350 (75.61 %) locuiesc în judeţul Tulcea, restul de 5 273 în judeţul Constanţa. În localităţile selecţionate, respectiv Sulina, C.A. Rosetti, Carcaliu, Crişan, Jurilovca, Sarichioi, Slava Cercheză şi Ghindăreşti, locuiesc 14 898 de etnici ruşi lipoveni (68.90%). În trei din aceste localităţi sînt majoritari, respectiv în Ghindăreşti (2 576 ruşi lipoveni şi

94.98%), Carcaliu (3 046 – 89.74%) şi Slava Cercheză (2 309 – 81.61%). Valori importante (procentuale) caracterizează şi comunele Sarichioi (45.82%). Jurilovca (44.94%) şi C.A. Rosetti (31.21 %).

Din punctul de vedere al comportamentului electoral, comunitatea ruşilor lipoveni a fost şi este cea mai coagulată, partidul care le reprezintă interesele. Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România (CRLR), contînd din punct de vedere parţial electoral din localităţile amintite. Rezultatele cele mai bune au fost obţinute în Slava Cercheză, Ghindăreşti şi Carcaliu (adică tocmai în acele localităţi cu cel mai mare procent al etnicilor lipoveni), iar cele mai modeste în Crişan, Sulina şi C.A. Rosetti (figura 9.11). Procentele partidului (CRLR) sînt mai bune în cazul alegerilor locale, dar mai mici în situaţia alegerilor generale (tabelul 9.9 şi figura 9.11). Valorile maxime procentuale au fost înregistrate în localitatea Slava Cercheză. Trei valori de peste 50% (50.30% la alegerile pentru consiliile locale din 2000, 58.18% la aceleaşi alegeri locale, dar în 1996. Şi 59.93% la alegerile locale din 2004). De altfel, în Slava Cercheză toate mandatele de primar din 1996 pînă în 2008 au aparţinut Comunităţii Ruşilor Lipoveni din România (singura localitate din Dobrogea unde un partid etnic cîştigă mandate de primar).

Pe parcursul celor patru cicluri electorale desfăşurate în intervalul 1996-2008, în cazul alegerilor locale, 62 de consilieri locali au fost aleşi pe listele CRLR. Distribuţia mandatelor a respectat ierarhia electorală amintită, Slava

Cercheză dînd cei mai mulţi reprezentanţi (25 – opt aleşi la alegerile locale din 1996, şase în 2000, şapte în 2004 şi patru în 2008). Celelalte mandate de consilieri locali ce au revenit CRLR au fost consemnate în Carcaliu (9), C.A. Rosetti (6), Sarichioi (9), Ghindăreşti (6), Jurilovca (5), Sulina (1) şi Crişan (1).

Tabelul 9.9. *Rezultate electorale pentru Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România în localităţi dobrogene cu un procent mare al minorităţii ruşilor lipoveni*

Localitate	CL 1996 (%)	G 1996 (%)	CL 2000 (%)	G 2000 (%)	CL 2004 (%)	G 2004 (%)	CL 2008 (%)	G 2008 (%)
Sulina	6.66	6.72	3.70	6.61	3.56	6.16	0	3.42
C.A. Rosetti	32.30	8.37	0	12.38	6.01	10.44	6.28	13.75
Carcaliu	6.46	33.19	12.66	22.45	16.07	18.17	12.59	13.75
Crişan	0	7.08	0	7.55	0	9.69	5.17	2.77
Jurilovca	22.83	21.07	6.81	15.51	7.68	17.66	3.89	8.06
Sarichioi	20.24	26.59	8.47	15.23	16.79	20.15	5.27	18.41
Slav	5	3	5	3	5	3	3	3

a Cercheză	8.18	6.24	0.30	0.84	9.93	7.45	9.67	1.11
Ghindăreşti	18.64	20.90	6.86	41.85	14.56	33.24	10.02	23.32

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Legendă: CL – alegeri consiliul local; G – alegeri generale (Camera Deputaţilor)

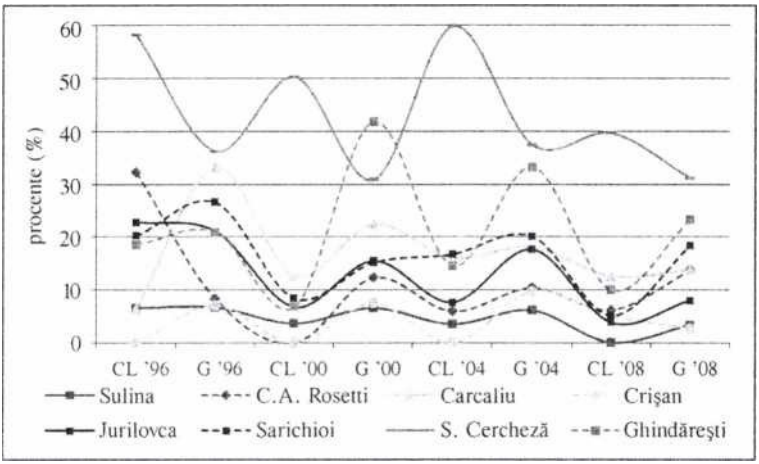

Figura 9.11. *Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România la alegerile generale şi locale în localităţile cu un procent mare al ruşilor lipoveni*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Legendă: CL – alegeri consiliul local: G – alegeri generale (Camera Deputaţilor)

Ce s-a întîmplat (electoral) în cele trei localităţi în care procentul etnicilor români este în minoritate în raport cu etnia majoritară dominantă (Dobromir – turci, Ghindăreşti şi Carcaliu – ruşi lipoveni)? În cazul primăriilor, în Dobromir au cîştigat mandatele USD (1996) şi PSD (2000,

2004 şi 2008), în Ghindăreşti CDR (în 1996 şi 2000), PSD (în 2004, acelaşi primar care cîştigase în 2000 pe listele CDR cîştiga alegerile şi în 2004, acum pe listele PSD) şi PDL (2008), iar în Carcaliu PSM (1996 şi 2000), PD (2004) şi PDL (2008).

La alegerile pentru consiliile locale şi generale, comportamentul electoral al celor trei localităţi amintite este unul fluctuant (figura 9.12), în sensul alegerilor din perioada interbelică, cu diferenţa că în postcomunism nu are importanţă ce partid organizează alegerile, competiţia electorală se cîştigă sau se pierde indiferent de partidul (partidele) care se află la putere în momentul alegerilor.

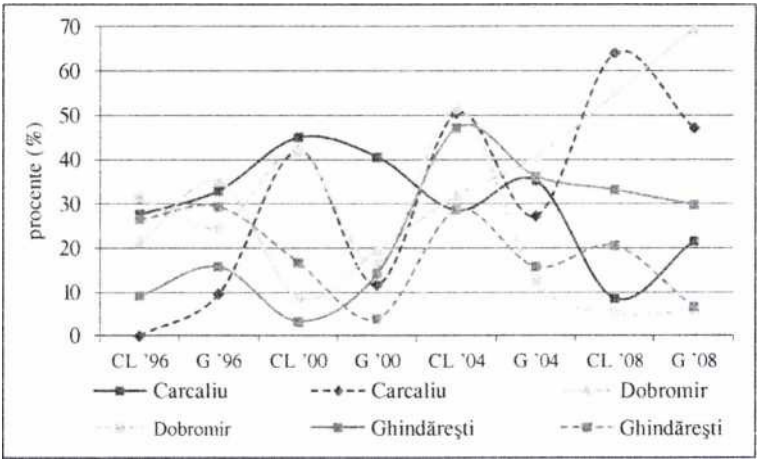

Figura 9.12. *Dinamica electorală pentru principalele partide de la nivel naţional în localităţi în care etnia majoritară este alta decît cea românească*

Sursa: Institutul Naţional de Statistică

Legendă: CL – alegeri consiliul local; G – alegeri generale (Camera Deputaţilor)

Notă: linia continuă reprezintă voturile pentru PDSR

(1996 şi 2000), PSD (2004 şi 2008), iar linia întreruptă reprezintă voturile pentru CDR (1996). (PNL + PD în 2000 şi la alegerile locale din 2004), DA (alegerile generale din 2004) şi PDL (2008).

De menţionat este şi faptul că în comuna Izvoarele, unde există o comunitate importantă de greci (30.05% din totalul populaţiei comunei), Uniunea Elenă din România (UER) a cîştigat un singur mandat de consilier local în această localitate (la alegerile locale din 2000).

Putem spune că, exceptînd minoritatea ruşilor lipoveni (şi aici în mod parţial), structura etnică nu impune comportanente de vot: partidul ce reprezintă minoritatea importantă nu primeşte voturile propriei comunităţi. Voturile cele mai numeroase sînt obţinute tot de partidele mari cu reprezentare naţională. Această situaţie particulară era caracteristică şi Dobrogei interbelice, cu deosebirea că în acel interval istoric partidele minorităţilor etnice din Dobrogea au fost restricţionate legislativ, neputînd depune candidaturi pentru alegerile generale, în acest fel Dobrogea în particular şi România în general asemănîndu-se în mare măsură din punctul de vedere al comportamentului electoral, partidele mari cîştigînd majoritatea voturilor (Giugăl, 2011). Peste decenii, în postcomunism, tabloul electoral al partidelor etnice se repetă, acum însă în pofida oricărei restricţii de drepturi electorale pentru minorităţile etnice.

Concluzii

Comportamentul electoral în Dobrogea postcomunistă a fost unul de o sublimă dezordine. În primul deceniu de

după 1989. În judeţul Constanţa. PSD actual obţinea scoruri electorale modeste, mult sub media naţională. De altfel, la alegerile generale din 1996, doar Banatul şi Bucureştiul egalau judeţul Constanţa în proporţia votului pentru CDR. După 2000, harta electorală a judeţului sud-dobrogean se schimbă eminamente, supremaţia social-democraţilor fiind una de necontestat: majoritatea localităţilor din judeţ au avut la alegerile din 2004 şi din 2008 primari PSD, însuşi oraşul Constanţa fiind un fief social-democrat redutabil. În judeţul Tulcea, evoluţia electorală a fost una inversă: de la un judeţ fidel faţă de PSD în primul deceniu postcomunist, s-a ajuns la unul ataşat electoral liberalilor şi dentocrat-liberalilor, iar alegerile din 2004 şi din 2008 sînt dovada acestei evoluţii. În 2012 o altă deplasare partizană, dinspre PDL către USL, completează tabloul electoral din judeţul nordic al Dobrogei.

Situaţia este cu atît mai haotică dacă ne raportăm la simpla unitate administrativă. Comunele din ambele judeţe au un comportament electoral extrem de imprevizibil (sînt numeroase cazurile cînd un partid a obţinut şi 100% la un anumit scrutin electoral, pentru ca după patru ani sau poate chiar după cîteva luni să aibă un eşec semnificativ). Pentru toate scrutinele electorale, fie că ne referim la alegerile locale sau la cele generale, amplitudinea dintre votul minim şi cel maxim pentru un partid sau altul, deviaţia standard şi dispersia au avut valori mult superioare votului din oraş, ceea ce ne indică un electorat confuz, în aceeaşi unitate administrativă (comuna) existînd

o multitudine de comportamente de vot, de la un scrutin electoral la altul, greu de prins într-un anumit pattern de vot (analiza în componente principale indică această instabilitate la nivelul geografiei electorale).

O altă concluzie ce se profilează foarte clar este că efectul vecinătăţii are consistenţă şi în Dobrogea. Adaptat, conceptul de *neighbourhood effect* capătă sens şi aici, influenţa mediului (a oraşului) se face simţită atît în proximitatea municipiului Constanţa, cît şi în jurul municipiului Tulcea (mai mult la alegerile generale, mai puţin la cele locale).

De asemenea, etnia nu impune comportamente de vot, multe localităţi cu un segment important de minorităţi din punct de vedere electoral fiind aproape identice cu cele monoetnice. Excepţiile sînt puţine, Slava Cercheză şi Carcaliu, şi nu schimbă tendinţa generală a regiunii.

Bibliografie

Andersen, R. Şi Heath A. (2002), „Class matters: the persisting effects of contextual social class on individual voting în Britain, 1964-97”, *European Sociologicul Review,* 18, 125-138.

Bodocan, V. (2001), *Etnie, confesiune şi comportament electoral în Transilvania,* Cluj-Napoca. Presa Universitară Clujeană.

Brătescu, C. (2003), „Populaţia Dobrogei”, în *Dobrogea. 50 de ani de viaţă românească,* Constanţa. Ex Ponto.

Cox, K. (1969), „The voting decision în a spaţial context”, *Progress în Geography,* 1, 81-117, citat în Pattie. C. Şi Johnston, R.J., 2009, „Electoral Geography”, în Rob

Kitchin şi Nigel Thrift (ed.), *Internaţional Encyclopaedia of Hiunan Geography,* voi. III. Amsterdam & Oxford, Elsevier, 405-422.

Creţan. R. (2006), *Etnie, confesiune şi comportament electoral în Banat,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest.

David. Q. Şi Van Hamme, G. (2011). „Pillars and electoral behaviour în Belgium: The neighbourhood revisited", *Political Geography.* Voi. 30, nr. 5, 250-262.

De Waele, J.—M. (2003), „Consolidarea democratică, partide şi clivaje în Europa centrală şi de Est", în Jean-Michel De Waele (ed.). *Partide politice şi democraţie în Europa centrală şi de est.* Bucureşti. Humanitas. 177-196.

Downs, W.M. (2008). „The 2008 parliamentary election în Romania", *Electoral Studies,* 28, 510-513.

Flint, C. Şi Taylor, P. (2007), *Political Geography. World-economy, nation-state and localitv,* Essex, Pearson Education.

Giugăl, A. (2011), „Arheologie electorală. Particularităţi istorico-electorale în România şi Dobrogea interbelică (1919-1937)", *Studia Politica. Romanian Political Science Review,* voi. XI, nr. 2, 255-273.

Giugăl, A.. Johnston, R.J. Şi Constantinescu, Ş. (2011), „Democratic musical chairs? Romania's Post-1989 Electoral Geography", *Space and Polity,* voi. 15, nr. 2, 143-161.

Heath, A., Jowell, R. Şi Curtice, R. (2001), *The Rise of a New Labour: Party Policies and Voter Choices.* Oxford, Oxford University Press.

Huckfeldt, R. Şi Sprague, J. (1995), *Citizens, Politics*

and Social Communication: Information andInfluence în an Election Campaign, Cambridge, Cambridge University Press.

Johnston, R.J. (1980), *Multivariate Statisticul Analysis în Geography. A Prirner on the General Linear Model,* New York, Longman Scientific & Technical.

Johnston, R.J. Şi Pattie, C. (2006), *Putting Voters în Tlieir Place. Geography and Elections în Great Britain,* Oxford, New York, Oxford University Press.

Johnston, Ron (1983), „The neighbourhood effect won't go away: observations on the electoral geography of England în the light of Dunleavy's critique", *Geoforum.* 14, 161-168.

Kogălniceanu. V.M., *Dobrogea 1879-1909. Drepturi politice fără libertăţi,* Bucureşti, Socec.

Lazarsfeld, P., Berelson. B. Şi Gaudet, H. (1944), *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind în a Presidential Campaign,* New York, Columbia University Press.

Marian, C.G. Şi King, R.F. (2010), „Plus Qa change: Electoral law reforrn and the 2008 Romanian parliamentary elections", *Communist and Post-Communist Studies,* 43, 7-18.

Miller, W.L. (1978), „Social class and party choice în England: a new analysis", *British Journal of Political Science,* 8, 259-284.

Popa, V. (2006). *Dobrogea, spaţiu de interferenţe geopolitice,* Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Preda, C. (2005), *Partide* yz *alegeri în România*

postcomunistă: 1989-2004. Bucureşti, Nemira.

Preda, C. Şi Soare, S. (2008), *Regimul, partidele şi sistemul politic din România.* Bucureşti, Nemira.

Prescott. J.R.V. (1972). *Political Geography,* Londra, Methuen. Citat în Ron Johnston şi Charles Pattie, 2006, *Putting Voters în their Place. Geography and Elections în Great Britain,* Oxford, New York, Oxford University Press.

Sang-Il. L. (2009), „Neighbourhood Effects", în Rob Kitchin şi Nigel Thrift (ed.), *Internaţional Encyclopedia of Hutnan Geography,* voi. VII, Amsterdam. Oxford. Elsevier, 349-353.

Seiler, D.-L. (2003). „Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan în analiza partidelor politice din Europa centrală?", în Jean-Michel De Waele (ed.), *Partide politice şi democraţie în Europa centrală şi de est,* Bucureşti, Humanitas, 135-176.

Taylor. P.J. Şi Johnston, R.J. (1979), *Geography of Elections*, Harmondsworth, Penguin Books.

Tingsten, H. (1937), *Political behavior: studies în election statistics,* Londra. P.S. King.

V,. *A ■..'d*

ŞTIINŢE POLITICE

au apărut:

Vladimir Tismăneanu – *Fantasmele salvării. Democraţie, naţionalism şi mit în Europa postcomunistă*

Raymond Aron – *Lupta de clasă. Noi prelegeri despre societăţile industriale* Vladimir Tismăneanu – *Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor* Samuel P. Huntington – *Ordinea politică a societăţilor în schimbare* Murray

Edelman – *Politica şi utilizarea simbolurilor*

Jeffrey C. Isaac – *Democraţia în vremuri întunecate*

Leo Strauss – *Cetatea şi omul*

Tony Judt – *Povara responsabilităţii. Blum, Camus, Aron şi secolul XX francez*

George Voicu – *Zeii cei răi. Cultura conspiraţiei în cultura postcomunistă* Anthony Giddens – *A treia cale. Renaşterea social-democraţiei*

Anthony Giddens – *A treia cale şi criticii ei*

Levente Salat – *Multiculturalismul liberal. Bazele normative ale existenţei minoritare autentice*

Robert D. Putnam (în colaborare cu Robert Leonardi şi Raffaella Y. Nanetti) – *Cum funcţionează democraţia*

Raymond Aron – *Marxistne imaginare. De la o sfîntă familie la alta*

John Gray – *Cele două feţe ale liberalismului*

Arend Lijphart – *Democraţia în societăţile plurale*

Vladimir Tismăneanu – *Ghilotina de scrum*

Robert D. Kaplan – *Politici de război. De ce necesită conducerea politică un etos păgîn*

Amitai Etzioni – *Societatea monocromă*

Stanislao G. Pugliese – *Carlo Rosselli. Eretic socialist şi exilat antifascist* J.B. Schneewind – *Inventarea autonomiei. O istorie a filosofiei morale moderne*

Mark Lilla – *Spiritul nesăbuit. Intelectualii în politică*

Vladimir Paşti – *Noul capitalism românesc*

Arend Lijphart – *Modele ale democraţiei. Forme de guvernare şi funcţionare în treizeci şi şase de ţări*

James C. Scott – *în numele statului. Modele eşuate de*

îmbunătăţire a condiţiei umane

Abrarn N. Shulsky, Gary J. Schmitt – *Războiul tăcut. Introducere în universul informaţiilor secrete*

Laura Sitaru – *Gîndirea politică arabă. Concepte-cheie între tradiţie şi inovaţie*

Grzegorz Ekiert, Stephen E. Hanson (coord.) – *Capitalism şi democraţie în Europa Centrală şi de Est. Evaluarea moştenirii regimurilor comuniste*

Vasile Boari, Sergiu Gherghina, Radu Murea (editori) – *Regăsirea identităţii naţionale*

Dan Pavel – *Democraţia bine temperată. Studii instituţionale*

Jonah Goldberg – *Fascismul liberal. Istoria secretă a stîngii americane de la Mussolini la politica semnificaţiei*

Daniel J. Mahoney – *Aleksandr Soljeniţîn. Dincolo de ideologie*

Cristian Preda – *Rumînii fericiţi. Vot şi putere de la 1831 pînă în prezent*

Joseph S. Nye, Jr. – *Viitorul puterii*

Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith – *Manualul dictatorului. De ce să te porţi rău e aproape întotdeauna o bună politică*

Eric Hoffer – *Adepţii fanatici. Reflecţii asupra naturii mişcărilor de masă* Adrian Miroiu, Şerban Cerkez (coord.) – *Competiţia politică în România u) ww. Polirom. Ro*

Redactor: Giuliano Sfichi v

Coperta: Radu Răileanu Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: septembrie 2013. Apărut: 2013

Editura Polirom. B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11; (0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6. Bl. B3A, sc. 1, et. 1. Sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro
Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L. Calea Unirii nr. 35. Suceava
Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062
E-mail: office@tipolidana.ro; www.tipolidana.ro

3. Situaţia experimentală s-a organizat în cadrul cursului de Analiză Electorală, desfăşurat în anul III. La nivel de licenţă, în cadrul Facultăţii de Ştiinţe Politice (SNSPA – Bucureşti) de către profesorul universitar Alfred Bulai (experimentul propriu-zis a fost realizat pe data de 15 decembrie 2010). Evaluarea în cadrul acestui curs constă în simularea unei campanii